

120.561

MILIJA STANIŠIĆ

STAREŠINA U BORBI

VOJNO DELO

ASHTON BROS. & CO.

NEW YORK

VOJNA BIBLIOTEKA

NAŠI PISCI

KNJIGA TRIDESET PETA

UREĐIVAČKI ODBOR

Božo BOŽOVIĆ, Martin DASOVIĆ, Milinko ĐUROVIĆ,
Branislav JOKSOVIĆ, Veljko MILADINOVIĆ, Gojko
NIKOLIŠ, Bogdan OREŠČANIN, Rajko TANASKOVIĆ,
Milisav NIKIĆ — odgovorni urednik

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA »VOJNO DELO«

CENTRALNA VOJNA BIBLIOTEKA

INV. BR.

120561

MILIJA STANIŠIĆ

STAREŠINA U BORBI

CENTRALNA
VOJNA
BIBLIOTEKA

BEOGRAD

1964.

PREDGOVOR

Svedoci smo krupnih revolucionarnih društveno-ekonomskih i naučno-tehničkih kretanja i promena u savremenom svetu. Snažni društveni procesi, kao i buran razvitak ratne tehnike, prouzrokovali su bitne izmene i u načinu vođenja rata i oružane borbe. U vezi s tim vojna teorija i praksa su već duže vremena u previranju. Preispituju se ranija gledišta i stavovi. Traže se nova i prikladnija rešenja. Prirodno je i logično da su tako krupne i kompleksne promene morale da imaju snažan uticaj na celokupnu delatnost starešinskog kadra, posebno na njihove funkcije i zadatke u borbi. Pišući ovu knjigu pokušao sam da ulogu starešine — naročito starešine nižih taktičkih jedinica kopnene vojske — njegove zadatke, sposobnosti, veštinu i navike sagledam i analiziram u svetlu tih novih uslova, faktora i potreba.

Knjiga »Starešina u borbi« namenjena je nižim starešinama naše Armije, aktivnim i rezervnim. Oni, većinom, zbog svog uzrasta nisu učestvovali u ratu pa nisu mogli steći ratna iskustva. Sa suštinom i karakteristikama rata i borbe oni se upoznaju u prvom redu iz knjiga. Stoga sam nastojao da ovim svojim radom na što jednostavniji način, sažeto, prikazem mlađim starešinama njihovu ulogu i zadatke u eventualnom ratu.

Pri određivanju sadržaja knjige imao sam posebne teškoće. Pisati o starešini u borbi skoro je isto što i pisati o borbi. A sadržaj i obim borbe je veoma širok i, skoro, neiscrpan. Nije bilo moguće da se u jednoj knjizi obrade sva pitanja i problemi koji zadiru u ovu materiju. Zato sam se odlučio da obradim samo neka, po mom mišljenju, bitna pitanja. Pri tome sam obradio i osnovna pitanja pripreme starešine za rat, jer je ona neodvojiva od njegove funkcije u ratu.

Metod obrade postavljenih pitanja i problema je jedinstven u celom radu. Za svako pitanje se težilo da se objasni njegova suština; sagledaju i razjasne faktori koji su uticali na njegovu pojavu i razvoj; oceni koja nova znanja i svojstva starešina treba u savremenim uslovima da poseduje; zatim da se uoče putevi, način i sredstva pomoću kojih starešina može efikasno da rukovodi pripremom i izvođenjem borbe. Svesno sam izbegavao da dajem uputstva o konkretnim postupcima u borbi, jer bi to bilo nekorisno. Niko danas nije u mogućnosti da do tančina predvidi i kaže sa čim će se starešina susresti u eventualnom ratu. Umesto toga, smatram da je realnije i korisnije da sagledamo što približnije sutrašnju ratnu stvarnost, i da se za nju moralno, psihološki i znanstveno što bolje pripremimo.

Da bih čitaocu približio materiju što više, ilustrovao sam je primerima iz rata. Odlučio sam se skoro isključivo za primere iz našeg oslobodilačkog rata, jer su nam oni bliži i prihvatljiviji.

Na više mesta u knjizi osvrnuo sam se na poglede i stavove idealističke filozofije, koji su danas na polju vojne, moralne i psihološke problematike prilično u svetu rašireni, i »moderni«. To sam učinio zbog toga što danas nije moguće pravilno sagledati značaj ljudskog i tehničkog faktora u ratu, kao ni ulogu i zadatke starešina, bez odstranjivanja raznih idealističkih i nenaučnih naslaga i zabluđa. Međutim, namena i obim rada nisu mi dozvoljavali da ulazim u dublje analize tih shvatanja i gledišta. Zato sam se ograničio samo na iznošenje suštine problema i osnovnih argumenata, mada sam bio svestan da uprošćavanje stvari krije u sebi opasnost od nepotpunosti i nedorečenosti.

U Beogradu, 1964.

PISAC

ULOGA STAREŠINE

Ratovi svih vrsta (međudržavni, nacionalno-oslobodilački i građanski) proizvod su i pratilac klasnog društva. Njima se nasilno i kondenzovano razrešavaju nagomilane suprotnosti među klasama, državama, nacijama i vojno-političkim blokovima (savezima). Vode se sa ciljem da se izvojuju, steknu i obezbede novi socijalni, ekonomski, nacionalni i koalicioni interesi ili da se očuvaju postojeći.

Ratni ciljevi postižu se prvenstveno oružanom bor-
bom. Oružana borba je osnovni sadržaj svakog rata. Ona je glavno sredstvo za postizanje pobjede, a sve ostale komponente — ekonomske, političke, psihološke — treba da obezbede što povoljnije uslove snagama koje vode borbu. U borbi se sudaraju naoružani protivnici na određenom prostoru i u određeno vreme. Obema stranama je osnovni cilj — da slome otpor protivnika i njegovu volju potčine sopstvenoj. To se postiže uništenjem (zarobljavanjem) neprijatelja ili nanošenjem tolikih gubitaka koji će ga primorati da odustane od borbe. Zbog toga se borba u osovni karakteriše žestokim i uništavajućim fizičkim i moralnim sudarima.

Starešina — rukovodilac

Borba se vodi u određenim objektivnim okolnostima koje su uslovljene brojem i kvalitetom ljudi, naoružanjem, prostorom i vremenom. I u borbi, kao i u ostalim ljudskim delatnostima, objektivni uslovi opredeljuju mogućnosti dejstva ljudskog faktora (čoveka). Međutim, borba je sasvim specifična ljudska delatnost. U njoj ljudski faktor igra veću i aktivniju ulogu nego u drugim društvenim poslovima i poduhvatima. Jer, karakter i cilj

vođenja borbe zahtevaju najveću aktivnost ljudi, maksimalno angažovanje njihove celokupne ličnosti.

Ljudi, u celokupnosti svih svojih kvaliteta, osnovni su faktor borbe. Čovek otpočinje borbu i, vladajući tehnikom kojom raspolaže, uništava protivnika, koristeći prostor i vreme kako najbolje odgovara zamišljenom planu borbenih dejstava. Da bi se izvojevala pobeda u borbi, tj. da bi se povoljne objektivne mogućnosti uspešno realizovale, neophodni su fizički, intelektualni i psihički naponi ljudi kao i njihova umešnost da se neprijatelj savlada. U borbi pobeđuju oni koji su čvrsto rešeni da pobeđe neprijatelja, koji veruju u snagu svog oružja, i koji vešto ratuju.

Kad se proučava savremena materijalna proizvodnja društva dolazi se do zaključka da u ekonomskoj utakmici država i sistema pobeđuju oni kod kojih su materijalna baza i produktivnost rada veći. Međutim, u borbi vladaju druga merila. Produktivnost rada zamenjuje se sposobnošću da se uništava živa sila i ratna tehnika protivnika. A one su veoma osetljive na dejstvo svih sredstava koja se koriste u borbi, od najjednostavnijih do naj-savršenijih (od batine do rakete). Zato se u borbi događa da pobeđuje strana koja je u materijalno-tehničkom pogledu slabija ukoliko je posedovala i vešto koristila prednosti ljudskog faktora na konkretnom prostoru i u određenom vremenu. Pobeđuje strana koja je »na papiru« slabija. Ovo se ne može dogoditi na ekonomskom polju. Jer, tamo bolja materijalno-tehnička opremljenost i veća produktivnost rada dovode do pobeđe.

Priroda čovekovih osobina u borbi — moralna snaga, borbeni duh, veština ratovanja — nije tako opipljiva i merljiva kao što su, na primer, broj ljudstva i naoružanja ili zemljište. Pored toga, osobine ljudi su podložne izmenama, promenom uslova u kojima se ispoljavaju, a u mnogim slučajevima sadrže prikrivenu potencijalnu snagu. Kroz istoriju dosta često se događalo da se uloga ljudi u borbi nesvesno ili svesno zapostavljala. Umanjivanje uloge čoveka u ratu i borbi dolazi do izražaja i danas, u doba najnovije tehničke revolucije i primene kvalitetno nove ratne tehnike.

Atomsko oružje, rakete, mlazna avijacija, elektronika, mehanizacija i sl. poslužili su jednom delu vojnih teoretičara na Zapadu da dokažu da nova oružja poseduju »apsolutnu moć«, da se pobeda u ratu može postići »minijaturnim armijama«, i da u vezi s tim naglo opada uloga ljudskog faktora u borbi. Ako se sagleda društveni koren ovakvih shvatanja nije teško zapaziti da je to pokušaj da se novom tehnokratskom teorijom svesno umanjni značaj čoveka u borbi. To im je potrebno zbog toga što u milionskim savremenim armijama kapitalističkih zemalja objektivno nije moguće ostvariti političko jedinstvo raznih klasa i društvenih slojeva, naročito ne u slučaju vođenja nepravednog rata. Sama društvena praksa opovrgla je ovu idealističku, u suštini reakcionarnu teoriju. Objektivna analiza odnosa čoveka i tehnike u prošlosti i u uslovima savremene borbe pokazuje da je ratna tehnika bila i ostala samo sredstvo u njegovim rukama. Ona je mrtva dok je čovek ne pokrene. Njen efekat u borbi je bio i ostao uslovljen stepenom svesti, volje i odlučnost čoveka koji se bori. Drukčije ne može biti ni u savremenoj borbi, bez obzira što raste uloga i značaj tehnike u ratu. U zaista teškim uslovima atomskog rata trebaće još više moralnih, umnih i fizičkih snaga čoveka da bi se oružje i oprema efikasno upotrebili. Sa porastom njegove moralne snage i veštine porašće i ubojitost oružja kojim rukuje.

Za vođenje rata i borbe u savremenim uslovima — na većim prostranstvima, sa raznovrsnijom i mnogobrojnijom ratnom tehnikom koju treba proizvoditi, održavati i u borbi koristiti — nužno je imati još brojnije oružane snage, koje će se oslanjati na organizovano učešće celokupnog naroda u ratu. Da je to zaista tako potvrđuju armije koje su danas opremljene najmodernijom ratnom tehnikom. Sve su one jedinstvene u tome da će ljudski faktor i ubuduće imati odlučujuću ulogu u ratu. To se vidi iz njihove konkretne politike u pripremi oružanih snaga i naroda za rat.

Za sve epohe ratovanja je karakteristično da borbu vode udruženi i organizovani ljudi. Prvi uslov za postizanje pobede u ratu je posedovanje organizovanog i efi-

kasnog instrumenta za vođenje oružane borbe. Takav instrument su oružane snage (armije). One su specifična, najcentralizovanija organizacija društva (države) koja počiva na jedinstvu volje i akcije od vrha do dna — na čvrstoj disciplini. Da bi se obezbedila maksimalna efikasnost armija na čelu njihovih pojedinih delova (jedinica i ustanova) nalaze se starešine koje pokreću, usmeravaju i kontrolišu njihov rad i borbu.

Rukovođenje je neophodan elemenat svake organizacije ljudskog društva. Ono obezbeđuje najcelishodnije ostvarenje ciljeva, koji su postavljeni pred organizaciju i pojedine njene delove, priprema, vodi i podstiče organizaciju od početka do kraja. Iz takvog karaktera rukovodilačke funkcije proizilazi i veoma krupna odgovornost ljudi koji je obavljaju. Od njihovog zalaganja, moralnih kvaliteta, znanja, umešnosti i smelosti, u ogromnoj meri zavise naponi, rezultati i sudbine svih ljudi koji učestvuju u određenoj akciji. Zato se danas u svim društvenim sistemima smatra da je rukovođenje najstroženija vrsta ljudske delatnosti.

Uloga i značaj rukovođenja nigde se u društvu tako oštro ne postavlja kao u armiji. To proizilazi iz karaktera i zahteva oružane borbe. Objektivni uslovi i okolnosti u kojima se borba vodi najčešće sadrže dvojaku mogućnost za ishod: pobedu i poraz. Kakav će ishod biti velikim delom zavisi od starešina koje se na čelu svojih jedinica bore sa protivnikom. Da bi se u borbi izvojevala pobjeda nužna je maksimalna efikasnost sopstvenih snaga. To se postiže najefikasnijim korišćenjem sopstvene žive sile, naoružanja, vremena i prostora. I najmanji propusti u rukovođenju mogu da dovedu pobjedu u pitanje ili da prozrokuju sopstvenim snagama osetne gubitke. Loše rukovođenje nigde nema tako teške posledice kao u borbi.

Rukovodeća uloga starešine u borbi po svom karakteru se razlikuje od rukovođenja drugim vrstama ljudske delatnosti. To u prvom redu proizilazi iz dijalektičke prirode borbe, gde se rezultati postižu u surovoj stvarnosti. I jedna i druga strana hoće da izvojuje pobjedu. A pobjedu često treba postići u uslovima kada se nema dovoljno podataka o svim elementima borbene situacije,

kada se tačno ne znaju namere protivnika i kada se odnos pojedinih elemenata i faktora borbe neprekidno menja. Jednom rečju, u borbi se rukovodi u uslovima kada se sve neprekidno menja, i pri stalnoj životnoj opasnosti. Na bojištu se neprestano smenjuju vatra, udar i pokret, a gubici su neprekidni. Starešina treba uspešno da rukovodi borbom u najtežim životnim uslovima. Iz ovog proizilazi da je rukovodilačka uloga starešine u borbi jedna od najsloženijih funkcija u društvu.

Uloga starešina visoko je cenjena kroz celu istoriju ratova. To se može videti i iz dela jednog od najstarijih poznatih vojnih pisaca — Sun Cu Vua (šesti vek pre n. e.), koji među pet faktora ratne veštine posebno ističe ulogu komandanta.¹ Takav su značaj davali komandantima sve poznatije vojskovođe, istoričari i vojni teoretičari: Aleksandar Makedonski, Cezar, Makijaveli, Napoleon, Klauzevic, Foš, Lenjin, Frunze, Tito, Mao Ce Tung i drugi.

Pojavom masovnih (nacionalnih) armija naglo je porastao broj starešinskog kadra, a neprekidno uvođenje u armiju raznovrsne ratne tehnike sve je više povećavalo njegovu ulogu i značaj. Dok je u prvom svetskom ratu odnos oficira prema vojnicima iznosio 1:40 u drugom svetskom ratu bio je 1:10—15 vojnika. Male armije su u poslednjem ratu imale na desetine a velike na stotine hiljada starešina. Tako brojan starešinski kadar bio je jedan od glavnih stubova moći armije. Od njegovog kvaliteta i rukovodilačkih sposobnosti u velikoj meri je zavisila borbena spremnost armija i rezultati svake pojedine borbe.

Masovna primena ratne tehnike zakonito je usložila i ubrzala razvoj borbenih dejstava. Borba je bivala sve složenija, a izvodile su je združene jedinice na većem prostranstvu. Sve je to moralo da komplikuje ulogu i zadatke starešina u rukovođenju borbenim dejstvima. Više starešine ne rukovode i ne komanduju, kao ranije, jednorodnim jedinicama (pešadijske, konjičke). One danas stoje na čelu združenih jedinica, sastavljenih od mnogo-

¹ Sun Cu Vu: *Veština ratovanja*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1952.

brojnih rodova, službi i specijalnosti, naoružane borbenim sredstvima koja mogu jednovremeno da dejstvuju na velikoj dubini. Za razliku od ranijeg načina ratovanja više starešine nisu u stanju da neposredno rukovode borbom svojih jedinica. Danas se borba sve više raščlanjuje. U taktičkim razmerama izvode je mnogobrojni sitniji delovi na većem prostranstvu. Zbog toga sve je brže rasla i raste uloga nižeg starešinskog kadra. Na njemu sve više počiva teret vođenja borbe u taktičkim okvirima.

Starešinski kadar armije je živa i jedinstvena celina. Od njegovih zajedničkih kvaliteta, napora, poverenja i umešnosti direktno zavisi ishod svakog boja i operacije, a time i rata u celini.

Rukovodeća uloga starešina u borbi odvija se i manifestuje kroz izvršenje svakodnevnih zadataka na pripremi i izvođenju borbenih dejstava. Iako su ovi zadaci po sadržaju, obimu i metodima različiti u pojedinim epohama ratovanja, i u pojedinim armijama, ipak se svi oni mogu grupisati i svrstati u dva osnovna zadatka (koji su međusobno povezani i uslovljeni): prvi, izgrađivati i neprekidno održavati moralnu snagu jedinice kojom se komanduje i, drugi, obučiti jedinicu za uspešno vođenje borbenih dejstava u svim uslovima borbene situacije, i čvrsto rukovoditi njome. I jednom i drugom atomsko oružje daje danas glavni pečat i obeležje.

Rat je oduvek zahtevao veliko naprezanje moralnih, umnih i fizičkih snaga ljudi koji u njemu učestvuju. To se naročito odnosi na vođenje borbe u savremenim uslovima, koja se usled novih oružja kvalitetno menja. Borba je u atomskim uslovima daleko dinamičnija, žešća i okrutnija. To veoma snažno utiče na svest i osećanja ljudi koji u borbi učestvuju. Zato se kao primaran zadatak u pripremi za rat, i za svaku pojedinačnu borbu, postavlja zahtev da se kod svakog pojedinca i jedinice izgradi takva unutrašnja moralna snaga i čvrstina koja će preovladati snagu atomskih i ostalih udaraca i šokova. Stvaranjem takve snage kuje se najmoćnije sredstvo pobeđe.

Neposredno pre otpočinjanja ratnih dejstava starešine dobijaju ljudstvo koje je ranije steklo određeni stepen političke svesti i patriotskih osećanja. Njegova je

dužnost da u neposrednim pripremama za borbu, i u toku borbenih dejstava, maksimalno razvije njihova patriotska osećanja i svest o njihovim konkretnim obavezama i odgovornostima u ratu i borbi. To je moguće postići samo upornim i neprekidnim vaspitnim radom sa celokupnom jedinicom i svakim pojedincem.

Savremeni starešina u pravom smislu reči postao je vaspitač. Njegova je dužnost da primenom najefikasnijih metoda vaspitanja maksimalno kod svakog pojedinca razvije svest, i sve one osobine i vrline koje su za borbu neophodne. Borba traži moralno-politički visoko svesne i čvrste ljude. Ona zahteva borce koji u visokom stepenu poseduju hrabrost, odlučnost, smelost, poslušnost, istrajnost, požrtvovanje i druželjublje. Ona traži čoveka koji je svakog momenta spreman da uloži sve svoje snage — i život kada je to potrebno — za interese svoga naroda. Izgraditi takve ljude nimalo nije jednostavno ni lako. Starešina to ni u kom slučaju ne može postići nekim »čisto« prosvetiteljskim radom i »golim« teoretisanjem. Nasuprot, izgraditi borce čvrstog ubeđenja, sa visokim moralnim kvalitetima, može samo starešina visokih moralnih vrednosti koji prvenstveno snagom svog dela i ličnim primerom formira takve kvalitete kod svojih potčinjenih.

Borba je najbolja kovačnica pravih vojničkih vrlina. U njoj je starešina u mogućnosti da ličnim primerom, karakterom, voljom i hrabrošću efikasno deluje na svoje ljude, razvijajući kod njih maksimalne napore za stvar pobede. On u srca vojnika usađuje poverenje u sopstvene snage i u borbenu moć jedinice. On je centralna figura u borbi i svojom moralnom snagom zrači i nadahnjuje svoje potčinjene. Takav starešina je u stanju da iz svoje jedinice u borbi »iscedi« maksimum moralne snage.

Izvor morala ljudi u ratu nalazi se prvenstveno u karakteru rata (u njegovim političkim ciljevima) i u društveno-ekonomskom uređenju dotične države. Međutim, to ne znači i ne može značiti da pravedni ratovi i napredniji društveni sistem automatski obezbeđuju visok borbeni moral jedinica. Oni samo predstavljaju veoma povoljne objektivne uslove da se umešnim i neprekidnim

vaspitnim radom stvori primeran borbeni moral. Pri tome treba imati u vidu da moral ljudi u borbi nije i ne može biti nepromenljiv, zbog toga što se formira u uslovima i okolnostima koji se neprekidno menjaju i to čas u prilog sopstvenih snaga a čas u prilog protivnika. Celokupno ratno iskustvo pokazuje da se snažan moral ljudi u borbi formira neprekidnim vaspitnim dejstvom na svest i osećanja potčinjenih.

Starešine sa visokom političkom i patriotskom svešću, čvrstog ubedenja u pravednost stvari za koju se bore, snažnog morala, jakog karaktera i čvrste volje, u stanju su da kod svog ljudstva razviju potrebnu moralnu snagu. Istovremeno, takve starešine su u mogućnosti da se maksimalno angažuju na obučavanju i uvežbavanju jedinica, bez čega u borbi nema uspeha.

Starešina svoje potčinjene uči i veštini ratovanja. Uči ih da sigurno vladaju svojim oružjem, da primenjuju najcelishodnije taktičke postupke i izgrađuje kod njih navike da u borbi što lakše savladaju protivnika. Jedinice koje su dobro borbeno obučene dejstvuju smelo i odlučno, a obučenost i borbeno majstorstvo podižu borbeni moral vojske.

Na današnjem stupnju razvitka ratne veštine glavni sadržaj vojne obuke jeste ovladavanje savremenom ratnom tehnikom. Jer, na putu neprekidnog usavršavanja materijalne proizvodnje čovečanstvo je poslednjih decenija zakoračilo u eru tzv. nove tehničke revolucije, što je omogućilo da se armije snabdeju moćnim najsavremenijim sredstvima ratne tehnike. Celokupne oružane snage, kao i svi njeni delovi, primaju, i sve više će primati, nova i savršenija oružja i sredstva. Njima treba ovladati, od njih treba u borbi izvući maksimalnu korist. To je moguće postići samo pod uslovom ako se i po otpočinjanju ratnih dejstava nastavi sa intenzivnom obukom. To je nužno iz više razloga. Prvo, u mirno doba i pored maksimalnog nastojanja objektivno nije moguće predočiti niti stvoriti uslove koji bi bili približni ratnim. Ratna stvarnost će po pravilu biti drukčija od naših mirnodopskih predviđanja. Zbog toga je prvih dana rata neophodno taktička načela brzo prilagoditi borbenoj

praksi, i pronalaziti nove postupke, što je moguće postići samo ubrzanom, stvaralačkom i upornom obukom. Drugo, to treba uraditi i zbog toga što u ratne jedinice dolaze borci van kadrovske jezgra mirnodopske armije, koji su slabije obučeni. Treće, što obučenosť i izvežbanosť pojačavaju uverenost u sopstvene snage, a samim tim jačaju borbenu moć jedinice.

Obučiti ljudstvo za ratovanje danas znači, pre svega, osposobiti ga za dejstvo u atomskim uslovima. Atomsko oružje je po svojoj prirodi i mogućnostima sasvim nov kvalitet među ostalim oružjem. Bitno utiče na fizionomiju vođenja borbe na kopnu, moru i u vazduhu, menja dosadašnje taktičke poglede, principe i postupke i zahteva da se borbena dejstva izvode na nov način. Kad god su se kroz istoriju pojavljivale kvalitetno nova oružja tada se prvih ratnih dana ispostavilo da su ljudi nedovoljno pripremljeni za dejstva koja diktiraju nova borbena sredstva. Može se sa pravom pretpostaviti da će to još više biti slučaj sa atomskim oružjem. Priroda njegove snage i dejstva su takvi da se ono u doba mira ne može dovoljno sagledati. Danas, samo nekoliko armija njime raspolažu. Zbog toga u mirnodopskim uslovima i nije moguće u potpunosti i do kraja predvideti sve načine borbe koji bi adekvatno odgovarali uslovima atomskog ratovanja. Sve to ukazuje da će starešine prvih dana rata imati zadatak od izvanrednog značaja: da mirnodopska znanja i predstave o atomskom oružju, svoja i svog ljudstva, nadopune i koriguju na bazi prvih ratnih iskustava, i da ubrzanim putem i najefikasnijim načinom osposobe trupu da se prilagodi uslovima koje će nametnuti ovo oružje.

Uporedo sa ovim, sve veća zasićenost savremenih armija ratnom tehnikom zahtevaće od ljudstva majstorstvo u rukovanju njome u borbi. Naoružanje i oprema nužno i zakonito postaju sve složeniji, jer rešavaju sve teže borbene zadatke. I uslovi u kojima se koristi i primenjuje borbena tehnika složeniji su nego ranije. I jedan i drugi razlog ne traže samo povećana znanja već i posebne navike od ljudstva koje rukuje tehnikom. U uslovima povećanog tempa borbenih dejstava od ljudstva koje rukuje

tehnikom sve više se zahteva da je osposobljeno za tzv. automatizovano obavljanje poslova. To se postiže intenzivnim uvežbavanjem pokreta i radnji pojedinaca. Postupci tada postaju čvrsta i trajna navika i mogu se izvoditi brzo bez nekih posebnih priprema, pa čak i u uslovima najvećih emocionalnih uzbuđenja. Takva obučenost ljudima »prelazi u krv« i omogućava im da svoje umne i psihičke napore ne iscrpljuju u tolikoj meri na opsluživanju tehnike, već ih mogu usmeriti na iznalaženje najpogodnijih taktičkih postupaka u borbi.

Novi uslovi i karakteristike izvođenja borbenih dejstava postavljaju pred starešine u daleko oštrijoj formi i pitanje fizičke obuke ljudstva.

Mada je poslednjih decenija ljudstvo u armiji oslobođeno mnogih fizičkih napora, zahvaljujući radu motora i ostaloj mehanizaciji koji se nalaze u formacijskom sastavu jedinica — ipak je za vođenje savremene borbe potreban borac boljih fizičkih svojstava i navika od onih u prošlosti. Ogromno povećanje vatrene moći, i pojava radijacije, izlazu čovečiji organizam silnom naprezanju. Povećanje tempa operacije, siline udara, manevra i pokretljivosti, kao i vođenje borbe noću, zahtevaju mnogo veća fizička i psihička naprezanja ljudi. Od vojnika i starešina se traži povećana budnost, brzina, okretnost i preciznost. Od onih koji rukuju tenkovima, avionima, raketama, elektronskim uređajima i sl. — traži se da to brzo i precizno obavljaju i u najsloženijim uslovima borbene situacije. Oni koji rade na radarima, radio-stanicama, i sl. treba da poseduju povećanu radnu sposobnost i dugotrajnu koncentraciju. Jednom rečju, sada se u borbi od ljudstva zahteva pojačana fizička i psihička izdržljivost i otpornost. Fizička obuka je jedno od glavnih sredstava da se to postigne. Ona pojačava čvrstinu, istrajnost, smelost i odlučnost ljudi u borbi. Time bitno jača njihova moralna snaga i veština ratovanja. Otuda su starešine dužne da u pripremama za rat i borbu organizuju i lično sprovode fizičku obuku svog ljudstva, prilagođavajući njen sadržaj karakteru jedinice i borbenih dejstava, a forme i vreme uslovima u kojima se jedinica nalazi.

Borbena spremnost i udarna snaga jedinica postižu se jedinstvenim sistemom vaspitanja i obuke. Jedinica bez dovoljno moralne snage, ma koliko dobro izvežbana i obučena, ne može se smatrati borbena-sposobnom i obratno. Zato je uloga savremenog starešine istovremeno i podjednako vaspitačka i stručno-instruktorska. Njegova je dužnost da skladno razvija moralne, umne i fizičke snage potčinjenih, kao i njihovo tehničko obrazovanje i neophodne navike u rukovanju oružjem i u vođenju borbe.

U vaspitavanju i obučavanju ljudstva sve se više u novije vreme ističe značaj psiholoških priprema za borbu. Savremena borba je sve složenija. Atomsko i razno drugo oružje u kratkim vremenskim razmacima (čak i trenutno) do ogromnih razmera vrši pritisak na čovečiju psihu. Sve to zahteva maksimalna psihofizička naprezanja svih koji u borbi učestvuju. Od boraca i starešina se traži da su sposobni da izvršavaju borbene zadatke i u takvoj situaciji; da izdrže i preodole psihičke udare i šokove; da se brzo snalaze i aktiviraju u atomskim uslovima; da dejstvuju brzo, smelo i odlučno. Otuda se danas pred starešine postavlja neodložan zadatak: da razvijaju sve one psihičke kvalitete svog ljudstva koji su neophodni za vođenje atomskog rata.

Psihološke pripreme ljudi za vođenje borbe, ma koliko bile značajne, ne predstavljaju za starešinu neki izdvojen i poseban zadatak, koji bi se obavljao mimo ostalih zadataka jedinice. Jer, one imaju za cilj da se deluje na psihu pojedinca (svest, osećanje, volja), radi uspešnijeg prilagođavanja borbenoj stvarnosti i veće kontrole ponašanja. Najveći deo tih pitanja reguliše i rešava ideološko-vaspitni rad, stručna i fizička obuka. Zbog toga se od današnjeg starešine traži umešnost da psihološke pripreme vrši u tim okvirima. Psihička izdržljivost ljudi najbolje se postiže kada se izgrađuje na čvrstoj idejnoj osnovi i na bezgraničnoj odanosti svome narodu. Potrebni psihički kvaliteti za vođenje borbe u atomskim uslovima najefikasnije se stiču kad je celokupna stručna i fizička obuka usmerena u tom pravcu.

2 Starešina u borbi

CENTRALNA VOJNA BIBLIOTEKA

INV. BR.

120561

Kao što se vidi, starešina rukovodi celokupnim životom i radom jedinice i odgovoran je za njeno stanje i rezultate, i u miru i u ratu. Njegova sposobnost i vrednost meri se moralnom snagom i obučenošću poverene mu jedinice — tj. njenim rezultatima u borbi.

Ova kratka analiza i skice glavnog sadržaja uloge starešine u borbi omogućavaju nam i daju pravo da konstatujemo da je ona po svom karakteru jedinstvena i drukčija od svih drugih rukovodilačkih funkcija u društvu. Društvena zajednica poverava starešini najodgovorniju ulogu: stavlja mu na raspoloženje mlade ljude i skupocena materijalna sredstva, sa uverenjem da će on i njegova jedinica maksimalno doprineti pobedi u ratu.

Dva pogleda na ulogu starešine

Po pitanju karaktera rata kao društvene pojave, njegovog nastanka i društveno-ekonomskog sadržaja, postoje principijelne razlike između idealističkog i materijalističkog pogleda na svet. Posebno postoje među njima bitne razlike u tretiranju uloge ljudskog faktora u ratu (borbi). Otuda, prirodno, potiču krupne i principijelne razlike između idealističkih i materijalističkih gledišta o ulozi starešina.

Mada su se mnogobrojna (nijansirana) idealistička gledišta o ulozi starešina uvek zasnivala na subjektivno-idealističkom shvatanju uloge ličnosti u istoriji, ona su se menjala i ogrtala novim ruhom saobrazno izmenama u materijalnoj bazi i društvenim odnosima. To se najbolje vidi kad se ovo pitanje posmatra kroz nekoliko poslednjih epoha ratovanja.

U epohi najamničkih stajaćih vojski između starešin-skog kadra i vojnika postojala je provalija porekla i interesa. Na vojnike se gledalo kao na skupinu ljudi. Uloga i zadatak starešina svodili su se najvećim delom na slamanje volje vojnika i stvaranje ropske poslušnosti. Od vojnika je trebalo stvoriti mašinu koja će poslušno izvršavati najteže poslove, nju je mogla da oživi samo reč starešine. Starešina je bio »bog i batina«. To se odražava i u delima

vojnih pisaca tog doba. Starešinama je pridavana moć »apsolutnog bića« od koga je jedino zavisio uspeh u borbi. Takva tadašnja gledišta i iskustva našla su odraza u tadašnjem poznatom aforizmu: »Jače je krdo jelena predvodeno lavom od krda lavova koje predvodi jelen«.

Pobedom buržoaskih revolucija u znatnom delu Evrope stupaju na istorijsku pozornicu nacionalne armije, koje karakteriše masovnost i opšta vojna obaveza. Revolucijom probuđene mase lome ne samo feudalno-apsolutističke društvene okvire i stege, već istovremeno i dotadašnju strategiju i taktiku. To je epoha velikih i značajnih ratova koja po zakonima istorijske nužnosti rađa i veći broj sposobnih vojskovođa. U to vreme buržoaski sociolozi i vojni pisci ulažu ogromne napore da tu zakonitu društvenu pojavu zaodenu u idealističko ruho, i da u njoj nađu uporište za razvijanje svojih idealističkih teorija. Tako se u to doba javljaju razne teorije o odlučujućoj ulozi »genijalnih vojskovođa« (»bogova rata«) čiji je genije dovoljan za dobijanje i najvećih bitaka, nezavisno od materijalnih uslova, duha vremena i kvaliteta masa koje u borbi učestvuju.

Na početku XX veka — u epohi imperijalizma — na istorijsku pozornicu stupaju milionske armije. U ratu sve više učestvuje »naoružani narod«. Ishod rata u celini sve više zavisi od angažovanja u borbi velikih vojničkih masa. U armijama su zajedno živeli i borili se ljudi raznih klasa i slojeva, među kojima su vladale suprotnosti i nisu se mogli čvrsto objediniti i okupiti oko imperijalističkih ciljeva tog rata. Otuda je proizašla društvena potreba da se u takvim uslovima pronađu metodi i sredstva pomoću kojih bi starešine mogle da efikasno realizuju svoju rukovodeću i komandnu funkciju. Trebalo je pronaći nove metode rukovođenja koji bi odgovarali tadašnjim potrebama armija. U traženju tih puteva i metoda vojni teoretičari su se oslanjali na građansku sociologiju i psihologiju koje su u to doba u Evropi počele da se snažno razvijaju. Oslanjajući se na psihološke teorije o reagovanju gomile, vojni teoretičari su prenebregavali značaj svesti masa koje se bore (»Na pragu smrti umukne oduševljenje većine«). Umesto toga, ponašanje ljudi u borbi tumačili su nagonskim i pod-

svesnim elementima čovekovog bića, a celu su armiju delili na elitu (starešinski kadar) i na gomilu (vojnike). Vrednost gomile je samo rezultanta njenog podražavanja držanja i postupaka oficira. Zato je starešinama osnovni zadatak da »stvaraju kolektivnu dušu trupe snagom podstičaja svog ličnog primera«. U vezi s tim, od starešina se traži »da više ne budu plemići po poreklu već po duhu i vaspitanju«. Od njih se zahtevalo da snagom ličnih moralnih kvaliteta (»oficirska čast i dostojanstvo«), i čvrstim osloncem na administrativne mere, predvode vojnike u izvršavanju borbenih zadataka. Pri tome, sila prinuda je bila osnova discipline u armiji i glavni preduslov da starešina uspešno izvrši svoju rukovodeću ulogu.

U drugom svetskom ratu armije se sve više poistovećuju sa pojmom »naoružani narod«. Rat je postao duži po trajanju, intenzivniji i žešći. Borbe se vode na širokim prostranstvima, na kopnu, moru i u vazduhu. Za potrebe fronta mobilisu se i angažuju celokupne ljudske i materijalne snage ratujućih strana. Uništavajuća snaga vatre je toliko narasla da gubici u ratu dostižu neslućene razmere. U vezi sa svim tim mnogostruko je porasla uloga najširih narodnih masa. Taj je proces nastavljen, ubrzan i produbljen posle rata, pogotovo što su na svetsku pozornicu stupile nove socijalističke zemlje i desetine novooslobođenih kolonijalnih zemalja. Iz objektivnih društvenih kretanja, i promena u načinu ratovanja, nužno je iskrasao zadatak pred društvene nauke kapitalističkog sveta — posebno pred njihovu vojnu nauku — da sa svog stanovišta razjasne ove nove pojave, i da naznače putokaz u načinu rešavanja društvenih suprotnosti — posebno u ratu. Bilo je nužno da se u cilju očuvanja kapitalističkog društveno-ekonomskog sistema pronade i razrađi novi idejni sadržaj, kao i novi metodi i sredstva za što efikasniju pripremu društvenih snaga za rat.

Na čelu ovoga poduhvata, koji je uzeo široke razmere, nalazi se u posleratnom periodu američka sociologija i sociolozi. Oslanjajući se na rezultate visokoproduktivne američke privrede — posebno na nagli porast životnog standarda, tzv. srednje klase društva — američka sociologija ulaže ogromne napore da društvene pojave i suprot-

nosti objasni prirodom psihičkih svojstava ljudi i njihovih međusobnih psihičkih veza (psihološka sociologija). Suština ovog pravca je u gledištu da se društveni odnosi i suprotnosti mogu srediti i pomiriti ako se izgrade dobri međusobni odnosi ljudi, među pripadnicima grupa koje zajedno žive. Na tom putu je naročito aktivna i uporna tzv. mikro-sociologija, koja polazi od postavke da se savremeni čovek u društvu oseća usamljen i izgubljen, da on danas beži od snage »anonimne« (birokratizirane) države u privatni život i u male grupe (porodica, radna jedinica i sl.). Sva ova gledišta — naročito mikrosociološka — svestrano su prigrlili savremeni vojni teoretičari na Zapadu, koji su na ovoj liniji otpočeli da tumače snagu unutrašnjih odnosa i morala njihovih armija.

Vojna misao u kapitalističkim zemljama posle drugog svetskog rata sve više pridaje značaj ideološkim pobudama ljudi za uspešno vođenje rata (odbrana »slobode i demokratije«). Međutim, ona ipak i dalje ostaje dosledna svojim idealističkim pozicijama. Naime, oni su iz dana u dan sve čvršći u ubeđenju da je moral ljudi u ratu odlučujući faktor pobeđe, ali ne priznaju da je koren morala u društveno-ekonomskoj strukturi dotične države. Ne priznaju zato što duboke protivurečnosti i suprotnosti kapitalističkog sistema ne mogu da budu izvori moralne snage društva i armije. Zato ih oni svim sredstvima prikrivaju i zataškavaju. Na drugoj strani, borbeni moral tretiraju u prvom redu kao psihološku komponentu i manifestaciju ljudi (strah od smrti, osećaj solidarnosti prema celoj jedinici, odanost prema starešini, i sl.). Ilustracija takvih gledišta reljefno se vidi iz misli Montgomerija, poznatog britanskog komandanta, kad kaže: »Ljudi polaze u napad pun opasnosti ne zbog trke za idealima, već samo po zahtevu svog starešine«.

Iz svih tih razloga od starešinskog kadra armija kapitalističkih zemalja sve se upornije zahteva da i najviše i najniže starešine budu istinske vođe, koje će do majstorstva vladati »tehnikom rukovođenja« i koje će svoj prestiž u miru i ratu obezbeđivati prvenstveno snagom svoje ličnosti i znanja, a ne administrativnom vlašću. Veština rukovođenja ljudima proglašava se glavnim izvorom bor-

benog morala vojnika. Glavno merilo vrednosti starešine je njegova sposobnost da zadobije poverenje svojih potčinjenih i da ih nauči da ga u borbi slede.

U celini uzev, buržoaski vojni teoretičari su u domenu rata i ratovanja primenili osnovnu filozofsku postavku svoje klase o primarnoj ulozi ličnosti (duha) u razvitku društva, prilagođavajući je konkretnim potrebama određene istorijske situacije. Zbog klasne ograničenosti oni nisu u mogućnosti, i najvećim delom ne žele, da svestrano i objektivno sagledaju rat kao društvenu pojavu, niti faktore koji ga opredeljuju i karakterišu. U vezi s tim objektivno nisu u mogućnosti da ulogu starešine posmatraju i razjasne sa stanovišta bitnih faktora koji je uslovljavaju.

U tretiranju uloge starešinskog kadra marksistički pogled na svet polazi od materijalističko-dijalektičkih shvatanja rata kao konkretne istorijske društvene pojave. Pre svega, polazi od činjenice da ishod rata i borbe zajednički opredeljuju svi dejstvujući faktori. Pri tome materijalni, duhovni i moralni faktori dejstvuju u organskom dijalektičkom jedinstvu, u tesnoj uzajamnoj vezi i zavisnosti. Ni jedan faktor nema i ne može da ima isključivu i apsolutnu vrednost i ulogu. Uspeh u borbi zavisi od svih materijalnih i duhovnih faktora. Takvu ocenu i analizu faktora u ratu dao je Engels u Anti-Diringu, u svojoj poznatoj oceni gde kaže: »Čitava organizacija vojske i način borbe, pa s tim i pobjeda i poraz, zavise od materijalnih, tj. ekonomskih uslova; od osobina ljudstva i oružja, dakle od kvaliteta i kvantiteta stanovništva i tehnike«. U borbi presudnu ulogu najčešće ima moralna snaga ljudi i njihova odlučnost i veština da se neprijatelj pobedi. Zato marksistička teorija pridaje izvanredan značaj ulozi starešinskog kadra. Svaka borbena situacija pruža određene objektivne mogućnosti koje treba realizovati — iskoristiti ih ili izbeći njihove pogibeljne posledice. Realizaciju tih mogućnosti u prvom redu ostvaruje starešinski kadar, čije mogućnosti, razume se, nisu neograničene već se kreću u okvirima koje formira i nudi objektivna stvarnost u kojoj se izvode konkretna borbena dejstva. To znači da starešina ne postiže uspehe u borbi »čarobnim štapićem« svog talenta. Drukčije rečeno, on nije u mogućnosti da izvojuje

pobedu ako za to ne postoje bar minimalno povoljni objektivni uslovi. Pod tim se u prvom redu podrazumeva takav odnos snaga u određenom vremenu i prostoru, i takva borbena vrednost sopstvene jedinice — koji objektivno nude realnu šansu za postizanje uspeha u borbi. Vojni rukovodilac koji pri izvršenju borbenih zadataka ne bi vodio računa o objektivnoj stvarnosti u kojoj će se borba voditi — već bi se samo rukovodio svojim željama i entuzijazmom — postavljao bi svojoj jedinici nerealne zadatke. U tom slučaju starešina i njegova jedinica koračali bi opasnim stazama avanturizma i poraza. Na drugoj strani, povoljna objektivna stvarnost sama ne donosi pobedu. Objektivne mogućnosti treba iskoristiti i uspešno ih realizovati. Za postizanje tog cilja odlučujuća uloga pripada starešinama, odnosno njihovoj ratnoj veštini. Istina, kvaliteti starešina nemaju i ne mogu imati apsolutnu vrednost, koja bi garantovala uspeh nezavisno od objektivnih uslova u kojima se borba vodi. Ma koliko starešine bile sposobne one nisu u mogućnosti da po svojoj volji kroje pobeде. Ali, borba je toliko široko polje za stvaralačku aktivnost ljudi da u njoj sposobnost starešina naročito dolazi do izražaja. Krupnih uspeha u borbi po pravilu ne može biti bez sposobnih starešina. Veština starešina u rukovođenju borbom velikim delom opredeljuje domet i uspeh jedinica kojim komanduju. Od njihovih moralnih i stručnih kvaliteta u značajnoj meri zavisi u kom će obimu i do kog stepena njihove jedinice postizati uspehe u okviru objektivnih uslova u kojima se bore. Iskustvo je odavno potvrdilo da su uspesi u borbama srazmerni sa sposobnošću starešina koji komanduju jedinicama. Međutim, i najposobniji starešina nije u stanju da niže pobeде ako njegovo ljudstvo nije obučeno, prožeto svešću i rešenošću kao i on, i ako maksimalnom aktivnošću ne izvršava njegove odluke i naređenja. Samo puno jedinstvo interesa i shvatanja starešinskog kadra i vojnika, i njihova neraskidiva veza u odlučnosti da istraju u borbi sa neprijateljem, stvaraju čvrste i sigurne temelje za postizanje uspeha u borbi. Takvo moralno-političko jedinstvo i borbena čvrstina jedinica su najpogodnije tlo za brzo sazrevanje starešinskog kadra, i za uspešno usvajanje i razvijanje ratne

veštine. U takvim jedinicama starešine su u mogućnosti da izgrade i usavrše efikasniju ratnu veštinu od neprijatelja.

Sa jedinicama upravljaju i komanduju u borbi i više i niže starešine, oslanjajući se jedni na druge i uzajamno se potpomažući. Nasuprot idealističkom shvatanju koje precenjuje i glorificira ulogu najviših komandanata, marksistička vojna nauka daje objektivnu ocenu njihove uloge i značaja. Ona pridaje značajnu ulogu višim starešinama, jer oni po svojoj funkcionalnoj dužnosti pripremaju operacije i rukovode njima, i obezbeđuju da njihovi potčinjeni ovladaju veštinom pobeđivanja. Međutim, ma koliko bili sposobni i talentovani oni nisu u stanju da obezbede pobedu bez čvrstog oslanjanja na sposobnosti, napore i stvaralaštvo celokupnog starešinskog kadra, i na aktivnost i snagu jedinica kojima rukovode. Upravo o ovom pitanju — suštini odnosa starešina i ljudstva kojim komanduju — postoje vrlo krupne razlike među marksističkim i raznim idealističkim pogledima na svet.

U tretiranju ovog pitanja marksističko učenje polazi od naučno utvrđene istine da su narodne mase odlučujuća sila društvenog progresa, i da je po rečima Lenjina »u svakom ratu pobeda u krajnjoj liniji uslovljena stanjem duha masa koje na bojnom polju prolivaju svoju krv«. Vojnička i moralna snaga ličnosti starešina imaju, svakako, veliki udeo u formiranju svesne akcije, volje i veštine vojnika kojima komanduju. Ali, u uslovima masovnih armija i velike raščlanjenosti borbenih dejstava uspeh u borbi ne mogu da izvojuju pojedine ličnosti. Pobeda se postiže naprezanjem moralnih snaga i zajedničkom veštinom svih koji u borbi učestvuju. U takvim uslovima snaga ličnosti starešine nije u njenoj odvojenosti od mase, već u najdubljoj vezi sa njom. U čemu je osnova i snaga te veze?

Marksistička teorija ne negira da lični kvaliteti starešine imaju određen uticaj na veze između starešina i vojnika, ali odbacuje idealističko gledište da su kvaliteti starešine baza na kojoj počiva snaga te veze. Nasuprot, marksisti polaze od naučne istine da je snaga te veze u poverenju starešina i vojnika koje se prvenstveno zasniva na njihovim zajedničkim interesima u ostvarenju ratnih ciljeva, i na njihovoj veri u pobedu stvari za koju se bore.

Snaga njihove veze je čvrsta kad počiva na čvrstom moralu naroda koji se bori. Kad se tome dodaju solidni kvaliteti starešinskog kadra tada postoje svi uslovi da se od jedinice izgradi udarna snaga visoke borbene vrednosti.

Specifičnosti uloge naših starešina

Sušтина uloge i zadataka starešina, kako je na početku istaknuto, nije i ne može biti istovetna u raznim armijama. Karakter armija i njihove ratne doktrine daju posebna obeležja ulozi i osnovnim zadacima starešina, i načinu rukovođenja. To se najreljefnije vidi na primeru naše Armije. Njen socijalistički karakter i doktrina daju ulozi starešina mnoge značajne osobenosti.

Od samog početka stvaranja naše oružane snage imale su izvanredno značajnu društvenu ulogu. U ratu i revoluciji bile su glavno sredstvo oslobođenja zemlje i obezbeđenja novog društvenog sistema. U posleratnom periodu, u veoma složenim međunarodnim uslovima, uspešno su obezbedile izgradnju socijalizma u zemlji. I jedno i drugo ne bi se moglo postići bez postojanja snažne armije. Ona je i danas stub odbrane zemlje i čvrsta okosnica za vođenje opštenarodnog rata. Iz takve društvene uloge armije proizašla je i određena uloga starešina. Suština njihove društvene uloge je u tome da su u ime društva dužni i obavezni da izgrade borbenu spremnu vojnu jedinicu (ustanove), i da ih u ratu efikasno upotrebe radi odbrane naše socijalističke zajednice. Od samog početka starešinski kadar je jasno shvatio svoju društvenu ulogu i obavezu. Celokupnu svoju delatnost zasnivao je na visokoj socijalističkoj svesti i idejnoj ubeđenosti, što mu je davalo snage da uspešno rešava vojničke zadatke u ratu i miru. Zahvaljujući takvoj svesti i ubeđenosti, kao i prisnoj i čvrstoj povezanosti sa svojim narodom, naše starešine su izgradile visok stepen društvene odgovornosti. Njih iznad svega karakteriše odanost i vernost svome narodu koji gradi socijalizam. Oni su borci za visoke društvene ideale. Spremni su na najveće zalaganje i žrtve u interesu odbrane svoje socijalističke domovine.

Naša socijalistička zajednica i njena aktivna miroljubiva politika na međunarodnom planu, uslovljava i određuje da ona može da vodi samo pravedan (odbrambeni) rat. To bi bio rat u kome bi se do maksimuma mobilisale sve ljudske i materijalne snage zemlje, gde bi se borba protivu agresora vodila svuda gde je njegova noga kročila — i na frontu i u pozadini. U takvom ratu moralna snaga naroda i armije bila bi glavni faktor pobede nad agresorom.

Da bi se obezbedilo maksimalno učešće celog stanovništva u organizovanom i stalnom otporu protiv agresora (propaganda, obaveštajna delatnost, mobilisanje i čuvanje materijalnih sredstava za borbu, čuvanje ranjenih i bolesnih, diverzantske akcije, oružana borba, i sl.) naš starešinski kadar ima ulogu i zadatak — kako u operativnoj vojsci tako i u teritorijalnim i partizanskim jedinicama — da se uporno bori za aktiviranje svakog pojedinca u ratu i da održava čvrstu i neprekidnu vezu s narodom. Zbog toga se naš starešina u uslovima opštenarodnog rata javlja u ulozi političkog organizatora i mobilizatora masa, kako onih sa kojima komanduje tako i onih koje tek treba uključiti u borbu. Njegova je osnovna dužnost da razvija stvaralačke snage poverenog mu ljudstva, da mu podiže borbeni moral, prenoseći na pojedince svoja idejno-politička i moralna ubeđenja, i svoja vojna znanja — sve u cilju pobede nad neprijateljem.

U izgradnji borbene snage jedinice naš starešina ima sve objektivne uslove da se čvrsto osloni na svest i aktivnost svojih potčinjenih. Zajednički interesi vojnika i starešina, i njihova svest o svom vojničkom dugu, omogućavaju njihovu punu mobilizaciju na mirnodopskim i ratnim zadacima i traže da se priprema i borbena delatnost jedinica zasnivaju na svesnoj aktivnosti i poslušnosti celokupnog ljudstva. Socijalistički karakter armije, isto tako, nudi mogućnost da se između oficira, i oficira i vojnika, razvije puno uzajamno poverenje i poštovanje. Sve se ove povoljne mogućnosti mogu uspešno iskoristiti i pretvoriti u veliku prednost naše Armije, samo intenzivnim i svestranim vaspitnim radom u jedinici.

Naš starešina mora pre svega biti vaspitač. Oslanjajući se na idejno-političke osnove društva, kao i na armijske zakone i propise, starešina treba, i dužan je, da svoju rukovodilačku funkciju ostvaruje vaspitnim merama i sredstvima; da razvija unutrašnje pobude ljudi — koristeći svoja starešinska prava — kako bi obezbedio svesno, tačno i potpuno izvršenje vojničkih zadataka. Naše ratno iskustvo je pokazalo da je za izvršenje borbenih zadataka najvažnije razviti svest i aktivnost ljudi. Idejno svestan borac sa razumevanjem i voljom prihvata vojničku disciplinu, i brzo se aktivira i osposobljava da stvaralački i inicijativno rešava borbene zadatke.

Jedinstvo armijskih redova i visoka politička svest vojnika i starešina omogućavaju da naše jedinice postanu snažni borbeni kolektivi. Na njih može da se osloni starešina u celom procesu obuke i vaspitanja. Izrasli vojni kolektiv može da preuzme na sebe znatan deo posla na izgradnji moralnog i borbenog lika vojnika i starešina.

Izgrađujući homogen kolektiv starešina stvara u jedinici pravo vojničko drugarstvo koje u ratu ima izvanredno značajnu ulogu. Celokupno naše ratno i posleratno iskustvo je pokazalo da komandiri i komandanti koji vaspitavaju kolektiv, a pojedince pomoću kolektiva, idu najsigurnijim putem u razvijanju zalaganja, odgovornosti i stvaralaštva ljudi kojima komanduju. Zbog svega toga je oslanjanje na snagu kolektiva jedna od najizrazitijih karakteristika načina rukovođenja naših starešina.

Realizacija rukovodilačke uloge starešina u znatnoj meri je uslovljena i njihovom sposobnošću da znaju ratovati. U tom pogledu doktrina opštenarodnog rata takođe deluje na specifičan način i traži posebne kvalitete od starešinskog kadra.

Doktrina opštenarodnog rata originalno rešava pitanje načina vođenja rata sa agresorom u našim uslovima. Ona omogućava da se maksimalno razviju odbrambene snage zemlje i da se primene najefikasniji metodi i forme borbenih dejstava protivu neprijatelja koji bi, u početku, najverovatnije bio nadmoćniji u ratnoj tehnici. Ratna veština takvog rata (strategija, operatika i taktika) bitno se razlikuje od ratne veštine mogućeg agresora.

Strategija opštenarodnog rata planira, priprema i obezbeđuje organizovano učešće celog naroda u borbi sa neprijateljem. Celokupno stanovništvo sposobno za borbu — izuzev onog dela koje obavlja ratne dužnosti u sopstvenoj pozadini — učestvuje u borbi na celoj teritoriji (na frontu i u pozadini). Uporedo s tim iznalaze se najrazličitije forme kako bi ono neprekidno pružalo otpor agresoru. Na taj način se neprijatelju nameće dugotrajan i iscrpljujući rat i stvaraju uslovi za neprekidno narastanje sopstvenih snaga i za definitivn obračun s njim.

Operativna veština opštenarodnog rata u velikoj meri se karakteriše ispreplitanjem i kombinacijom dejstava snaga sa fronta i snaga u neprijateljskoj pozadini. Najveći broj operacija u našem ratu izvodile bi zajedno jedinice operativne vojske (koja bi imala glavnu ulogu) sa partizanskim, teritorijalnim i ubačenim snagama. One bi sve dejstvovala po jedinstvenoj zamisli. U takvom ratu izvodile bi se i posebne (samostalne) operacije u pozadini neprijatelja, koje bi se, po načinu izvođenja, u priličnoj meri razlikovale od načina izvođenja operacija na frontu.

Taktika svih vrsta jedinica naših oružanih snaga karakterisala bi se i zasnivala na visokom borbenom moralu ljudstva. Koristeći borbene kvalitete našeg čoveka odabiraće se i primenjivati forme i metodi borbe, u kojima će naročito doći do izražaja ofanzivnost, smelost i odlučnost.

Primenjujući ovakvu ratnu veštinu, borbena dejstva će se izvoditi na raznovrstan i dinamičan način. Sve jedinice će imati neprekidno važnu ulogu — nekad glavnu a nekad pomoćnu — u ostvarenju operativnih i taktičkih zadataka. Zahtevaće se što veći stepen usklađenosti dejstava snaga na frontu i u pozadini neprijatelja. Sve to obavezuje naše starešine, i više i niže, da sigurno vladaju duhom, principima i stavovima doktrine opštenarodnog rata u celini. To će svakom pojedincu omogućiti da u konkretnoj borbenoj situaciji jasno shvati ulogu i zadatak svoje jedinice i da najefikasnije doprinese ostvarenju zajedničkog (jedinstvenog) cilja operacije. U takvom ratu vrlo često će se događati da se jedinice operativne vojske nađu u neprijateljskoj pozadini, da budu ubačene ili da tamo

ostanu silom prilika. Tada će dejstva jedinica operativne vojske u pozadini neprijatelja poprimati u znatnoj meri partizanski karakter, pa će i njihove starešine rešavati mnoge zadatke koje normalno rešava partizanski starešina (politički rad u narodu, učešće u konkretnoj organizaciji narodnog otpora, veća samostalnost u odlučivanju, i sl.). Na drugoj strani, mnoge partizanske jedinice po borbenim kvalitetima ljudstva i naoružanju biće u stanju — a ponekad će biti i prinuđene — da rešavaju borbene zadatke kao i jedinice operativne vojske. I u jednom i u drugom slučaju u priličnoj meri menja se uloga starešina. Sve to ukazuje na neophodnost da naše starešine budu osposobljene za izvršavanje svih zadataka koje oni i njihove jedinice mogu da dobiju u uslovima vođenja opštenarodnog rata.

Teritorijalni i izrazito manevarski karakter našeg rata zahtevaće, pored ostalog, da jedinice što samostalnije rešavaju taktičke zadatke. To će nametati potrebu da se sve starešine osposobe da borbenim dejstvima rukovode samostalno i inicijativno. Mada se ovaj zahtev danas postavlja u oštrijoj formi pred sve armije, karakter opštenarodnog rata ga još više ističe. Ratna praksa će zahtevati od celokupnog starešinskog kadra upornost i smelost da sopstvenu ratnu veštinu primenjuje stvaralački: da neprekidno izučava, pronalazi i koristi slabosti protivnika; da se sopstveni pogledi i postupci proveravaju u borbenoj praksi u cilju pronalaženja novih postupaka i usavršavanja veštine ratovanja. Iskustvo našeg NOR-a je pokazalo da je takav odnos starešinskog kadra prema izgradnji ratne veštine u procesu ratovanja ogromna i nezamenljiva snaga koja može da znatno utiče na ishod rata u celini. Sva predviđanja i pretpostavke o eventualnom ratu ukazuju da će ta iskustva biti značajna i za savremene uslove.

Jedna od krupnih specifičnosti u realizaciji uloge našeg starešinskog kadra je i u tome što on rukovodi i komanduje uz postojanje i rad organizacije SKJ u jedinicama i ustanovama armije.

Kao deo opšte rukovodeće snage društva partijska organizacija u oružanim snagama obavlja ogroman posao u vaspitavanju i mobilizaciji snage i u stvaralaštvu celokupnog ličnog sastava armije. Ona kod njega budi i razvija idejnu i političku svest iz kojih izvire snažan moral, energija i stvaralačka aktivnost starešina i vojnika u rešavanju svih pitanja borbene spremnosti i udarne snage jedinica. Naoružava lični sastav nepokolebivom uverenosti u pravednost borbe koja se vodi i u snagu oružja kojim se raspolaze. Partijska organizacija jedinica i ustanova u pripremi i za vreme vođenja borbe neprekidno objašnjava svakom pojedincu njegove konkretne obaveze i borbene zadatke. Ona bdi nad pravičnim i ljudskim odnosima u armiji i razvija ih u skladu sa potrebama vođenja borbe; brine da se i u toku rata očuva i maksimalno produbi veza između armije i naroda. Sve te zadatke i sav taj posao partijska organizacija obavlja i postiže metodom ubeđivanja ljudi.

Partijska organizacija ne deluje samo na izgradnji političke svesti i moralno-političkog jedinstva jedinice. Ona istovremeno obezbeđuje i punu aktivnost i savesnost ljudi u izvršavanju naređenja. Time ona pruža svestranu podršku i pomoć starešinskom kadru za uspešno izvršavanje borbenih zadataka.

Organizacija SKJ postaje starešini čvrst oslonac i u izgradnji sopstvene ličnosti. Učestvujući aktivno u životu i radu partijske organizacije, starešina podiže svoju idejno-političku svest, usavršava svoj moralni lik, obogaćuje svoje stručne sposobnosti znanjem i borbenim iskustvom ostalih komunista, i uspostavlja prisnije veze sa potčinjenima.

U celini, partijska organizacija je jedan od bitnih faktora moći armije. To je snaga koja se ničim ne može zameniti i koju ne mogu imati zemlje i armije koje počivaju na klasnim suprotnostima. I u tome leži jedna od velikih objektivnih prednosti starešinskog kadra socijalističkih armija u rukovođenju i komandovanju jedinicama u borbi.

Postojanje i rad partijske organizacije ne oslobađaju starešine njihove rukovodilačke uloge. Ma koliko intenzivno i uspešno radila partijska organizacija, ona ne može da zameni ulogu, obaveze i dužnosti starešine u rukovođenju i komandovanju jedinicom. Karakter starešinske funkcije u ratu (i u miru takođe) je takav da nju ne može — i ne sme! — niko drugi da obavlja. Nedeljivost komandovanja osnovni je zakon života armije. To podjednako zahtevaju interesi vođenja oružane borbe i karakter ustrojstva oružanih snaga.

BORBA I KVALITETI STAREŠINE

Da bi ostvarili ulogu koja im je namenjena i izvršili zadatke koji se pred njih postavljaju, starešine moraju imati dovoljno znanja i moraju biti osposobljene da uspešno rukovode i komanduju. Sadržaj i obim njihovog znanja i veštine neposredno je vezan za karakter oružane borbe.

Paralelno sa bržim razvojem društva menjali su se ljudi i materijalno-tehnička sredstva za vođenje rata, što je zakonito dovelo do promene suštine i formi oružane borbe. To je pred starešinski kadar postavljalo nove i povećane zahteve. Izrazitu sliku takvog stanja pruža savremena epoha, koja je najrevolucionarnija u čitavoj ljudskoj istoriji i u društvenom i u tehničkom pogledu.

Idejno-politička svest

Poslednjih decenija bitno su se izmenili društveni uslovi u kojima se oružana borba vodi. Savremena epoha se u društveno-ekonomskom pogledu prvenstveno karakteriše prelaskom od kapitalizma ka socijalizmu. Dok je, pre oko 40 godina, na Zemljinoj kugli bilo svega oko 140 miliona ljudi koji su živeli u socijalizmu, danas njihov broj premašuje milijardu. Uporedo s tim sve su brojnije, idejno i politički snažnije socijalističke snage koje žive i bore se u kapitalističkim zemljama. Zajedno sa ovakvim preobražajem društva nastupio je i proces punog raspadanja kolonijalnog sistema. Dok je pre oko 40 godina u kolonijama živelo oko 70% svetskog stanovništva danas u njima živi svega oko 3%. Desetine nacionalnih država koje su stekle nezavisnost krenule su putevima snažnog društvenog progresa, a mnoge od njih usmeravaju svoj razvoj ka socijalizmu.

Nasuprot društvenom progresu stoje snage monopoliističkog kapitalizma. Mada ih je objektivni razvoj osudio na propast, one se još uvek grčevito bore za očuvanje svojih pozicija u svetu.

Ovi procesi se odvijaju u uslovima kad se čovečanstvo, zbog ogromne rušilačke moći savremenog oružja, nalazi pred dilemom rata ili mira. Oko tog sudbonosnog pitanja, odnosno oko opstanka društva i civilizacije, grupišu se danas narodi, pokreti i partije — nezavisno od svoje ideološke pripadnosti. U svetu sve više preovladava gledište da savremeni materijalni i društveni uslovi i faktori omogućavaju da se izbegne rat. Na drugoj strani, još uvek su brojne i uticajne snage koje smatraju da se određeni ekonomski i politički interesi i ciljevi mogu jedino postići pomoću rata.

Svi ti procesi i suprotnosti — koji se odvijaju i razrešavaju u svetu koji sve više postaje međuzavisna celina — kompleksno utiču na karakter savremenih ratova, i na uslove vođenja borbe. Zbog toga, starešine danas ne bi bile u stanju da svestrano i kvalitetno ispune svoju rukovodilačku ulogu bez poznavanja i dubljeg razumevanja društveno-ekonomskih uslova i tokova u kojima se odvijaju ratovi i revolucije epohe u kojoj žive. Drukčije rečeno, poznavanje zakonitosti i puteva savremenog društvenog razvitka omogućava starešinama da celovito i pravilno razumeju društveno-politički karakter oružane borbe. Olakšava im, isto tako, da shvate vojnopolitički položaj i situaciju svoje zemlje, njene društvene i ratne ciljeve, i njihovu povezanost sa opštim zbivanjima. Na drugoj strani, bez takvih znanja i visoke svesti ne može se svestrano sagledati vojna moć zemlje, uloga oružanih snaga, niti društveni položaj i odgovornost starešinskog kadra.

Savremeni društveno-ekonomski i tehnički razvitak ne traži od starešina samo da povećavaju idejno-politička znanja i podižu svest. Istovremeno, on postavlja pred njih i nove zahteve u pogledu idejno-političkih ubeđenja i moralne čvrstine.

Revolucionarne težnje savremene epohe pokreću ogromne narodne mase u borbi za ostvarenje svojih socijal-

nih i nacionalnih ciljeva. Njihova rešenost i odlučnost za borbu je veća, jer su u pitanju ciljevi od dalekosežnog značaja za sudbinu naroda i klasa. Zbog toga je znatno porasla žestina savremenih ratnih sukoba uopšte, a posebno revolucionarnih.

Žestina oružane borbe takođe je znatno porasla zbog pojave novog oružja i zbog usavršavanja starog. Atomska i ostalo novo oružje, zajedno sa povećanjem vatrene i udarne moći klasičnog naoružanja, povećali su do ogromnih razmera uništavajuću snagu borbenih sredstava. Svim je izvesno da ljudi u atomskom ratu moraju da imaju jaču moralnu snagu i odlučniju volju za pobjedom.

Ovi glavni društveni i tehnički faktori zahtevaju od učesnika u ratu, a prvenstveno od starešina, da raspoložu takvom moralnom snagom i čvrstinom koja će predoleti velike psihičke, fizičke i moralne teškoće i udarce u savremenom ratu. Ratna praksa je pokazala, da je odanost ljudi ciljevima za koje se bore, i njihovo ubeđenje glavni unutrašnji oslonac za savladavanje ratnih teškoća. Zbog toga se danas u armijama svih zemalja u okviru priprema za rat pridaje prvorazredan značaj podizanju idejno-političke svesti, i jačanju ideološko-političkog uverenja ličnog sastava.

U najnovije vreme naročito su u tom pogledu karakteristični naponi u armijama vodećih kapitalističkih zemalja. Koristeći se iskustvima sopstvenog ideološkog i propagandnog rada iz drugog svetskog rata, kao i bogatim iskustvima psihološkog i propagandnog delovanja nemačke armije — u ovim armijama se u posleratnom periodu organizuje i izvodi ideološko-politički rad širokog zamaha. Cilj celokupnog tog rada jeste da se ljudi ubede u prednost kapitalističkog sistema (»slobodni svet«), i da se što crnje prikaže svet socijalizma (»varvarski komunizam«).

Bilo bi nenaučno potcenjivati mogućnost i efikasnost idejnog i političkog uticaja vladajućih klasa na ljudstvo ovih armija. Praksa drugog svetskog rata (Nemačka, Japan) ubedljivo je demantovala ona dogmatska gledišta

koja su tvrdila da u armijama kapitalističkih zemalja nije moguće izgraditi visok borbeni moral zbog toga što je kapitalizam istorijski osuđen na propast. Zbog toga se pravi odgovor na to pitanje može dati samo na osnovu objektivne konkretne analize čitavog niza faktora među kojima su najznačajniji: ekonomska moć zemlje; snaga društveno-političkog sistema; stepen jedinstva naroda prema glavnim unutrašnjim i spoljnim ciljevima zemlje; obim i intenzitet ideološko-političkog uticaja na narod i armiju, itd. No, i pored toga ostaje činjenica da u armijama kapitalističkih zemalja postoje krupne objektivne teškoće i prepreke u pogledu formiranja visoke idejne ubeđenosti i političke čvrstine starešinskog kadra (i vojnika). Koreni tih teškoća nalaze se u klasnoj prirodi i političkoj podeljenosti društva, što neizbežno deluje na život i shvatanja starešina i vojnika.

U formiranju ideoloških i političkih ubeđenja armije socijalističkih zemalja imaju znatnu objektivnu prednost. Njihovo društvo je homogenije, i one mogu da ostvare visok stepen moralno-političkog jedinstva naroda oko ratnih ciljeva. Pored toga, rukovodeće subjektivne snage socijalističkog društva nastoje da maksimalno razviju svest i stvaralačke snage celog naroda. Starešine socijalističkih armija tretiraju se kao društveni i politički radnici sa funkcijom od izvanrednog značaja za celo društvo. Od njih se zahteva da budu aktivni idejni i politički borci sa visoko razvijenom svešću o društvenim interesima i odgovornostima. No, i pored ovih neosporno krupnih prednosti dejstva ovih činilaca u socijalističkim armijama ne sme se precenjivati, jer oni, kao što je poznato, ne deluju automatski. Izgradnja svesti i ubeđenja ljudi i u socijalističkim zemljama (armijama) veoma je složen proces, jer su složeni i sami putevi društvenog razvitka, odnosno materijalni i društveni uslovi u kojima se vodi borba za novo društvo. Za stvaranje idejno-političkih čvrstih, i narodu bezgranično odanih kadrova, nužan je organizovan sistematski i intenzivan ideološko-politički rad — i svest sva-

kog pojedinog starešine da se u njemu maksimalno angažuje. Starešine dokazuju svoju idejno-političku čvrstinu i odanost svakodnevno: u miru — rezultatima u izgradnji armije; u ratu — rezultatima koje postižu u borbi.

Starešina koji je u svojoj ličnosti formirao čvrsto idejno-političko ubeđenje stekao je najsolidniju osnovu za celokupnu praktičnu delatnost. Ono ga podstiče da mobilize celokupnu ličnost na izvršenje vojničkih zadataka, i predstavlja čvrstu osnovu na kojoj se može graditi organizovanost i disciplina. Naoružan ideološkim i političkim znanjima i ubeđenjima starešina je istovremeno u stanju da efikasno vaspitava svoje ljudstvo.

Starešina — vaspitač

Jedna od bitnih karakteristika savremenog sveta u vojnom pogledu su kvalitetne izmene u samom »ljudskom materijalu«. Krupne promene materijalnih i društvenih uslova života koje su usledile na bazi snažnog napretka proizvodnih snaga dovele su do veoma značajnog porasta svesti ljudi. Iz dana u dan sve brže i više raste svest čoveka o sopstvenoj ulozi, moći i perspektivi u borbi za stvaranje povoljnijih i pravičnijih materijalnih i društvenih uslova života. Snaga svesti se naročito manifestuje u oslobodilačkim i revolucionarnim ratovima, koji u najnovijoj epohi daju pečat ratu kao društvenoj pojavi. U njima se razvija visoka svest koja je najbolja osnova za izgradnju borbenih kvaliteta ljudi. U celini uzev, na današnjem stepnju razvitka društva — ljudi u pravom smislu reči postaju aktivan subjekat borbe. Sve objektivne (naučne) analize i praktična iskustva pokazuju da nikada ranije uspeh rata i borbe nisu u tolikoj meri zavisili od svesti ljudi kao danas. Zbog toga se u praksi sve češće i na širem planu odbacuju ranije koncepcije i teorije, koje su čoveka tretirale kao obično sredstvo borbe. Kod najvećeg broja armija usvaja se danas gledište da je svaki vojnik »građanin u uniformi« i da je svaki čovek u armiji aktivan

i značajan činilac društva.² Značajan porast svesti ljudi u poslednjim decenijama neizbežno je kompleksno uticao na celokupan život u armiji: na aktivnost ljudi, na odnose između starijih i mlađih, i uopšte na disciplinu.

Unutrašnje ustrojstvo oružanih snaga moralo je da vodi računa o veoma značajnoj činjenici — da se bitno menjaju kvaliteti savremenog čoveka. Kod oslobođenog i prosvetljenog čoveka izrasta saznanje o ličnoj vrednosti, odgovornosti i potrebi veće društvene aktivnosti. On želi i hoće da zna kakvi su ciljevi koji se pred njim postavljaju, da razume i shvati smisao svoje delatnosti i zadataka koje je dobio, i da se prema njemu ljudi odnose pravično. Sve se to moralo odraziti i u načinu rukovođenja i komandovanja. U ličnosti starešine komponenta vaspitača naglo je dobila u značaju. Starešina obučava i vaspitava ljude koji po svojim društvenim shvatanjima i razvijenoj psihičkoj konstituciji žele da svoje životne ideale izvršavaju na bazi svesti i lične aktivnosti. Otuda potreba da starešina svoju rukovodilačku aktivnost zasniva na odlukama, radnjama i merama koje kod potčinjenih bude svest, oduševljenje, stvaralaštvo i inicijativu; da snagu svog uticaja na potčinjene zasniva na autoritetu svojih moralnih i umnih vrednosti i sposobnosti — u kombinaciji i jedinstvu sa administrativnom vlašću koju mu daje vojna organizacija.

² Do zaključka o izmenjenoj ulozi čoveka u ratu, i o njegovoj povezanosti sa životom i interesima zemlje, došli su i mnogi vojni rukovodioci i teoretičari u kapitalističkim zemljama. Tako, na primer, čitamo u Priručniku za oficire Bundesvera od 1957. godine (Unutrašnje rukovođenje) — armije sa poznatim militarističkim shvatanjima iz prošlosti — da »teškim zahtevima savremenog sukoba dorastao je samo onaj:

— koji prema svojim mogućnostima uzima učešće u političkom, duhovnom, kulturnom i društvenom životu svoga naroda;

— ko smatra da su moralne norme našeg društvenog uređenja obavezujuće i vredne da se brane;

— ko u vojnoj službi vidi samo po sebi razumljiv i potreban deo svojih građanskih prava i obaveze;

— ko priznaje partnerima ostale vojnike i sugrađane;

— ko verno služi svome starešini kao suodgovoran sluga države;

To je, pak, građanin u uniformi«.

Karakter borbe u atomskim uslovima sa svoje strane zahteva svesnu delatnost ljudi i svesnu poslušnost. Za takve uslove nužna je veoma čvrsta disciplina jedinica i pojedinca, što će omogućiti da se mnogobrojne teškoće na bojištu uspešno savladaju. U odnosu na disciplinu iz minulih ratova ona sada mora da bude čvršća.

Tehnički razvoj savremenih armija takođe zahteva potpunije angažovanje i svesnu poslušnost ljudi u borbi. U borbi nije moguće održavati savremenu tehniku u ispravnom stanju, niti uspešno savlađivati teškoće i prepreke na bojištu bez odgovornosti celokupnog ljudstva, bez poslušnosti koja je inspirisana najvećim požrtvovanjem i samodisciplinom. Da bi se uspešno rukovalo savremenom tehnikom u borbi potrebna je disciplina, odgovornost, precizna organizacija rada i solidna tehnička kultura.

Imajući u vidu sve što je rečeno o narastanju svesti savremenog čoveka, i o karakteristikama i potrebama borbe u budućem ratu, proizilazi da disciplina koja bi počivala na poslušnosti iz straha i na mehaničkim navikama, ne bi odgovarala današnjim potrebama. Sve je teže, i skoro nemoguće, danas silom naterati jedinice da se uspešno bore. Nesvestan i bezvoljan borac nije u stanju da savlada mnogobrojne prepreke i opasnosti, da u borbi izdrži — makar se na njega vršio i najsnažniji disciplinski pritisak. Zato danas osnovno merilo discipline ne može da bude u tome do kog su stepena razvijeni njeni spoljni oblici, premda se oni ne smeju zanemariti. Njihovu potrebu i ulogu ni najmanje ne negiraju ni savremeni uslovi. Ali, ti uslovi nedvosmisleno ukazuju da je u današnje vreme snaga discipline pre svega u njenoj unutrašnjoj, svesnoj strani. Drukčije rečeno, danas je svim armijama, a pre svega socijalističkim (revolucionarnim, oslobodilačkim) neophodna svesna disciplina. Ona počiva na svesti i ličnoj ubeđenosti pojedinca da se u borbi svaki zadatak tačno i do kraja izvrši. Takva disciplina — uz sistematsko uvežbavanje potrebnih vojničkih navika — daje čoveku snagu, sigurnost i izdržljivost, što je neophodno za vođenje borbe u savremenim uslovima.

U našoj socijalističkoj armiji se od samog njenog stvaranja unutrašnji život zasnivao na političkoj svesti ljudi, njihovoj ličnoj ubeđenosti u pravednost stvari za koju se bore, kao i na svesnoj disciplini i međusobnom drugarstvu. Takvu su liniju u izgradnji naših oružanih snaga od prvog dana postavili CK KPJ i vrhovni komandant drug Tito, koji je neprekidno insistirao na negovanju i produbljavanju takvih odnosa. Obraćajući se novodošlim borcima, prilikom predaje zastave 1. proleterskoj brigadi 7. novembra 1942. godine, Tito je rekao: »Vi ćete u ovoj brigadi naći porodicu, jedinstvenu, monolitnu; naći ćete ne neku vojničku disciplinu starog tipa, nego drugarsku disciplinu, koja proističe iz svijesti svakog borca. Takva disciplina je onaj stub koji čini jednu narodnu vojsku nepobjedivom...«³ Na takvoj bazi izrastala je borbena snaga naših jedinica. One su sve više prerastale u čvrste kolektive u kojima su vladale čiste i čvrste norme socijalističkog morala. U njima su vrednosti pojedinaca dolazile do punog izražaja. Formirala se i razvijala svest o nužnosti vojne organizacije i discipline, a naređenja i zadaci su se primali i izvršavali svesno i sa voljom. Starešine su vaspitavale svoje borce da se svesno potčinjavaju njihovoj volji, odnoseći se prema njima pravično i dostojanstveno. Sa takvom praksom nastavilo se i u mirnodopskoj izgradnji armije. Govoreći o značaju tog pitanja u novim uslovima, drug Tito je pred oficirima skopskog garnizona 3. juna 1957. godine rekao sledeće: »Danas zavisi od vas da li će ti novi ljudi koji dolaze u Armiju usvojiti disciplinu koja će počivati na svijesti. Ako ih vi u prvom momentu odbijete nekim svojim pogrešnim postupkom, vi ćete ih odbiti od sebe i poslije ćete to teško popraviti. Zato vam stavljam na srce da gajite duh drugarstva i da, razumije se, nastojite da stvorite što čvršću disciplinu koja danas počiva baš na toj visokoj svijesti naših boraca, naših vojnika, oficira i generala, kao čuvara naše nezavisnosti i socijalističke izgradnje naše zemlje.«⁴

³ J. B. Tito: *Govori i članci*, knj. I, Naprijed, Zagreb, 1959, str. 96.

⁴ Isto, knj. XI, str. 375.

Naša socijalistička zajednica šalje danas u armiju — a sutra će ako zatreba u rat — građane čija se svest formirala ne samo na bazi socijalističkog vlasništva nad sredstvima za proizvodnju, već i u praksi direktnog, demokratskog samoupravljanja privredom i ostalim oblastima društvenog života. To su ljudi kod kojih je veoma razvijena svest o interesima zajednice i odgovornost za odbranu svoje socijalističke domovine. Oni su od malih nogu učeni i vaspitavani da aktivno učestvuju na rešavanju konkretnih društvenih zadataka, da smelo i stvaralački pronalaze puteve, sredstva i oblike kako će najbolje doprineti ostvarenju opštih ciljeva društvene zajednice. Takvim ljudima, i u miru i u ratu, jedino »leži« takav odnos u armiji koji bi u osnovi predstavljao logičan nastavak njihovog dotadašnjeg društvenog života, bez obzira na armijsku specifičnost. Odgovara im odnos koji poštuje i ističe slobodu i snagu ličnosti, koji podstiče na stvaralaštvo i inicijativu, i koji nudi najpovoljnije uslove da svaki pojedinac maksimalno razvije svoje snage. Veliko preimućstvo u borbi imaju starešine koje raspolažu takvim ljudima. Ali samo pod jednim uslovom: da upornim, neprekidnim vaspitnim radom od takvog »ljudskog materijala«, u vatri borbe, izgrađuju sve one specifične borbene kvalitete koji se od čoveka traže u ratu. Sa takvim pogledima, odnosom i duhom moguće je izgraditi borca koji će biti u punoj meri svestan svoje odgovornosti u borbi, i koji će se do krajnjih granica zalagati u izvršavanju postavljenih zadataka.

Koliko god je svest ljudi u borbi značajna i neosporna, praksa ipak pokazuje da u jedinicama ima sebičnih i nedisciplinovanih ljudi sa zaostalom svešću. U borbi se događaju i takvi slučajevi da u nekoj teškoj situaciji popusti odgovornost i disciplina čak i kod svesnijih i primernih boraca. U takvim slučajevima biće nužne i mere prinude. No, starešina i u tim slučajevima mora da sačuva hladnokrvnost i pravičnost. I u takvim prilikama treba da se kloni mera koje vređaju ili ponižavaju vojničko dostojanstvo. Tada će i najstrože mere imati snažno moralno dejstvo. Jedinica će ih, ako je pravilno vaspitana, prihvatiti i podržavati. Oné će tada imati snagu moralnog stimulusa,

učvrstiće autoritet starešine, povratiti samopouzdanje onima koji su poklekli i ojačati snagu jedinice. Iz svih tih razloga od starešine se traži umešnost da metod objašnjavanja i ubeđivanja dopuni i kombinuje sa sposobnošću i odlučnošću da u borbi primeni i mere prinude ako je to potrebno.

Tehničko obrazovanje

Uporedo sa svim što je do sada rečeno, na kvalitet, sadržaj, obim znanja i sposobnosti starešina, u poslednje vreme naročito je uticao buran razvitak ratne tehnike, koja iz dana u dan sve korenitije utiče na strategiju i taktiku u celini.

Razvoj proizvodnih snaga društva po pravilu je dovodio do primene novih, boljih i sve raznovrsnijih sredstava ratne tehnike (oružja, oruđa i opreme). Oslanjajući se na veoma moćne proizvodne snage i na visoka naučno-tehnička dostignuća — a podsticana potrebama dva svetska rata i trkom u naoružanju — arsenal oružja se sve više i brže bogatio novim borbenim sredstvima. Koliko je taj proces tekao brzo i uzimao neobično velike razmere pokazaće nam samo ovih nekoliko podataka:

— mitraljezi se prvi put brojnije koriste u borbi u rusko-japanskom ratu 1904/5. godine. U prvom svetskom ratu proizvedeno ih je u svim ratujućim zemljama preko 820.000. A u drugom svetskom ratu samo su SAD proizvele 2,700.000 mitraljeza;

— prvi tenkovi stupili su u borbu 1916. godine. U toku prvog svetskog rata proizvedeno je ukupno 10.000⁵, a u drugom svetskom ratu oko 200.000 tenkova;

— u prvi svetski rat glavne ratujuće zemlje ušle su sa po 200 do 300 aviona, a na kraju rata su raspolagale sa po 3.000 do 4.000. U drugom svetskom ratu proizvedeno je ukupno preko 600.000 aviona⁶;

⁵ Mornarički glasnik, br. 4/1953, str. 363.

⁶ Vojna enciklopedija, I, str. 406—416.

— u drugom svetskom ratu samo Velika Britanija, SAD i Japan izgradili su 2058 podmornica, 323 eskortna broda i 205 nosača aviona;⁷

— dok je u početku prvog svetskog rata na jednog vojnika dolazila samo 1/3 konjske snage motora, koji su se nalazili u sastavu armije, u početku drugog svetskog rata taj odnos je bio 10, a krajem rata oko 20 konjskih snaga itd.⁸

Snažna današnja industrijska baza i stvaralački domet čovekove naučno-tehničke misli doveli su u posleratnom periodu do još burnijeg i dinamičnijeg razvoja celokupne ratne tehnike. U ratni arsenal stupila su nova, daleko moćnija i efikasnija borbeno sredstva: ABH — oružje, rakete, reaktivna avijacija, elektronika, raznovrsna sredstva površinskog i vazdušnog transporta i dr.

Objektivnom analizom savremenog razvitka ratne tehnike može se uočiti da se ne radi samo o pojedinačnim visokim tehničkim dostignućima, već o planskom i neprekidnom usavršavanju postojećih i pronalaženju novih borbenih sredstava kod oružanih snaga u celini. Naročito je karakterističan i značajan napredak u oružju i opremi kopnene vojske.

Kopnena vojska je u poslednje dve decenije ostvarila značajne rezultate u povećanju borbenih mogućnosti svoje ratne tehnike; atomska artiljerija i raketno oružje malog i srednjeg dometa ogromno su povećali vatrenu i udarnu moć jedinica i omogućili jednovremeno dejstvo po celoj taktičkoj i operativnoj dubini; usavršeno je, i najvećim delom zamenjeno, streljačko naoružanje iz drugog svetskog rata i osposobljeno za dejstvo noću; pešadija se sve više motorizuje, i popunjava raznovrsnim i efikasnijim protivoklopnim sredstvima; kod tenkova je ostvaren značajan napredak u pokretljivosti, povećanju snage vatre, u dometu i tačnosti gađanja, u hermetičnosti, u savlađivanju vodenih

⁷ 10 Eventful Years, volume three liberalism to scrap, USA, 1947, str. 278. Ne raspolaže se podacima koliko je tih plovniha objekata izgrađeno u SSSR, Nemačkoj i Italiji, ali se zna da su saveznici potopili 741 nemačku podmornicu i da im se 200 predalo.

⁸ Zbirka članaka iz strategije, I, VIZ JNA »Vojne delo«, Beograd, 1961, str. 447, 448 i 457.

prepreka, i u osposobljavanju za noćna dejstva. Tenkovi su danas najpogodnije borbeno kopneno sredstvo za vođenje borbe u atomskim uslovima; protivavionska artiljerija (PAA) je do visokog automatizma razvila osmatranje i gađanje ciljeva u vazduhu, a otpočelo se sa uvođenjem u naoružanje raketa »zemlja-vazduh« protiv niskoletjećih aviona; inžinjerija se sve više mehanizuje, jer je to glavni uslov da odgovori sve dinamičnijem vođenju borbe; za osmatranje bojišta i izviđanje neprijatelja uvedena su nova radio-tehnička sredstva, uključujući i televiziju; radio i radio-relejne veze postale su osnovne i one danas omogućavaju sigurnu i brzu vezu na većim prostranstvima; uveden je u jedinice veći broj novih transportnih sredstava sposobnih za pokrete van komunikacija i kroz vodu; u jedinice kopnene vojske su integrirana sredstva vazdušnog transporta, kao i laka borbeno avijacija; jedinice su masovno opremljene sredstvima za otkrivanje opasnosti od ABH-oružja i za zaštitu od njega.

U celini, kopnena vojska ide danas ukorak sa tehničkim razvitkom ostalih vidova oružanih snaga. Prošla su vremena kada je ona u tehničkom pogledu zaostajala za vazduhoplovstvom i mornaricom.

Vazduhoplovstvo se u prvoj posleratnoj deceniji kvalitetno izmenilo. Turbo-mlazna pogonska grupa dvostruko je povećala brzinu, plafon i dolet aviona. Bolja elektronska oprema omogućila je avijaciji dejstvo noću i u složenim meteorološkim-uslovima. Primenom atomskih bombi silno je narasla snaga udara i strategijskog i taktičkog vazduhoplovstva. Sredstva vazdušnog transporta su se do te mere razvila da su postala značajan faktor strategijskog, operativnog i taktičkog manevra.

Poslednjih godina vazduhoplovstvo je zakoračilo u novu etapu razvoja. Vazduhoplovna tehnika sve brže i uspešnije krči put u pravcu povećanja borbene moći avijacije. Sve se više upotrebljavaju avioni nadzvučnih i superzvučnih brzina. To više nije tip aviona sa klasičnim naoružanjem, već avion raketonosac. Za vođenje takvih aviona na velikim visinama, za automatsko određivanje elemenata za gađanje i za otvaranje vatre, uvedeni su složeni elektronski sistemi i sl.

Mornarica je prva uspela da iskoristi atomski pogon i time otvori nove perspektive svojim borbenim mogućnostima. Raketno oružje sa atomskim bojivim glavama postalo je osnova njene vatrene moći. Upotrebom strategijskih raketa sa podmornica uloga mornarice je naglo porasla, a podmornička flota postala značajan element strategijske moći. Flota je usavršila elektronske sisteme za osmatranje ciljeva i za upravljanje vatrom, a povećana je ubojna moć i preciznost torpednih i minskih sredstava. Usavršena su desantna sredstva, među kojima se sve više ističe helikopter, itd.

U protivvazdušnoj odbrani integrisana su najsavršenija borbeno sredstva čiji mozak čini elektronika. Osmatranje, obaveštavanje i komandovanje su najvećim delom automatizovani, jer, čovekova čula i mozak nisu sposobni da za kratko vreme prime, dešifruju i filtriraju sve potrebne podatke o ciljevima u vazduhu, niti je čovek u stanju da trenutno izvrši komplikovane proračune da bi blagovremeno doneo rešenje i odluke, itd.

U najnovijem razvoju vazduhoplovstva, mornarice i protivvazdušne odbrane ne radi se više o razvoju pojedinog oružja (avion, brod, raketa), već je to kompleksan borbeni sistem, u kome se ono integriše sa raketama, odnosno svako od njih sa elektronikom. Vrednost takvog borbenog sistema prvenstveno zavisi od sigurnosti i preciznosti elektronskih sredstava i od umešnosti ljudi koji njima rukuju.

Opšti razvitak ratne tehnike doprineo je i značajnom usavršavanju borbenih sredstava koja se upotrebljavaju u partizanskom (gerilskom) i protivpartizanskom ratu: veći broj automatskog oružja; sredstva infracrvene tehnike; helikopteri; nova diverzantska sredstva; brojnija i tehnički savršenija radio-sredstva, i sl.

Ovakav razvitak ratne tehnike postavio je na dnevni red pitanje tehničkih znanja, tehničke kulture starešinskog kadra i njegove umešnosti da vlada tehnikom. Jer, u savremenim uslovima bez poznavanja tehnike i bez solidnog znanja da se ona što bolje upotrebi u borbi nije moguće uspešno izvesti bilo koji vid ili vrstu borbenih dejstava.

Pitanje tehničkih znanja i sposobnosti starešinskog kadra postavlja se u vrlo oštroj formi i u tehnički najopremljenijim armijama, kao i u onima koje iz objektivnih razloga ne raspolažu najsavremenijim oružjem i opremom.

U armijama koje su masovno opremljene najsavremenijom ratnom tehnikom način izvođenja borbenih dejstava u prvom redu je diktiran mogućnostima oružja i opreme. Njihove starešine rukuju tolikim brojem raznovrsne tehnike da oni u borbi ne mogu ni kročiti ako nisu osposobljeni da tu tehniku efikasno koriste. Kod armija malih zemalja pitanje tehničke spremne starešina takođe ima krupan značaj. Od njihovih starešina se traži da ovladaju do majstorstva ratnom tehnikom, jer jedino tako mogu ekonomično i efikasno da iskoriste svoja ograničena borbena sredstva. Na drugoj strani, starešine ovih armija će se u borbi najverovatnije susretati sa savršenijom ratnom tehnikom protivnika. Protiv nje se treba znalčki boriti, pronalaziti njene slabe strane i preduzimati takve taktičke postupke koji će omogućavati prednost sopstvenim snagama.

Za savremene uslove nije dovoljno da starešine poznaju samo »u opštim crtama« karakteristike oružja i opreme. Jer, sa takvim (površnim) znanjem starešina nije u mogućnosti da »iscedi« maksimalni efekat iz ratne tehnike, niti da donosi odluke koje bi najbolje odgovarale konkretnoj borbenoj situaciji. Za postizanje takvog cilja starešini su neophodna dublja i solidnija teorijska tehnička znanja i da do tančina poznaje rad i funkcionisanje pojedinih elemenata oružja. Samo takav starešina je u stanju da pravilno procenjuje borbene mogućnosti neprijateljeve i sopstvene tehnike i njen uticaj na način vođenja predstojeće borbe i na krajnji ishod. Ovo je danas od naročito značaja, jer će budući rat u tehničkom pogledu, naročito u svojoj prvoj etapi, imati mnogo nepoznanica.

Tehničko obrazovanje i vladanje tehnikom naročito su aktuelni i značajni za starešine vazduhoplovnih i pomorskih jedinica. Oni neposredno rukuju najsavršenijom tehnikom i po prirodi svojih funkcija su pozvani da bolje od svih u jedinici poznaju oružje i opremu, da najsigurnije vladaju njima, da su sposobni da u svakoj borbenoj situa-

ciji trenutno donose takve odluke, koje će omogućavati maksimalno korišćenje borbenih svojstava oružja cele jedinice (grupe). Karakteristike prostora u kome se izvode borbena dejstva (vazduh, more) takve su da ne pružaju dovoljnu mogućnost da se nedostatak tehnike i tehničkog znanja kompenzira drugim elementima, kao što je slučaj kod borbe na kopnu.

Ovakav značaj tehnike u borbi na jednoj, i sva njena složenost na drugoj strani, imperativno nalažu starešinama svih vidova da što bolje ovladaju savremenim oružjem, i da raspolažu takvim tehničkim obrazovanjem koje će im omogućiti da ovladaju i novim (još savršениjim) tehničkim sredstvima koje će im se stavljati na raspolaganje. To je zahtev koji se u podjednako meri odnosi na oficire u trupi i na one iz viših štabova.

Trupne starešine neposredno rukovode upotrebom ratne tehnike u borbi. One su odgovorne da celokupno oružje i oprema budu stalno pripremljeni za borbu; planiraju njegovu upotrebu; postavljaju konkretne zadatke svim borbenim sredstvima; pokreću ih i vrše pregrupaciju u skladu sa zahtevima borbe, i sl. Jednom rečju, od njihovih tehničkih znanja i sposobnosti uveliko zavisi njihova taktička veština.

Oficirima koji rade u višim štabovima potrebna su još šira tehnička znanja jer oni brinu o pravilnoj upotrebi operativnih jedinica, u kojima se nalazi brojnija i raznovrsnija ratna tehnika. Pored toga, za savremene borbene uslove je karakteristično da će više komande neposredno organizovati i izvoditi vatrene udare operativnog značaja, što takođe zahteva visoka tehnička znanja oficira tih komandi. Isto tako, oni su dužni, naročito u prvim danima rata, da prate i ocenjuju vrednost postojećeg oružja i opreme, da uočavaju potrebu za novim oružjem, i da postavljaju operativno-taktičke zahteve za izradu novih, savršениjih borbenih sredstava.

Posedovanje tehničkog znanja i sposobnost da se tehnikom efikasno rukuje i rukovodi, ima i svoj drugi aspekt. Naime, to pitanje ima najneposredniju vezu i veliki udeo u izgradnji borbenog morala pojedinaca i jedinica. U vreme kada se na bojištu masovnije pojavljuje ratna

tehnika veće vatrene i udarne moći sigurno je da će ona vršiti snažan pritisak na čovečiju psihu, na njegovu volju i aktivnost. Ukoliko starešinski kadar bude slabije poznao osnovne karakteristike i borbene mogućnosti atomskog i drugog modernog oružja utoliko postoji veća mogućnost da ih agresor iznenadi. Jedinica branioca, zbog nepoznavanja svojstva novog oružja, neće biti pripremljena da izdrži prvi vatreni nalet, niti će moći da pronađe celishodan način vođenja borbe. Sve bi to neizostavno dovelo do slabljenja ili razbijanja morala braniočevih snaga. Nasuprot tome, starešine sa solidnijim tehničkim obrazovanjem mogu bolje da upoznaju neprijatelja, da uoče slabe strane njegove borbene moći, da izbegavaju taktičke radnje i postupke koji bi im nanosili visoke gubitke, i da postižu veće rezultate u borbi. Takvo (uspešno) rukovođenje u borbi privikavalo bi pojedince i jedinice od samog početka na borbu sa tehnički jačim protivnikom. To bi im davalo više vere u sopstvene snage i u mogućnost vođenja uspešne borbe sa agresorom. Ta ubeđenost najbrže učvršćuje i jača moral jedinica i povećava njihovu udarnost.

Novi taktički i organizacijski problemi

Pojava novog oružja, atomskog i usavršenog klasičnog, prouzrokovala je krupne izmene u načinu izvođenja borbenih dejstava. Borba je u celini dobila manevarski karakter. Uloga vatre i manevra naglo je dobila u značaju, a znatno je porastao tempo i zamah borbe. Borba bi se vodila sa jedinicama koje bi dejstvovala u rastresitom borbenom poretku. Te promene su izazvale čitav niz novih taktičkih i organizacionih problema u rukovođenju borbom. Njih ima kod svih vidova i rodova i u svim borbenim dejstvima. Ovde nije moguće o svim tim pitanjima posebno i detaljno raspravljati. Umesto toga, izneće se samo promene i problemi koji su najkarakterističniji, i zajednički za sve vidove i vrste borbenih dejstava na kopnu.

Pojava novih borbenih sredstava, u prvom redu atomskog oružja, postavlja nove i složene zahteve u organizaciji i izvođenju izviđanja. U fazi pripreme za borbu, a još više

u njenom toku, starešina mora da ima jasnu sliku o stanju neprijatelja. Povećana brzina i pokretljivost jedinica na bojištu zahtevaju da se podaci prikupljaju i dobiju za veoma kratko vreme. Isto tako, potreba da se izviđa na više pravaca, i da se pronalaze međuprostori i osetljiva mesta kod neprijatelja, kao i da se traži i pronalazi atomsko oružje — zahteva brojno veće snage za izvršenje ovog zadatka. Pored toga, pojavio se nov i veoma značajan vid izviđanja — radiološko izviđanje, što je veoma značajno za fizički opstanak jedinica. U celini, značaj izviđanja je naglo porastao. Znatno su usavršena i sredstva za izviđanje: zvučna, optička, foto, i sredstva za radiološku detekciju. Sve to skupa, na jednoj strani, povećava značaj izviđanja, a na drugoj razgranava ga i komplikuje. S obzirom na sve to od starešina se danas traži da ovom zadatku posvete najveću pažnju i da neposredno rukovode njegovom organizacijom.

Upotreba atomskog oružja imperativno je postavila zahtev za povećanjem rastresitosti (dekoncentracije) snaga na bojištu. Pri realizaciji ovog zahteva starešina se u borbi susreće sa krupnim teškoćama i protivurečnostima: istovremeno treba da rastresito rasporedi svoju jedinicu radi njene bezbednosti i da koncentriše dovoljno snage za uspešno izvršenje borbenog zadatka. Rešavanje ovog suštinskog problema savremene borbe biće različito u svakoj konkretnoj situaciji. Ali, za sve situacije i načine borbe mora da bude dominantan princip da starešina ne dozvoli da se rastresitost pretvori u rascepanost jedinice, jer bi se time unapred onemogućilo uspešno izvršenje borbenih zadataka. Očigledno je da rastresitost jedinice u atomskim uslovima nije sama sebi cilj. Ona mora biti podređena zamisli izvođenja borbe, sa istovremenom težnjom da jedinica bude što manji cilj, i da u određenim momentima i rejonima može da koncentriše glavninu snaga. Na današnjem stupnju razvoja atomskog i klasičnog oružja nema još uvek potrebe da se niže taktičke jedinice (vod, četa) previše dekoncentrišu u odnosu na norme i postupke iz prošlog rata, dok krupnije jedinice to moraju da čine.

Ratovanje u savremenim uslovima karakterisalo bi se i time da bi noćna borba dobila daleko šire razmere i veći

značaj. Razvitak tehnike — posebno i naročito infracrvene — omogućava široku primenu noćnih borbenih dejstava. Dok su ona u drugom svetskom ratu, u celini gledano, u regularnim armijama bila retka, pa su ubrajana u specifična dejstva, danas se ona tretiraju kao normalna borbena pojava. No, ipak, pripremi i izvođenju borbenih dejstava sama noć daje mnoge osobenosti. Za razliku od dana, noću se kao centralno pitanje postavlja da se objekt dejstva na vreme i uspešno osvetli. Upravljanje vatrom najčešće se vrši trasirajućim i signalnim mecima. Vatrene priprema teškog oružja manjeg je obima nego danju, a u nekim slučajevima može i sasvim da izostane. Atomska neposredna podrška skoro je isključena, jer je u toku noći teško dobiti precizne i blagovremene podatke o neprijateljskom rasporedu. Pored toga, za izvršenje pokreta i za vođenje borbe noću potrebne su posebne navike vojnika i starešina, a naročito povećana aktivnost, odlučnost i sl. Očigledno je da svaki starešina u savremenim uslovima mora biti osposobljen za vođenje borbe noću.

Raščlanjivanje i osamostaljivanje jedinica i borbenih poredaka u toku borbe u velikoj meri je podiglo ulogu i značaj nižih taktičkih jedinica. Zbog toga su danas u svim armijama usvojena takva organizacijsko-formacijska rešenja da se ove jedinice osposobe da samostalno izvršavaju mnoge taktičke zadatke. U tom cilju teži se da se izvrši što veća integracija rodova i službi u nižim jedinicama. Sve veći broj raznih vrsta oružja u nižim taktičkim jedinicama, i potreba da se vatra celokupnog naoružanja efikasno iskoristi, ističu u prvi plan organizatorske sposobnosti nižih starešina u rukovođenju borbom.

U drugom svetskom ratu takvi kvaliteti su bili izraženiji kod viših starešina. Zbog potrebe da veće snage dejstvuju na užem prostoru više starešine su bile obavezne da do detalja usklađuju njihova dejstva po cilju, mestu i vremenu. Oni su planirali sadejstvo svih snaga, i to do najsitnijih detalja. To je bilo prirodno i logično kad se ima u vidu da su uspesi u borbi prvenstveno zavisili od usklađenosti dejstava pešadije sa artiljerijom, tenkovima i avijacijom (koje su se nalazile u rukama viših komandi), a svi skupa su dejstvovali na relativno uzanom prostoru. Zbog

toga su više komande svojim naredenjima i planovima dovodile u sklad i sinhronizovale pokrete i radnje najnižih jedinica sa vatrenim udarima. Svakoj jedinici, od najviše do najniže, detaljno su postavljeni zadaci, i određivani objekti i vreme dejstva.

Značaj sadejstva u savremenim uslovima je još više potenciran činjenicom da u borbi sada učestvuje raznovrsno oružje, i da za kratko vreme treba savladati protivnika. Uslovi i karakteristike borbe unose čitav niz novih problema u organizaciji i ostvarenju sadejstva: rastresitost jedinica na bojištu ne omogućava da viši štabovi detaljno planiraju sadejstvo svih jedinica; kratke pripreme za borbu zahtevaju umešnost da se sadejstvo brzo organizuje; izrazito pokretni karakter borbe utiče da je težište sadejstva više u toku borbe nego u pripreмноj fazi, i sl. Svi ti faktori i zahtevi uticali su da je znatno porasla uloga i obaveza nižih starešina u organizaciji i ostvarenju sadejstva. Veća samostalnost nižih jedinica u borbi zahteva od komandira vodova i četa, i komandanata bataljona, veću umešnost, da u svim fazama borbe pravilno iskoriste snagu celokupnog naoružanja i da su uvežbani da u toku borbe čvrsto i umešno upravljaju celokupnom vatrom svoje jedinice.

Velika dinamičnost borbenih dejstava dovodiće često niže starešine u situaciju da samostalno rešavaju konkretne borbene zadatke. Oni ne mogu više da računaju na sistematsku pomoć pretpostavljenih komandi. Sami su obavezni, primajući punu odgovornost, da u borbi samostalno i inicijativno donose odluke i rešenja dejstvujući u duhu zadatka pretpostavljenog starešine.

Samostalnost i inicijativa starešina postale su jedna od važnih komponenata borbene moći i vrednosti armije. Sposobnost starešina da samostalno, inicijativno i brzo donose rešenja i odluke imaće sve veći značaj za ishod borbe.

Na taj način i tim putem izmenjeni društveno-ekonomski uslovi i nova sredstva ratne tehnike zahtevaju nove kvalitete starešinskog kadra. Za efikasno rukovođenje i komandovanje u borbi danas treba imati više moralne snage i čvrstine, i šira znanja i veće sposobnosti. U nepovrat su prošla vremena kada je starešina bio samo uski

specijalista-poznavalac samo vojne veštine. Današnje potrebe su mnogo šire i veće: starešina, pre svega, mora da shvati suštinu rata kao društvene pojave, prirodu i zakonitosti vođenja oružane borbe; da razume uzajamni odnos mnogobrojnih vojničkih, tehničkih, ideoloških, psiholoških i moralnih faktora, koji se na ovaj ili onaj način isprepliću u borbi. Da je osposobljen da vodi borbu u atomskim uslovima i da uspešno rukovodi raznovrsnim sredstvima ratne tehnike. Raspon njegovih sposobnosti i znanja treba da je veoma širok: od visoke idejno-političke svesti do velike moralne snage iz koje izvire hrabrost, odlučnost i samodricanje u borbi; od temeljitih tehničkih i vojnostručnih znanja do majstorstva u rukovođenju borbenim dejstvima; od pedagoških znanja do veštine rukovođenja ljudima u borbi — izgrađujući istovremeno psihofizičku snagu potrebnu za napore savremenog rata.

Savremeni starešina sintetizira u svojoj ličnosti kvalitete društvenog radnika, idejno-političkog borca, vojnog stručnjaka i pedagoga. Takvu kompleksnu ličnost zahteva ju danas potrebe borbe.

HRABROST STAREŠINE

Rat je najteži poduhvat i zadatak u životu pojedinaca i naroda. U njemu je stalno prisutan elemenat opasnosti. Izvršavanje borbenih zadataka je skopčano sa gubljenjem života, i to dosta često i masovno. Da bi se izvojevala pobjeda u borbi treba preći mnogobrojne opasnosti, iskušenja i najsirovije teškoće.

Za savlađivanje krupnih ratnih teškoća, starešina neizostavno mora da raspolaže velikom moralnom snagom da u borbi istraje, da se odlučno i nepokolebivo bori, i da uliva drugima svoju moralnu snagu. On u borbi to postiže mobilisanjem celokupne svoje ličnosti i usmeravanjem svih svojih intelektualnih, moralnih i fizičkih snaga na izvršenje postavljenog mu zadatka. Regulator svih tih htenja, napora i akcija u borbi je hrabrost starešine. Njenim stepenom i intenzitetom u najvećoj meri je uslovljena njegova aktivnost u borbi.

Dosadašnje ratno iskustvo pokazalo je da je hrabrost po svom značaju jedna od glavnih svojstava i vrlina koje starešina treba da ima u borbi. Starešini se u ratu moglo »progledati kroz prste« zbog ovog ili onog nedostatka, ali mu se nikada nije moglo da oprostí pomanjkanje hrabrosti. Jedinice kojima su komandovale nedovoljno hrabre starešine većinom nisu postizale značajnije uspehe u borbi. Da bi se u ratu izvojevala pobjeda armiji su neophodne hrabre starešine i jedinice. Značaj ovog iskustva naročito se potencira u savremenim uslovima, gde bi se ljudi na bojnopolju susreli sa daleko žešćom vatrom i većim gubicima.

Dva shvatanja hrabrosti

Hrabrost ljudi u borbi oduvek je bila predmet pažnje svih onih koji su se bavili proučavanjem i uopštavanjem

rata. O njoj se sve više raspravljalo i pisalo paralelno sa bržim razvojem društvenih nauka i većim interesovanjem za oružanu borbu. Pojavu hrabrost i strah u borbi intenzivno su obrađivali teoretičari idealisti i materijalisti.

U drugoj polovini XIX veka, kada su u vojnoj teoriji suvereno vladali idealistički pogledi na svet, buržoaski vojni teoretičari su hrabrost ljudi u borbi najčešće i najviše objašnjavali sa stanovišta biološke sociologije (socijal-darvinizam). Njeni najeminentniji predstavnici tretirali su i objašnjavali sve društvene pojave sa pozicija bioloških zakona, pokušavajući da dokažu uslovljenost klasnih razlika ljudi i razvoj njihove ličnosti biološkim svojstvima čoveka. Po toj teoriji izvor hrabrosti je u prirodnim (biološkim) elementima i nagonima za samoodržanjem. Nešto kasnije, u epohi imperijalizma, na bazi ovog učenja izrasle su razne teorije koje su izvore hrabrosti pronalazile u rasnim i nacionalnim osobinama ljudi, geografskim i klimatskim prilikama u kojima žive. Sve im je to bilo potrebno da bi opravdali i potpomogli borbu imperijalista za sticanje novih kolonijalnih pozicija i porobljavanje »obojenih« naroda. Međutim, kad je ratna praksa opovrgla tvrđenje da su pojedini narodi (rase) »urođeno hrabri«, a da drugi to nisu, tada je buržoaska vojna teorija bila prinuđena da sa drugih pozicija i na drugi način objašnjava ovu pojavu.

Zbog nemoći biološke sociologije, kao i zbog potreba da se objasne burni društveno-ekonomski procesi XX veka, ponikla je u kapitalističkim zemljama nova grana sociologije, tzv. psihološka sociologija. Ona čisto psihološkim uzrocima objašnjava sve društvene pojave i procese, pa i odnose ljudi u armiji i manifestacije njihove ličnosti u borbi. U celini, ona problem morala ljudi u ratu objašnjava psihološkim motivima i manifestacijama, zapostavljajući ulogu svesti. Izvore hrabrosti traži i pronalazi u psihološkim osobenostima ljudi, u njihovoj psihičkoj povezanosti, adaptaciji i afirmaciji. Pri tome, kao što se, na primer susreće kod poznatog buržoaskog vojnog psihologa i teoretičara Kopelanda, i dalje se ostaje na pozicijama da se »priroda čoveka ne menja«.

Psihološke su teorije — naročito kolektivno-psihološke — znatno doprinele razjašnjavanju društvenih pojava

sa psihološkog stanovišta. One su duboko i sa dosta uspeha pronikle u čovečiju psihu i u način njene manifestacije u društvu. Posebno, one su detaljno razradile psihološke komponente ponašanja ljudi u borbi, koje su, nema sumnje, značajne i za ispoljavanje hrabrosti. Međutim, ove teorije nisu u stanju da objasne zbog čega se ljudi ponašaju na određeni način i da objektivno utvrde koji faktori opredeljuju pojavu moralnih vrlina u ratu. To ne mogu da učine zato što svoje postavke zasnivaju na subjektivno-idealističkim filozofskim osnovama, koje subjekat (ličnost) smatraju jedinom realnošću i tvorcem celokupne realnosti. Polazeći sa takve filozofske osnove oni društvene pojave izučavaju otrgnuto od materijalnih uslova života.

Stvarno naučno objašnjenje odnosa čoveka i društvene sredine dala je marksistička teorija. Ona je na bazi materijalističkog pogleda na svet, i konkretno — istorijskim izučavanjem razvitka ljudskog društva, otkrila i utvrdila da društvena stvarnost izvire iz uslova života, a da je materijalna proizvodnja — a ne psiha, glavna pokretačka snaga društva. S tim u vezi i društvena svest (politička, moralna, i dr.) izrasta iz materijalno-ekonomskih uslova društva i predstavlja trajno opredeljujući faktor psihologije ljudi.

Naučna analiza ratne prakse pokazuje da je hrabrost ljudi sastavni deo njihovog morala, koji predstavlja dijalektičko jedinstvo svesti, osećanja i volje — pri čemu svest ima dominantnu ulogu. Idejno-politička svest ljudi izražava njihov odnos prema društvenom uređenju zemlje i društveno-političkom karakteru rata. Ona razvija i jača moralnu svest ljudi, koja sa svoje strane bitno utiče na zalaganje i ponašanje starešina i vojnika u borbi. Ukoliko su društveno uređenje i politički ciljevi rata progresivniji, utoliko je jača moralna snaga ljudi koji ga vode. Mnogobrojna ratna iskustva su pokazala da je odanost ljudi ciljevima borbe osnovna pokretačka snaga za savlađivanje ratnih napora i teškoća — za samoodricanje i žrtve. To je glavni izvor hrabrosti ljudi u borbi, jer je ona izraz svesti, osećanja i volje da se u borbi protiv neprijatelja maksimalno založi. Uverenost u nužnost i pravednost stvari za

koju se bori daje čoveku snagu za ispoljavanje trajne hrabrosti.

Polazeći od toga da idejno-politički faktor ima jednu od odlučujućih uloga u borbi, marksistička teorija ne odbacuje ni značaj i uticaj psiholoških elemenata. U borbi, gde se ličnost mobiliše i ispoljava u svojoj celovitosti dolazi do intenzivnih psihičkih preživljavanja. Tada dolaze do izražaja i biološki nagoni i motivi čoveka, kao i njegove emocionalne manifestacije. Kvalitet i moralne vrline pojedinaca u borbi će zavisi i od njihove sposobnosti da se prilagode uslovima borbene situacije; da se tesno povežu sa svojom okolinom i da u jedinici afirmišu svoju ličnost; da prihvataju pozitivan uticaj svog kolektiva; da se znaju psihički pripremiti za borbu i sl. Međutim, mada su svi ovi (i drugi) biopsihički elementi i faktori značajni za ispoljavanje hrabrosti i ostalih moralnih vrlina, oni nisu dominantni za čoveka u borbi. Dominantna je politička svest. Ona je u stanju da potisne i savlada i najjače biološke nagone i motive (glad, žeđ, povrede i dr.). Isto tako, svest uslovljava da su osećanja ljudi u borbi trajnija i čvršća, i pomaže svakom pojedincu da kontroliše njihovo ispoljavanje. Iz svih tih razloga marksistička teorija smatra da su borbeni moral i moralne vrline ljudi u borbi proizvod dijalektičkog jedinstva idejno-političke svesti i psiholoških komponenata čoveka, pri čemu svest ima primarnu ulogu.

Nauka je utvrdila da nema urođeno hrabrih ljudi. Strah ispoljavaju svi ljudi, neko u većoj a neko u manjoj meri. Nije hrabar onaj koji se ne boji — jer takvih nema među razumnim (normalnim) ljudima — već onaj koji je u stanju da snagom svesti i jakom voljom savlada emociju straha. Ovu naučnu istinu retko je ko reljefnije izneo od mladog radnika, poznatog bombaša 3. bataljona 1. proleterske brigade, Mića Šuca. Bilo je to neposredno posle napada na ustaško uporište Šćit jula 1942. godine. Održavan je partijski sastanak. Na njemu se raspravljalo o držanju komunista u toj borbi. Kritikovan je jedan drug zbog ispoljenog straha i ukazivano mu je na Mićino hrabro držanje. Ovaj je, braneći se, rekao da je lako Mići da ispoljava ludu hrabrost kad on i ne zna šta je to strah.

Na to je Mića, poznat kao tih i hladnokrvan mladić, skočio kao oparen i protestnim tonom rekao:

Nije istina da ja ne znam za strah. To pričaju oni kojima treba opravdanje za loše držanje u borbi. Ja se bojim isto tako, i ja znam za strah o kome pričate, i meni kolena klecaju od njega, ali ja se borim protiv straha. Dok idem prema bunkeru, sto puta mi neki drugi Mića kaže: ne idi, opasno je, poginućeš. Na svako »ne idi« ja dva puta ponovim »moraš da ideš«, i idem. Idem, jer sam član Partije, disciplinovan komunista, jer znam da samo tako možemo pobediti.⁹

Iz ličnog iskustva ovog prekaljenog borca se vidi da su veliki životni ciljevi najvažniji izvor hrabrosti ljudi u ratu.

Iako starešina treba da je »profesionalno hrabar«, on hrabrost ne stiče time što je postavljen na tu dužnost. I on je čovek od krvi i mesa i podleže opštoj zakonitosti straha u borbi. I u njemu se uvek i neprekidno odvija borba motiva: borba nagona za samoodržanje sa sveću o dužnostima u izvršenju borbenog zadatka. Od ishoda ove unutrašnje borbe zavisi i stepen njegove hrabrosti.

Zbog rukovodeće uloge starešine u borbi hrabrost se kod njih ispoljava u dva vida: lična hrabrost i tzv. komandantska hrabrost.

Lična hrabrost

U borbi, kada svakom pojedincu direktno pretila opasnost fizičkog uništenja, starešina — naročito niži — uopšte ne bi bio u stanju da obavlja svoju funkciju ukoliko ne bi imao dovoljno lične hrabrosti. Niži starešina je u borbi najčešće tamo gde je »najtvrđe«. U jurišu na čelu jedinice; u odstupanju u zaštitnici. On se nalazi kod jedinice koja je zaostala ili se pokolebala i ličnim primerom joj uliva veru i novu snagu. Lična hrabrost mu omogućava da se prilagodi borbenim uslovima i da ispolji maksimalnu aktivnost u borbi.

⁹ *Prva proleterska*, knj. II, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1963, str. 304.

U borbi su neophodne brze i neposredne intervencije starešina. U njoj dosta često nastupaju manje ili veće krize zbog iznenadnog dejstva protivnika, ili zbog gubitaka, kao i zbog malodušnosti nižeg starešine ili dela jedinice. To nisu neki vanredni i retki događaji, već sastavni deo svake značajnije borbe i pratilac svake jedinice. U tim situacijama lična hrabrost starešine naročito dolazi do izražaja. Oči boraca tada su uprte u starešinu. Od njega se traži rešenje. Ne samo savetom, nego primerom. Nema starešine koji je učestvovao u ratu kome nisu dobro poznata lična psihička preživljavanja tih teških trenutaka. Uspe li starešina da u takvim momentima vlada sobom, da savlada strah, da brzo i jasno misli, i da lično smelo krene u borbu — tada njegova lična hrabrost pravi na borce neodoljiv utisak i kao snažan magnet povuče napred celu jedinicu. Takvih je primera u našem ratu — ne samo u našem — bilo bezbroj. Evo, jednog: pošto je 1. dalmatinska brigada u januaru 1943. godine zauzela G. Vakuf ustaše su iz pravca Bugojna izvršile snažan napad na položaje njenog 3. bataljona koji je branio grad. Neprijatelj je, dobro poznajući teren i raspored bataljona, jačim snagama zaobišao njegovo levo krilo. Levokrilni vod 1. čete odstupao je i »naleteo« na komandno mesto štaba bataljona, koji se nalazio u neposrednoj blizini. Na pitanje komandanta bataljona: »Zašto bežiš, sram te bilo?« komandir voda je pokazao rukom na neprijatelja koji je već bio stigao u neposrednu blizinu, i rekao: »Eto, neprijatelja! Vidiš koliko ga je«. Komandantu je odmah bila jasna sva težina situacije u kojoj se bataljon našao. Neprijatelj je bataljonu bio zašao za leđa. Komandant je strogo i glasno komandovao: »Sa vodom na levo-krug. Juriš na neprijatelja!« Vodnik i njegovi vojnici nisu se ni pomakli. Očigledno, bili su preplašeni i izgubljeni. Komandant je još strožije ponovio komandu, ali i ovog puta bez rezultata. Okrenuo se nemoćno prema drugovima iz komande, gde se nalazilo i nekoliko kurira. Svi su ćutali. Za razmišljanje nije bilo vremena. Komandant je shvatio da vodnik i vod nisu u stanju da izvrše njegovo naređenje. Tada je on izvadio pištolj (drugog oružja nije imao), odlučno krenuo prema neprijatelju uzvikujući:

»Drugovi, za mnom!« Posle kraćeg vremena malo primetno okreće glavu da vidi ide li ko za njim. Ne primećuje nikoga. Telom mu prođe jeza, ali odstupanja nema! Još brže pođe prema neprijatelju. Nailazi na neprijateljsku patrolu i ubija dvojicu. Tada se prolomi: »Ura, partizani!« Vod sa članovima štaba bataljona i kuririma izvršio je juriš. Neprijatelj je iznenađen i otpočeo je da se u neredu povlači. Ceo bataljon je prešao u protivnapad, naneo ozbiljne gubitke protivniku i skoro potpun neuspeh pretvorio u pobedu.¹⁰ Očigledno, komandant nije imao vremena za razmišljanje, niti je smeo da se dvoumi. Borbena situacija dospela je do tačke koju je samo komandant mogao da reši. On je stvarno ispoljio maksimalnu hrabrost i preduzeo veoma smeo i riskantan poduhvat (njegova pogibija bi, sigurno, unela još veću pometnju). Ali drugog izbora tada nije bilo.

Starešina ne sme ni da se razmeće svojom hrabrošću. Njegova osnovna dužnost u borbi nije, kao nekada, da lično predvodi jedinicu u borbi, već da njom rukovodi. Otuda i dužnost starešine u borbi da se ne izlaže nepotrebnoj opasnosti već da ličnu hrabrost i smelost povezuje sa promišljenošću i odgovornošću za uspeh jedinice kojom komanduje.

Lična hrabrost starešine u vazdušnoj borbi donekle je specifična. To je uslovljeno vazdušnim prostorom i avionom kao borbenim sredstvom. U uslovima velikih brzina vazdušnu borbu mogu uspešno voditi samo male grupe. U njima su starešine u stvari individualni borci. U vazduhu nije moguće, kao u borbi na kopnu, da ličnu hrabrost direktno pojačava zanos i snaga kolektiva, već ona ima izrazito individualno obeležje. Borba se rešava za svega nekoliko trenutaka. U njoj nije moguće koristiti zaklone i prednosti terena. Smrti se gleda pravo u oči. Zbog toga je u vazdušnoj borbi potrebna maksimalna hrabrost i odvažnost. Ali ovde, više nego na kopnu, lična hrabrost je povezanija sa umešnošću rukovanja borbenim sredstvom. Starešini (pilotu) neće mnogo pomoći i najveća lična hrabrost ako do majstorstva nije ovladao tehnikom piloti-

¹⁰ Prema kazivanju tadašnjeg komandanta 4. bataljona 1. dalmatinske brigade Dimitrija Vojvodića Zeka.

ranja i taktičkim postupcima za vođenje vazdušne borbe. Pored toga, da bi izdržao ogromna psihička i fizička napore u tako kratkom vremenu, neophodna mu je besprekorna psiho-fizička kondicija. Tek sklad svih ovih elemenata dovodi do pobjede u vazdušnoj borbi.

Isto tako, specifičnosti vođenja borbe na moru daju pečat ispoljavanju i karakteristikama lične hrabrosti starešina pomorskih jedinica. Komandiri odreda i komandanti brodova za vreme borbe nalaze se na svojim komandnim mestima, koja su najneposrednije ugrožena od neprijateljske vatre. Može se sigurno tvrditi da je njihovo mesto u borbi isturenije nego li, na primer, starešine kopnene vojske, zbog čega je njihov život u borbi više izložen opasnosti. Pored toga, pomorski starešina ima pred sobom još jednu prepreku i opasnost — uzburkano more. Stihija na moru može da bude tako snažna, i po trajanju duga, da ona od posade broda i njenog starešine traži ne manje hrabrosti i odlučnosti nego u borbi. To je, zapravo, poseban vid hrabrosti bez koga pomorac ne može uspešno da obavlja svoje zadatke. Karakteristično je za pomorskog starešinu još i to da je on za celo vreme borbe daleko izloženiji pogledu svojih boraca nego što su to starešine kopnenih i vazduhoplovnih jedinica. Otuda i značaj njegovog ličnog držanja u borbi. Hrabrost starešine se na brodu ispoljava u hladnokrvnosti, pribranosti, blagovremenom izdavanju kratkih i odlučnih komandi, što u žestokoj borbi na moru deluje umirujuće na čitavu posadu i podstiče je da deluje brzo i energično, i da izdrži.

I za starešine i za borce su najteže prve borbe. Tada se čovek prvi put susreće sa surovom ratnom stvarnošću. Mirnodopske («knjiške») predstave i vizije sukobljavaju se sa brutalnom žestinom borbe. Za ljude je tada sve novo, neobično i neprirodno. Neposredno iščekivanje borbe zateže nerve i grči svaki mišić ljudskog tela. Minuti se pretvaraju u večnost, a vreme se »zaustavlja«. Sva čula su maksimalno napregnuta i žele da otkriju opasnost za koju se ne zna odakle će doći. Čovek se »pretvara u uho«. Grlo je suho, telom ovlada toplina, a srce tuče kao malj. A kada se prolomi treska borbe tada se za svaki fijuk granate i zrna misli da je to baš onaj koji je njemu upućen. U tim

trenucima emocije su veoma intenzivne. Ako je čovek za momenat prilegao, instiktivno traži ma kakvo udubljenje, hteo bi da utone u zemlju. Traži zaklon i sklon je i da odstupa. Telom mu prolaze žmarci, a od prevelikog uzbuđenja ne vidi šta se radi desno i levo. Počinje da ga obuzima osećaj usamljenosti. Sve to, razume se, odigrava se u prvim borbama i kod starešina. Tada u njima otpočinje unutrašnja borba. Na jednoj strani želja da se sačuva život, a na drugoj svest da je on starešina, da se od njega očekuje da izdaje naređenja, da daje upute za borbu, da bodri i pomogne svoje vojnike. »Šta će reći borci o meni? Da li se držim hrabro i dostojanstveno? Šta sad treba da činim?« — to su misli koje tada naviru i peku. I tada se kod većine starešina događa ono što se od njih očekuje: svest o dužnosti guši i potiskuje strah, mobiliše volju i podstiče na aktivnost. Starešina počinje da deluje, obilazi streljački stroj, razgovara sa borcima, izdaje im naređenja i savete — podstiče ih na borbu. Upravo ta aktivnost najviše razbija strah i smanjuje psihičku prenapetost. Sve to, kao melem na ranu, utiče i na njegove borce. I oni se, po ugledu na svog starešinu, oslobađaju straha, kreću napred i napadaju neprijatelja ili nastavljaju uporno da se brane.

Kasnije, kad starešina, učešćem u borbama, stekne određena iskustva i navike, emocije znatno oslabljuju. Tada on u priličnoj meri »ogugla« na borbu. Izoštravaju mu se čula i sposobnost da se neprijatelj »namiriše« i stiču se navike da se brže i efikasnije reaguje na sva iznenađenja i teškoće borbe. Stepem emocija je sve manji, jer raste sposobnost samosavlđivanja i prilagođavanje uslovima borbe. Veliki deo energije koju je u prvim borbama trošio na savlađivanje straha i ostalih preživljavanja, starešina usmerava na efikasno rukovođenje borbom. No, ma koliko raslo borbeno iskustvo i navike, strah od životne opasnosti nikad ne iščezava. On je u borbi uvek prisutan. Zato je uvek, u svakom borbenom zadatku, neophodna lična hrabrost da se strah savlada i prepreke prebrode.

Borbeno iskustvo i navike, koliko god bili razvijeni kod pojedinaca, ne mogu biti glavni izvor istinske lične hrabrosti. Oni, iako vrlo značajni, starešini ne mogu dati potrebnu energiju, volju i rešenost koje su nužne za po-

stizanje pobeđe u borbi. To mu može dati samo njegov snažan borbeni moral i visoka svest o dužnosti starešine u borbi.

Komandantska hrabrost

Lična hrabrost starešine u osnovi se ne razlikuje od hrabrosti ljudi u borbi uopšte. Međutim, sa tzv. komandantskom hrabrošću stvar stoji drukčije. To je mnogo obimniji i složeniji kompleks pitanja koji karakteriše samo funkciju starešinstva.

Starešine ne odgovaraju samo za svoje lično držanje, postupke i radnje, već u prvom redu za rezultate rada i dejstva svoje jedinice, i za živote ljudi koji su mu povereni. A odgovornost za to je najteži deo rukovodilačke funkcije. U borbi se greške i nedostaci rukovođenja plaćaju ljudskim životima. Zato komandanti (komandiri) treba da imaju puno hrabrosti da se u borbenoj situaciji nose sa takvom i tolikom odgovornošću.

Starešina najčešće nije u mogućnosti da u potpunosti predvidi tok borbe. Razvojem borbenih dejstava iskrsavaju mnogobrojne prepreke i teškoće koje se unapred ne mogu sagledati, bilo da su posledica protivmera i odluka protivnika ili propusti i slabosti sopstvene jedinice. Pored toga, ljudi su u borbi podložni strepnjama, strahu i dvoumljenju. Ni svi borci jedinice nisu podjednako hrabri i odlučni. Nema jedinice koja u borbi ne doživljava povremene manje i veće neuspehe ili koja je imuna od straha i panike.

U takvim i sličnim situacijama — kao uopšte u svakoj borbi — potreban je jak karakter i snažna volja da se »ne izgubi glava«, već da se dejstvuje pribrano i razumno, onako kako situacija nalaže. U vojnoj literaturi retko je ko tako lepo ocrtao položaj starešine u takvim prilikama kao Klauzevic: »... jaku prirodu nema onaj koji je sposoban samo da se jako uzbudi, već onaj koji i pri najjačim uzbuđenjima ostaje u ravnoteži, tako da se, i uprkos unu-

trašnje uzbuđenosti, uvidavnosti i ubedenju dopušta prekrasna igra kao magnetnoj igli na uzburkanoj lađi.¹¹«

Iskustvo je pokazalo da komandantska hrabrost mora, pre svega, da bude razumna hrabrost. Ona, pored ostalog, treba da počiva na uravnoteženosti, razumnosti i hladnokrvnosti starešine u borbi, i na trezvenim postupcima. Starešina ne bi mogao uspešno komandovati jedinicom u borbi ako bi ga svaka promena situacije »izbacivala iz sedla«. On tada ne bi bio u stanju da pravilno misli i brzo odlučuje. Više bi se povodio za osećanjima nego za razumom. A to je oprobani put za neuspeh u borbi. Razumnom hrabrošću starešine treba da postižu uspehe u borbi sa najmanje gubitaka. Jer, borbi je u ratu mnogo, a ljudski resursi su ograničeni. Gubici se negativno odražavaju na borbenost i moral ne samo na jedinicu koja ih je pretrpela, već i na jedinicu u čijem se sastavu nalazi. Zbog toga je u borbi naročito cenjen onaj starešina koji ličnu hrabrost i odvažnost spaja sa razumnošću i težnjom da se neprijatelj savlada sa što manje sopstvenih gubitaka.

U borbi često nastupaju i takvi momenti kad trupa neodlučno zastane neposredno pred ciljem, ili se pokoleba da se i dalje bori na dotadašnjim položajima. U pojedinim situacijama ljudstvo izgubi poverenje u mogućnost izvršenja zadatka, ili se u tome pokoleba. Obuzme ga uverenje da je neprijatelj jači nego što jeste, i da u toj situaciji nema smisla boriti se za ostvarenje prvobitnog cilja, jer će se imati preveliki (neopravdani) gubici. Takvo stanje i trenutno raspoloženje ljudi obavezno dovode do naglog slabljenja udarne snage jedinice. Time se dovodi u pitanje izvršenje borbenog zadatka. U takvim i sličnim situacijama presudnu ulogu može da odigra odlučnost starešine. Ona je tada ona snaga koja se suprotstavlja stihiji i malodušnosti, koja ponovo uliva poverenje u borbenu moć jedinice, i koja joj vraća prvobitnu odlučnost i udarnu snagu. Iz tih razloga je kod svih armija usvojeno gledište da komandantska hrabrost mora da bude odlučna i da se temelji i manifestuje na snazi volje da se u borbi svi odlučno založe. U našem ratu ima mnogo primera koji ovo potvrđuju.

¹¹ Klauzevic: *O ratu*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1951, str. 75.

Među njima je karakteristična borba 2. bataljona 4. proleterske crnogorske brigade na Vilića Guvnu — jednoj od najžešćih i najsudbonosnijih borbi u celom NOR-u. U četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, kada je glavčina Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba vodila u dolini Neretve teške borbe sa Italijanima, četnicima, ustašama i Nemcima, jedinice 717. nemačke divizije nadirale su od Gornjeg Vakufa ka Prozoru, oko koga je bilo razmešteno nekoliko hiljada naših ranjenika i bolesnika. 3. krajiška brigada, koja se branila na tom pravcu, nije bila u stanju da zadrži višestruko nadmoćnog neprijatelja. Situacija je postala kritična jer je neprijatelj prodro do poslednjeg položaja sa koga se mogla braniti Prozorska kotlina. Vrhovni štab je naredio 2. proleterskoj diviziji da najhitnije (kamionima koji su zaplenjeni od Italijana) prebaci na ovaj sektor jedan bataljon. Pala je odluka da to bude 2. bataljon 4. crnogorske proleterske brigade — smatran je najboljim u brigadi — koji je u tom momentu vodio ulične borbe u Konjicu. Štab brigade je pozvao štab bataljona i sve zamenike komesara četa (sekretare partijskih organizacija) i objasnio im važnost i težinu zadatka. Oni su to na kratkim vojničkim i partijskim sastancima preneli celokupnom ljudstvu. Bataljon je bio odlično naoružan i raspolagao je sa dovoljno municije. Zbog vlikih uspeha koje je postizao od početka četvrte ofanzive bio je izvanredno ofanzivan, što je sada povećano saznanjem da od predstojeće borbe bataljona zavisi sudbina hiljade ranjenih i bolesnih drugova. Čim je 2. marta 1943. godine u ranim jutarnjim časovima izvršio smenu jedinica 3. krajiške brigade, iskusni komandant 2. bataljona je ocenio da zadatak neće moći da izvrši očekujući neprijatelja na poslednjem odbrambenom položaju koji mu je još ostao. Zato je odlučio da sa bataljonom odmah pređe u napad. Bataljon je izvršio snažan juriš, ali je naišao na veoma žilavog protivnika, koji se odlično maskirao i vešto postavio automatsko oružje na svim dominantnim tačkama. Zbog toga, kao i zbog snega koji je otežavao pokret i zaklanjanje, bataljona je pretrpeo znatne gubitke. Nije uspeo da potisne neprijatelja sa njegovih osnovnih položaja. Komandant je naredio ponovni juriš ali i ovog puta uspeha nije bilo. Sad se i neprijatelj pribrao

i izvršio protivnapad koji je bataljon teškom mukom odbio. Zatim se u toku prepodneva odigralo još nekoliko napada i protivnapada, ali je situacija ostala neizmenjena. Bataljon je imao izbačenih iz stroja oko 25% ljudstva. Moral jedinice bio je pokoleban. Komande četa su zbog gubitaka predlagale komandantu da se bataljon povuče. Komandant je to energično odbio rekavši: »Nazad nemamo kud! Dobili smo zadatak da ih razbijemo i razbićemo ih. Idemo ponovo u napad«. Ocenivši da su položaji 3. čete najpogodniji za napad, komandant se prebacio kod nje i sa njenim komandirrom, na čelu čete, preduzeo juriš. Za vreme juriša ubio je neprijateljevog oficira koji je sa svojom jedinicom branio ovaj odsek. Neprijatelj nije izdržao juriš, pa je napustio položaje, i četa ih je zauzela. Komandant je naredio četi da ni po koju cenu ne sme odstupiti. Zatim se prebacio na položaj 1. i 2. čete koje su bile ponovo preduzele napad, ali bez uspeha. On ponovo organizuje juriš i lično u njemu učestvuje. Neprijatelj ni na ovom odseku nije mogao da izdrži. Počeo je da odступа.^{11a} Tako je bataljon — uz gubitke oko 60 mrtvih i ranjenih (30% brojnog stanja) zaustavio neprijatelja i stvorio uslove brigadama koje su pristizale da izvrše uspešan protivudar na 717. diviziju. Bitka za ranjenike je time dobijena. Vrhovni komandant je pismeno pohvalio 4. brigadu. U pohvali se posebno izražava zahvalnost komandantu 2. bataljona čije su junaštvo i odlučnost zaista odigrali presudnu ulogu u krvavoj borbi jednog hrabrog bataljona.

Odlučnost i hrabrost starešine naročito su značajni kad se pojavi panika u jedinici. U borbi ima trenutaka kad borce obuzme strah ili kad jedinica odstupa pred neprijateljem. Panika — intenzivan strah kolektiva — je odstupanje kad nema stvarnog (opravdanja) razloga za napuštanje borbe a odvija se neorganizovano. Kod jedinica slabog borbenog morala dovoljno je da u teškoj situaciji samo neko vikne »beži!« »opkoliše nas!«, pa da se strah kao lančana reakcija prenese desetostrukom snagom na čitavu jedinicu, i da ona počne u neredu bežati. Panika može da obuhvati naročito jedinicu sa mladim i neiskusnim bor-

^{11a} Prema kazivanju tadašnjeg komesara 2. čete 2. bataljona 4. crnogorske proleterske brigade Aca Vukotića.

cima, koji nisu dovoljno pripremljeni za borbu. Takav se slučaj dogodio 1. brigadi 6. divizije u aprilu 1945. godine. Brigada je krajem 1944. godine popunjena novim borcima sa novooslobođene teritorije Srbije. Oni su se na sremskom frontu brzo navikli na borbene uslove, saživeli sa komandnim kadrom i uspešno vodili borbu sa neprijateljem. Međutim, pri napadu na Slavonski Brod dva bataljona 1. brigade napadala su na grad sa severoistoka i morali su da vode borbu u šumi. To je za većinu boraca bila prva borba u šumi. Kad su ovi bataljoni stigli do položaja spoljne odbrane grada neprijatelj je manjim snagama izvršio energičan protivnapad. Borce je iznenadila i začudila specifičnost zvukova u šumi, jer se nije moglo tačno razabrati odakle se puca. To je bilo dovoljno da borci počnu bežati. Nisu se zaustavili sve do komandnog mesta štaba brigade. Komandiri vodova i četa nisu imali drugog izbora već da sa pojedinim puškomitraljescima, boljim borcima, prihvate borbu i zaustave neprijatelja. Štabovi bataljona i štab brigade odlučno su intervenisali. Kad su borci videli da je neprijatelj zaustavljen, i kad su naišli na energičan postupak oficira iz viših štabova, vratili su se na položaj i prešli u napad na neprijatelja.¹² I ovaj slučaj, kao i mnogi drugi, dokazuje da je odlučnost starešina najbolji lek protiv panike. Učinak je mnogo efikasniji kad se interveniše čim se panika pojavi, jer kasnije, kad uzme maha, teško je sprečiti. Nikad nije suvišno objašnjavati borcima da odstupanje u neredu ide naruku neprijatelju, i da po pravilu prouzrokuje teže posledice (gubitke).

U borbi se dosta često događa da se značajniji uspesi i pobede ne postižu brzo. Često je potrebno da se borba vodi danonoćno. Zato starešine treba da ispoljavaju odlučnost ne samo u rešavajućim momentima, već i u toku čitave borbe.

Čvrstina i hrabrost starešine naročito su potrebni u tzv. rešavajućim bojevima, kad se zadatak mora izvršiti i po cenu najvećih gubitaka. To su najljući okršaji u kojima se smenjuju vatreni naleti, juriši i protivnapadi. Oni se ponavljaju po nekoliko puta u toku dana ili časa.

¹² Prema kazivanju tadašnjeg zamenika komesara 6. divizije, Daneta Čujića.

To su teški momenti u životu pojedinaca i jedinice. Tada je i kod napadača i kod branioca najvažnije: izdržati trenutak više od protivnika. Jer, izdržati znači pobediti. Ton izdržljivosti i istrajnosti jedinici daju starešine. Reljefan primer takve izdržljivosti i istrajnosti su borbe 2. dalmatinske brigade u petoj neprijateljskoj ofanzivi, na Gornjim i Donjim Barama od 5. do 10. juna 1943. godine. To su bile najteže, najupornije i najodsudnije odbrambene borbe koje je vodila jedna brigada u NOR-u. Nemačke jedinice su nastojale da po svaku cenu ovladaju tim položajima i da izbiju na reku Sutjesku kako bi presekle odstupnicu našoj glavnini. Brigada je dobila zadatak da te položaje bezuslovno održi dok glavnina ne pređe Sutjesku i dok se ne izvuče iz njenog kanjona. Razvila se dramatična višednevna borba na izrazito planinskom zemljištu. Uz neprekidnu artiljerijsku i avio-podršku nemačke jedinice su jurišale danju na položaje brigade, koja je bila raspoređena u jednoj liniji. Međutim, kad nisu postigle svoj cilj otpočeli su sa jurišima noću, što nije bio običaj nemačkih jedinica. Pored toga, koristeći pogodnosti planinskog zemljišta ubacivali su noću manje grupe svojih vojnika pozadi položaja bataljona. Položaj naših bataljona bio je vema težak. Položaji su se mogli održati samo stalnim protivnapadima i napadima. Situacija nije dozvoljavala — kao što je brigada ranije običavala — da se danju elastično brani a noću napada. Sada je trebalo napadati i danju i noću. Na svaki neprijateljski napad odmah je sledio protivnapad. Na svaki položaj koji bi neprijatelj zauzeo napadalo se sa jednim ili dva bataljona. Dolazilo je često do borbe prsa u prsa, do borbe bombom, nožem i kundakom. U tim žestokim borbama jedinice brigade su trpele teške gubitke (na kraju borbe ostalo je u stroju svega 250 ljudi). Ishrana je bila krajnje slaba a ljudstvo premoreno i iscrpeno u ranijim višemesečnim borbama i marševima u četvrtoj i petoj ofanzivi. Starešinama nije bilo lako da u takvim uslovima održe borbenost jedinica i izvrše zadatak. Da bi to postigle one su najteže breme nosile na svojim plećima. Komandiri vodova, komandiri i komesari četa i njihovi zamenici bili su glavni predvodnici svakog juriša i protivnapada. Članovi štabova bataljona uvek su bili u

borbi sa jedinicom kojoj je bilo »najtvrde«. Lakše ranjene starešine nisu napustile streljački stroj. Borcima je neprekidno objašnjavan značaj zadatka. Starešinski kadar je na svakom koraku izražavao veru u snagu svojih jedinica i ispoljavao optimizam za uspeh u izvršenju zadatka. Tako je u jednom zatišju borbe komesar 2. bataljona na skupu celog bataljona pročitao borcima izveštaj štabu brigade u kome je stajalo: »... od brojnog stanja našeg bataljona nije ostalo više od polovine, ali, možete računati na nas kao da je brojno stanje bataljona potpuno i takve nam zadatke i dajte...«¹³ Zahvaljujući takvom držanju starešina, njihovoj veri u ljude kojim komanduju, kao i svesti i hrabrosti boraca, brigada je izdržala u teškim trodnevnim borbama i uspešno izvršila zadatak.

Svako ko je bio na starešinskoj dužnosti u ratu zna kako je teško istrajati u borbi. Starešinu tada obrvaju mnogobrojne teškoće: neprijatelj, gubici, dvoumljenje, neuspesi, neizvesnost šta će se dogoditi narednog trenutka, i sl. Sve se to sruči na starešinu, i njemu se čini kao da su se sve nedaće udružile protivu njega i njegove jedinice. U takvim situacijama starešina obično nema dovoljno rezervi (u ratu je to opšti slučaj) sa kojima bi mogao da interveniše. Njihov nedostatak može tada jedino da se nadoknadi povećanim naprežanjem snaga cele jedinice, što će u prvom redu zavisiti od stepena istrajnosti i čvrstine starešine. Zato se s pravom smatra da komandantska hrabrost mora biti istrajna.

Priroda borbe i njene karakteristike iziskuju od starešina da se u borbi što hladnokrvnije drže i ponašaju, kako bi trezveno mislili i odlučivali i kako bi što sugestivnije delovali na svoje borce. Borbena praksa je nebrojeno puta pokazala da starešina koji se previše uzbuđuje i koji nervozno reagira na teškoće uopšte nije u mogućnosti da logično rasuđuje i uspešno rukovodi borbom, niti da donosi odluke koje bi odgovarale određenoj borbenoj situaciji. Ljudi se u borbi ionako previše uzbuđuju. Još kad se

¹³ *Sutjeska*, II knj., VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1959. str. 177.

tome doda i preterano uzbuđivanje starešine, tada celu jedinicu obuhvati nemir i nesigurnost. Zato se od starešine pre svega traži hladnokrvnost. Ništa snažnije ne utiče na postojanost jedinice u borbi kao hladnokrvnost, pribranost i mirno rezonovanje starešine. U najtežim situacijama borbe ljudstvo prati držanje i postupke komandira i komandanta. Kada borci vide da se u kovitlacu borbe njihov starešina ne uzbuđuje, da hladnokrvno donosi odluke i izdaje naređenja — kod njih naglo jača osećaj sigurnosti i uverenosti u uspeh borbe. To toliko sugestivno deluje i pleni da podiže borbeni duh jedinici. Tako se dogodilo i 2. bataljonu 1. proleterske brigade na Romaniji januara 1942. godine. Nemačke i ustaško-domobranske snage napale su glavninu brigade jakim snagama iz pravca Sarajeva i Sokolca. Drugi bataljon je obezbeđivao slobodnu teritoriju od Mokrog, Podromanije i Sokolca. Bataljonu je to bila prva borba sa Nemcima, koji su bili daleko borbeniji od Italijana, ustaša, četnika i domobrana sa kojima je do tada vodio borbu. Pored toga, sneg je bio dubok a Nemci su upotrebili odlično maskirane i vrlo pokretljive smučarske jedinice, dobro naoružane automatskim oružjem. Jedan vod bataljona, koji je bio isturen, iznenadila je jedna ovakva nemačka izvidnička grupa i on je odstupio sa položaja u neredu. Kad je došao u sastav čete vod je preneo strah i na nju. Ubrzo se u četi pojavio komandant bataljona. Njega su borci poznavali još iz prvih dana ustanka. Bio je izrazito hladnokrvan starešina i veoma hrabar. Zapitao je vodnika koji je bio na obezbeđenju: »Šta ima novo?« Ovaj mu je sa uzbuđenjem rekao da neprijatelj na smučkama nastupa u pravcu sela sa svih strana. Komandant je na to mirno uzvratio: »Dobro je što neprijatelj ide na nas. Zamislite koliko bi nas muke ubilo da smo mi išli da ga tražimo.«¹⁴ Ovakva komandantova reakcija brzo je »smirila duhove« i razbila strah i kolebanje u četi. Komandant joj je odmah izdao zadatak da ide na položaj ka s. Bele Vode. Četa je kod sela naišla na domobrane i zarobila 15 vojnika, zaplenivši i 2 mitraljeza.

¹⁴ Prema kazivanju tadašnjeg zamenika komandanta 2. bataljona 1. proleterske brigade, Vasa Jovanovića.

Izvori hrabrosti

Kada je starešina odlučan, razuman, istrajan, hrabar, hladnokrvan — za njega se s pravom može reći da je to istinski hrabar komandir ili komandant, koji je u stanju da odoli teškoćama borbe, da uspešno i neprekidno utiče na svoje borce i efikasno komanduje u borbi. Temelji takve snage u prvom redu leže u ubeđenosti i rešenosti starešina da se rat vodi po svaku cenu, do uspešnog završetka. Odatle izrasta i njihova hrabrost, koja im omogućava da u borbi uspešno izvrše svoju ulogu i zadatke. Ukoliko je politička i ideološka osnova morala armije šira, dublja i čvršća, i ukoliko su čvršće veze između naroda i armije, utoliko su jači izvori sa kojima se napaja hrabrost starešina. To je potvrdio ceo naš NOR, u kome je moralni faktor došao do punog izražaja. U njemu su naše starešine ispoljile toliko divnih i odvažnih primera junaštva, i toliko postojane i istrajne hrabrosti, da su im to priznavali i najljući neprijatelji — mada oni nisu nikad do kraja shvatili gde su koreni te »fanatičke hrabrosti«. Neprijatelj ovu pojavu nije drukčije mogao da objasni sem fanatizmom. Razume se, moralna snaga i hrabrost naših ljudi nisu mogli počivati na tako opskurnim i nerealnim temeljima. Naprotiv, njeni koreni i izvori nalazili su se u bezgraničnoj ljubavi prema svome narodu i u odanosti ciljevima njegove borbe. Oni su im davali neslućenu snagu iz koje je izvirao masovni heroizam.

Pored ovog osnovnog izvora, hrabrost starešine počiva i na svesti i osećanju starešinske dužnosti. Zajednica u ratu poverava starešinskom kadru svoje najdragocenije ljudske snage. Otuda potiče ogromna odgovornost starešina pred domovinom za rukovođenje jedinicama u mnogobrojnim borbama. Za starešinu ne mogu i ne smeju postojati bilo kakvi razlozi kojim bi pravdao neispunjenje svojih obaveza. U tome je glavni etički sadržaj njegove hrabrosti. Zato je kod svakog pravog starešine svest o sopstvenim obavezama i dužnostima, u sudbonosnim danima rata, prema svom narodu neprekidno prisutna. On je svestan da svaki njegov postupak prate pretpostavljene starešine i njegovi borci. U pojedinačnoj borbi cela nje-

gova ličnost je »na tapetu«, pa i ovaj razlog utiče na povećanje njegove svesti o starešinskoj odgovornosti. Svest se kod svakog starešine »materijalizuje«. Postaje više ili manje moćna snaga koja ga pokreće u borbi i čini ga istrajnim u savlađivanju mnogobrojnih teškoća. Intenzitet ove svesti u prvom redu uslovljava snagu volje starešine, koja u borbi ima odlučujući značaj za efikasno komandovanje jedinicama.

Visok stepen odgovornosti ne postiže se samo starešinskim činom i funkcijom. I među starešinama ima pojedinaca kod kojih ovo osećanje nije duboko, ili u pojedinim situacijama zataji svest o odgovornosti za poverenu jedinicu i za izvršenje borbenog zadatka. To se najčešće u borbi ispoljava kod onih koji nemaju čvrst karakter i volju. Njih u borbi obrvaju opasnosti i slome teškoće. Nemaju dovoljno snage da izdrže i ne mogu da se suprotstave volji protivnika. Isto tako, ima starešina čija moralna svest i snaga nisu dovoljno razvijeni, i koji se zbog toga ležerno i površno odnose prema izvršenju postavljenih borbenih zadataka. Takva neodgovornost najčešće dovodi do veoma negativnih posledica u borbi. Izrazit primer za to je napad na neprijateljsko uporište Viroviticu, početkom 1943. godine. »Jedan komandant bataljona dobio je zadaću da onespособi železničku prugu, i tako onemogućí da oklopni vozovi dođu u pomoć virovitičkoj posadi. Zadaća nije bila teška, jer je prugu trebalo razrušiti uoči samog početka borbe. Taj se komandant ponašao neodgovorno, bio je nemaran i površan. Potcenio je zadaću i neprijateljske mogućnosti, i nije onespособio prugu. Neizvršenje ovog važnog naređenja prouzrokovalo je veoma teške posledice. Neprijatelj se sa tri oklopna voza probio pomenutom prugom u uporište, i iznenadio naše jedinice koje su se u njemu borile. Jedna čitava četa, sa jednim od najboljih komandanata bataljona na čelu, uhvaćena je na brisanom prostoru i do poslednjeg čoveka pokošena vatrom iz oklopnih vozova. Naše su se snage morale povući iz Virovitice neizvršene zadaće, iako bi uporište, verovatno, palo da mu železničkom prugom nije stigla pomoć. Nesavesni komandant bataljona bio je streljan...«¹⁵ Ratna

¹⁵ *Vojno-politički glasnik*, 4/1951, str. 6.

praksa je nebrojeno puta pokazala da starešina ne može uspešno da komanduje jedinicom u borbi ako ne poseduje visoko razvijenu odgovornost za izvršenje poverenog mu zadatka. Starešina može ponekad u borbi da pokaže i neumješnost u rukovođenju borbenim dejstvima. To se može shvatiti, i to mu se može oprostiti. Ali, interesi borbe rigorozno zahtevaju da mu se ne oprašta neodgovornost u izvršenju borbenih zadataka.

Hrabrost starešine izvire i iz njegove uverenosti u sopstvene snage — lične i jedinice kojom komanduje. Već u prvoj borbi starešina odmerava snage sa neprijateljem. Sa uspesima u borbi kod starešine i kod celog njegovog ljudstva naglo raste samouverenost. Međutim, ako se u prvoj borbi doživi neuspeh tada se i kod starešine i kod boraca javlja crv sumnje. To nije moguće otkloniti ničim drugim osim uspehom u narednoj borbi, a do njega će doći kad starešina objektivno analizira propuste i slabosti u prethodnoj, i kad izvrši svestrane moralno-političke i vojnostručne pripreme. Tako se iz borbe u borbu iskiva borbena snaga jedinice. Ljudi se međusobno upoznaju, čvršće povezuju i slivaju svoje snage u snagu jedinice. Starešina koji pravilno vaspitava, obučava i predvodi jedinicu može iz dana u dan da zapazi i oseti kako raste njena udarna snaga. Rezultati koje na tom polju postiže najbolje su merilo njegove moralne snage, znanja i umešnosti. I kad starešina vidi da je njegova jedinica izrasla u borbenu snagu, koja je spremna i sposobna da se smelo, odlučno i vešto bori tada se celo njegovo biće ispunjava sigurnošću, samouverenošću i snagom. U njemu se tada razvija i oformljuje osećanje poverenja u sopstvene snage, koje se karakteriše elementima trajnosti i poleta. To je snaga koja kod starešine i kod jedinice trajno rađa hrabrost i koja je uvek u stanju da potisne strah i kolebanje, da mobilise svakog pojedinca i jedinicu za odlučno zalaaganje u izvršenju borbenog zadatka.

Snaga hrabrosti starešine i njegovih boraca izvire, takođe, i iz njihove mržnje prema neprijatelju. Iskustvo je mnogo puta potvrdilo da nije moguće voditi uspešnu borbu sa neprijateljem koji se snažno ne mrzi. Agresor, ma ko to bio, ima pred sobom samo jedan cilj: da oduzme

slobodu i sreću drugom narodu. On u ratu ne bira sredstva da to postigne: obmanjuje, ubija, pljačka, pali i obeščašćuje! Ma kakvim plaštom zaogrtao svoje ratne ciljeve on će ih ostvarivati sa svom brutalnošću, podmuklošću i mržnjom. Narod i armija koji se brane od takve paklene namere i poduhvata agresora moraju da mu se suprotstave mržnjom i odlučnošću. Samo tim putem branilac će uspješno pružiti otpor napadaču. Ukoliko starešinski kadar, borci i ceo narod ne shvate ovu istinu to bi im se u ratu teško osvetilo. To se upravo dogodilo Crvenoj armiji u drugom svetskom ratu. Njen lični sastav, posebno starešinski kadar, nije tako bio pripremljen da dočeka fašističke zločince. Staljinova pogrešna spoljna politika iz tog vremena uspavljivala je sovjetske ljude i zamaglila im pogled da sagledaju mračne porobljivačke planove i ciljeve nemačkih fašista. Zahvaljujući tome kod starešinskog kadra Crvene armije stvorena je pogrešna slika o neprijateljskim namerama. Razvilo se i učvrstilo naivno i dobroćudno gledište da nemački narod (radnici i seljaci) politički nisu spremni da vode rat protiv sovjetskog naroda, već da je na to spremna samo »šaka monopolista«. Razume se, to je prvih dana rata — pored ostalih uzroka — moralo da ima, i imalo je, teške reperkusije. Negativno se odrazilo na borbeni moral starešina i jedinica. Trebalo je mnogo vremena i napora da sovjetsko komandovanje i Komunistička partija razviju u armiji i narodu mržnju prema neprijatelju. A kad se ona razvila — uporedno sa jačanjem odbrambenih snaga zemlje — borba sovjetskih ljudi postala je žešća i odlučnija. Hrabrost starešina i boraca Crvene armije poprimila je tada još masovniji karakter.

Razvijanje mržnje prema neprijatelju ni u kom slučaju, ni u najmanjoj meri, ne protivureći humanitarnim i internacionalističkim osećanjima čoveka. Na današnjem stepenu razvoja društva opšti progres je mogućan samo na bazi poštovanja slobode i nacionalnog suvereniteta svake pojedine zemlje. Ravnopravnost među narodima i njihova nacionalna nezavisnost osnovni su preduslov društvenog napretka. To omogućava da se ljudi i narodi sve više zbližavaju, jer sloboda svakog pojedinog naroda postaje sve više uslov slobodnog razvitka za sve. Zbog toga

odbrana zemlje u savremenim uslovima predstavlja ne samo zaštitu osnovnih životnih interesa pojedinaca i zajednice, već postaje neraskidivi deo integralne borbe za progres čovečanstva. Samim tim borba protiv agresora danas poprima sve dublje političko i moralno opravdanje, i to ne samo u nacionalnim već i u internacionalnim okvirima. Odlučno suprotstavljanje reakcionarnim ciljevima agresora, i vođenje borbe sa njim, nije samo stvar nacionalnih već i internacionalnih obaveza i osećanja savremenog čoveka. Najsvetija dužnost svakog slobodnog čoveka jeste da zada smrtni udarac svakom ko posegne za njegovom slobodom i nezavisnošću. To je neotuđivo pravo njegovo i njegove društvene zajednice. Istovremeno to je i njegov dug solidarnosti prema progresivnim snagama sveta. Kršeći i uništavajući reakcionarne i zločinačke planove i snage agresora utire se put humanizmu i humanim odnosima među ljudima.

Hrabrost starešina u budućem ratu direktno bi proizlazila i iz njihove ubeđenosti u mogućnost pružanja uspešnog otpora agresoru. Ma koliko bi starešine bile svesne pravednosti rata koji bi vodile, to im u borbi ne bi mnogo koristilo ako istovremeno ne bi bile ubeđene u efikasnost načina borbe sa kojim se zamišlja suprotstavljanje neprijatelju. Drugim rečima, moralna snaga i hrabrost starešinskog kadra uveliko će zavisići od njegove ubeđenosti u efikasnost sopstvene ratne doktrine. Otuda, pored ostalog, potreba za maksimalnom aktivnošću svakog starešine još u doba mira da se doktrina shvati i usvoji i u strategijskim i u taktičkim okvirima, da se kroz rad i obuku neprekidno proverava, ispravlja i doteruje — kako bi se pomoću nje ovladalo ratnom veštinom koja bi odgovarala zahtevima predstojeće borbene prakse. Kada se starešine na sopstvenom iskustvu uvere da su obučene za vođenje borbe kakva se očekuje, tada se kod njih snažno razvija svest o mogućnostima uspešne borbe sa protivnikom. To je naročito značajno za današnje vreme kada se očekuje pojava mnogih novih borbenih sredstava na bojištu.

Pojava novog oružja oduvek je pred ljude postavljala veći broj nepoznanica. Utoliko više ukoliko je ono bilo

moćnije i efikasnije. Uporedo s tim, sva značajnija borbena sredstva u novijoj istoriji (tenk, avion, podmornica, radar, atomska oružja i rakete) svesno su obavijana zavesama preterivanja i neizvesnosti. Sve je to bilo sračunato na to da se protivnička strana preplaši ili obmane. I zaista, to im je i polazilo za rukom tamo gde je vladalo neznanje ili neobaveštenost. Ratna praksa je pokazala da je nepoznavanje, ili nedovoljno poznavanje, oružja kojim protivnik raspolaže, pored ostalog, izazivalo nesigurnost, strah i paniku. S obzirom na uništavajuću snagu novog oružja sasvim je sigurno da bi se sve to ponovilo još u većim razmerama ako bi vojska i narod u tom pogledu nespremno dočekali rat. Zato se danas sve više usvaja i učvršćuje gledište da će hrabrost starešina (i vojnika) u budućem ratu biti veća ukoliko se u doba mira budu bolje upoznali sa stvarnim borbenim mogućnostima, protivničkog i svog novog oružja i opreme.

Borba se u savremenim uslovima ne može uspešno voditi ako čitava jedinica nije hrabra. Male su borbene vrednosti trupe u kojoj je hrabar samo starešinski kadar, ili još nekoliko usamljenih pojedinaca. Takve jedinice se ne mogu uspešno suprotstaviti neprijatelju. Starešina mora da je uvek svestan ove istine. Otuda proističe njegova dužnost da svim silama razvija i učvršćuje hrabrost kod svojih boraca. I to ne samo ličnim primerom hrabrosti i odlučnosti, već i neprekidnim radom na uzdizanju svesti svakog pojedinca o pravednosti ciljeva za koje se bori, i učvršćenjem njegovog ubeđenja u nužnost najvećih napora i žrtava za postizanje pobeđe.

U izvršenju ovog značajnog zadatka starešine se u našoj Armiji oslanjaju na partijsku organizaciju. Ona, kao glavna politička snaga naroda i armije, neprekidno nastoji i deluje da odbrana zemlje postane sastavni deo krvi i mesa svakog vojnika i starešine; da svest o pravednosti borbe postane trajno i neuništivo uverenje o neminovnosti sopstvene pobeđe. To saznanje razvija i svakodnevno jača moralno-političko jedinstvo i borbenu snagu jedinica. Sve se to ostvaruje, u prvom redu, kroz organizovanu aktivnost svojih članova — a najviše ličnim primerom. Polazeći od poverene istine da se rezultati u borbi mogu postići

samo odvažnošću i hrabrošću, partijska organizacija u centru svoje pažnje drži razvijanje hrabrosti kod ljudi. Tome treba da se pristupa realno, ne potcenjujući mogućnost (prirodnost) ispoljavanja straha i kod svojih članova. Sa tih pozicija ona razvija svoju vaspitnu aktivnost, svesna da svaki čovek može predoleti strah i da se mogu aktivirati njegove emocije u pravcu pojačane borbe sa neprijateljem. Ona bdi nad moralnom snagom i likom komunista i pomaže im da svaki pojedinačno preovlada sitne ljudske slabosti i da u borbi ispolje što veću hrabrost. Stil rada partijske organizacije u ratu je takav da lik hrabrog borca postaje ideal i merilo vrednosti svakog komunista. Borci i starešine u ratu se ne primaju za članove komunističke organizacije ako nisu dovoljno hrabri, bez obzira što ih mogu krasiti sve ostale ljudske vrline. Partijska organizacija čisti iz svojih redova one koji u borbama ispoljavaju kukavičluk. Ovako jasan i beskompromisan stav — uz neprekidno ideološko-političko vaspitanje — omogućava komunistima da izrastu u najhrabrije borce i starešine. Oni tada svojom snagom, svešću, primerom, rečju i držanjem pozitivno utiču na ostale borce, kod njih razvijaju požrtvovanje, izdržljivost i hrabrost. Sve to pozitivno utiče da hrabrost postane svojstvo cele jedinice. A to je cilj kome teži svaki starešina u borbi.

VEŠTINA RUKOVOĐENJA BORBENIM DEJSTVIMA

Za uspešno rukovođenje borbom nije dovoljno da starešina bude hrabar i da ima jak karakter. Pored toga, neophodni su mu znanje i veština u pripremi i organizovanju borbe i da jedinicom u toku borbe čvrsto komanduje — kako bi se borbeni zadaci izvršili efikasno. Iskustva oružane borbe mnogo puta su potvrdila da su uspesi u vođenju operacija i bojeva u srazmeri sa veštinom starešinskog kadra u rukovođenju borbom.

Vojna misao je kroz sve epohe ratovanja uočavala i podvlačila potrebu i važnost veštine starešine u pripremi i vođenju borbe. Međutim, u novijoj ratnoj istoriji nisu uvek pravilno sagledavani temelji na kojima počiva veština rukovođenja borbenim dejstvima.

Znanje i veština

U vreme kada je na polju vojne teorije vladao idealistički pogled na svet činjeni su naponi da se dokaže kako su prirodna svojstva starešina — njihov instinkt, intuicija i talenat — osnova rukovodilačkih sposobnosti. Takva gledišta su sastavni deo onih pogleda koja su oficirski sastav tadašnjih buržoaskih armija smatrali intelektualnom elitom društva, pripisujući mu svojstva »apsolutnih duhovnih vrednosti«. Isticanje u prvi plan prirodnih svojstava ljudi posledica je nenaučnog tretiranja borbe, pri čemu se zapostavljala uloga znanja u veštini rukovođenja borbenim dejstvima.

Kada se borba vodila na ograničenom prostoru, sa dosta oskudnim sredstvima ratne tehnike, i kada je rešenje postizano u kratkotrajnom sukobu — obim znanja potrebnog starešinama nije bio veliki. Lična borbena iskustva bila su im najčešće dovoljna. Borbena praksa nije se tada brzo

menjala ni usavršavala, a i tehnički progres toga doba veoma se sporo odvijao. Obim znanja na kome se temeljila veština rukovođenja borbom bio je tada relativno uzak. Starešine nisu osećale potrebu za širim izučavanjem i uopštavanjem borbenog iskustva. Međutim, pojavom masovnih armija, sa raznovrsnim i veoma brojnim borbenim sredstvima, ovo stanje se iz osnova menja. Borba sve više dobija u zamahu i žestini, i vodi se na širim prostranstvima. Taktičke jedinice sve više gube jednorodni sastav i postaju združene jedinice. Borbena dejstva postaju mnogo složenija i dinamičnija. Pod tim uticajem javlja se potreba za temeljitim i svestranijim izučavanjem borbene prakse. Ranija shvatanja o ulozi znanja u rukovođenju borbom postala su štetna i neodrživa. U vezi s tim, savremena vojna teorija — naročito marksistička — sve intenzivnije i upornije insistira da starešinski kadar ovlada šire i temeljitije vojnostručnim znanjem.

Mada je danas, u celini gledano, u vojnoj teoriji i praksi prevaziđeno potcenjivanje znanja u osposobljavanju starešina, ne bi se moglo reći da vlada potpuno jasno i jednodušno mišljenje o karakteru tih znanja. U tom pogledu može se još uvek naići na gledišta koja tvrde da se sadržaj i obim znanja starešina iscrpljuju tehničkom kulturom i sposobnošću da se oružje i oprema u borbi efikasno primene; ili da je poznavanje taktičkih i operativnih pravila dovoljno za umešno rukovođenje borbom. Može se, takođe, naići i na gledište — istina sve ređe — da se suština borbe u osnovi ne menja, i da zato osnovni sadržaj znanja starešina treba da se sastoji u poznavanju istorije ratne veštine.

Sama priroda oružane borbe dobrim delom utiče na nejasnoće u tretiranju ovog značajnog pitanja. U borbi se rezultati postižu nadmetanjem i surovim obračunom dva protivnika, gde se uslovi i faktori borbene situacije neprekidno menjaju, i nikad se u istom stanju ne mogu da ponove. U njoj se mnogo više nego u drugim ljudskim delatnostima događaju slučajnosti. Zbog toga teorija ratne veštine nije egzaktna nauka. A konkretne borbene situacije ne mogu se rešavati po propisanim načelima, pravilima, šablonima ili receptima. Kad je to tako, postavlja

se pitanje: kakav sadržaj i karakter treba da imaju znanja starešina na kojima se temelji njihova veština u rukovođenju borbenim dejstvima?

Izučavanje borbene prakse pokazuje da se borba nikad nije vodila spontano i neorganizovano. Mada površnom posmatraču može izgledati da je borba najvećim delom zbir manjih i većih slučajnosti, naučne vojne teorije su utvrdile da i u ratnim i borbenim dejstvima — slično kao i u ostalim društvenim delatnostima — postoji unutrašnja veza i uzajamna zavisnost zbivanja. Borbu vode ljudi naoružani tehnikom, u određenom prostoru i vremenu. Ona je rezultat zajedničkog i uzajamnog dejstva svih faktora — objektivnih i subjektivnih. Ni jedan od faktora koji u borbi deluje (čovjek, tehnika, prostor i vreme) nije odlučujući, da bi isključio ili negirao postojanje i dejstvo drugih. Ali svaki od njih može da u određenoj situaciji odigra veću i značajniju ulogu, naročito pod usovom da ga subjektivni faktor vešto u borbi iskoristi. Pored ove zakonitosti nauka je utvrdila da se u borbi događaji i pojave u osnovi kreću i odvijaju uzročno i zakonomerno. Tako, na primer, za postizanje rezultata u borbi nužno je da se osnovne snage i sredstva grupišu u određeno vreme, na rešavajuće mesto, i da se usklade elementi vatre, pokreta i udara; veći stepen iznenađenja po pravilu donosi značajnije prednosti; jedinica jačeg borbenog morala odlučnija je i inicijativnija u borbi; veće majstorstvo u rukovanju oružjem i opremom uslovljava veću udarnu snagu jedinice, i sl. Istina, vođenje borbe je toliko specifično da se u njoj zakoni i zakonitosti ne javljaju u čistom vidu. Pored toga borba ih čini još labilnijim. U borbi se slučajnosti javljaju češće nego u drugim ljudskim delatnostima, i mogu znatno uticati na ishod borbe. No, i pored toga, u borbi, od samog početka, postoje (često zamaskirane) unutrašnje veze između događaja. Umešnost da se one otkriju i sagledaju pruža starešinama mogućnost da duboko proniknu u suštinu borbe i da uspešno rešavaju konkretne probleme.

Iako savremena borba u vojnotehničkom pogledu nosi neka opšta obeležja za sve armije, ipak se njene bitne ka-

rakteristike ne javljaju u istom vidu i na isti način kod svih. Konkretni politički, geografski, strategijski i vojno-tehnički uslovi i faktori svakoj zemlji opredeljuju i diktiraju određeni način pripreme i vođenje rata. Te posebnosti i specifičnosti sadrži ratna doktrina i vojna teorija svake pojedine zemlje. U njoj se na poseban način prelamaju i ispoljavaju opšte karakteristike savremenog načina ratovanja. Ratna doktrina i mnogobrojna pravila i uputstva, koja iz nje izviru, utvrđuju način vođenja borbe u svakoj armiji. U njima je, u kondenzovanom obliku, sadržan najvažniji deo strategijskih, operativnih i taktičkih načela za vođenje borbe, sa kojima starešine moraju bezuslovno da ovladaju.

Izučavanje i usvajanje operativnih i taktičkih načela i pravila jer veoma specifičan posao. Pravila i borbena uputstva ove vrste ne mogu se bukvalno i striktno primenjivati u svim situacijama. Ma koliko bila konkretna, jasna i precizna ona ne mogu u potpunosti odgovoriti potrebama pojedinačnog borbenog zadatka. To proizilazi otuda što nikada nije moguće unapred tačno predvideti konkretnu borbenu stvarnost. Zato ona ne mogu biti i nisu bezuslovna i nepromenljiva. To stalno treba imati u vidu. Umesto učenja taktičkih pravila napamet, njihovom izučavanju treba prilaziti na stvaralački način. Sagledati uslove i faktore koji opredeljuju određene taktičke postupke, i uočiti elemente koji mogu da promene data taktička rešenja. Tim putem se usvaja »duh« a ne »slovo« pravila. Temeljito usvojena pravila daju veliku sigurnost starešinama u rešavanju konkretnih borbenih zadataka, postaju putokaz i vrlo efikasno sredstvo za uspešno rukovođenje borbom.

Posmatrano u celini, za efikasno rukovođenje jedinica u borbi, starešine treba da poseduju znanja koja bi im omogućila da shvate osnovne karakteristike i faktore borbe, u njihovoj uslovljenosti i povezanosti; da solidno poznaju karakteristike savremene borbe i da sigurno poznaju sopstvenu ratnu doktrinu. Danas to, pre svega, znači da poznaju atomsko i ostala nova oružja i opremu, koja uslovljavaju promenu načina borbe. Takva sredstva omo-

gućuju da se praktična realizacija ratne veštine najvećim delom usmeri pravilnim tokom, prema potrebama borbenih dejstava. Bez takvih znanja starešinskog kadra armija bi trpela veoma teške posledice.

Borbom ne bi bilo teško rukovoditi kad bi za to bilo dovoljno samo znanje, pa ma koliko ona bila obimna i složena. Pored njega još je više nužna veština starešinskog kadra da to znanje efikasno primeni u borbi. Vojnim rukovodiocima je i potrebno to znanje da bi do majstorstva razvili sopstvenu veštinu ratovanja (i svojih potčinjenih) da bi što umešnije u svakoj konkretnoj borbenoj situaciji pronalazili najpovoljnije puteve, sredstva i način da se u borbi pobeđi.

Sadržaj rukovođenja i komandovanja u borbi sastoji se u umešnosti starešina da efikasno izvršavaju borbene zadatke, ekonomišu sopstvenim snagama i sredstvima. Govoreći o tom pitanju Tito je rekao: »Izvršavati zadatke u potpunosti i sa najmanje žrtava — u tome se i sastoji vještina komandovanja i vođenja trupa u ratu . . . «

»Komandovati znači predviđati. To znači: starješine treba da predvide i pažljivo ispituju sve šta se može u toku projektovane operacije dogoditi i da budu spremni da brzo pariraju svaku neprijateljsku radnju. Starješine moraju biti neprekidno u toku događaja i budno pratiti na bojištu razvoj situacije, brzo misliti, brzo se odlučivati i energično sprovoditi donijete odluke u djelo. Zato je neophodno da se jedinice drže čvrsto u ruci u toku operacije. Ne smije se ni jednog trenutka desiti da jedinice ostanu bez komandnog uticaja svojih starješina. Ako se ovo dogodi, onda radi ti u duhu dobivenog zadatka, saobrazno vladajućoj situaciji, razvijajući maksimum korisne inicijative i aktivnosti u radu uopšte.«¹⁶ U ovim mislima je sažeta sva složenost veštine rukovođenja u borbi, a starešinama je data kristalno jasna orijentacija koje karike treba držati u ruci da bi se uspešno komandovalo jedinicama.

¹⁶ Josip Broz Tito, *Vojna djela I*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1961, str. 171. i 172.

Procena situacije

Sposobnost starešina da u borbi donesu pravilne odluke i rešenja uslovljena je njihovom umešnošću da procene osnovne faktore i elemente konkretne borbene situacije. Njen je cilj da se, sagledavanjem neprijateljskih i sopstvenih namera i mogućnosti, donese takva odluka koja bi u najvećoj meri uskladila objektivne potrebe sa dejstvom i mogućnostima vlastitih jedinica. To je veoma delikatan i naporan posao, zato što mnogi elementi nisu dovoljno poznati i pouzdani, kao i zbog toga što kroz procenu treba predvideti razvoj borbenih dejstava.

Kvalitet procene situacije — pa samim tim i odluke — uslovljen je u prvom redu količinom i karakterom podataka o neprijatelju. Protivnička strana po pravilu preduzima sve što je u njenoj moći da bi što više prikrila sopstveno stanje i namere. Radi toga starešina mora da maksimalno angažuje sve raspoložive snage i sredstva kako bi prikupio što više podataka o neprijatelju. U uslovima manevarskog rata nije dovoljno da se samo jedanput dobiju podaci i slika o protivniku. Potrebno je neprekidno pratiti neprijateljevu jačinu, sastav, raspored, pokrete, pregrupaciju i sl. Ukoliko se to ne radi, u borbi se po pravilu nailazi na teškoće i neuspehe. Mnoge starešine su to iskusile na sopstvenoj koži. U tom pogledu zanimljiv je primer koji se dogodio 1. krajiškoj brigadi 13/14. septembra 1944. godine. Štab divizije je tom prilikom obavestio štab brigade da u Užicu stacioniraju slabije neprijateljske snage i naredio da brigada oslobodi grad. Štab brigade nije više proveravao ni prikupljao podatke o neprijatelju, već je na osnovu dobijenih podataka izradio smeo plan za napad. Drugi bataljon je noću ubačen u grad dolinom Đetinje a ostali bataljoni su napadali frontalno od Čajetine. Bataljon koji je ubačen u grad ubrzo se sukobio sa novopridošlim nemačkim snagama, koje su mu odsekle odstupnicu. Nastala je kritična situacija. Komandant brigade morao je hitno da pregrupiše svoje snage i da svoj 1. i 3. bataljon uputi da deblokiraju 2. bataljon. Posle žestokog okršaja, uz prilične gubitke, to im je pošlo za rukom. Posle toga brigade je bila prinuđena

da odustane od napada.¹⁷ Ovaj primer pokazuje kako teške posledice može snositi jedinica ako ne prati, proverava i prikuplja podatke o radu protivnika. Neprekidnost i ažurnost u prikupljanju podataka postižu se planskim korišćenjem raspoloživih snaga i sredstava. Izvežban vojnik može sa osmatračnice da utvrdi mnoge detalje vatrenog sistema; artiljerijski osmatrač vizuelnim putem i tehničkim sredstvima da otkrije osnovne vatrene položaje artiljerije; ubačena izviđačka grupa da otkrije raspored drugog ešelona i taktičkih rezervi i da zarobi i preko fronta prebaci neprijateljskog vojnika ili starešinu; izviđač iz lakog borbenog aviona i helikoptera može da prikupi podatke na celoj dubini neprijateljskog rasporeda, i sl. Svaki starešina, zavisno od svog položaja, može koristiti neka ili sva navedena sredstva i mogućnosti. Svaka jedinica, bez obzira čime raspolaže, mora maksimalno aktivirati sve snage i sredstva za izviđanje i osmatranje. Nikada se u borbi ne treba zadovoljiti brojem podataka o neprijatelju i njihovom verodostojnošću. Nikada ne treba mirovati u prikupljanju podataka i obaveštenja. To su osnovna načela i iskustva vođenja borbe u prošlom ratu. Ona bi u savremenim uslovima još više dobila u značaju. Jer, snage na bojištu su mnogo pokretljivije, borbena dejstva bi se izvodila brže, a borbeni raspored jedinica bio bi dublji i rastresitiji. Pored toga, u savremenoj borbi pojavljuje se novi cilj dominantnog značaja — atomsko oružje. Sve snage i sredstva izviđanja i osmatranja moraju posvetiti najveću pažnju tom oružju. Što više podataka o atomskom oružju — to veće mogućnosti borbe s njim. I veći izgledi da se poduzmu sve taktičke i tehničke mere zaštite sopstvenih jedinica. Jednom rečju, ishod borbe više nego ikada ranije zavisi od efikasnosti izviđanja, osmatranja i obaveštavanja.

U atomskim uslovima ratovanja javlja se novi vid izviđanja: radiološko izviđanje. Pojavila se nova, nevidljiva, vrsta opasnosti: radiološko zračenje. Zračenje snažnijeg intenziteta može da uništi ili izbaci iz stroja celu jedinicu, ukoliko nije zaštićena. Zbog toga se u najostrijoj meri pred starešine postavlja zadatak da u sva-

¹⁷ Prema kazivanju tadašnjeg komandanta 1. krajiške brigade, Steve Rauša.

koj prilici raspolažu tačnim podacima o radiološkoj situaciji rejona na kome se nalaze. Ako usledi atomsko dejstvo, starešina je dužan da što pre utvrdi koliko je ljudstvo ozračeno i u kom je stepenu kontaminirano naoružanje, oprema i zemljište. Pored toga treba stalno da kontroliše stepen opadanja intenziteta zračenja radi mogućnosti daljeg dejstva. Sve su to zadaci koje niži starešina mora da izvrši sopstvenim sredstvima. Tek na osnovu takvih podataka on je u mogućnosti da poduzme blagovremene tehničke i taktičke mere i postupke u cilju zaštite jedinica.

Da bi se dobila realna slika o protivničkoj strani nisu dovoljni samo podaci o njegovom brojnom stanju i vrstama naoružanja. Ne manji značaj imaju podaci o njegovom moralu i borbenim navikama. Niže starešine imaju mogućnost da neprekidnim posmatranjem i izučavanjem protivnika dođu do takvih podataka. Uopšteni podaci iz te oblasti ne mogu ničim poslužiti. Njima su potrebni sigurni podaci o tome kako neprijatelj ide na juriš; da li je u napadu drzak a u odbrani uporan i aktivan; kakav je u susretnoj borbi; kako dejstvuje noću; kako reaguje na iznenadne napade, itd. Naše starešine u NOR-u stekle su veliko iskustvo i veštinu u posmatranju, proučavanju i korišćenju ovih pokazatelja. Mi smo u borbi uočili da, na primer, Nemci najradije idu u napad danju, da odlično organizuju sadejstvo pešadije, artiljerije i avijacije (i tenkova kad su ih upotrebljavali); da su smeli i drski u cepanju snaga branioaca, a u odbrani uporni i aktivni. Ali u borbi se pokazalo da njihova borbena vrednost ima i slabosti: u noćnim borbama nisu vični kao danju; ne koriste vešto teren kao naši borci; manje su pokretljivi i inicijativni od naših boraca, itd. Mi smo naučili da konkretno procenjujemo svakog neprijatelja sa kojim smo ratovali i znali smo da treba drukčije ratovati sa Italijanima nego sa Nemcima; drukčije sa ustašama nego sa četnicima.

Sušтина celokupne procene neprijatelja je u tome da se pronađu njegove slabe strane i mesta. A takvih slabosti ima svaki protivnik, pa ma kako bio moralno čvrst i tehnički opremljen. Tako, na primer, 717. nemačka divizija koja je u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi (januar 1943. godine) napadala od Sanskog Mosta ka Ključu i Bosanskom

Petrovcu bila je nadmoćnija od naših snaga koje su se nalazile na tom pravcu (naročito u vatrenoj moći) i uspevala je danju da potiskuje našu odbranu. Međutim, naše jedinice — 5. krajiška divizija — bile su vrlo obučene u noćnim dejstvima. Pošto su osetili da neprijateljske jedinice nisu dovoljno obučene za noćnu borbu i niži i viši štabovi su to odmah iskoristili. Danju su vodili uporniju zadržavajuću odbranu, a noću vršili snažne protivnapade. Uporedo s tim ubacivani su u pozadinu pojedine čete i bataljoni, koji su napadali neprijateljska komandna mesta i artiljeriju. Zahvaljujući ovakvom dejstvu jedinice 5. divizije su uspešno zadržavale glavninu 717. divizije dvanaest dana, što je bilo od ogromnog značaja za vođenje borbe na drugim pravcima prema slobodnoj teritoriji.

Stvaralačka i realna procena ne vodi računa samo o slabostima protivnika već i o njegovim prednostima. Tim putem starešine dolaze do zaključaka na koji način mogu da izbegnu ili pariraju neprijateljevu nadmoćnost. Tako je radio najveći broj starešina u NOR-u. Kad je neprijatelj raspolagao snažnom artiljerijom, odbrana sa češće organizovala na zadnjem nagibu, ili je sopstveni borbeni poredak bio »prilepljen« uz protivnički — što je umanjivalo efikasnost artiljerijskog dejstva. Kad se udarna pesnica nalazila na čelu neprijateljskih napadnih kolona, glavne snage naših jedinica najčešće se nisu postavljale ispred njih, već na njihove bokove, odakle su ih u pogodnom momentu napadale. Kad god je neprijateljeva dejstva podržavala jača avijacija, naše glavne snage izvodile su napadna dejstva noću, i sl. Ova iskustva su od naročitog značaja za vođenje borbe u atomskim uslovima. Po svemu sudeći, najefikasnija zaštita taktičkih jedinica od atomskih dejstava je aktivnost u borbi, neposredni dodir sa neprijateljem, dejstva i izvođenja pokreta noću. U tim uslovima neprijatelju se ne bi često pružala mogućnost da efikasno upotrebi atomsko oružje.

Kvalitet procene situacije meri se i po tome kako je starešina procenio vlastite snage, njihovo stanje i borbene mogućnosti. U ratnoj praksi se ne tako retko događa da se ovo pitanje zanemaruje. Pojedine starešine smatraju da se ne moraju naročito udubljivati u to pitanje, jer one na-

vodno uvek dobro poznaju stanje svoje jedinice. Međutim, praksa je opovrgla ovakva i slična gledišta. Moralno i psihološko stanje i raspoloženje ljudstva nije uvek isto. Pod uticajem zamora, gubitaka, dejstva neprijatelja i dr., dolazi do naglih izmena u borbenom raspoloženju i kvalitetu jedinica, i to u kratkom vremenskom razdoblju. Dešavalo se čak i proleterskim jedinicama, koje su poznate po svom borbenom moralu, da u borbi podbace zato što neposredne starešine nisu uočile i ocenile njihovu iznurenost u ranijim borbama, i zahtevano je od njih ono što one u konkretnom slučaju objektivno nisu bile u stanju da izvrše. Ili, na primer, starešina nije moralno i psihički pripremao ljudstvo za borbu, računajući na njegovu solidnu borbenu vrednost i umešnost. Odjednom, kad borba počne, on uoči da njegovoj jedinici nedostaje raniji borbeni elan. Tada se nervira i krivicu za neizvršenje zadatka prebacuje na potčinjene, ne uočavajući pravi uzrok takve indisponiranosti jedinice.

Pored faktora moralne i psihološke prirode na promenljivost borbenosti jedinice utiče i njena izvežbanost i borbena iskustvo. Jedinica nije, niti može biti, podjednako uvežbana i umešna u vođenju borbe u svim prilikama. Tako se, na primer, u NOR-u događalo da jedinica koja je bila nenadmašna u borbi na krasu, u šumi postiže slabije rezultate. Ili, jednoj jedinici daleko više »leži« napad nego odbrana, i obrnuto. Bilo je jedinica koje su do majstorstva ovladale vođenjem borbe u gradu, ali ih takva veština nije krasila u borbi na otvorenom prostoru, i sl.

Krajnji rezultati procene situacije dobijaju se tek kada se podaci o obe protivničke strane cene i mere u njihovom uzajamnom odnosu u borbi. Jer, pravi odnos snaga dolazi do izražaja samo u borbi, u određenom vremenu i na odgovarajućem zemljištu. Upravo zbog jedinstva, isprepletenosti i dinamizma borbenih dejstava sopstvenih i protivničkih snaga, starešine i imaju velike teškoće da realno procene borbenu situaciju.

Kad bi se u borbi cenio i merio samo kvantitativni odnos snaga i sredstava postupak bi bio vrlo jednostavan. Međutim, starešinu u borbi ne interesuje samo kvantitativni odnos, već stvarni — kvalitativni — koji u sebi sadrži i ovaj prvi, i mnogobrojne druge faktore: moralni, moguć-

nost korišćenja zemljišta i vremena, obučenost jedinica, prednosti i nedostatke obostranog operativno-taktičkog rasporeda jedinica, itd. Kvalitativni odnos snaga u borbi nije lako uočljiv. On je najčešće pokriven plaštom mnogih međusobno suprotnih elemenata i podataka, od kojih su neki ne samo prikriveni nego čak i nepoznati. Pored toga, svaki od elemenata borbene situacije povezan je sa zemljištem, vremenom, i sa namerama i odlukama protivničke strane. Iz svih tih razloga, neophodno je stvaralaštvo starešina da bi razmrsio to složeno klupko, pronikao u situaciju, sagledao i predvideo sve ono što je bitno za uspešno izvođenje predstojeće borbe.

Moralnu snagu jedinice najteže je »opipati«, mada ona u svakoj borbi igra izvanrednu ulogu. Napoleon je njen značaj visoko ocenio što se vidi iz njegove poznate tvrdnje: »Tri četvrtine pobeđe zavisi od moralnog duha trupe, a samo jedna četvrtina od materijalnih elemenata.« Ovako visoku ocenu udela morala u borbi on je sa pravom dao, jer je tada komandovao revolucionarnom armijom čiji je kvalitet ljudstva u svakom pogledu nadmašivao snage feudalno-apsolutističkih armija Evrope. U našem NOR-u se često događalo da je jedinica sa izrazito snažnim moralom bila u stanju da napadne i pobedi brojno i tehnički jačeg neprijatelja — mada se u drugom svetskom ratu računalo da je za uspeh u napadu trebalo imati nadmoćnost 3 : 1. No, kada se naša jedinica borila sa protivnikom približno istog borbenog morala, takav uspeh nije mogla postići, već je morala da na određenom delu fronta ostvari brojnu nadmoćnost, ili da primeni takav način dejstva kojim će nametnuti neprijatelju sopstvenu volju. Nezavisno od toga da li je danas celishodno da se vrednost borbenog morala izražava na način kako je to činio Napoleon, ostaje činjenica da će moral i u eventualnom ratu bitno uticati na način vođenja i ishod borbe. U svakom slučaju, jedinica koja raspolaže jačom moralnom snagom u stanju je da u borbi prenese veći teret na svojim leđima, da odlučnije dejstvuje i da primenjuje i ostvaruje smelije manevre. Zbog svega toga, starešina uvek mora pri proceni situacije da upoređuje obostrani moral jedinica, i da na osnovu toga zasniva i kombinuje svoje taktičke poteze.

Procena situacije u vazdušnoj borbi ima čitav niz specifičnosti. Zbog brzine savremenih aviona trajanje borbe se meri sekundama. Od uočavanja cilja do napada vođa grupe ima svega nekoliko trenutaka. Zato on treba momentalno da proceni situaciju u vazduhu: da oceni mogućnosti neprijatelja u vođenju vazdušne borbe i da pronađe najpogodniji manevar za napad. Propusti li i jednu sekundu on time pogoršava situaciju grupe kojoj komanduje, i pruža mogućnost protivniku da preuzme inicijativu za napad. Da bi starešina bio u stanju da donosi trenutne odluke u vazduhu nužno je da na zemlji vrši detaljne pripreme za vođenje vazdušne borbe. Pod tim se prvenstveno podrazumeva detaljno izučavanje neprijateljskih aviona. Na osnovu toga se mogu izvući zaključci o najpogodnijim pravcima za napad, o daljinama otvaranja vatre i o broju napada da bi se avion (bombarder, lovac-bombarder) uništio. Pored toga, starešine i svi piloti moraju neprekidno da izučavaju neprijateljsku taktiku: da utvrde na kojim visinama leti, kakav mu je borbeni poredak, na koji način vrši napade, i sl. Isto tako, solidna priprema na zemlji podrazumeva i detaljno upoznavanje sa meteorološkom situacijom i sa mogućnostima službe VOJIN. Sve ove detaljnije i opsežnije pripreme na zemlji olakšavaju i pomažu starešini da trenutno shvati i proceni međusobni odnos snage u vazduhu, i da donese celishodnu odluku.

Za atomske uslove sadržina procene proširiće se novim elementima, što je prouzrokovano prirodom atomskog oružja. Pri proceni situacije tada treba voditi računa i o radiološkoj situaciji zone (rejona) gde se dejstvuje, kao i o načinu i vremenu dekontaminacije, itd.

Radiološko dejstvo po vremenu trajanja i po prostoru koji zahvata je najopasnija posledica dejstva atomskog oružja. Radioaktivne čestice talože se iz radioaktivnog oblaka na zemlju i izazivaju radiološku kontaminaciju. Pošto postoji verovatnoća da će se na bojištu upotrebiti atomski projektil postoji neprekidna opasnost da jedinica bude zahvaćena zonom radioaktivnih padavina. Otuda potreba da starešine, na bazi blagovremeno otkrivene radijacije i tačno utvrđenog intenziteta zračenja, posebno

cene radiološku situaciju. Pod tim se, pre svega, podrazumeva da li zračenje prelazi dozvoljenu dozu koje ljudstvo može (sme) da primi. Pored toga, s obzirom na prirodu opadanja radijacije po vremenu i prostoru, treba utvrditi intenzitet zračenja po vremenu njegovog opadanja. Na osnovu procene tih elemenata starešina donosi odluku o dekontaminaciji ili eventualno o izvlačenju jedinice iz te zone (rejona).

Iz svih navedenih razloga proizilazi da je procena situacije stvaralački posao starešina. U njoj, i pomoću nje, oni proniču u stanje, namere i mogućnosti protivnika, i pronalaze najefikasnije puteve i načine da mu pomrse planove, i da ga u borbi pobede. Takve rezultate daju samo svestrane procene, koje uzimaju u obzir sve važnije činjenice kod obe strane.

Odluka

Jedan od važnijih elemenata umešnosti starešina u pripremi i rukovanju borbenim dejstvima ogleda se u njihovoj sposobnosti da blagovremeno i pravilno donose *odluke*. Na osnovu njih starešine pokreću jedinicu u borbu, postavljaju im ciljeve i zadatke i usmeravaju njihova dejstva. Od realnosti, zrelosti i jasnoće odluka u velikoj meri zavise rezultati borbe.

Za rešenje borbenih zadataka, i za donošenje odluke, nema i ne može bit recepata jer je svaka borbena situacija drukčija. No, ipak, sve odluke sadrže u sebi i neke zajedničke karakteristike.

Sušтина i vrednost svake dobre odluke jeste u tome što starešina takvom odlukom stvara povoljne uslove sopstvenoj jedinici da savlada protivnika sa što manje gubitaka. On to ne može postići ako svoju jedinicu rasporedi tako da svuda bude podjednako jaka. Tako se protivnik ne može savladati. Potrebno je obezbediti nadmoćnost na onim pravcima ili rejonima gde se neprijatelju smeru da nanese odlučujući udarac. Pored toga, umešnost starešine, i zrelost njegove odluke, ogleda se i u veštini da nadmoćnost ostvari

u vreme koje je najpovoljnije za sopstvene a najnepogodnije za protivničke snage. Isto tako umešnost se ogleda i u veštini korišćenja zemljišta.

Na prvi pogled izgleda da je jednostavno i prosto doneti pravilnu odluku. Međutim, ratna praksa pokazuje da je to veoma složen posao. Do zrele odluke se dolazi samo ako se pronikne u srž borbene situacije i svestrano sagledaju uslovi i dejstvujući faktori. S obzirom da se uslovi i faktori borbe neprekidno menjaju od starešina se u rešavanju borbenih zadataka, pre svega, traži realnost i originalnost. Rad starešine na donošenju odluke ne sme da se zasniva na rutinerstvu i šablonizmu, već na sposobnosti da se pronade i odabere način dejstava koji najviše odgovara konkretnoj situaciji i borbenim mogućnostima jedinice. To se postiže analizom stvarnih činjenica i predviđanjem razvoja borbe. Koliko je to značajno vidi se iz primera napada 20. romanijske brigade (bez jednog bataljona) na Rogaticu 24. oktobra 1944. godine. Rogaticu je branilo 350 ustaša »crne legije« sa jako utvrđenih položaja, i sa vrlo dobrim borbenim moralom. Štab brigade je znao da neprijatelj očekuje napad u toku noći, jer su naše jedinice ranije to redovno činile. Zbog toga je donesena sledeća odluka: prvo, u toku noći napasti neprijateljske položaje jakim bombaškim grupama, uz podršku minobacača, a pred zoru ih povući da se stekne utisak da je napad neuspeo; drugo, dva bataljona i ostale elemente borbenog poretka brigade privući pod zaštitom noći u blizinu neprijateljskih položaja, i posle svitanja izvršiti snažan juriš i zauzeti grad. Razvoj događaja je zaista pokazao da je odluka bila pravilna i inventivna. Kada su odbile napad bombaša ustaše su se, kao i ranije, glavnim snagama povukle u grad na odmor. Čim su začule silovit napad brigade, ustaše su se užurbano vratile na svoje položaje, izvršile snažan protivnapad — ali uzalud. Rogatica je oslobođena.¹⁸ Iz ovog primera se vidi da je odluka bila koliko originalna toliko i jednostavna. I ovog puta se potvrdila stara vojnička istina da za borbu nisu prikladna komplikovana rešenja sa mnoštvom kom-

¹⁸ *Vojno delo*, 9/61, str. 540—553.

binacija i okolišnih puteva. Mnogo su efikasnija jednostavna rešenja, koja vode pravo ka cilju i čije izvođenje nije komplikovano.

Logično je pretpostaviti da će uslovi i karakteristika savremene borbe još snažnije potencirati potrebu da starešine originalno rešavaju borbene zadatke. Prvih dana rata one neće imati borbenog iskustva. Ako se oslanjaju samo na iskustva iz prošlog rata, ili na mirnodopsku praksu, to bi bilo veoma problematično. Mnogo je bolje, i jedino pravilno, svim silama da nastoje da pronađu i primene rešenja koja će najbolje odgovarati konkretnoj borbenoj stvarnosti. Time se izbegava šematizam u rukovođenju borbenim dejstvima, koji bi u novim uslovima imao još teže negativne posledice nego ranije.

Vrednost odluke za borbu u mnogo slučajeva ogleda se i u tome koliko ona obezbeđuje da se postigne iznenađenje nad neprijateljem. Ono u taktičkim razmerama često može da ima presudan značaj.

Iznenaditi neprijatelja znači napasti ga tada i tamo gde on to ne očekuje. On se može iznenaditi neočekivanim načinom dejstva, pravilnim izborom mesta i vremena, kao i primenom novog oružja. Osnovna snaga i glavno preimućstvo iznenađenja je u tome što se njime nameće sopstvena volja protivniku. Ono remeti njegovu zamisao i planove. Strana koja je iznenađena mora u većem ili manjem obimu da odustane od svog plana borbe, da poduzme sve raspoložive mere u cilju otklanjanja poremećene ravnoteže, i da preotme inicijativu koju je izgubila. Pri tome treba imati u vidu da je svaki neočekivani udarac mnogostruko jači i opasniji od očekivanog. Iznenađenje u borbi nanosi i jak psihički udar. Ono za momenat parališe protivničku snagu. Ljudstvo je od takvog udarca zbunjeno ili ošamućeno. Obuzima ga pometnja i strah, i najčešće odstupa u neredu. Strani koja je postigla iznenađenje sve to stvara veoma povoljne uslove da potuče neprijatelja, pa čak i u slučajevima nepovoljnog odnosa snaga. Jednom rečju, iznenađenje je na terazijama svake borbe onaj teg koji odlučno poteže ka pobeđi.

Rastresitost jedinica i borbenih poredaka nudi veće mogućnosti da se postigne iznenađenje. Tome doprinosi i

veća pokretljivost savremenih jedinica, i njihova sposobnost da u kratkom vremenu izvrše snažne vatrene udare. Zbog svega toga danas se od starešina traži: da donose smele odluke za borbu; da smelo manevrišu jedinicama; da se zabacuju na bok i u pozadinu neprijatelja — kako bi iznenadili neprijatelja i što uspešnije razbili ili uništili protivničke snage.

Opšta karakteristika zrele i realne odluke je u tome da je elastična. To znači da se može brzo prilagoditi izmenjenim uslovima.

Često je potrebno da se donesena odluka u procesu izvršenja zadatka menja. To uslovljavaju novi podaci o neprijatelju i situacija koja se ranije nije mogla sagledati. Takav se slučaj dogodio prilikom uništenja aviona na aerodromu Rajlovac od strane 1. krajiške brigade, 10/11. avgusta 1943. godine. Imajući približno tačne podatke o neprijateljskim snagama, štab brigade se odlučio na veoma smeo poduhvat: da u neposrednoj blizini Sarajeva uništi neprijateljsku avio-bazu. Prema zapovesti štaba brigade napad je trebalo izvesti sa severne strane, kroz šumarke koji se spuštaju do samog aerodroma. Nalazeći se na čelu brigadne kolone, koja se uputila na izvršenje zadatka, komandant 1. bataljona doznao je od jednog seljaka-meštana da neprijatelj drži najjače snage baš na odseku na koji brigada treba da napadne. Komandant je hitno pošao u štab brigade i obavestio ih o tome. Komandant brigade je odmah izmenio odluku i uputio glavninu kolone da napadne suprotnom stranom (iz pravca Sarajevskog polja). Zbog toga je promenio i vreme napada: u 24.00. Međutim, u 22 časa Nemci su primetili delove 2. bataljona, koji su hitali na obezbeđenje od Sarajeva, i na njih otvorio snažnu vatru. Zamenik komandanta brigade i komandant 1. bataljona, koji su se nalazili na tom odseku, konstatovali su da će se ako se čeka određen čas za napad, dovesti u pitanje uspeh napada, pa su odlučili da odmah pređu u napad. Tako je neprijatelj ne samo iznenađen već je sprečeno da mu stigne pojačanje. Dakle, zahvaljujući umešnosti i elastičnosti komandovanja da blagovremeno menja

i dopunjuje već donetu odluku, brigada je postigla jedan od svojih najvećih uspeha u ratu: uništena su 34 neprijateljska aviona na aerodromu.¹⁹

Jedno od centralnih pitanja odluke u savremenim uslovima je borba sa tenkovima. Broj tenkova i oklopnih transportera znatno je porastao u odnosu na drugi svetski rat. Tehnički dobro opremljene armije imaju danas u pešadijskim divizijama 100—150, a u oklopnim (tenkovskim) divizijama 250—400 tenkova. I jedne i druge pored toga imaju u svom sastavu do 500 transportera. Očigledno je da vođenje borbe protiv tenkova i oklopnih vozila ima izvanredan značaj za uspeh u borbi, i to u svim njenim fazama. Starešina je obavezan da jedinici obezbedi što povoljnije uslove za borbu sa oklopnim snagama protivnika.

Organizovanje borbe protivu tenkova naročito je složeno i osetljivo na tenkoprolaznim pravcima. Na njima napadač koncentriše nadmoćne oklopne snage. U takvim uslovima — za razliku od drugog svetskog rata — ne bi bilo dovoljno da borbu protivu tenkova uglavnom vode specijalizovane jedinice i grupe. Sada je neophodno da to čini cela jedinica, što je moguće i ostvariti, jer je uporedo sa porastom broja tenkova rastao i broj protivoklopnih borbenih sredstava u nižim taktičkim jedinicama. Na svakih 4—5 vojnika jedinica ima po jedan ručni bacač ili puščanu protivoklopnu tromblonsku minu. Borbu na srednjim odstojanjima niže jedinice mogu da vode sa bestrzajnim topovima. Pored toga, niže taktičke jedinice dobijaju u svom sastavu i lake protivtenkovske projektele. Ta sredstva, zatim veliki broj protivoklopnih mina, podržana dejstvima sopstvenih tenkova, protivoklopne artiljerije, avijacije i teških protivoklopnih projektila — omogućavaju da niže starešine organizuju uspešnu borbu sa tenkovima. Zbog svega toga je potpuno izvesno da je danas protivoklopna borba kičma odbrane svake jedinice. Sposobnost starešine u organizovanju i pripremi odbrane

¹⁹ Prema kazivanju tadašnjeg komandanta 1. bataljona 1. krajiške brigade, Steve Rauša.

prvenstveno se ogleda u njegovoj umešnosti da omogući celokupnom borbenom poretku vođenja žilave i elastične borbe protivu tenkova.

U napadnim dejstvima treba omogućiti sopstvenim tenkovima i oklopnim transporterima što povoljnije uslove za uspešno dejstvo. Potrebno je organizovati takvu vatru koja će najefikasnije omogućiti i podržati brzi prodor tenkova. Drukčije rečeno, starešina treba da formira svoj borbeni poredak tako da tenkove stalno podržava pešadija i artiljerija.

Da bi odluka bila efikasna mora se blagovremeno doneti i saopštiti potčinjenima. I najbolja odluka je bezvredna ako se ne izda na vreme.

Značaj blagovremene odluke biće još veći u atomskim uslovima. Sporost starešine u donošenju odluke može tada biti katastrofalna. Međutim, zbog velike pokretljivosti i naglih promena situacije starešini će najčešće ostati malo vremena za pripremu i organizaciju borbe. Na drugoj strani, nižim starešinama danas treba više vremena za pripremu dejstva, jer su samostalniji i imaju više borbenih sredstava. Sve to nalaže da komandanti bataljona i komandiri četa potčinjenima postavljaju usmeno borbene zadatke na zemljištu. Istovremeno treba da regulišu i sadejstva. Više se nema vremena, kao što je bio slučaj u drugom svetskom ratu, da se posle donesene odluke posebno organizuje i utanačava sadejstvo.

Sadejstvo je ključ uspeha u borbi. Za uspešno organizovanje sadejstva nije dovoljno da komandant bataljona i komandiri četa postavljaju potčinjenim jedinicama i rodovima opšte zadatke. Na osnovu opštih ili nedovoljno jasnih zadataka nije moguće organizovati uspešno sadejstvo. Zbog toga su starešine dužne da izdaju konkretne i jasne zadatke svim elementima borbenog poretka, sa težnjom da organizuju što jači sistem vatre. Niži starešina lično postavlja zadatke za organizaciju vatre streljačkog naoružanja i zadatke formacijskoj (i pridatoj) artiljeriji i minobacačima po fazama borbe i po objektima; usaglašava sadejstvo tenkova i pešadije; reguliše način vođenja borbe sa tenkovima po frontu i dubini; određuje način održavanja veze u pripremi i toku borbe, i sl. Ovako obim-

na pitanja mogu se uspešno regulisati i uskladiti samo pomoću potpunog i preciznog izdavanja zadataka potčinjenima.

Napred iznetim ne iscrpljuje se organizacija sadejstva. Jer, savremena borba se karakteriše dejstvom manjih grupa. Zbog toga je dobilo u značaju sadejstvo unutar borbenih grupa (odeljenja, vodova, grupa za specijalne zadatke). I njihovim starešinama treba ostaviti dovoljno vremena da izvide zemljište, usaglase način dejstva pojedinih vrsta oružja, i da razrade postupke u borbi svakog pojedinca.

Za uspeh jedinice u borbi nije značajan samo kvalitet i blagovremenost odluke, već i način na koji je starešina saopštava potčinjenima. Na osnovu odluke on izdaje zapovesti i naređenja za borbu. Oni moraju bezuslovno biti jasni. Ima starešina koji to ne shvataju ili u tome nisu dovoljno obučeni. Umesto sažetog i jasnog izdavanja zadataka oni se rasplinjavaju, naširoko pričaju o neprijatelju, vlastitim snagama, naređenjima starije komande — mešajući elemente procene sa dobijenim zadatkom. U tom slučaju potčinjeni nije u stanju da u potpunosti shvati šta se od njega zahteva, i kakve su njegove obaveze i odgovornosti. Isto tako, ima starešina koji ne razumeju, ili ne vode računa o tome, da u zapovesti i naređenju treba da je izražena volja starešine, i da se zbog toga moraju izdati na takav način i takvim tonom koji izražavaju zahtev da se zadatak mora izvršiti. Umesto da se naređenja izdaju pravim komandnim jezikom koji uliva sigurnost i rešenost kod potčinjenih, neke starešine to čine kao da mole («Hajde, molim te, pogledaj šta radi neprijatelj na onoj koti. Ukoliko oceniš da je moguće gledaj da ga sa nje oteraš»). Takav način i ton naređivanja ne mobilišu potčinjene, niti im ulivaju odlučnost u izvršavanju zadatka. Na odlučnost potčinjenih može negativno uticati i način izdavanja zadatka. U borbi se događa da starešina nije sasvim ubeđen da može izvršiti zadatak koji je dobio od pretpostavljenog. Tada svoju sumnju i nesvesno prenosi na izvršioce, bilo »mlakim« izdavanjem zadatka, bilo nekim gestom ili rečju iz koje se to može zapaziti («Komandant je naredio... U vezi s tim naređujem... Videćemo na kraju kako će

to ispasti«. Ili: »Mada smo neprijatelja više puta bezuspešno napadali, po naređenju pretpostavljene komande moramo to još jedanput učiniti«. Ili: na kraju izdavanja zadatka starešina ljutito i nervozno mahne rukom dajući oduška svom neraspoloženju, i sl.). Praksa borbe je pokazala da način na koji starešina izdaje zapovesti i naređenja ima veoma veliki psihološki značaj i sugestivno utiče na ljudstvo kojim se komanduje. Potčinjeni lako zapaze nesigurnost i kolebanje svog starešine, pa makar se to pri izdavanju zadatka ispoljavalo i u najsitnijim detaljima. A kad mlađi to zapaze ili osete, tada crv sumnje i njih razjeda, i po pravilu u toj borbi nema uspeha. Nasuprot ovome, starešina koji samouvereno, energično i poletno izdaje naređenja mlađim, time uliva kod njih poverenje u sopstvene snage i polet u izvršenju borbenih zadataka. To je naročito bilo svojstveno prvom komandantu 1. bataljona 1. proleterske brigade. Jednom prilikom on je izdao naređenje jednom komandiru voda da sa 13 boraca razbije 150 ustaša u Boračkoj župi. Na pitanje vodnika da li nisu ove snage male za izvršenje zadatka komandant je odgovorio: »Noć ti smanjuje broj neprijatelja na pola. To znači, ostaje ih 75. Momenat iznenađenja svodi ostatak za još polovinu. Znači 37. Reci sad, zar 13 proletera ne može da se obračuna sa tom šakom bijede... I šta zna neprijatelj o tebi? Kad viknete iz mraka, a razrijedite se da što šire zahvatite, pa otvorite paljbu, za njih će vas biti sto puta više nego što vas stvarno ima.«²⁰ I zaista, dejstvujući po uputstvima svoga komandanta komandir voda je uspešno izvršio postavljeni borbeni zadatak.

Rukovođenje u toku borbe

Najveći i najslženiji deo posla i odgovornosti očekuje starešinu tek sa otpočinjanjem borbe. Tada umešnost i volja starešine dolaze do punog izražaja. Sve ono što je prethodno zamišljeno i pripremljeno treba u borbi reali-

²⁰ Prva proleterska knj, I, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1963. str. 534 i 535.

zovati na najbolji način. Uspeh mnogo zavisi od toga da li je starešina sposoban da čvrsto i umešno drži jedinicu u ruci, da na vreme donosi odluke i poduzima mere koje zahteva borbena situacija, i da neposrednim uticajem mobilize jedinicu da izdrži u borbi.

Način rukovođenja u borbi velikim je delom uslovljen i opredeljen karakterom zadatka, načinom dejstva i konkretnom situacijom, kao i ličnim osobinama starešine. No, ipak, rukovođenje u toku borbe ima i neka osnovna opšta svojstva i karakteristike.

Sa otpočinjanjem borbe pred starešinu se postavlja zadatak da što pre stekne jasnu sliku o protivniku. To je tada moguće jer je protivnik pod pritiskom borbe prinuđen da »otkrije svoje karte«. Međutim, ni u borbi nije jednostavno dobiti sve potrebne podatke da bi se stvorila jasna slika o protivniku i njegovim namerama. Protivnik i u borbi, naročito na početku, prikriva i maskira svoj borbeni raspored i svoje namere. Pored toga, raščlanjenost borbenih poredaka po frontu i dubini otežava starešini da lično osmatra celo bojište. Zbog rastresitosti i brzih obrta najčešće neće postojati neprekidni frontovi. Energično uklinjavanje jedinica dovodiće do takvih situacija da će jedna jedinica biti u odbrani (okruženju), druga u odstupanju, treće će se zabacivati protivniku iza leđa — i sl. Sve će to, bez sumnje, postavljati pred starešinu veoma složene probleme u osmatranju bojišta i u izviđanju neprijatelja. No, bez obzira na sve to starešina ga mora uspešno rešiti, jer bez njega nije moguće efikasno uticati na tok borbenih dejstava. Odabiranje najpogodnijeg mesta za lično osmatranje bojišta doprineće da starešina stekne što potpuniju sliku i utisak o protivniku, ali se, iz napred navedenih razloga, samo time taj problem ne može rešiti. U savremenoj borbi je nužno da svaki čovek osmatra bojište i da brzo izveštava o uočenim ciljevima i nastalim promenama. Naročito je značajno da starešina organizuje osmatranje i javljanje o pojavi radiološke, biološke i hemijske opasnosti, što će mu omogućiti da preduzme pravovremene mere zaštite.

Za sticanje jasne slike o borbenoj situaciji neobično je značajno izveštavanje o stanju sopstvene jedinice i o

neprijatelju. Mada je propisima i naređenjima ovo pitanje regulisano, ipak se u borbi često događa da najniže starešine zbog zauzetosti i ličnog učešća u borbi ne šalju pretpostavljenom na vreme potrebne podatke. U takvim slučajevima starešina ne sme pasivno čekati. On je dužan da preduzme sve raspoložive mere da što pre dobije potrebne podatke: da uspostavi prekinutu telefonsku ili radio-vezu; da pođe na lice mesta; da uputi kurire radi uspostavljanje veze itd. Ne manje je značajno da svaki starešina shvati da je obavezan da bezuslovno tačno izveštava o stanju sopstvene jedinice i situacije kod neprijatelja. Praksa je pokazala da ima starešina koji namerno prikrivaju pravo stanje i prikazuju stanje i položaj svoje jedinice lepše nego što je u stvarnosti — pokušavajući da time opravdaju neuspeh svoje jedinice. Razume se, ovakvi izveštaji ne samo da ne doprinose da pretpostavljeni dobiju jasnu sliku o situaciji na bojištu, već mogu da imaju teških posledica za celu jedinicu. Takav odnos je veoma štetan i nedopustiv.

Danas i niže starešine u borbi sve više interesuje šta se događa kod neprijatelja iza linije fronta. Mada više komande poduzimaju obimne mere da se neprijatelj izviđa raznim sredstvima na što većoj dubini, i o tome informišu u potrebnom obimu zainteresovane jedinice, ipak ti podaci nisu dovoljni da bi niže starešine imale jasnu sliku o neprijatelju. Zbog toga je sada nužno da i niže starešine aktiviraju sve raspoložive snage i tehnička sredstva u prikupljanju što potpunijih podataka o neprijatelju na što većoj dubini. To će im pomoći da se obezbede od iznenadnih udara i manevara protivnika, i da jasnije sagledaju njegove namere.

Da bi uspešno reagovao na razvoj situacije, starešina je prinuđen da koriguje ranije izdate odluke i naređenja, ili da donosi nove. U stvari, procena situacije koja je otpočela još u fazi pripreme neprekidno traje i u toku borbe, sa manjim ili većim intenzitetom. Niže starešine nemaju u borbi vremena, kao više, da sistematski i nadugo cene situaciju. Borbena situacija (kritični momenti) najčešće zahtevaju da niže starešine brzo donose odluke. Od toga često zavisi uspeh u izvršenju borbenog zadatka. To re-

ljevno potvrđuje primer 3. bataljona 1. proleterske brigade u petoj neprijateljskoj ofanzivi (jun 1943. godine). Bataljon je imao zadatak da zauzeme selo Borovno koje su čvrsto držali Nemci. Selo se nalazi na jednom manjem platou, na desnoj obali r. Sutjeske. Štab bataljona je računao da će neprijatelj pružiti otpor na prednjem nagibu. Međutim, neprijatelj se u toku noći povukao sa ivice stotinak metara unazad, i ukopao se na brisanom prostoru platoa. Kad je bataljon u streljačkom stroju prišao u svitanje odlično zamaskiranim rovovima dočekala ga je veoma snažna, reperisana vatra. Dve čete su pretrpele teške gubitke (11 mrtvih i 6 ranjenih). Napad je zaustavljen, a moral jedinica pokoleban. U tom momentu, komandir 1. čete, koja se nalazila na levom krilu, momentalno uočava težak položaj u koji je bataljon zapao i po sopstvenom nahođenju donosi odluku da sa grupom boraca zađe neprijatelju za leđa, pravcem za koji mu je ranije u štabu bataljona rečeno da je neprohodan. Sa pet bombaša pošlo mu je za rukom da se uz velike napore »četvoronoške« popne na plato, ubije stražara i odlučno otvori vatru na neprijatelja koji je zadržao napad bataljona. Kod Nemaca je došlo do zabune. Otpočeli su panično da beže. Zadatak je izvršen. U toj borbi bataljon je zaplenio 12 puškomitraljeza (»šaraca«).²¹

Za realizaciju bilo koje odluke u borbi upornost starešine ima veliki značaj. Odluke u borbi se moraju sprovoditi brzo i odlučno, jer u njoj prevagne strana koja odlučnije i silovitije napregne svoje snage. Tako u napadu kad se odbrana »načne« starešina na tom mestu treba da pojača tempo, ubaci nove snage i pojača vatrenu podršku. Protivničkoj jedinici koja je otkrila bok treba naneti brz udar svom silinom i odlučnošću. Slično tome, u odbrani dolazi momenat kada je za uspeh dovoljan samo još jedan kratkotrajan otpor. Potčinjeni nije uvek u mogućnosti da oseti i zapazi taj momenat. Pretrpljeni gubici jedinice, postojeća opasnost, zamor, i druge okolnosti borbe, mogu negativno da utiču na borbenost jedinice u tim odlučujućim momentima. Zbog toga je u takvim situacijama

²¹ Prema kazivanju tadašnjeg komandira 2. čete 3. bataljona 1. proleterske brigade, Laze Savičevića.

energičnost i upornost starešine od presudnog značaja. On je ispoljava u odlučnom izdavanju zadataka, u ličnom učešću na rešavajućem mestu, i u čvrstom upravljanju vatrom svoje jedinice. Ispoljena na taj način energija i upornost starešine prenose se na celokupno ljudstvo i mobilize ga i usmerava na brzo i odlučno izvršenje zadatka.

Jedan od najsloženijih zadataka starešine u borbi jeste upravljanje vatrom cele jedinice. Vatra može dati pun borbeni efekat jedino kada je objedinjena, i ako se njome neprekidno upravlja u toku borbe.

Savremena borba je izrazito manevarska. Zato se ovo pitanje i komplikovalo. Starešina mora da je sposoban da upravlja vatrom u svim fazama borbe i da vešto usklađuje pokret i vatru. To je mnogo teže i složenije nego upravljati vatrom u fazi pripreme napada, ili u odbrani dok vatreni sistem nije poremećen. Na drugoj strani, povećani tempo traži da se ciljevi i otporne tačke uništavaju za kratko vreme.

Starešine nižih taktičkih jedinica nisu više »čisti pešaci«. Streljačko naoružanje ne predstavlja glavni deo vatrene snage jedinice, već je to artiljerijska i minobacačka vatra, vatra tenkova i sa transportera. Ako bi upravljanje vatrom bilo prepušteno rodovskim starešinama, vatrene snaga jedinice bila bi rascepana. Tada ne bi bilo uopšte moguće blagovremeno koncentrisati vatru na najvažnije ciljeve, niti podržati brze i smele manevre jedinica u napadu i odbrani. Da bi se to postiglo nužno je da komandiri i komandanti jedinica čvrsto i umešno upravljaju celokupnom vatrom. Pod tim se podrazumeva sposobnost da brzo uočavaju i odabiraju ciljeve, da ih dele prema borbenim mogućnostima pojedinih vrsta oružja, i da su u stanju da u svakoj prilici preduzmu manevar vatrom po frontu i dubini. Za takav način upravljanja vatrom, pored sposobnosti starešina, neophodna je sigurna i neprekidna veza komandira i komandanta sa formacijskim i pridatim vatrenim sredstvima.

U borbi postižu veće rezultate starešine koje smelo dejstvuju. Svako dejstvo jedinice koje nije »normalno« i »standardno« daje prevagu onome ko ga primenjuje. Jedan među mnogobrojnim primerima našeg rata koji to

ilustruje dogodio se početkom oktobra 1943. godine. Drugog dana posle oslobođenja grada Tuzle nemačka borbena grupa »Fišer« upućena je iz Doboja sa zadatkom da povrati Tuzlu. Taj pravac, dolinu r. Jale, zatvarali su 4. i 2. bataljon 6. proleterske brigade u rejonu s. Bukinje. Razvila se krvava trodnevna borba. Nemci su učestalim i snažnim dnevnim jurišima zauzimali položaje ovih bataljona. Naše jedinice su žestokim noćnim jurišima vraćale izgubljene položaje. Četvrtog dana borbe 4. bataljon je, posle neuspelog noćnog napada, zauzeo odbrambeni raspored. Već je bilo sedam časova kad su Nemci redovno polazili u napad. Prošlo je i osam časova — napada nema! Štab bataljona brzo ceni situaciju, konstatuje da je očigledno da je borbena snaga neprijatelja oslabila, i donosi odluku da se odmah pređe u napad (ne čekajući noć), bez obzira što su im jedinice bile iscrpene i zamorene. Bataljon je prešao u napad već u devet časova. Nemci su potpunom iznenađeni. Odmah intervenišu bornim kolima i jednim tenkom. 3. četa odlučnim napadom zaplenjuje borna kola, ukrcava u njih nekoliko mitraljeza i smesta ih upućuju u borbu. Tada je neprijatelj panično pobjegao ka Lukovcu.²² Tako je, zahvaljujući neočekivanom i smelom napadu, potučen neprijatelj koji je bio na domaku cilja.

Rastresitost jedinica objektivno nudi veće mogućnosti za smelije poduhvate i dejstva, ukoliko su jedinice i starešine odlučne. Veći međuprostori omogućavaju infiltraciju borbenih grupa i jedinica u pozadini neprijatelja. U odbrani je moguće davati uspešan otpor napadaču samo dobro organizovanom odbranom i smelim i brzim aktivnim dejstvima. Kad dejstva podržavaju atomska sredstva, brzo i smelo korišćenje »breša« je osnovni preduslov uspeha. Smelost starešina ima izvanredan značaj i u noćnim dejstvima. Noć je saveznik smelih i odlučnih.

U borbi je nemoguće sve unapred predvideti i pripremiti. U njenom toku javljaju se mnogi problemi za čije rešenje treba imati smisla za improvizaciju. Ovo naročito kod nižih starešina koje se susreću u borbi sa takvim

²² *Vojno delo*, 9/61, str. 540—553.

problemima kao što su, na primer: momentalno korišćenje zaplenjenog naoružanja; korišćenje priručnih sredstava za savlađivanje terenskih teškoća; snalažljivost i lukavstvo u borbi itd. Koliko ovakve sposobnosti starešine mogu da imaju odlučujući značaj vidi se iz borbe 3. bataljona 1. krajiške brigade 14. septembra 1942. godine u odbrani položaja Velika Greda (pl. Manjača). Posle potiskivanja naših snaga u toku dana jake nemačko-ustaške snage preduzele su napad kako bi ovladale ovim važnim položajem. U toku je bila njihova snažna artiljerijska priprema po položaju bataljona. U tom momentu neko od nižih starešina bataljona ispalio je signalnu raketu na streljački stroj neprijatelja (iste boje koju je neprijateljska pešadija tog dana primenjivala prilikom traženja artiljerijske podrške). Neprijatelj je odmah preneo vatru na položaj gde je raketa pala, i otpočeo da tuče vlastite trupe! Kod neprijateljske pešadije nastupila je zabuna. To je bataljon iskoristio i izvršio juriš. Neprijatelj se u panici povukao. Zarobljena mu je cela komora i preko 200 vojnika.²³

Za uspešno komandovanje jedinicom u borbi od velike je značaja da starešina pravilo odabere svoje komandno mesto. Kod nižih jedinica to je ono mesto odakle starešina može neposredno izraziti lični uticaj na tok borbe.

Starešina po pravilu određuje svoje komandno mesto na težištu gde je angažovana glavnina jedinice i gde želi postići rešenje. Odatle on ispoljava svoj uticaj na dejstvo jedinice. Niže starešine svoje komandno mesto u borbi postavljaju što bliže svojim prednjim delovima, kako bi mogli lično da osmatraju tok borbenih dejstava, i da bi što brže reagovali na razvoj borbene situacije. Zbog toga što starešina pored pešadijskih jedinica komanduje i rodovima, njegovo komandno mesto mora da zadovolji zahtev da se sa njega može komandovati celom jedinicom i da se obezbedi sigurna i brza veza sa sredstvima podrške.

²³ Borba od 20. maja 1962, članak general-majora Borke Arsenića.

Tok i razvoj situacije često zahteva da starešine sudeluju na rešavajućim mestima borbe. Treba imati i umešnosti i iskustva da se ta mesta i vreme blagovremeno uoče.

U toku borbe nastupaju momenti kada i jedna i druga strana maksimalno naprežu svoje snage, i ulažu poslednje napore da slome volju i otpor protivnika. Isto tako, događaju se i takvi trenuci kad jedinica neodlučno zastane u napadu, ili pak bez razloga počne da odstupa pred neprijateljem. U tim momentima i na takvim mestima prisustvo nižih starešina je od naročitog značaja. Nalazeći se u središtu borbe starešina može najbolje da vidi i oseti šta treba da se radi i da veoma brzo (trenutno) donosi odluke. Pored toga, lično učešće starešina na rešavajućem mestu pojačava sigurnost kod celokupnog ljudstva. Starešina tada snagom ličnog primera može najbrže i najefikasnije da pojača (povrati) moral trupa i da pokaže šta u toj situaciji treba činiti i kako dejstvovati.

Ovaj zahtev se, mada u nešto drukčijem vidu, postavlja i pred više starešine. Istina, oni zbog objektivnih okolnosti nisu u stanju, i nemaju potrebu, da budu u prvim redovima borbe. Međutim, ratno iskustvo je pokazalo da ima situacija kad je njihovo prisustvo na rešavajućim mestima nužno. Njihovo prisustvo ima mnogostruki značaj. Obilazeći najvažnije delove fronta više starešine se neposrednije i bolje upoznaju sa stvarnim stanjem, potrebama i mogućnostima trupa. Pored toga, njihovo prisustvo i neposredan kontakt sa borcima povećavaju osećanje sigurnosti kod ljudstva i mobiliše ih u izvršenju predstojećih borbenih zadataka. Najjači primer iz drugog svetskog rata koji to potvrđuje jeste odluka komandanta sovjetske 62. armije u odbrani Staljingrada. On je postavio svoje komandno mesto svega nekoliko stotina metara iza linije prednjeg kraja. Mada je štab armije radio pod neprekidnim dejstvom artiljerijske vatre, komandant nije dozvolio da se komandno mesto prebaci na levu obalu Volge. Ova njegova odluka ulila je pouzdanje celokupnom starešinskom kadru i omogućila je da se na celom ovom frontu istakne čuvena akciona parola: »Iza Volge za nas

nema zemlje!« Sve je to doprinelo da se kod ljudstva ove armije razvija neviđena upornost i požrtvovanje.

U noćnim borbama mesto nižih starešina treba da je više istureno napred nego danju, jer je otežano osmatranje dejstva. Tada iskrsavaju mnoge prepreke i teškoće kojih u dejstvima danju nema, kao što su, na primer: prekid kolone; zadržavanje da se savladaju manje terenske prepreke; nemogućnost da se brzo ocene neprijateljske snage na koje se naiđe; teškoće u održavanju veze, i sl. Brzina dejstva može se obezbediti ako se starešina nalazi sa isturenim delovima jedinica, gde se iskrsele teškoće i rešavaju.

U savremenim uslovima niže starešine će u većini slučajeva komandovati usmenim naređenjima. Na drugoj strani, brzina i dinamičnost borbe zahtevaće što češće izdavanje naređenja i to na većim odstojanjima. U takvim uslovima naređenja će se izdavati tehničkim sredstvima — prvenstveno radiofonijom. Niže starešine moraju biti osposobljene da brzo i sigurno pomoću nje izdaju zadatke i naređenja potčinjenima, bilo sa svog osnovnog komandnog mesta, iz prednjih linija ili iz tenka. Prilikom korišćenja radiofonije nejasnoće se ne mogu ukloniti, kao kod neposrednog ličnog dodira širim objašnjavanjem. Da bi se to izbeglo starešine treba da su obučene da svoja naređenja izdaju sažeto, jasno i precizno. Niže starešine moraju danas biti uvežbane u rukovanju formacijskim radio-sredstvima isto toliko koliko i ličnim naoružanjem. Očigledno je, da ovakav način komandovanja neizostavno zahteva od nižih starešina da sve podatke imaju pribeležene na svojoj karti. Precizno vođena i kodirana karta, na kojoj se nalaze i nazivi za tajno komandovanje i za sadejstvo, omogućava starešinama da brzo izdaju naređenja, da se lako sporazumevaju u ostvarenju sadejstva, i da brzo i tačno izveštavaju pretpostavljenog o stanju na svom delu fronta.

Izdavanje naređenja u noćnim dejstvima u priličnoj se meri razlikuje od dnevnih. Kod nižih jedinica u noćnim borbama se komande i naređenja više izdaju signalnim sredstvima ili neposrednim dodirom. Regulisanje pokreta i podilaženje jedinica najefikasnije se reguliše davanjem svetlosnih signala. Pomoću njih se daje i znak za otpočinjanje borbe. Pored toga, u noćnim borbama je neophodan

i češći lični dodir. Karakter noćnih dejstava iziskuje da starešine budu što više kod svojih potčinjenih, da zajedno sa njima osmotre situaciju, i da se sa njima konsultuju o načinu izvršenja zadatka.

Najsloženiji zadatak starešine na atomskom bojištu biće otklanjanje negativnih posledica dejstva atomskog oružja na psihu ljudi. Atomske eksplozije prouzrokujuće kod celokupnog ljudstva snažnu psihičku napetost i opterećenje, a deo jedinica može da doživi i teže psihičke depresije, što prouzrokuje apatiju, ravnodušnost i psihičko rastrojstvo. Sve se to direktno odražava na borbeni moral jedinica. Trupe koje ne budu mogle da izdrže takve psihičke udare i potrese izgubiće za kraće ili duže vreme svoju borbenu snagu i biće praktično neupotrebljive.

Za sada se ne raspolože iskustvima iz upotrebe atomskog oružja na bojištu. Zbog toga je teško sa sigurnošću i u detalje ulaziti u probleme držanja ljudi u tim uslovima. No, ipak, upotreba dve atomske bombe na Hirošimu i Nagasaki krajem drugog svetskog rata omogućava da se bar u opštim linijama i smerovima izvlače potrebni zaključci. Pored toga, izučavanje ponašanja ljudi u velikim elementarnim nesrećama, koje utiču na ljudsku psihu snagom šoka, takođe omogućava da se o tome steknu jasnije predstave. Isto tako, u tom pogledu se donekle možemo osloniti i na pojedina iskustva iz drugog svetskog rata, kada su jedinice na frontu ili veći gradovi bili izloženi snažnim vatrenim udarima i naletima. Šta pokazuju sva ta iskustva?

Dejstva takve vrste deluju na sve ljude zastrašujuće jer ih najveći broj ljudi ranije nije doživeo. Ona mogu najpre i najviše da potresu i povrede stabilnost i sigurnost čovekove psihe. Pored toga, uništavanja i razaranja sa svoje strane opsedaju i napadaju emocije i svest svakog pojedinca. Sve to kod pojedinaca i grupa prouzrokuje psihičke krize. Za razliku od klasičnog rata dejstvo atomskog oružja takve krize izaziva trenutno.

U napred pomenutim slučajevima pokazalo se da ogromna većina ljudi za kraće ili duže vreme može da prebrodi takve krize, da se pribere, snađe i aktivira na ostvarenju postavljenih ciljeva. Od tih iskustava za našu

temu je najznačajnije to što se pokazalo da su se u takvim situacijama najbolje snašle grupe sa čvrstom organizacijom, i ljudi koji znaju šta treba da rade u takvim prilikama. To su bile vojne jedinice, razne poluvojne organizacije i druge dobro organizovane grupe ljudi. Oni su u takvim nesrećama postizali najveće rezultate. Njihova čvrsta organizacija i visoka disciplina omogućavaju im da se prvi pojave gde je potrebno, i da odmah pristupe poslu. Jasno podeljene funkcije unutar ovih organizacija i obučenosť ljudstva doprinose efikasnosti rada od samog početka. Ovo nikako ne negira niti zanemaruje značaj smelih i inicijativnih pojedinaca koji se obično prvi nađu na mestu događaja i odmah sami preduzimaju mere za otklanjanje i ublažavanje posledica. Sve to blagotvorno utiče na pojedince, grupe i mase koje su zahvaćene atomskim udarima i elementarnim nesrećama. Momentalna izgubljenost, izbezumljenost ili depresija postepeno se savladaju. Ljudi uviđaju da u toj situaciji moraju nešto da preuzmu. Primer su im vojne jedinice, poluvojne organizacije i smeli pojedinci. Tako dolazi do sve veće aktivizacije stanovništva u otklanjanju posledica, i u organizaciji svakodnevnog života. Uporedo sa aktivnošću vraćala se psihička sigurnost i stabilnost.

Sasvim je izvesno da će jedinica u borbi lakše i brže savladati napred pomenute teškoće, nego stanovništvo koje za sve to nije dovoljno pripremljeno. Čvrsta vojnička organizacija i disciplina na jednoj, i povećana mobilnost ljudi u borbi na drugoj strani, omogućavaju da se uspešnije preodole psihički udari i krize na bojištu. No, ipak, ovaj problem će i za jedinice u borbi biti veoma složen.

Polazeći od iznetih iskustava očigledno je da je u borbi osnovno da starešina posle atomske eksplozije jedinicu što pre aktivira. Pod tim se podrazumeva brzo utvrđivanje gubitaka; zbrinjavanje ranjenika; poduzimanje mera zaštite; pregrupacija, nastavljanje sa dejstvom, i sl. Prepuštanje ljudi samim sebi, samo bi još više povećalo negativne posledice. Nasuprot tome, brzo aktiviranje ljudi u daljem izvršenju borbenog zadatka psihološki najefikasnije deluje. Time se kod pojedinaca vraća osećanje pripadnosti jedinici i pruža im se psihološka podrška.

Savladavanje teškoća na atomskom bojištu, psihičkih i drugih, zavisiće i od sposobnosti starešina i vojnika da brzo i odlučno primenjuju mere i postupke koji su propisani (najcelishodniji) za takve uslove. Jedinica (grupa, posluge oruđa) koja ne bi znala kako da postupa još bi više pogoršala svoj položaj. Kolebanje, oklevanje i zbu-njenost doveli bi do još većih gubitaka i do gubljenja borbene snage. Nasuprot tome, jedinica u kojoj je svaki čovek uvežban u postupcima posle atomske eksplozije u stanju je da brzo pređe u akciju. To je veoma značajno za dalja dejstva.

U rešavanju navedenih zadataka učestvovaće sve starešine, od najnižih do najviših. Naročito je značajna uloga najnižih starešina. Oni se nalaze neposredno među ljudstvom i zajedno s njim preživljavaju posledice atomskog udara. Na njima je da obezbede aktiviranje jedinica. Sposobnost komandira odeljenja i vodova (vođa grupa i ekipa) da kontrolišu svoje ponašanje i da mobilišu svoje snage u obavljanju svoje starešinske dužnosti, najviše će doprineti da se cela jedinica sredi i pribere i da nastavi sa dejstvom. Njihova aktivnost, i brzo postavljanje konkretnih zadataka jedinici, doprineće da psihička prenapregnutost vojnika ne pređe u rastrojstvo i razbijanje ličnosti, već da se njihove snage očuvaju i što pre mobilišu za izvršenje borbenog zadatka. A nastavljanje borbe i nanošenje udara neprijatelju, najbolja je moralna podrška ljudstva.

Protivatomska zaštita

U ratu u kome će se upotrebiti atomsko oružje trupe mogu biti češće izložene njegovim udarima u svim vidovima borbenih dejstava. Atomsko dejstvo može biti odlučujuće za ishod borbe, pa čak i za opstanak jedinice. Zbog toga je zaštita trupa od dejstva atomskog oružja čvrno i najslabije pitanje savremene borbe.

Ma koliko da je značaj ovog pitanja presudan, ono se u praksi ne javlja samo za sebe. Zaštita od atomskog udara nije sama sebi cilj, već se ona izvodi u sklopu

svih mera i radnji koje imaju za cilj da obezbede borbenu snagu jedinice.

Na današnjem stupnju razvoja taktičkog atomskog oružja (s obzirom na njegov broj i kilotonažu) veća je opasnost na bojištu za krupnije združene jedinice nego za niže taktičke. Danas se smatra da je bataljon (divizion, eskadrila) rentabilan cilj za atomsko dejstvo, a u određenim situacijama to može biti i četa. Zbog toga je zaštita od atomskih udara i za niže starešine prvenstvena briga.

Rastresitost jedinica je prva mera zaštite. Kao što je ranije naglašeno, ona kod nižih jedinica nije toliko nužna kao kod viših. U okviru bataljona izvodi se tako da njegov ceo borbeni poredak ne bude zahvaćen dejstvom jednog atomskog taktičkog projektila. Prilikom postrojavanja borbenog poretka mora se imati u vidu da je efekat atomskog oružja na sve strane ravnomeran. Zbog toga su za atomsko oružje pogodniji kružni i četvorougaooni ciljevi. Pri formiranju borbenih i marševskih poredaka, kao i pri razmeštaju jedinica u rejonima prikupljanja, starešine moraju da o tome vode računa i da tako ne postrojavaju svoje borbene poretke.

Najveći stepen zaštite od atomskog oružja, naročito u odbrani, postižu jedinice ukopavanjem. Ono u velikoj meri može da zaštiti ljudstvo i opremu od velikih gubitaka. I najmanji zaklon može na određenom odstojanju od nulte tačke da spasi čoveku život. Jedinica koja se nalazi u streljačkim rovovima, udaljena 1.000 m od nulte tačke, sposobna je da odmah posle atomske eksplozije nastavi borbu. Međutim, starešine nisu sigurne kada će neprijatelj upotrebiti atomsko oružje. On ga može upotrebiti u svako doba dana, na frontu i u dubljoj pozadini. To znači da jedinici stalno preta opasnost od atomskog dejstva. Otuda potreba da jedinica nastoji da se što pre i bolje ukopa ili zakloni: i u napadu, na odmoru i većim zastancima; danju i noću a naročito u odbrani jer tada postoje daleko veće mogućnosti za ukopavanje. Zbog toga je prva briga starešina da se jedinice kad god imaju za to mogućnosti, što pre ukopavaju ili da se sklone u prirodna skloništa — i to prvo ljudstvo pa tek oprema. Ako tako ne postupe to može imati teških posledica. Zato drugog izbora nema — ukopavati

se mora! Ali, to ne znači da treba ići što dublje u zemlju. Jer, nije cilj ukopavanja da se ponovo pređe na »rovovsku vojnu«. Snaga atomskog oružja i velika pokretljivost sredstava površinskog i vazdušnog transporta to ne dozvoljavaju. Zato sadašnje ukopavanje i korišćenje prirodnih zaklona ima drugi cilj: da poveća zaštitu ljudstva i tehnike u pokretnom ratu, da ga zaštiti kad nije »prilepljeno« uz protivnika. Može se očekivati da prvih dana rata neće biti razumevanja za potrebe i značaj ukopavanja, naročito kada se jedinice budu nalazile van dodira sa neprijateljem. Mnogima će izgledati čudno i bespredmetno da se za vreme pokreta, odmora ili zastanka kopaju zakloni. Na starešinama je da od prvog momenta izbijanja rata suzbiju takva shvatanja, da obuču svoje ljudstvo kako da se ukopava i da koriste sve moguće prirodne zaklone. Zbog toga će starešine morati stalno da kontrolišu kako se svaki pojedinac ukopava i maskira i da preduzimaju oštre mere protiv onih koji to izbegavaju.

Sigurnost i zaštita jedinica postižu se, takođe, brzinom dejstva i aktivnošću u borbi. Takva aktivnost otežava protivniku da odabere atomski cilj i da izvrši potrebne pripreme za atomsko dejstvo. Jedinica koja je u neposrednom dodiru sa protivnikom, koja se »prilepi« uz njega, još više povećava svoju bezbednost od tog dejstva. Da bi se to postiglo potrebno je dobro organizovati osmatranje, vršiti nasilna izviđanja neprijatelja, preduzimati napadna dejstva manjeg ili većeg obima i uopšte dejstvovati tako da je protivnik prinuđen da održava čvrst borbeni kontakt. Tada protivnik neće moći da se »odlepi« da bi stvorio uslove za nanošenje atomskog udara. Slično ovome, aktivnost jedinica u sopstvenoj dubini takođe može da poveća stepen njihove protivatomske bezbednosti. One će to postići u prvom redu većom rastresitošću, potpunijim maskiranjem, kao i češćim menjanjem rejona razmeštaja.

Noć pruža jedinicama visok stepen zaštite od atomskog oružja. I pored radara i infracrvene tehnike noć za izviđanje i osmatranje nije niti može biti ono što je dan. Ciljevi malih razmera noću su teško uočljivi, naročito kad su van komunikacija i na pokrivenom zemljištu. Upravo,

to treba da do maksimuma koristi svaka jedinica, da pokrete i borbena dejstva izvodi što više noću.

Pored taktičkih mera ne manji značaj imaju i tehničke ABH-mere zaštite. Starešina je njihov glavni nosilac i organizator.

Sve dosadašnje analize pokazuju da težište u ABH-zaštiti ne može ležati samo na ABH-jedinicama, već se moraju osposobiti sve starešine i borci da brzo i efikasno koriste individualna sredstva zaštite. To je naročito važno za dekontaminaciju ljudstva i naoružanja. Jedinica za dekontaminaciju neće biti nikad dovoljno, niti će se one moći blagovremeno pojaviti tamo gde su potrebne. Pored toga, mnoge jedinice se neće moći skidati sa položaja da bi se uputile u pozadinu radi dekontaminacije, a svako odugovlačenje sa dekontaminacijom može imati teške posledice. Zbog toga svaka jedinica mora biti sposobna da sopstvenim snagama i sredstvima, najvećom brzinom, izvrši najnužniju dekontaminaciju.

U toku priprema i izvođenja borbenih dejstava, starešine će biti često prinuđene da donose odluke o dekontaminaciji. To je veoma odgovorna dužnost, jer je najdirektnije povezana sa životima ljudi koji su im povereni. Ona će zavisiti od intenziteta radijacije i od taktičke situacije (zadatak jedinice, važnost objekta koji se brani, radnje i namere protivnika). Starešina je u takvoj situaciji dužan da odluči da li može i sme da primi rizik da jedinica ne izvrši dekontaminaciju. Suština njegove odluke je u tome da se odredi vrsta dekontaminacije (delimična, potpuna) i redosled u izvršenju zadataka. Delimična dekontaminacija obuhvata izvršenje samo najnužnijih radnji: dekontaminacija samo otkrivenih delova tela. Ona se primenjuje onda kad zbog dejstva nema dovoljno vremena na raspolaganje. Kad ima dovoljno vremena tada se obavezno izdaje naređenje da se izvrši potpuna dekontaminacija, određuje se redosled, mesto i vreme za svaku jedinicu.

Svaka od ovih taktičkih i tehničkih mera, ma koliko da je pojedinačno značajna, nije dovoljna za zaštitu od ABH-oružja. Zaštitu je moguće postići uz primenu i veću kombinaciju svih tih mera. Taj zadatak leži isključivo na starešinama. Zaštita trupa biće u direktnoj sraz-

meri sa znanjima starešina o ABH-oružju i sa uvežbanošću da se pojedine mere zaštite primenjuju saobrazno borbenom zadatku, zemljištu i sredstvima kojima jedinica raspolaže.

Učiti ratujući

Veština rukovođenja borbenim dejstvima neprekidno se razvija i usavršava. Starešina nema nikada toliko znanja da bi mogao prestati da uči ratovati. Naročito ih nema u početnom periodu rata. Zato se pred sve starešine, i niže i više, oštro postavlja zahtev da neprekidno uče, posebno u prvim danima rata.

Uspešno uče one starešine koje od prvog dana borbu posmatraju »otvorenim očima«. To znači da borbu sagledavaju onakvu kakva ona stvarno jeste, a ne kako su je zamišljali pre početka ratnih dejstava. Starešina ne sme da robuje pogledima i znanjima koja je stekao u mirnodopskoj obuci, već treba da na samom bojištu brižljivo i svestrano proučava sopstvena i neprijateljska dejstva kako bi »dešifrovao« njegove borbene mogućnosti, metode i forme njegovih dejstava — upoređujući sve to sa vlastitom taktikom, tehnikom, organizacijom i načinom komandovanja. Starešina u borbi najbrže uči kad krtički analizira svaku borbu u kojoj učestvuje, svaki pojedinačni uspeh i poraz. Zato je značajno i korisno utvrditi u čemu je i gde imao prevagu objektivni a u čemu i gde subjektivni faktor. Ratna praksa je pokazala da mnoge starešine prvih dana rata nastoje da neuspehe svoje jedinice opravdaju objektivnim okolnostima, a kada postižu uspehe tada preuveličavaju značaj sopstvene veštine. Tim putem nikada se ne može doći do istine. To se može postići samo objektivnim posmatranjem i proučavanjem borbene stvarnosti.

U tom pogledu je veoma poučan primer našeg starešinskog kadra na početku oslobodilačkog rata. Kao što je poznato, ogromna njegova većina tada nije imala potrebno vojnostručno obrazovanje a ipak se, primenjujući pogodan način dejstva, uspešno suprotstavila školovanim, dobro obučanim i iskusnim nemačkim oficirima. Kako je to po-

stignuto? U prvom redu kritičkim izučavanjem borbenih dejstava. Ceo starešinski kadar je ulagao ogromne napore da što pre upozna i prouči protivnika i da njegovoj ratnoj veštini suprotstavi najpogodniji način dejstva. Naše su starešine samostalno, i uz pomoć viših štabova, kritički izučavale ratnu praksu. Na tom hitnom i važnom poslu su angažovali i aktivirali i svakog borca. Zahvaljujući takvom duhu naših starešina, brzo je izgrađena i usvojena taktika koja se pokazala superiornija od protivničke.

Sa ovim problemom susrele su se i sve regularne armije koje su u drugom svetskom ratu uspele da se održe pred fašističkom agresijom. Početak rata doneo je tim armijama velika iskušenja. Nemački način izvođenja napada — pokretljivost, silina udara i sinhronizovano dejstvo tenkova, pešadije i avijacije — iznenadio je sve armije i one nisu mogle da mu suprotstave efikasnu odbranu. S tim se susrela prvih dana i Crvena armija. Ni njene jedinice — ni taktički ni organizaciono — nisu mogle u početku da se uspešno suprotstave napadu Nemaca. Ali, njihov starešinski kadar se brže i uspešnije snašao od ostalih. Oni su, uz ogromne napore i žrtve, brzo učili kako se treba boriti protiv fašističkih napadača i preduzimali su energične mere da u tom obuče i celokupno ljudstvo. Koliko je to za njih bio i važan i obiman posao može se reljefno videti iz Narredbe komandanta Brjanskog fronta od 24. avgusta 1941. godine, koja glasi:

»1. Iskustvo iz borbenih dejstava je pokazalo da neprijatelj ima niz slabih strana. To su:

- a) ne ume da se bori noću;
- b) ne zna da vodi blisku borbu sitnim jedinicama;
- c) pešadija, načelno, ne polazi na juriš bez tenkova;
- d) neprijatelj ne prihvata borbu prsa u prsa i plaši se uzvika

»ura«!

2. Starešine svih jedinica su dužne da iskoriste slabe strane neprijatelja. Radi toga je neophodno da se u jedinicama i dalje izvodi borbena obuka, koristeći za to svaki trenutak.

Naređujem:

a) ubediti celokupan lični sastav da za dobro organizovane, uporne i disciplinovane jedinice, naročito za pešadiju, tenkovi ne predstavljaju opasnost; u svim jedinicama, na ličnu odgovornost starešina, izvesti pokazne vežbe na kojima prikazivati odbijanje juriša neprijateljskih tenkova, radi čega koristiti tehnička sredstva združenih jedinica (tenk, traktor); pokazati kako pešadija, zaklo-

njena u zaštitnim rovovima, propušta neprijateljske tenkove, uništavajući ih ručnim bombama i flašama sa zapaljivom tečnošću »KS«, a zatim odvaja pešadiju od tenkova i opkoljava je;

b) obučiti sve vojnike i starešine u bacanju svežnjeva ručnih bombi i flaša »KS«;

c) celokupni lični sastav vaspitati tako, da bude istrajan u borbi, sposoban da vodi borbu u okruženju sa nadmoćnijim neprijateljem, dovodeći je do sudara prsa u prsa;

d) obučiti artiljerce da se umešno bore protiv neprijateljskih tenkova, radi čega, u odbrani, redovno zahtevati da svaki top i baterija, sem osnovnih, imaju i rezervne otkrivene vatrene položaje za neposredno gađanje tenkova. Tenkove, načelno, gađati kosom i bočnom vatrom sa odstojanja od 500 do 800 m;

e) više i niže artiljerijske starešine će neposredno na bojištu usavršavati metode upravljanja vatrom baterije, divizionu i grupe u sadejstvu sa vatrom pešadije i sa tenkovima. U potpunosti savladati metode stvaranja masovne vatre;

f) obučiti celokupni lični sastav u izradi streljačkih rovova za jednog borca i za odeljenje, zaštitnih rovova, protivtenkovskih klopki i preporoda, i u maskiranju;

g) obučiti celokupan lični sastav u korišćenju individualnih i kolektivnih sredstava protivhemijske zaštite;

h) u svakoj četi, bataljonu i puku organizovati formacijske minobacačke jedinice i njihovo ljudstvo dobro upoznati sa odgovarajućim modelima minobacača, a naročito sa praktičnim metodama gađanja;

i) izvršiti tehnički pregled celokupnog pešadijskog oružja i otkloniti neispravnosti;

k) borbenu obuku u svim jedinicama izvoditi neposredno na bojištu, polazeći od toga da su jedinice pripremljene za borbu. Svakodnevno i istrajno raditi na učvršćivanju vojne discipline i objašnjavanju naredbe Narodnog komesarijata odbrane br. 270.²⁴

Sigurno je da bi atomski rat doneo još veća iznenađenja u vođenju borbe u taktičkim okvirima. U vezi s tim pojaviće se potreba da starešinski kadar u prvim borbama svoja znanja i veštinu koriguje i dopuni, i da primeni načine borbe koji su najnepovoljniji za neprijatelja. Taj veoma važan zadatak će se u istoj oštini pojavljivati i pred nižim i pred višim starešinama. Pošto se niže starešine nalaze na izvoru borbene delatnosti one mogu da odmah u prvim borbama zapaze i otkriju neprijateljeve slabe strane, nove momente i karakteristike i da o tome informišu više komande. Na osnovu toga, kao i ličnih iskustava i po-

²⁴ Jerjomenko, *Na zapadnom pravcu*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1961, str. 92.

smatranja borbe, više starešine će ta prva borbeno iskustva sistematizovati i dostavljati jedinicama na korišćenje. Tako će starešinski kadar udruženim snagama daleko uspješnije savladavati početne teškoće, kroz koje će prolaziti svaka armija u budućem ratu. Razume se, uspeh će postići samo one armije čiji starešinski kadar bude imao moralne snage da u borbi izdrži.

Zahtev za uspešnim rukovođenjem borbenim dejstvima postavlja se u savremenim uslovima u oštroj formi i u podjednako meri pred sve starešine — i niže i više. Govoreći o tom pitanju pitomcima Vojne akademije, Tito je 22. maja 1954. godine rekao sledeće: » . . . mi moramo imati dobre vojne rukovodiocice od najnižih do najviših jedinica. Šta vrijede i najgenijalnije vojskovođe i vojni rukovodioci ako im rukovodioci odozdo ne odgovaraju potrebama da i svojim znanjem i sposobnošću drže jedinice u rukama. Ne vrijede mnogo, isto onako kao što ne vrijede ni najboljim rukovodiocima i najhrabrijim ljudima dolje ako imaju više rukovodiocice, više vojne stratege sa praznim glavama, ljude koji ne znaju da rukovode velikom armijom.«²⁵

U ranijim epohama ratovanja za uspeh u borbi bile su presudne sposobnosti viših starešina i vojskovođa. Veština nižih starešina nije dolazila do punog izražaja. Danas su se stvari u tom pogledu bitno izmenile. Krajnji bilans svake zamisli starijeg komandanta rezultira iz veštine i rada nižih starešina u pripremi i rukovođenju borbom. Najdarovitije i najoriginalnije ideje i zamisli pašće u vodu ako ne budu shvaćene i realizovane od strane neposrednih izvršioca. Za postizanje pobede u ratu danas nisu dovoljni bleštavi duhovi i talentovani pojedinci, već je potrebno kolektivno iskustvo, znanje i sposobnosti celokupnog starešinskog kadra i čitave jedinice.

Rukovodeći uspešno borbenim dejstvima, starešina razvija veštinu ratovanja. Ljudi naročito rado uče od starešina koji su u borbi primerni u obavljanju svojih dužnosti. Potčinjeni pažljivo slušaju njihova naređenja i uputstva i uče se na njihovim primerima. Rado izvršavaju njihova uputstva i savete. Tako oni brže stižu vlastito borbeno

²⁵ J. B. Tito: *Govori i članci*, Naprijed, Zagreb, 1959, ćirilicom, knj. IX, str. 175.

iskustvo i sazrevaju kao ratnici. Na tom poslu — na polju vojnostručne izgradnje cele jedinice — starešinama pruža podršku i pomoć partijska organizacija. Ona, ako intenzivno živi i pravilno radi, postaje kičma borbene snage jedinice. Zalaganjem i ličnim primerom komunista jača disciplinu u jedinici. Zamisli i naređenja komandanata i komandira se oslanjaju na jedinstvu volje i akcije partijske organizacije. Ona, kad god za to ima vremena, priprema svoje članove za izvršenje svakog borbenog zadatka — objašnjavajući cilj i značaj akcije. Praksa našeg rata je pokazala da vrlo veliki značaj ima partijska analiza držanja jedinice u borbi, a naročito kad se pretrpi neuspeh. Tim putem se na vreme uočavaju rezultati dejstva i slabosti ljudi u izvršavanju borbenog zadatka, čime se omogućava da se u narednoj borbi otkloni sve što umanjuje snagu i udarnost jedinice. Takve analize ne treba da mimoiđu ni starešine. Komunisti će i njima na sastanku odati priznanje, ali će im isto tako otvoreno ukazati na propuste i nedostatke. Tako partijska organizacija vrlo neposredno pomaže starešini da podigne udarnu snagu jedinice. Ona mu omogućava — što drugim putem nije moguće — da se i neposredni izvršioc i najaktivnije angažuju u konkretnom izučavanju neprijateljske i vlastite taktike, kao i u oblasti držanja i ponašanja ljudi u borbi. Isto tako, partijska organizacija pomaže starešini da brže i jasnije sagleda i vlastite nedostatke, što je, uporedo sa ukazivanjem na propuste od strane pretpostavljenog, veoma efikasno u izgradnji veštine rukovođenja borbenim dejstvima. Jednom rečju, partijska organizacija pruža značajnu pomoć starešini u pripremi ljudi za borbu, u izgradnji borbenog lika i veštine ratovanja boraca, kao i u razvijanju ličnih sposobnosti starešine u rukovođenju borbenim dejstvima.

INICIJATIVA STAREŠINE

Inicijativa je sastavni deo i izraz moralne snage armije i njene ratne veštine. Ona obuhvata spremnost i sposobnost vojnika i starešina da samostalno i aktivno dejstvuju u duhu zamisli direktiva i naređenja pretpostavljenih — i van toga kad situacija to nalaže — preduzimajući mere i radnje koje najbolje odgovaraju datoj situaciji, svesno primajući odgovornost za svoje postupke.

Inicijativa u armiji ima veoma veliki značaj. Borbena dejstva se prethodno ne mogu potpuno sagledati i predvideti. U operacijama i bojevima promene su brze i nagle, a viši štabovi (starešine) nisu u stanju da na čitavom frontu imaju stalno tačan pregled situacije, niti da svugde gde je to potrebno blagovremeno reaguju. Pored toga sve pojave i obrte borbe nije moguće predvideti pravilima i planovima. Zbog svega toga starešine u današnjim uslovima moraju biti osposobljene da samostalno odlučuju i aktivno dejstvuju.

Uticaoj karaktera rata, načina izvođenja borbenih dejstava i borbenog morala na inicijativu

Na inicijativu, i na njenu ulogu u armiji, najjače utiču karakter rata i način izvođenja borbenih dejstava. To se najbolje može videti na primeru prvog i drugog svetskog rata.

Društveno-ekonomski i politički uslovi i okviri u kojima se vodio prvi svetski rat, neminovno su mu dali imperijalistički pečat. Rukovodeće snage glavnih ratujućih zemalja činile su sve da bi masama, koje su u njemu učestvovala, rat prikazale u drugačijem svetlu, pa su brutalno gušile napredne ideje u armijama. Pored toga, unutrašnji odnosi u armijama glavnih ratujućih zemalja bili

su zasnovani na interesima vladajućih klasa, i služili su njihovoj reakcionarnoj politici. Disciplina i izvršenje zadataka obezbeđivani su grubom silom i slepim potčinjavanjem mladih starijima. Svesti i inicijativi ljudi u borbi nije se pridavao naročiti značaj. Na drugoj strani, mada su armije u ovom ratu bile masovne, a borbena dejstva se izvodila na većim prostranstvima, karakter i način izvođenja dejstava najčešće nije iziskivao potrebu za većom inicijativom. Pozicijski deo prvog svetskog rata i statičnost borbenih dejstava doveli su uglavnom do šematizacije borbenih radnji i taktičkih postupaka, što je, sa svoje strane, gušilo inicijativu. Zbog svega toga inicijativa u najvećem broju armija u ovom ratu nije bila od naročitog značaja. Ni kod starešina ni kod vojnika nije podsticana ni razvijana. (Od ovakve slike opšteg stanja bilo je, razume se, i odstupanja. To se, u prvom redu, odnosi na srpsku vojsku. Zahvaljujući tome što je vodila oslobodilački rat, uz široku primenu manevarskih dejstava, u njoj se inicijativa negovala i masovno ispoljavala.)

Promene koje su nastupile na društveno-ekonomskom, političkom, i vojnotehničkom polju između prvog i drugog svetskog rata, i u toku drugog svetskog rata, uslovile su i izmene u gledištima o ulozi svesti masa u ratu, i u vezi s tim i o ulozi inicijative. Opšti porast društvene svesti, oslobodilački karakter rata u celini, i sve masovnije angažovanje ljudi u borbi, uticali su da se faktoru svesti i ubeđenja dâ sve značajnije mesto u izgradnji unutrašnjih odnosa u armiji i u mobilizaciji ljudi za vođenje rata. Od pojedinaca se zahtevalo maksimalno angažovanje u borbi, zasnovano na svesti i obavezi svakog pojedinca prema domovini i njenim ratnim ciljevima. Sve je to pozitivno uticalo na aktivnost i samostalnost ljudi u borbi. Na drugoj strani, manevarski karakter rata sve je više zahtevao inicijativu potčinjenih. Međutim, i u drugom svetskom ratu u najvažnijim njegovim periodima dolazilo je do koncentracija brojnih snaga i sredstava na relativno malom prostoru. To je neminovno dovodilo do visokog stepena centralizacije u rukovođenju borbenim dejstvima. Logično je da ovakav način rukovođenja, koji je ponikao iz objektivnih uslova i realnih potreba, morao u znatnoj meri da ograniči

inicijativu. To je i glavni razlog što se inicijativa u tzv. frontalnom načinu ratovanja češće javljala kod viših komandi, a kod nižih starešina najvećim delom samo u specifičnim uslovima i borbenim radnjama (borba na planinskom zemljištu; borba u naseljenim mestima; borba noću; gonjenje; forsiranje reke iz pokreta itd.). No, i pored toga, komandovanje svih stepena ulagalo je ogromne napore da osposobi potčinjene starešine i vojnike da dejstvuju inicijativno u okviru konkretnih mogućnosti.

Kod naroda i armija koji su se partizanskim načinom ratovanja borile za nacionalno i socijalno oslobođenje, problem inicijative je rešavan na drugi način, jer su to diktirali drugačiji društveno-politički i vojni uslovi. Pre svega, borba za nacionalno oslobođenje i revolucionarni ratovi veoma su razvili svest masa, koja je bila neiscrpnii izvor pokretanja i organizovanja svih vidova i vrsta otpora protivniku. Razvila se takva inicijativa masa koja je aktivirala celokupne snage naroda, mladih, starih, muškaraca i žena i usmerila ih protiv protivnika. Isto tako, unutrašnji odnosi u tim armijama — noseći pečat demokratizma društva (klasa) koje vodi rat — pozitivno su uticali na razvijanje inicijative. U njima se pojavljuju i učvršćuju novi pogledi i odnosi prema slobodi, aktivnosti i pravima ličnosti, rukovodeći se pri tome principima izgradnje celovite i aktivne ličnosti. Sve je to doprinosilo buđenju i povećanju energije i volje za borbom, izgradnji moralno-političkih čvrstih jedinica u kojima je vladao duh uzajamnog poverenja, poštovanja i uzajamne pomoći. To je veoma pogodovalo razmahu snaga pojedinaca i razvoju inicijative u borbi. Pored toga, drukčiji vojni i tehnički uslovi zahtevali su i omogućili da se pronađu i usvoje odgovarajući (originalni) principi i načini vođenja borbenih dejstava, koji su se bitno razlikovali od onih u armijama koje su vodile frontalan rat. Pre svega, nastojanje komandovanja išlo je za tim da se primenjuju takvi metodi i forme dejstva koji će sopstvenim snagama obezbeđivati stalnu inicijativu, jer je ona za ovakav oblik rata od sudbonosnog značaja. Tome je prilagođen i celokupan sistem i način ratovanja. Vrhovno rukovodstvo je čvrsto držalo u svojim rukama opšta pitanja rata i rukovođenja najglavnijim

operacijama, prepuštajući operativnim i taktičkim jedinicama široku slobodu u planiranju i vođenju krupnih i sitnijih zahvata i akcija. To je stvaralo neobično povoljne uslove za razvoj široke inicijative na svim stepenima, od običnog borca do najviših komandanata.

Našu armiju u NOR-u je izrazito karakterisala inicijativa njenog komandnog i boračkog sastava. Govoreći o značaju inicijative za našu borbu i armiju Boris Kidrič je pisao: »... njene početne uspehe, njeno rastenje iz partizanskih grupa u regularnu armiju, sve njene pobeđe nad deset i sto puta jačim neprijateljem ne bismo mogli ni zamisliti da nije bilo inicijative njenih boraca, njenih komandanata i oficira, njenih političkih radnika.«²⁶

Zahvaljujući naporima Partije na svim sektorima i frontovima revolucije neprekidno je buđena i pokretana svest narodnih masa. To se isto činilo i u armiji, pa su partijske organizacije i komandni kadar kod svakog borca i starešine razvijali svest o potrebi maksimalne aktivnosti u borbi. Od svakog pojedinca se zahtevalo da izučava protivnika i da upotpunjava svoje vojnostručno znanje. Od nižih starešina su često traženi predlozi i mišljenja o načinu rešavanja pojedinih borbenih zadataka. Ton takvom vaspitanju davao je lično vrhovni komandant Tito. Koliko je on lično cenio mišljenja svojih boraca, i takav metod komandovanja, najbolje se vidi iz jednog primera, koji je on ovako opisao: »Pri povlačenju iz Srbije sazrela je u meni misao o nužnosti formiranja jedne proleterске brigade. Riješio sam da tu svoju odluku provjerim kod boraca — partizana. Otišao sam u četu rudara Kraljevačkog odreda. Kad sam vidio kako radosno sijaju oči premorenih partizana dok su slušali moje izlaganje o proleterскоj brigadi i daljim perspektivama borbe i kada sam čuo njihovo jednodušno odobravanje, bio sam još čvršći u svojoj odluci...«²⁷

Takva politika, i uporan rad subjektivnih snaga, stalno je povećavala snagu i značaj inicijative. Starešine su se cenile po tome koliko su samostalni i preduzimljivi u re-

²⁶ Boris Kidrič: *Sabrana dela*, članci i rasprave 1944—46, Kultura, Beograd, 1959, knj. druga, str. 226.

²⁷ *Vojno-politički glasnik*, 4/1952, str. 43.

šavanju problema. To je razvijalo entuzijazam za borbu, jačalo njihov borbeni duh i uverenost u sopstvene snage. Ogromna većina starešinskog kadra usvojila je inicijativu kao sastavni i neotuđivi deo svojih dužnosti i rukovodilačkih sposobnosti. Za niže starešine, tako reći, nije bilo situacija u kojoj se nisu mogle snaći, i gde bi zatajila njihova inicijativa. Za to ima veoma mnogo primera. Ilustracije radi navešćemo samo jedan koji je i po svom karakteru i po posledicama markantan i značajan. 2. bataljon 3. ličke proleterske brigade imao je zadatak da zatvori pravac od Bosanskog Grahova ka Drvaru. Zapozeo je položaje kod s. Resanovci. Komandant bataljona je video 25. maja 1944. godine da neprijatelj baca vazdušni desant na Drvar (ovo je bio prvi vazdušni desant u našem ratu). Znajući da se tamo nalazi Vrhovni štab, a nemajući telefonske veze sa štabom brigade, samoinicijativno je odlučio da napusti položaj i da sa bataljonom krene u pomoć Vrhovnom štabu. Posle usiljenog marša, pritekao je u pomoć prvi od svih jedinica i napao neprijatelja sa južne strane, tj. napao u leđa one snage koje su napadale pećinu, gde se tada nalazio drug Tito. Svojim napadom je prisilio Nemce na odbranu čime se dobilo u vremenu. Za to vreme su prispele i ostale snage brigade, koja je već bila dobila naređenje od štaba divizije, da krene u pomoć Vrhovnom štabu.²⁸ Zahvaljujući brzom i odlučnom dejstvu brigade, zajedno sa ostalim jedinicama i grupama koje su obezbeđivale Vrhovni štab, plan neprijatelja je propao.

U celini posmatrano, inicijativa se u drugom svetskom ratu afirmisala kao veoma značajan element borbene moći armije, i kao sve neophodnije svojstvo starešina i vojnika. U tom periodu je u osnovi i prevladano gledište da je inicijativa pojava koja je suprotna disciplini.

U XIX i početkom XX veka u armijama kapitalističke, i delom feudalne Evrope bilo je ukorenjeno gledište da je inicijativa u armiji nepotrebna, da je čak i štetna. To se objašnjavalo time da je armija toliko precizan mehanizam da inicijativa potčinjenih može samo da poremeti njegovu uhodanost i da dovede do samovolje. U suštini, ovakva

²⁸ Prema kazivanju tadašnjeg komandanta 3. ličke proleterske brigade Milana Šijana.

rezonovanja bila su samo izraz klasne suštine armija i deo tadašnjeg opšteg stava o karakteru i ulozi discipline, koja je u najvećem broju armija bila izrazito mehanička i formalna. Svest ljudi u izgradnji discipline se potcenjivala i potiskivala, a sredstva i metodi njenog učvršćivanja velikim delom su još počivali na drilu. Odnos starijih prema mlađim vidi se i iz tadašnje fraze: »Mlađi ne treba da misli, već samo da sluša!« Međutim, pod pritiskom društvene stvarnosti, a na osnovu iskustava iz drugog svetskog rata i u kapitalističkim armijama preovladano je ovakvo gledište. Oslobodilačke armije takva gledišta nisu priznavale ni usvajale, jer su smatrale da su ona duboko reakcionarna. Namesto njih, one su proklamovale i usvajale gledište da je svest ljudi glavna pokretačka snaga u ratu i borbi, i da je ona najsigurniji temelj discipline. Zato se one nisu plašile svesti i inicijative masa već su ih podsticale i razvijale.

Sve u svemu, na bazi iskustava iz poslednjeg svetskog rata sve je više prihvatano stanovište, kod najvećeg broja armija, da inicijativa i disciplina čine jedinstvenu celinu i zasnivaju se na svesti ljudi. One su osnova na kojoj se izgrađuje borbena snaga armije.

Savremena vojna teorija intenzivno proučava način ispoljavanja inicijative u drugom svetskom ratu, i u frontalnom, i u partizanskom, sa uverenjem da će ta iskustva biti dragocena za budući rat.

Operacije i bojevi u budućem ratu karakterisali bi se, pre svega, nepostojanjem krutih frontova; većom samostalnošću i pokretljivošću taktičkih jedinica; češćim smenjivanjem napada i odbrane; obostranim dejstvima u pozadini protivnika i sl. Takvi uslovi će na jednoj strani otežavati usklađivanje dejstva nižih jedinica, a na drugoj će pružati dovoljno mogućnosti da inicijativa nižih jedinica i njihovih starešina dođe do punog izražaja.

Pred starešine će na bojištu iskrsavati mnogobrojne teškoće: biće mnogo više iznenađenja i gubitaka; mnoge jedinice češće će se nalaziti u »nemogućim« situacijama; dotur i evakuacija za izvesno vreme biće onemogućeni itd. Mnoge jedinice će se često nalaziti u situacijama koje se nisu mogle predvideti, kao i da nemaju vezu sa pretpo-

stavljenom komandom. Za rešavanje takvih i sličnih situacija i problema, starešine će neizbežno morati da iznalaze postupke i poduzimaju mere radi savladavanja iskrskih teškoća i da samostalno usmeravaju dejstva svoje jedinice za izvršenje dobijenog zadatka.

Češća primena noćnih dejstava u savremenim uslovima takođe utiče na ulogu inicijative. U noćnim dejstvima, više nego u dnevnim, dolazi do izražaja samostalnost i preduzimljivost manjih borbenih grupa i pojedinaca. Rešavanje konkretnih borbenih zadataka noću je često zavисno od umešnosti i aktivnosti pojedinih boraca (grupa) i najnižih starešina da brzo savladaju prirodnu i veštačku prepreku; da sami odaberu najpogodniji pravac podilaženja i napada; da inicijativno potpomognu suseda i uspostave vezu sa njim i sl.

U celini, način vođenja savremene borbe ističe u prvi plan inicijativu starešina (i vojnika). Uspešno rešavanje borbenih zadataka nije moguće bez inicijativnih starešina. Zbog toga se danas u svim armijama ulažu ogromni naponi da se ceo starešinski kadar osposobi da u borbi ispolji najveći stepen samostalnosti i inicijative.

Snaga inicijative i stepen njenog ispoljavanja, najuže su povezani i sa borbenim moralom jedinica. Oni su međusobno uslovljeni: snažniji borbeni moral podstiče inicijativu, a ispoljavanje inicijative jača borbeni moral.

Borbeni moral ljudi u borbi zavisi od čitavog niza faktora, kao što su: ubeđenost masa u neophodnost i uspeh rata koji vode; efikasnost sopstvene doktrine i vojne organizacije; kvalitet starešina; borbene tradicije; vlastiti i saveznički uspesi, itd. On se formira i njegov kvalitet se meri u neprekidnoj borbi sa protivnikom. Zato borbeni moral i nije konstantna veličina, već je podložan češćim oscilacijama, što starešinskom kadru nameće zadatak da neprekidno i aktivno radi na njegovom razvijanju.

Snažan borbeni moral mobilise i aktivira svest, volju i energiju pojedinaca, i u borbi može da ima odlučujuću ulogu. Ljudstvo slabog morala ne može u borbi da ispolji veću aktivnost, snalažljivost i inicijativu. To može da učini samo jedinica čvrstog borbenog morala. Njoj se mogu

postavljati veći i odlučniji zadaci. Ona će u borbi ispoljiti veći stepen samostalnosti, stvaralaštva i inicijative.

Starešina visokog borbenog morala spreman je da donosi odvažne odluke i preduzima takva dejstva koja će protivnika iznenaditi. Time se stvaraju uslovi za preuzimanje inicijative iz ruku neprijatelja. Oslanjajući se na borbenu snagu svoje jedinice on je u mogućnosti da u borbi razvije maksimum preduzimljivosti i da dejstvuje inicijativno.

Atomski rat nužno će zahtevati pojačanu moralnu čvrstinu i inicijativu jedinica. Uništavajuću snagu atomskog i drugog oružja biće moguće izbegavati, umanjivati ili otklanjati prvenstveno neprekidnom brzom i inicijativnom aktivnošću. Takvu aktivnost i inicijativu ispoljiće u tim uslovima samo starešina i vojnici koji poseduju nesalomivu snagu i volju za pobedom. Oni će tada biti u stanju da se u svakom pogledu uspešnije prilagode atomskim uslovima.

Na inicijativu i samostalnosti ljudi u savremenoj borbi ne utiče samo atomsko oružje. Na njih utiču i sve masovnija upotreba raznovrsne ratne tehnike. Sve je više borbenih sredstava i razne borbene opreme u najnižim jedinicama. Priroda oružja i opreme i način rukovanja i upotrebe zahtevaju povećanu samostalnost i inicijativu ljudi. U tom pogledu postoje bitne razlike između odnosa čoveka i tehnike u proizvodnji i u armiji.

Savremena industrijska proizvodnja organizovana je na principu »trake«. Ukupnost rada velikog broja radnika na traci daje konačan proizvod — ostvaruju krajnji cilj rada. Takva proizvodnja traži određen kvalitet ljudi, potrebnu stručnu spremu i brzinu u »operaciji«. Smatra se da je za industriju potreban čovek »od mišića i izvežbanih pokreta«. To je, u stvari, čovek koji je u tehničkom pogledu potčinjen mašini, koju u radu ne angažuje celu svoju ličnost — naročito ne moralnu i duhovnu. Međutim, sa rukovanjem ratnom tehnikom u borbi stvar stoji sasvim drukčije. Pojedinci (ili male grupe) rukuju borbenim sredstvima. Oni su i odgovorni za njihovo besprekorno funkcionisanje i moraju da iz njih »iscede« maksimalan efekat u borbi, gde ne postoje nikakvi standardni i una-

pred jasni uslovi. Za razliku od industrijske proizvodnje — gde postoje optimalno povoljni uslovi za rad — borba nameće sve moguće komplikacije, prepreke i teškoće za ispravnost i upotrebu oružja i opreme. Iz tih razloga armiji su nužni ljudi koji gospodare tehnikom: koji njome precizno i sigurno rukuju, i koji su spremni i sposobni da svojim borbenim sredstvima u svim situacijama maksimalno doprinesu ciljevima borbe. Drukčije rečeno, ljudstvo koje rukuje tehnikom mora biti sposobno da samostalno radi i odlučuje, da u svim uslovima odgovara za ispravnost tehnike i za njen efekat u borbi. Danas je takva samostalnost nužna jer će situacija zahtevati da se donose brze odluke i mere, kako bi se sopstvenim snagama i sredstvima stvorile povoljnije okolnosti za dejstvo. Samostalnost u odlučivanju i inicijativu u dejstvu ispoljavaće ne samo starešine već i ljudstvo koje direktno rukuje oružjem i opremom, jer će se borba sve više karakterisati zajedničkim dejstvom manjih grupa, jer će odluke često morati da donose posade tenka, izviđačkih kola, topa, aviona, i dr. Pored ovoga, sve veća zasićenost jedinica ratnom tehnikom zahteva od ljudi da međusobno tesno saraduju. Celokupno naoružanje jedinice čini u stvari jedinstven borbeni sistem. Pri upravljanju njime starešina nije u mogućnosti da u toku borbe usklađuje postupke svakog pojedinca. U tome moraju biti osposobljeni i uvežbani neposredni rukovodi ratnom tehnikom. A za to je potrebno i da su samostalni i inicijativni. Uopšte uzev, svest starešina i vojnika o potrebi da se prema tehnici odnose aktivno i inicijativno omogućava da se naoružanje i oprema što bolje koristi u borbi.

U savremenim uslovima inicijativa starešina u rukovođenju i komandovanju jedinicama zavisna je velikim delom od njihove sposobnosti da u borbi maksimalno koriste ratnu tehniku kojom raspolažu. U ovlašćivanju tehnikom i u načinu njene upotrebe niže starešine ne mogu više da se u tolikoj meri kao ranije oslanjaju na stručne organe pretpostavljene komande. Oni danas moraju biti sami osposobljeni da samostalno upotrebe celokupnu tehniku sopstvene jedinice, kao i onu koja im je pridata.

Povećana potreba za inicijativom u borbi ponovno je postavila na dnevni red njen odnos prema disciplini.

Samim tim što je u periodu drugog svetskog rata kod najvećeg broja armija preovladano i odbačeno gledište da su inicijativa i disciplina međusobno nepomirljive, stvoreni su povoljni uslovi za njihovo upotpunjavanje i povezivanje. Analiza uslova i fizionomije atomskog rata pokazuje da inicijativa i disciplina čine jedinstvenu celinu, i da ih tako treba i razvijati. Disciplina u savremenim uslovima ne bi mogla sama da obezbedi potreban stepen čvrstine i monolitnosti jedinica, ako istovremeno celokupan mehanizam jedinice ne bi podsticao i razvijao sposobnost i navike starešina i vojnika da u okviru svojih obaveza i dužnosti dejstvuju inicijativno. Drugim rečima potrebno je da se disciplina izgrađuje tako da ona podstiče, razvija i učvršćuje inicijativu kod potčinjenih.

Disciplina i inicijativa javljaju se i deluju u savremenim uslovima u međusobnoj povezanosti i uslovljenosti. Svesna disciplina podstiče ljude na aktivnost kako bi dobijene zadatke izvršili sa najvećim efektom i da se potpuno angažuju na njihovom izvršenju. Pored toga, inicijativa se podstiče i izgradnjom borbenog morala. Ratna praksa je potvrdila da inicijativa ne može da poprimi karakter masovnosti u armiji slabog borbenog morala. S druge strane, borbeni moral je jedan od izvora discipline. Zato nema i ne može biti inicijative gde nema čvrste discipline. Visoki moral jedinice, njena čvrstina i spremnost, rađa u borbi preduzimljivost ljudi. Isto tako, nedostatak inicijative pokazuje pomanjkanje svesti u jedinici. Kao što disciplina omogućava i podstiče inicijativu, tako inicijativa doprinosi da disciplina postane još dublja i čvršća. Ona to postiže time što aktivira ljude, podiže im svest i jača njihovu veru u sopstvene snage.

I disciplina i inicijativa počivaju na svesti. One teže istom cilju: povećanju ubojne snage jedinice. Jedna drugu dopunjuju, prožimaju i potpomažu. I jedna i druga su važno merilo borbene vrednosti jedinice. Zbog toga u savremenim uslovima nema i ne može biti borbene homogenosti i udarnosti jedinica tamo gde bilo koja od njih nedostaje ili otkaže.

Inicijativa i jedinstvo pogleda starešinskog kadra

Inicijativa u armiji ne bi se mogla pravilno razviti i realizovati bez punog idejnog jedinstva starešinskog kadra. To je potvrdila nedavna ratna prošlost, a na to ukazuju i budućnost.

Što se organizam armije više širio i postajao složeniji nastajala je sve veća potreba za jedinstvom pogleda starešinskog kadra. To je osnovni preduslov za jedinstvo volje i akcije, tj. za efikasno angažovanje snaga i sredstava u miru i u ratu.

Usled sve bržeg i skokovitijeg razvoja ratne tehnike poslednjih decenija došlo je do velikih promena u načinu ratovanja. To je pred državno i vojno rukovodstvo postavilo zahtev da se blagovremeno pronađu i izgrade odgovarajući metodi i forme borbenih dejstava, i da ih celokupni starešinski kadar što pre usvoji.

Od kolikog je značaja jedinstvo pogleda za uspešno vođenje rata, a posebno za razvijanje inicijative starešinskog kadra, može se videti na primeru NOR-a.

U pripremi ustanka, kao i u svim etapama i fazama vođenja rata, CK KPJ i Vrhovni štab neprekidno su poduzimali planske, opsežne i energične mere da celokupni rukovodeći kadar usvoji jedinstvena gledanja po svim bitnim političkim i vojnim pitanjima. Za uspešno razvijanje ustanka i vođenje rata trebalo je, pre svega, pravilno shvatiti političku strategiju (»političku liniju«). Uporedo s tim trebalo je razumeti i usvojiti suštinu i specifičnosti partizanskog rata. I jedno i drugo je bilo preduslov za stvaranje nadmoćnosti nad neprijateljevom strategijom i taktikom. Vojnopolitičko rukovodstvo NOR-a je neprekidno poduzimalo nove mere, i brzo i energično intervenisalo tamo gde se odstupalo od »linije« borbe, čuvajući i razvijajući već ostvareno idejno jedinstvo. Takav način rukovođenja urodio je bogatim plodom. U uslovima velike »razdrobljenosti« jugoslovenskog ratišta ostvaren je visok stepen jedinstva pogleda rukovodećih kadrova, pa je Vrhovni štab bio u mogućnosti da u svojim rukama čvrsto drži rukovođenje opštim (rešavajućim) pitanjima rata na čitavoj teritoriji, a da nižim štabovima i

komandama ostavi dovoljno samostalnosti i slobode u vođenju borbenih dejstava. Sve je to istovremeno stvaralo povoljne uslove i inicijativa je dobila širok razmah. Potčinjeni je uvek bio u čvrstoj idejnoj vezi sa pretpostavljenim, pa je dejstvovao u duhu njegovih direktiva i odluka i onda kada mu je nedostajala fizička veza.

Danas se pitanje idejnog jedinstva starešinskog kadra postavlja u mnogo oštrijoj formi, i to iz više razloga. Pod uticajem sve bržih društveno-ekonomskih i vojnotehničkih promena nastupaju i promene u ratnim doktrinama. Povezano s tim, ubrzano se izgrađuju novi pogledi i koncepcije. Vojna istorija nam kazuje da je u prelomnim etapama razvitka društva i ratovodstva zakonito dolazilo do teškoća, lutanja i razlika u gledanjima na karakter budućeg rata, odnosno u pronalaženju najefikasnijih puteva i oblika za njegovo vođenje. Svedoci smo takvog stanja i danas, gde se u svim armijama čine kolosalni naponi da se izgradi i razradi realna i efikasna ratna doktrina. Današnji prelomni period je veoma dinamičan. Niko ne može pretendovati da definitivno uobliči svoju koncepciju vođenja rata, jer je to praktično nemoguće. Novi faktori i promene utiču da se današnje ratne doktrine neprekidno menjaju i usavršavaju. Ukoliko starešinski kadar ne bi pravovremeno usvajao postavke doktrine koja se menja, to bi u praksi neizostavno imalo teške posledice.

Isto tako, analiza karaktera i fizionomije budućih borbenih dejstava, o kojima je napred govoreno, ukazuje na povećanu potrebu za idejnim (doktrinarnim) jedinstvom starešinskog kadra. Jedino to jedinstvo je u mogućnosti da nadoknadi ono što se u drugom svetskom ratu postizalo centralizovanim rukovođenjem i detaljnim planiranjem, što više ne odgovara potrebama i zahtevima borbe. Umesto toga, za uspeh u borbi sve je neophodnija sposobnost starešina i štabova da samostalno i brzo donose odluke, dejstvujući u duhu dobijenih zadataka.

Jedinstvo doktrinarnih pogleda starešinskog kadra od posebnog je značaja u vođenju opštenarodnog odbrambenog rata. On će se karakterisati, pored ostalog, većom raznovrsnošću oblika ratovanja. Operacije će biti najšira kombinacija frontalnih dejstava sa dejstvima u pozadini

neprijatelja. Na frontu će se široko primenjivati noćne borbe, smeli manevri i veća aktivnost i u napadu i u odbrani. Naročiti značaj dobijaju dejstva u pozadini. Njih će, pre svega, karakterisati ofanzivnost i munjevitost, kao i mnogo veća samostalnost nižih jedinica i borbenih grupa. Pri dejstvima u pozadini starešine će se često nalaziti u situaciji da samostalno odlučuju ne samo u »čisto« vojnim, već i u političkim pitanjima i sl.

Posmatrajući opštenarodni rat u celini, očigledno je da bi se on više od drugih odlikovao samostalnošću, inicijativom i elastičnošću u upotrebi jedinica, i na frontu i u pozadini. Sigurno je da bi naše starešine u takvom ratu dejstvovala u uslovima gde će samostalnost i inicijativa dolaziti do većeg izražaja. Samostalnost u odlučivanju i inicijativa u dejstvima zavisiće, pre svega, od idejne povezanosti starijih i mlađih. Ratnu situaciju će karakterisati neobično velika dinamičnost, gde će dolaziti do ispresecanih i obrnutih frontova i gde će istovremeno dejstvovati jedinice operativne vojske i partizanske, teritorijalne i diverzantske jedinice. Borba će se istovremeno voditi i na frontu i u pozadini — bukvalno će se »pucati svuda«. Usmeravanje po cilju, mestu i vremenu tako brojnih i raznovrsnih snaga moguće je jedino ako su starešine osposobljene da dejstvuju inicijativno i odlučno u duhu ideja pretpostavljenog. Da bi niže starešine bile na visini takvih potreba i zahteva nužno je da dobro poznaju ne samo taktiku, već i operativnu veštinu i strategiju. One bez toga ne bi bile u stanju da se uspešno uklope u borbena dejstva koja se izvode u određenoj zoni, niti da samostalno donose pravilna rešenja.

Izgradnja inicijative

Izgradnja inicijative u armiji nije nimalo jednostavan posao. Za njeno razvijanje nisu dovoljni samo povoljni objektivni uslovi. Kao što se rat ne može dobiti samo na osnovu mogućnosti koje pružaju objektivni uslovi, tako isto za izgradnju inicijative nisu dovoljni samo povoljni opšti uslovi. Narodni karakter armije nije sam po sebi

dovoljan da automatski obezbedi inicijativu u njenim redovima. Potrebno je sistematsko nastojanje subjektivnog faktora (komandovanja i partijske organizacije) da te objektivne mogućnosti pretvore u stvarnost. Tamo gde je ovo nedostajalo po pravilu nije bilo inicijative. To je potvrdio i naš NOR. I u njemu je bilo jedinica koje u nekoj od etapa svog razvoja nisu bile imune od ovog nedostatka. Pomanjkanje inicijative kod njih bilo je najčešće posledica opštih slabosti u rukovođenju jedinicom, ili pogrešnog shvatanja i krive orijentacije da se inicijativa može izgraditi propagiranjem njenog značaja. Praksa je pokazala i potvrdila da je vaspitanje ljudstva glavno sredstvo za izgradnju inicijative.

Inicijativa je sastavni deo intelektualne i moralne snage pojedinaca. Za nju je neophodan entuzijizam ljudi, njihova rešenost da se bore. Karakter narodnih armija i pravednost ciljeva za koje se one bore omogućavaju njen razvoj. To je velika prednost za starešine. One mogu sistematskim vaspitavanjem da kod svojih jedinica obezbede uslove za ispoljavanje inicijative.

Mada je uloga vaspitanja u razvijanju inicijative dominantna to ne znači da ona zahteva posebne i specijalne mere, postupke i forme koji bi se odvijali izvan svakodnevnog procesa komandovanja i vaspitanja. Nasuprot, inicijativa se izgrađuje kroz svakodnevni rad na pripremi i izvođenju borbenih dejstava. Starešine i vojnici najbrže se uče i osposobljavaju da budu inicijativni u samoj borbi.

Glavna karika u izgradnji inicijative je osposobljavanje ljudi za samostalan rad. U savremenim uslovima ovaj kvalitet kod starešinskog kadra treba da bude vidno izražen, jer uslovi borbene situacije često traže i nalažu da se brzo donose odluke, i to na osnovu činjenica koje nisu dovoljno poznate, sigurne i merljive. Zato je sasvim razumljivo što inicijativu može uspešno da ispolji samo starešina koji je spreman i sposoban da samostalno rukovodi i dejstvuje snoseći svu odgovornost koja iz toga proističe.

Iako je armija najcentralizovanija organizacija društva, ipak se u njoj u cilju povećanja efikasnosti, deo

prava, vlasti i odgovornosti prenosi na potčinjene starešine. Potčinjenima se prepušta sve ono što mogu samostalno da reše. Taj proces je zbog karaktera dejstva sve snažniji u novije vreme. Međutim, prenošenjem nadležnosti na mlade ne rešava se i pitanje njihovog osposobljavanja za samostalan rad i dejstvo. To je veoma složen i dugotrajan proces, u kome se rezultati postižu samo upornim radom potčinjenih i brigom pretpostavljenih koji treba da nastoje da im načinom komandovanja za to stvore što povoljnije uslove.

Samostalan u odlučivanju ne može da bude starešina koji nije »ispekao zanat«. Starešina koji ne poznaje borbene mogućnosti i način upotrebe celokupnog naoružanja, i koji nije ovladao taktikom, ne može da ima osećanje sigurnosti u borbi. Pomanjkanje znanja i umešnosti izaziva nevericu i nesigurnost. On tada rasuđuje i dejstvuje konfuzno. Hteo bi da se na nekoga osloni, bilo na organe više komande ili na nekog od potčinjenih. A stvarnost borbe mu to ne dozvoljava već neumoljivo zahteva da brzo odlučuje. Svako nepotrebno čekanje i kolebanje može da ima teške posledice.

Samostalnost u rukovođenju borbom, i u odlučivanju, najviše se stiće proučavanjem borbene prakse. Pod tim se u prvom redu podrazumeva volja starešine da se lično udubi u svaki borbeni zadatak, da uloži maksimalan napor da pronade i odabere najbolje rešenje, i da posle svakog zadatka najdetaljnije kritički analizira svoj rad i dejstvo cele jedinice. Tako se najsigurnije stiće potrebno znanje i veština, i uverenost u sopstvene snage. A bez jednog i drugog nema prave samostalnosti i inicijative u borbi.

Samostalnost i inicijativa starešina direktno zavise i od njihove spremnosti da preuzmu punu odgovornost i rizik za sve ono što je njihova jedinica uradila.

Karakter savremene borbe naročito naglašava ovo svojstvo starešine. Situacija se na bojištu veoma brzo menja. Povoljne šanse u borbi se lako ne stvaraju, i često se ne ponavljaju. Propuštanje povoljne prilike i neaktivnost u borbi veće su greške nego pogrešno doneta odluka starešine koji je u borbi aktivan. Jer pasivno držanje u borbi samo pomaže protivniku i vodi porazu.

Spremnost da se preuzme rizik i odgovornost za svoje postupke izraz je moralne snage i karaktera starešine. To je osobina bez koje se danas ne može uspešno komandovati jedinicama.

Način komandovanja bitno utiče da li će se i u kojoj meri razvijati odgovornost starešina. Odgovornost u borbi sastoji se u tome sa kakvom savesnošću, zalaganjem i upornošću mlađi izvršavaju borbene zadatke i naređenja starijih. Pretpostavljeni razvijaju odgovornost potčinjenih prvenstveno time što im postavljaju jasne zadatke. Ne može se od mlađega tražiti da potpuno izvrši zadatak koji mu je neprecizno i neodređeno postavljen. Nekonkretno postavljeni zadaci postižu suprotan efekat: rasplinjavaju i tupe odgovornost. Pored jasno i precizno postavljenih borbenih zadataka i jasno i koncizno izdatih naređenja, odgovornost kod potčinjenih se razvija i učvršćuje kontrolom njihovog rada. Kako je zadatak starešine da postigne što veće uspehe u borbi to je dužan, pre svega, da utvrdi rezultate rada i borbe nižeg starešine. Za njega nije bitno kako je rađeno, već šta je urađeno. Takvim odnosom prema mlađem postiže se, na jednoj strani, da mlađi usmerava celokupnu svoju delatnost ka osnovnom cilju, a, na drugoj, time se kod njega podstiče i izoštrava osećaj odgovornosti.

Za razvijanje i jačanje odgovornosti neobično je značajno kako se pretpostavljeni odnosi prema propustima i greškama mlađih. U borbi se, u manjoj ili većoj meri, često ispoljavaju slabosti i nedostaci. Olako i površno prelaženje preko grešaka potčinjenih bilo bi veoma opasno. Tako se ne bi uočile ni vlastite slabosti, niti bi se na vreme mogle poduzeti mere za njihovo otklanjanje. Bez odgovornosti ljudi u borbi nema uspeha. Ali, ne manje opasno i štetno bi bilo i to kad bi se starešina grubo odnosio prema potčinjenima koji su nenamerno počinili greške. Praksa je pokazala da ne postiže dobre rezultate u borbi onaj starešina koji na svaki propust potčinjenih reaguje nervozno i grubo, i prekršioca »saseče« i »satre«. Time se u jedinici stvara atmosfera nesigurnosti, nepoverenja i neiskrenosti. Kod mlađih starešina se tako direktno ubija sigurnost i poverenje u sopstvene snage. A njima je, pogotovu u pr-

vim danima rata, potrebna podrška i pomoć. Prvih dana borbe svaki starešina je manje-više nesiguran. U interesu je njih samih, njihove jedinice i pretpostavljenog starešine da oni u borbi što pre očvrstu, steknu sigurnost i samopouzdanje. U tome im naročito može pomoći pretpostavljeni svojim pravilnim odnosom. Stariji treba neposredno da pomažu mlađima da što uspešnije izvrše svoj zadatak, i da pokažu puno razumevanje za njihove teškoće i propuste, da im posle svake borbe ukažu na njih i objasne im šta treba da urade u predstojećoj borbi kako bi ih izbegli. Stvaranjem atmosfere u kojoj se ljudi ne plaše grešaka učvršćuje se poverenje i podstiče preduzimljivost. To nikako ne znači da starešina treba olako da pređe preko grešaka koje su plod nesavesnosti i neodgovornosti potčinjenih. Prema tim slabostima on mora biti strog. Najpre treba da utvrdi i razgraniči neodgovornost od propusta, koji se može donekle opravdati, a zatim da odredi i primeni meru koja će u konkretnom slučaju postići najveći vaspitni efekat. Uspostavljajući takve odnose u jedinici, koji su istovremeno strogo principijelni i ljudski topli, starešina stvara najpogodnije uslove za razvijanje samostalnosti odgovornosti i inicijative.

Na ostvarivanje i učvršćenje samostalnosti i inicijative neposredno utiče i način rešavanja borbenih zadataka.

Briga i pomoć viših komandi i pretpostavljenih starešina imaju za cilj da stvore što povoljnije uslove za razvijanje samostalnosti i inicijative mlađih. Da bi se to postiglo nižim starešinama se prepušta da rešavaju sve ono što je u njihovoj nadležnosti. Izbegava se svako nepotrebno ograničavanje njihove samostalnosti. Svaka komanda (starešina) rešava ona pitanja za koja je nadležna i odgovorna. Najefikasniju pomoć nižim starešinama pruža viša komanda kada koncentriše svoje napore na pravilno postavljanje i jasno formulisanje cilja i zadatka dejstva (rada), na obezbeđenje potrebnih sredstava za njegovo izvršenje i na neprekidno praćenje i kontrolu izvršenja. Takav metod komandovanja podrazumeva da se mlađima ne propisuje način izvršenja zadataka. Danas je to potrebnije nego ranije zbog povećane dinamičnosti i pokretljivosti u borbi.

U uslovima ovakvog komandovanja, nižim starešinama se omogućava da potpuno razviju samostalnost u izvršavanju borbenih zadataka.

Razvijanju samostalnosti i inicijative posebno pogađuje kad starešina češće konsultuje svoje potčinjene o postavljenim ciljevima i o načinu izvršenja predstojećih zadataka. To ima mnogostruku korist. Učestvovanjem u proceni situacije, sa onima koji su u neposrednom kontaktu sa neprijateljem, situacija se svestranije sagledava, zadaci se pravilnije postavljaju i rešavaju. Time se postiže i veći stepen jedinstva pogleda. Mlađe starešine tada bolje sagledavaju opravdanost i realnost zadatka i način njegovog izvršenja. Takav način komandovanja produbljuje i učvršćuje veze poverenja i poštovanja među starešinama. Sve to skupa veoma povoljno utiče da se kod mlađih razvije interesovanje, aktivnost i samostalnost u radu i borbi.

U budućem ratu više starešine neće imati mogućnosti da se često konsultuju sa mlađima. Sasvim je sigurno da će niže starešine moći to da čine. One su stalno među svojim borcima. Iako borci nemaju neko veće vojničko obrazovanje, oni poseduju dragoceno borbenu iskustvo. Kad se starešina ne bi oslanjao na njih, na njihovo znanje i veštinu, time bi umanjivao borbenu sposobnost jedinice. Aktiviranjem boraca u izvršavanju zadataka postiže se da se svaki pojedinac navikava da budno prati situaciju i stalno razmišlja kako da se neprijatelj savlada. Tako se oni osposobljavaju da se snalaze i dejstvuju u situacijama kad starešina nije pored njih. Na taj način se kod boraca razvija aktivnost i preduzimljivost i oni postaju aktivni, ofanzivni i inicijativni. Kad celom jedinicom ovlada takav duh, ona tek tada u pravom smislu stiže udarnost.

U jedinicama u kojima je inicijativa masovna pojava, događa se da pojedinci mogu i da preteraju i pogreše, pa i da nanesu štetu svojoj jedinici. U tom pogledu je veoma karakterističan slučaj koji se dogodio komandantu 1. proleterske brigade u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi. Evo kako ga opisuje sam komandant:

»U jednom trenutku štab brigade (konkretno ja, kao komandant), ponesen mogućnostima jedinice, osećanjem snage od kojeg se muti u glavi, samouverenjem i sprem-

nošću boraca da učine »što biti ne može«, pokušao je da pođe dalje od zadatka postavljenog od vrhovnog komandanta i doživeo prvi, vrlo težak poraz. Izgubio je bitku koja je bila od naročito značaja za operativnu grupu u četvrtoj ofanzivi.

Brigada je 15. februara 1943. godine dobila naređenje da usiljenim maršem krene sa prostorijske Bugojno — Gornji Vakuf na Ivan-planinu, da likvidira neprijatelja na tom sektoru i da osigura odbranu Ivan-sedla. Posle neprekidnog dvodnevnog marša, u toku kojeg borci nisu primili ni jedan obrok hrane, brigada je, nakon minimalnog zastoja po dolasku na određeni sektor, u naletu likvidirala neprijateljeva uporišta na Ivan-sedlu, Bradini i Raštelici. Trebalo je proći bojištem da bi se dobila slika o heroizmu i snalažljivosti 1. proleterske. Po dubokim rovovima na Ivan-sedlu ležale su pobijene ustaše. Bile su iznenađene i, u sukobu prsa u prsa, uništene. Gorele su železničke stanice u Raštelici i Bradini. U tunelu, ispod Ivan-sedla, odjekivale su demolirajuće eksplozije naših minera. Teški fortifikacijski objekti u naseljima i oko železničkih stanica zjapili su bespomoćno oprljeni garežom baruta i plamenom benzinskih flaša. Most na Lukaču survan u provaliju. Na svakom koraku rasut dragoceni ratni materijal. A putevima prema našoj pozadini kretale su se kolone zarobljenih Talijana i ustaša, izbezumljenih od straha.

I tada sam, pod »pritiskom« takvog uspeha brigade, kao komandant počinio tešku grešku. Umesto da se striktno pridržavam postavljenog zadatka, odlučio sam da sa dva bataljona napadnem Konjic. Napad nije uspeo. Pretrpljeni su osetni gubici, a zamoreno ljudstvo je trebalo hitno vraćati na Ivan-sedlo, jer su od Sarajeva u Tarčin već pristizali prvi delovi jakih neprijateljskih snaga koje su hitale u pomoć Konjicu.

Nije teško shvatiti srdžbu Vrhovnog komandanta zbog ovakvog mog postupka.

U štab brigade su stizale vesti o meri Titove ljutnje. Na osnovu njih su se mogle očekivati najteže kazne. Sećam se kako su mi neki drugovi govorili: »Radi ti se o glavi«. Uprkos svemu, ostao sam potpuno miran. Ni jednog trenutka se nisam zamislio nad opasnošću koja je, po svemu

sudeći, neposredno predstojala. U Partiji nismo učili da inicijativu uslovljavamo istraživanjem svih mogućih posledica koje bi nas lično mogle pogoditi ako pretrpimo neuspeh. Naprotiv, bili smo slobodni da uradimo sve što smo smatrali za potrebno i, uporedo s tim, spremni da za to snosimo punu odgovornost. Bez takvog shvatanja nema stvaralaštva.«²⁹

Očigledno, komandant je uviđao teške posledice počinjene greške — neprijatelj je probio položaje na Ivan-sedlu, jer je pola brigade bilo upućeno na Konjic — i pojavio se u leđa našim jedinicama koje su vodile ulične borbe u gradu. Konjic nije pao. Time se situacija komplikovala za celu Operativnu grupu. I pored toga komandant je smireno čekao odluku vrhovnog komandanta, iako je pretpostavljao da će biti veoma oštro kažnjen. Titu je bio jasan uzrok greške, jer je dobro poznao svog prekaljenog komandanta. On je znao da se tu nije radilo o neodgovornosti ili slavloljublju, već da je greška posledica namere da pruži pomoć jedinicama koje su u dolini Neretve vodile teške borbe za spas 4.000 ranjenika. Zbog toga ga nije ni kaznio, već mu je samo uputio oštar vojnički prekor. To je bilo dovoljno da komandant nikada više ne zaboravi da inicijativa potčinjenog ima svoje granice.

U ovakvim i sličnim slučajevima, koji u ratu nisu retki, pretpostavljeni starešina mora brižljivo da se odnosi prema potčinjenom, koji je, pogrešno ispoljenom inicijativom naneo štetu jedinici. Svaka naglost i preterana oštrina mogu da imaju negativne posledice. U takvim slučajevima drastičnim merama u stvari bi se gušila inicijativa jedinice. Ljudi bi se zastrašivali i sputavala bi im se aktivnost. Sasvim je drugi slučaj, razume se, kad inicijativa mlađih potiče iz samovolje i nezdrave ambicije. Takva je inicijativa nedopustiva i štetna.

Celovita i objektivna analiza inicijative u armiji pokazuje da su u njoj sadržane moralne veze i obaveze starešina u međusobnim odnosima.

Na izgradnji i jačanju inicijative učestvuju i starije i mlađe starešine. Njih međusobno vezuju određene mo-

²⁹ *Prva proleterska*, knj. II, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1963. str. 175.

ralne obaveze. Obaveze mlađih na tom polju proizilaze iz njihove dužnosti da svojim radom i postupcima maksimalno doprinesu ostvarenju cilja koji je pretpostavljeni pred njih postavio, odnoseći se prema svom starešini iskreno, sa poštovanjem i odanošću. Isto tako, obaveza je pretpostavljenog starešine da ličnim zalaganjem i pružanjem pomoći obezbedi potčinjenom najpovoljnije uslove za borbu, ukazujući mlađima puno poverenje i uvažavanje njihovog rada i ličnosti. Na taj način i tim putem se stvaraju čvrste veze uzajamne saradnje, poštovanja i poverenja. To je preduslov da se takvi odnosi izgrade i između starešina i vojnika. Takvi odnosi su najpovoljnije tle za povećanje borbenog raspoloženja i za razvoj inicijative.

U procesu formiranja i ispoljavanja inicijative i više i niže starešine imaju iste moralne obaveze, koje proističu iz interesa borbe. Iz njihovih zajedničkih interesa izvire i manifestuje se njihova moralna svest, koja ih upućuje na uzajamno potpomaganje u borbi i koja njihovim starešinskim odnosima daje obeležje etičke čistote i moralne snage. Takve starešine u borbi angažuju svoju celokupnu ličnost za ostvarenje zajedničkih ciljeva. To je sadržaj moralne vrednosti zalaganja, aktivnosti i inicijative u borbi. Nasuprot tome, inicijativa mlađih koja potiče iz njihove samovolje ili iz slavljublja nije moralno opravdana, jer se njome opšti interesi po pravilu žrtvuju sebičnim prohtevima i interesima. Takva inicijativa je u armiji duboko štetna.

Razvijanju inicijative starešina i vojnika znatno doprinosi i partijska organizacija.

Poznato je da je osnovna namena i glavni zadatak komunističkih organizacija u socijalističkom društvu da vrše mobilizaciju i organizovanje ljudi za svesnu socijalističku akciju, da vaspitavaju i prevaspitavaju ljude kako bi se što bolje pripremili i snašli u rešavanju konkretnih pitanja društvenog razvitka. Jer, izgradnja novog društva može biti samo plod svesne aktivnosti i inicijative milionskih masa. Sličan zadatak, mada na drugim poslovima i u specifičnim uslovima, imaju i partijske organizacije u armiji. One bude i razvijaju svest i snagu celokupnog ličnog sastava u interesu uspešnijeg vođenja rata i borbe.

Od ogromnog je značaja za vođenje rata da se maksimalno mobilišu svi ljudi koji u njemu učestvuju. Snage istih ljudi mogu biti veće ili manje, zavisno od njihove svesti i rešenosti da se bore i da u borbi izdrže. Ljudi koji nisu dovoljno ubeđeni u pravednost i nužnost rata koji vode, i koji nisu spremni da u njemu založe sve svoje snage, ne poseduju i ne daju borbeni efekat koji je nužan za pobedu nad neprijateljem. A i oni koji su svesni i spremni da se odlučno bore, zbog raznih okolnosti, nisu uvek u stanju najveće borbene gotovosti, ne ispoljavaju dovoljno aktivnosti, i nisu u borbi uvek preduzimljivi. Otuda potreba i zahtev da partijska organizacija putem najkonkretnijeg vaspitnog rada podiže svest, snagu i stvaralaštvo boraca i starešina.

Podižući svest pojedinaca, i učvršćujući njihov moral, partijska organizacija doprinosi stvaranju uslova za razvoj inicijative. Pored toga, ona svojim delovanjem i vaspitnim uticajem stvara u jedinicama atmosferu koja je neophodna za brži razvoj aktivnosti i preduzimljivosti u borbi. To se postiže prvenstveno time što se stvara raspoloženje i duh koji podstiču svakog pojedinca na pronalaženje novih puteva i sredstava u borbi. A načini borbe su neiscrpni. Svaka nova borba i situacija pruža mogućnosti da se protivnik tuče novim taktičkim postupcima. Ali, te mogućnosti, načini i postupci ne dolaze sami. Njih treba stalno tražiti, pronalaziti i u borbi primenjivati. Da bi se to postiglo neophodno je da se borci i starešine u borbi do maksimuma založe, da svesnom aktivnošću neumorno i smelo traže i pronalaze slabe tačke protivnika, i da inicijativno dejstvuju u duhu zahteva borbene situacije. Borci ne dolaze u jedinice sa takvim kvalitetima, već ih u praksi borbe svemu tome treba naučiti. Takvi borci i starešine najbrže se izgrađuju u jedinici gde vlada borbeni duh, gde je svaki pojedinac svestan i ubeđen da bez aktivnosti i inicijative nema uspeha u borbi. Partijska organizacija, zajedno sa starešinama, glavni je faktor formiranja takve svesti i stavova. Ona to postiže time što: podiže borbenost ljudi i njihovu sigurnost u sopstvene snage; razvija kod njih smelost i slobodu da u borbi pronalaze i primenjuju nove borbene postupke; ističe i propagira inicijativu; angažuje

najbolje borce da prenesu na ostale svoje znanje, veštinu i iskustvo; kritikuje i razjašnjava greške i propuste onih koji su u borbi bili pasivni, ili koji su ispoljili štetnu inicijativu. Sve to omogućava da se inicijativa u jedinici brižljivo gaji i brzo razvija.

U celini uzevši, inicijativa je proizvod čitavog niza objektivnih i subjektivnih faktora. Povoljni objektivni uslovi za razvoj inicijative pretvaraju se u stvarnost prvenstveno vaspitnim radom i konkretnim postupcima starešinskog kadra i partijske organizacije. Narodni karakter socijalističkih armija omogućava da inicijativa kod njih uhvati duboke korene. Njihovi borci i starešine imaju istovetne interese i ciljeve, a time i čvrstu osnovu za uspešnu borbu sa neprijateljem, i povoljne mogućnosti za aktivnost, međusobno ispomaganje i preduzimljivost u borbi.

Inicijativa postaje značajan faktor ratovanja tek kad postane masovna — kad je prihvate i usvoje i starešine i vojnici. Nema i ne može biti inicijativne jedinice tamo gde nisu inicijativni i vojnici i starešine. One se međusobno uslovljavaju, prožimaju i jedna na drugu oslanjaju. Kada inicijativa postane sastavni i nerazdvojni deo starešina i vojnika tada armija dobija nezamenljivu snagu. U njoj se moralno-političko jedinstvo i disciplina ojačavaju voljom i snagom ljudi da se borbeni zadaci izvršavaju sa najvećom aktivnošću i preduzimljivošću, u cilju odlučnog dejstva da se zadaci i direktive pretpostavljenih izvrše efikasno i do kraja.

PARTIZANSKI STAREŠINA

Partizanski rat, kao poseban i specifičan oblik vođenja oružane borbe, bitno se razlikuje od tzv. regularnog rata. Njegova priprema, organizacija i način vođenja su sasvim specifični. Specifični su i odnosi u partizanskim jedinicama. Sve se to neposredno odražava i na kvalitete partizanskih starešina.

Priroda i karakteristike oružane borbe daju do izvesne mere pečat osnovnim borbenim kvalitetima starešina i vojnika (hrabrost, drugarstvo, požrtvovanje, borbeni moral), nezavisno od oblika vođenja rata. Međutim, svaki poseban oblik vođenja rata neizbežno zahteva i određene specifičnosti u kvalitetima ljudi, i u njihovoj veštini ratovanja. To se u prvom redu odnosi na partizanski rat i partizansko ratovanje. Starešine jedinica koje ga vode imaju čitav niz osobenosti u odnosu na starešine regularne armije.

Od samog početka partizanski rat i partizansko ratovanje bili su prirodna i logična forma i sredstvo otpora naroda protivu daleko jačeg osvajača. U najnovije vreme, kad se javlja i sazreva proces oslobodilačkih i revolucionarnih ratova u svetskim razmerama, partizanski ratovi postaju češći i masovniji, i igraju daleko značajniju ulogu u borbi naroda za nacionalno i socijalno oslobođenje. U sadašnje vreme ugnjeteni i okupirani narodi partizanskim ratom mogu da pobeđe brojno i tehnički daleko jače oružane snage neprijateljeve, i da ostvare svoje nacionalne i socijalne ciljeve.

Sadržaj, obim i karakter partizanskog rata je uslovljen konkretnim istorijskim, društveno-ekonomskim, političkim, geografskim, vojnim i drugim faktorima. Zbog toga postoje manje ili veće razlike u načinu njegove pripreme i vođenja kod raznih naroda. Kod jednih je on na najnižem stupnju razvoja i pretežno nosi obeležje nacio-

nalnooslobodilačke borbe, a kod drugih je organizovaniji i vodi se ne samo za nacionalno već i za socijalno oslobođenje. U nekim zemljama se oslanja na dejstva regularne armije, a u drugim je jedini oblik rata. Ali, bez obzira na razlike u sadržaju i oblicima svi partizanski ratovi uvek i obavezno imaju jedno zajedničko obeležje: ne mogu se uspešno organizovati ni voditi bez masovnog učešća i podrške naroda.

Politička delatnost partizanskog starešine

U početku svakog partizanskog rata neprijatelj je nadmoćniji, naročito u ratnoj tehnici i ljudstvu. Partizanske snage mogu računati na uspešnu borbu sa neprijateljem jedino ako su stvoreni takvi uslovi da partizanske jedinice neprekidno jačaju i da se celokupan narod uključi u borbu kroz najraznovrsnije forme otpora (obaveštajni rad, snabdevanje, zbrinjavanje ranjenika, kurirska služba; zarušavanje i zaprečavanje i sl.). Rezultati se neće postići ako većina naroda nije rešena da se odlučno i do kraja bori protiv agresora (kolonizatora; vladajuće klase). Upravo zato su politička pitanja glavni problemi partizanskog rata. Podići svest masa, pokazati im perspektivu za borbu, ujediniti i organizovati sve narodne snage — to je prvi i glavni zadatak snaga koje rukovode partizanskim ratom.

Svest, volja i odlučnost naroda za borbu jedino se mogu razviti u procesu same borbe. Partizanske jedinice su jezgro oko koga se mase okupljaju. One su instrument mobilizacije naroda za borbu. U tome je jedna od bitnih razlika između regularnih i partizanskih jedinica. Mada je i svaka regularna armija instrument politike, ipak njene jedinice izvršavaju najvećim delom samo »čisto« vojne zadatke. Nasuprot tome, partizanske jedinice pored vojne uloge deluju u narodu politički, učestvuju u radu na kulturno-prosvetnom i zdravstvenom polju. Njihov politički rad u narodu nije ništa manje značajan od vojne delatnosti. Obe ove delatnosti idu zajedno i prožimaju se. Jedna bez druge su nemoćne.

Da bi partizani zadobili masovnu podršku naroda, moraju sa njim neprekidno politički raditi. Starešine, i njihovi borci, takođe, treba da su vešti agitatori i propagandisti, da na popularan način objašnjavaju ciljeve borbe, da podignu i učvrste veru naroda i da ga pokrenu u borbu. Partizanski starešina će se veoma često naći u situaciji da lično objašnjava ciljeve borbe, govori na konferencijama i mitinzima, učestvuje u formiranju organa vlasti i političkih organizacija, organizuje kulturne priredbe, pruža pomoć stanovništvu u organizovanju ishrane i u sanitetskom zbrinjavanju — sve u cilju pokretanja i mobilisanja masa za borbu.

Ovaj zadatak je sve značajniji jer snage koje danas vode borbu protiv partizanskog pokreta poduzimaju mere da mu onemoguće oslonac u narodu. U tom cilju, pored moćnog propagandnog aparata i ogromnih materijalnih sredstava, oni danas preseljavaju celokupno stanovništvo pojedinih zona u logore koji su van domašaja partizanskih dejstava. Istina, takve mere primenjuju se u zemljama gde partizani nisu imali oslonca na regularnu armiju, ali nije isključeno da će sutra to činiti i gde tog oslonca bude. Takvim bespoštednim planovima agresora moguće je uspešno se suprotstaviti samo pojačanim političkim radom i mobilizacijom masa, njihovim uključivanjem u aktivnu borbu protiv neprijatelja.

Mobilizacija naroda za borbu vrši se uporedo i zajedno i političkim radom i oružanim dejstvima. Zato se u partizanskom ratu dosta često događa da starešina planira dejstva prvenstveno iz političkih razloga: da postigne uspeh gde je ranije pretrpljen poraz, rasplamsa borbu na novom području, mobiliše nove borce itd. Isto tako, partizanski starešina će iz političkih razloga biti prisiljen da prihvati borbu sa neprijateljem i u nepovoljnim uslovima. To se često događalo i događaće se kad treba braniti živote i imovinu naroda. Za vreme tih dejstava starešina može da izgubi nekog od svojih boraca, ali se tim dejstvom dobija daleko više — produbljuju se veze sa narodom i stiče njegovo poverenje.

Za sve vreme dejstva partizanski starešina se nalazi »na terenu« u najužoj vezi sa političkim radnicima i orga-

nima narodne vlasti. Od velikog je praktičnog značaja da ti odnosi budu pravilni. Bilo je, istina retko, i u našem ratu slučajeve da se poneki starešina bahato drži prema narodnoj vlasti i političkim radnicima, pokušavajući da im komanduje. To se po pravilu događalo starešinama bez dovoljnog političkog obrazovanja, koji nisu razumeli da partizanske jedinice nisu rukovodeća snaga, već samo organ borbe. Borbom rukovodi politička organizacija, a organi narodne vlasti su predstavnik države (pokreta) čiji je instrument i partizanska vojska. Partizanske jedinice ne mogu komandovati političkim organima već treba da im pomažu u obavljanju funkcija. Ta će pomoć biti plodnija i efikasnija ukoliko budu zajednički rešavali sva važnija pitanja oslobodilačke borbe na određenom terenu.

Očigledno je da partizanska vojska svakodnevno i neposredno ima »čistu« političku funkciju: da u narodu podiže borbenost i požrtvovanje, objašnjava svakom pojedincu da mu je okupator najljući neprijatelj i da neprekidno mobilise nove mase za borbu. Prvorazredna je dužnost partizanskog starešine da lično i celom svojom jedinicom učestvuje u demaskiranju okupatora i njegovih slugu, u aktiviranju masa, stvaranju njihovog borbenog jedinstva i solidarnosti. To se vrši i političkom akcijom i uništavanjem neprijatelja. Time se postiže neraskidiva veza vojske i naroda. Partizanske jedinice stiču tada nezamenljiv oslonac za borbu sa neprijateljem i za jačanje svojih redova. Ako se partizanska jedinica kroz maksimalno angažovanje u borbi duboko poveže sa narodom za nju neće biti teškoća da opstane na određenom terenu i savlada neprijatelja. Tada će i njen starešina zadobiti poverenje i ljubav naroda. Politički aktivan i u borbi umešan starešina postaje ubrzo popularan. Narod mu bezgranično veruje. Divi se njegovoj ličnosti, peva o njemu pesme, i veliča uspehe njegove jedinice. Starešina koji stekne takvu popularnost može bez većih teškoća uspešno da mobilise za borbu preostale narodne snage.

Osobnosti političkog delovanja partizanskog starešine ne ogledaju se samo u radu sa narodom. Specifičnosti njegovog političkog rada sastoje se i u svakodnevnom radu na vaspitavanju ljudstva sopstvene jedinice.

Vaspitni rad i političko delovanje partizanskog starešine sa ljudima u jedinici složeniji je i raznovrsniji nego u regularnoj armiji. To proističe iz posebnosti i složenosti uslova dejstva partizanske vojske, kao i zbog razlika u organizacionoj strukturi i unutrašnjim odnosima.

Od prvog dana pred partizanskim starešinom postavlja se u prvi plan zadatak da izgradi i učvrsti disciplinu u svojoj jedinici. Ovo pitanje je od naročitog značaja, jer iskustva pokazuju da je uspeh partizanske borbe uvek bio u direktnoj srazmeri sa stepenom čvrstine njenih jedinica. Starešina u ostvarenju tog zadatka nailazi na određene teškoće. Ljudstvo koje dolazi u jedinicu je po svom sastavu raznoliko: muško i žensko, starije i mlađe, u uniformama i bez njih, sa odsluženim vojnim rokom i bez njega. Pored toga, u jedinicu katkada, sticajem raznih okolnosti, dođu pojedinci kod kojih još nije sazrela svest o potrebi odlučne borbe i samopožrtvovanja. Sve ovo, povezano sa uslovima života partizanske jedinice, rađa do izvesnog stepena stihijnost i pojavljuju se razne štetne »teorije« o disciplini. Javljaju se shvatanja i tendencije o »demokratskoj« i »dru-garskoj« jednakosti svih pripadnika jedinice, i boraca i starešina. Ovakva gledišta mogu u praksi da dovedu do raspojasanosti i nereda, da razjedu i razbiju snagu jedinice. Starešina je dužan da od prvog dana svom ljudstvu objašnjava da je organizovanost i čvrstina partizanskih jedinica osnovni preduslov uspešne borbe, da je partizanskim jedinicama, s obzirom na njihove zadatke i uslove borbe, neophodna najčvršća disciplina. Tim pre što se danas karakter dejstva partizanskih i operativnih jedinica sve više približuju. Za vreme formiranja jedinica, i na početku njihovog borbenog puta, potrebno je staviti akcenat političke delatnosti baš na ova pitanja. Starešina treba svojim ličnim postupcima od samog početka da zavede vojnički red u jedinici. Izdavanje usmenih dnevnih zapovesti, smotre, dežurstva, red kod primanja hrane, pravilno vojničko oslovljavanje, i sl. neophodne su mere kojima se vojnički uobličava i učvršćuje partizanska jedinica. Kombinujući svoju političku delatnost i vojničke mere, starešina udara zdrave temelje svesnoj disciplini, koja je osnova borbene snage partizanske jedinice.

Od samog početka u centru pažnje političkog rada partizanske jedinice treba da bude pitanje odnosa prema narodu i njegovoj imovini. Ovo je veoma osetljivo pitanje. Partizanske jedinice se najvećim delom snabdevaju sa terena na kome žive i ratuju. Narod je izložen pljačkama i paljevinama okupatora i zbog toga ne može normalno da privređuje. Živi u bedi i nemaštini, pored neprekidne opasnosti od fizičkog istrebljenja. Partizani su u takvoj situaciji osnovna snaga koja može da štiti stanovništvo od neprijatelja. Zato narod u njima gleda svoje zaštitnike i čuvere svojih interesa. Partizanski borci i starešine to ne dokazuju i potvrđuju samo borbom, već i odnosom prema narodnoj imovini. Kad narod vidi da partizan neće od njega ništa da uzme bez dozvole, pa čak ni kad je gladan i žedan, to kod njega učvršćuje saznanje da je to zaista njegova vojska. Takvo držanje partizana i prema stanovništvu koje je privremeno podleglo neprijateljskoj propagandi efikasnije deluje od ma kakve agitacije. Iz svih tih razloga, od značaja je da je i poslednji borac svestan i duhovno snažan da suzbije sopstveni egoizam i da se u svakoj prilici odnosi prema narodu kao narodni borac.

Partizanske jedinice su u mnogo češćem kontaktu sa stanovništvom nego regularne jedinice armije. Samim tim je i lik partizana češće izložen oceni naroda. U teškim ratnim danima narod želi da njegovu vojsku krasi najbolje vrline. Raduje ga i mobiliše za borbu poštenje, pravičnost, požrtvovanje, odricanje i hrabrost partizana. Boli ga i vređa ako primeti da među njima ima i takvih koji ukradu, opiju se, ili se grubo i nepravilno odnose prema stanovništvu. Još ga više vređa kad zapazi da se partizanske jedinice ne zalažu dovoljno pri odbrani naroda od neprijatelja. Otuda potreba da se političkim radom i delovanjem izgradi i održi u partizanskim jedinicama uzoran lik borca koji će stalno biti primer kolektivu. Svaki partizan treba da je do kraja ubeđen u značaj ovog pitanja, a to se postiže kad se ono stalno drži u centru političke aktivnosti jedinice, kad se pohvaljuju oni koji se ističu i kad ni jedan prekršilac ne prođe bez kritike i moralne osude cele jedinice. Tako kristalan stav kolektiva prenosi se na sve borce, pa i na no-

vopridolazeće. Svetlim i ničim neokaljanim likom istinskog narodnog borca svaki partizan stiče dragocen kapital.

Za razliku od boraca regularne armije, borci partizanskih jedinica češće se nađu među stanovništvom u ulozi političkih agitatora. Svaki kontakt je dragocen za partizane, jer se u toku razgovora mogu razjasniti mnogi neprijateljski i sopstveni politički potezi, ispričati najnovije vesti o borbama i dati savet šta da se preduzme u pojedinim prilikama. Stoga da bi borci bili vešti agitatori oni moraju temeljito da usvoje »liniju« oslobodilačkog rata i da su osposobljeni da ubedljivim i konkretnim argumentima raskrinkavaju neprijatelja. U tome će im punu podršku pružiti starešina konkretnim političkim radom kojim se osposobljava svaki partizan za samostalno političko delovanje.

Izvesne specifičnosti političkog delovanja partizanskog starešine proističu i iz posebnih uslova vojničkog života jedinica. Naročito na početku rata, partizanske jedinice dejstvuju manje-više samostalno. Područje na kome partizani dejstvuju je iscepkan i razdrobljeno, pa su njihove jedinice skoro uvek u operativnom okruženju. Pored toga, mnoge od njih mogu od samog početka biti zahvaćene energičnim napadima i gonjenjem nadmoćnijih neprijateljskih snaga. U takvim i sličnim uslovima i okolnostima kod ljudstva se javlja izvestan osećaj odvojenosti od celine i usamljenost, koji negativno utiču na borbenost jedinice. Posebna je uloga i zadatak partizanskog starešine da kod svojih boraca uvek budi i razvija saznanje da oni pripadaju većoj borbenoj zajednici. Da im kroz svakodnevnu političku delatnost govori o toj snazi, da ih neprekidno upozna sa rezultatima borbe, i da im osvetljava veličinu ciljeva za koje se bore. Isto tako, on treba da otvara perspektive borbama i u savladavanju teškoća kad se u njih zapadne, a kojih u partizanskom ratu ima isuviše mnogo. Posmatrao sam u ratu starešine koji su na najvećoj zimskoj studeni pričali svojim borbama o lepoti prolećnih dana, koji su za vreme gladovanja jedinice umeli lepo i uverljivo da pričaju o životu koji borce očekuje u oslobođenoj zemlji. Takve reči i optimizam nalazili su put do srca ljudi. Borci su zaboravljali momentalne teškoće i shvatali

da su one prolazne. U njima se budila želja da ih što pre savladaju. Jer, bodrost duha, životni elan i vedrina partizanskog starešine uvek deluju sveže: razbijaju brige, potištenost i usamljenost boraca, osvežavaju, zanavljaju i razvijaju njihove borbene snage.

Veština ratovanja

Kvaliteti partizanskog starešine nisu opredeljeni samo političkim uslovima i karakteristikama partizanskog rata. Oni su uslovljeni i njegovom ratnom veštinom.

Ratna veština partizanskog rata je posebna i svojevrsna. Ona je takva zbog toga što je odraz i izraz posebnih vojnopolitičkih uslova. Vođenje rata na okupiranoj teritoriji moguće je jedino ako se pronađu takvi načini i sredstva borbe koji odgovaraju konkretnim uslovima odnosa snaga i koji će kroz razne oblike omogućiti učešće celog naroda u borbi.

Partizanski rat može se voditi u raznim uslovima, od kojih su najkarakterističniji: prvi, kada je okupirana cela državna teritorija, drugi, kad je okupiran samo deo državne teritorije, i kada regularna armija vodi borbu na frontu sa glavnim snagama protivnika. U prvom slučaju uslovi za vođenje partizanskog rata su veoma složeni i teški, naročito zbog toga što se u procesu ratovanja moraju stvarati oružane snage (ili je regularna armija prinuđena da pređe na partizanski način ratovanja). U drugom slučaju, partizanska dejstva imaju pomoćnu ulogu, mada veoma značajnu. U situaciji kad se partizanske jedinice oslanjaju na dejstva armije na frontu njihov opšti položaj je povoljniji, jer se one u operativnom pogledu mogu čvršće osloniti na snage na frontu. U pogledu materijalno-tehničkog obezbeđenja i zbrinjavanja mogu da računaju na dotur vazдушnim putem. No, i u ovom slučaju dejstva u neprijateljskoj pozadini imaće pretežno partizanski karakter.

Okupator (vladajuća klasa) u partizanskom ratu želi i hoće da izvojuje pobedu u kratkom vremenskom periodu i još na početku uništi partizanske oružane formacije i

uguši volju naroda za otpor. Zbog toga on traži i pokušava da nametne odlučujuće sukobe i tzv. otvorene borbe. To mu nudi velike šanse, jer tako najbolje može da dođe do izražaja njegova snaga i tehničko preimućstvo. Ovakvoj ratnoj veštini suprotstavlja se strategija partizanskog ratovanja. Partizanske snage se orijentišu na dugotrajno vođenje borbe, jer na početku ne raspolažu brojnom nadmoćnošću koja bi im omogućila brzu pobjedu. U sklopu toga one izvode kratkotrajne operacije i bojeve, jer bi duge i iscrpljujuće borbe slabile njihove snage i išle naruku neprijatelju. Kratkotrajnost i brzina dejstva u taktičkim i operativnim razmerama omogućavaju partizanskim jedinicama da se uspešno obračunaju sa neprijateljem i da izbegnu borbu sa njegovim pojačanjima koja mu budu uputila u pomoć.

Partizanske snage stvaraju sebi povoljne uslove za borbu stalnom aktivnošću svih jedinica i delova. Nadmoćniji neprijatelj se može pobediti jedino neprekidnim dejstvom na čitavoj teritoriji. Stalnim obmanjivanjem, uznemiravanjem, uništavanjem, iscrpljivanjem neprijatelja, partizanske jedinice stvaraju sebi povoljne uslove za borbu. Napad na njegove baze, sprečavanje pokreta i uništenje snaga na komunikacijama, diverzantske akcije u gradovima i na putevima, omogućavanje izgradnje sistema okupacije, sprečavanje izvlačenja prirodnih bogatstava i radne snage sa okupirane teritorije, i sl. — uznemirava, iscrpljuje i slabi snage okupatora, rastura i prikliva njegove jedinice na celoj teritoriji, a sopstvenim snagama omogućava da drže inicijativu u rukama. Takvom aktivnošću, koju svakodnevno prate sitni i krupniji uspesi, postepeno ali stalno narastaju sopstvene snage i stvaraju se povoljni strategijski uslovi za konačan obračun sa neprijateljem.

Iz navedenih osobenosti strategije partizanskog rata izvire i njegova taktika. I ona je, logično, sasvim specifična i različita od taktike frontalnog ratovanja.

Sušтина taktike partizanskog ratovanja je prvenstveno u tome da se uvek (ili bar pretežno) borbena dejstva izvode na način koji obezbeđuje slobodu dejstva sopstvenim snagama; da se neprijatelj napada tamo gde on to ne očekuje; i gde je najosetljiviji; da se izbegavaju frontalne borbe;

da se neprijatelj napada iznenadno i munjevito iz pozadine, sa bokova i iz zaseda i da se napadi izvode više noću nego danju. Pri izvođenju napada partizanska taktika zahteva da se dejstvuje ofanzivno, smelo, munjevito i silovito. Nastoji se da se neprijatelj što brže likvidira, a da se partizanske jedinice brzo izmaknu ispred udara njegovih nadmoćnijih snaga. Partizanske jedinice nisu vezane, kao okupatorove, za stalne objekte, već imaju punu slobodu da biraju objekte, mesto i vreme za svoje napade. One treba da su veoma pokretljive, da mogu iznenada da se koncentrišu na mesto koje same izaberu, pa čak i kad se nađu u odbrani moraju biti aktivne i ofanzivne.

Partizanska dejstva nude iscrpne mogućnosti za pronalaženje i primenu najraznovrsnijih taktičkih principa i postupaka. Ona omogućavaju i zahtevaju veliku raznovrsnost i raznolikost borbenih radnji i inicijativa. Partizanska taktika više od ostalih, ne trpi ukočenost i šematičnost. Njeno je preimućstvo, a to je i neprijatelj priznavao, što se dejstva izvode »protiv pravila«, odnosno po sopstvenim pravilima, koja se znatno razlikuju od pravila regularnog rata. Njena je snaga u tome što starešine i partizani neprekidno nastoje da usavrše i primene novi, bolji način dejstva. U njihovoj svesti je duboko usađena istina da se ni sopstvena taktika ne sme primenjivati šablonski, jer je ratna praksa pokazala, kako je to slikovito rekao drug Tito da u partizanskom načinu ratovanja osnovno je ne držati se nikakvih šablona, pa ni partizanskih«. Polazeći od toga, partizanske starešine se ne drže kruto nikakvih pravila već stvaralački pronalaze najefikasnije načine i sredstva borbe i nameću neprijatelju sopstvenu taktiku.

Partizanski starešina može da postiže značajne uspehe u borbi jedino ako je do majstorstva ovladao partizanskom taktikom, ako je usvojio i stvaralački primenjuje njene principe, postupke i mere, i ako je sposoban da ih inventivno improvizuje.

Osnova uspeha bilo koje partizanske jedinice u borbi zasniva se na iznenađenju, pa su partizanske akcije i napadi po pravilu (za neprijatelja) iznenadne akcije.

Neprijateljskih jedinica i ustanova na okupiranoj teritoriji ima mnogo. Da bi se među njima pronašla i oda-

brala ona koja je u datoj situaciji najosetljivija i najranjivija, starešina treba da organizuje neprekidno traženje i izviđanje neprijatelja. Pasivna partizanska jedinica i starešina nema i ne može da ima tačan i jasan pregled stanja kod neprijatelja. Bez detaljnih i ažurnih podataka o njegovom rasporedu, pokretima i namerama nije moguće izraditi dobar plan napada, niti ekonomično i efikasno upotrebiti sopstvene snage. A takve podatke treba imati sa šire teritorije, jer zona dejstva i najmanje partizanske jedinice je veoma velika. Ratna praksa je pokazala da su rezultati u borbi svakog partizanskog starešine u direktnoj srazmeri sa brojem i vrednošću podataka koje ima o neprijatelju. Zato se od partizanskih starešina zahteva da ulože maksimalne napore u organizovanju obaveštajne službe i izviđačke delatnosti. Za razliku od nižih starešina regularne armije, niže partizanske starešine su u ovom pogledu mnogo samostalnije i imaju veće obaveze. One su neposredno dužne i odgovorne za uspostavljanje obaveštajne i izviđačke mreže na široj teritoriji. Veliki deo delatnosti njihovih jedinica posvećen je prikupljanju podataka o neprijatelju. Može se desiti da starešina utroši i po nekoliko dana na pripremi napada da bi izveo akciju za svega nekoliko časova (ili samo nekoliko minuta!). Ali, svi naponi starešine da se što više sazna o neprijatelju bogato se isplaćuju. Bez takvih podataka partizanska jedinica bi bila slepa i neaktivna. Napadala bi tamo gde je manje potrebno i suviše »tvrdo«. Nekorisno bi trošila i rasipala svoje snage i teško bi mogla da održi slobodu akcije i inicijativu.

Okupatorske snage, ma koliko bile budne i vojnički oprezne, podložne su iznenađenjima. One su zbog potreba fronta prinuđene da zaposednu mnoge garnizone i objekte, i da se većim i manjim snagama često kreću komunikacijama koje ne mogu sasvim da obezbede. U prilog tome dovoljno je navesti podatak da dnevne potrebe samo jedne moto-mehanizovane divizije iznose danas oko 1.200 tona (300 kamiona — dva puta više nego u drugom svetskom ratu), od čega samo na municiju i gorivo otpada oko 90%. Zato će u savremenim uslovima partizanske jedinice imati u izobilju ciljeva i objekata za napad. Pored toga, okupator je okružen stanovništvom koje je prema njemu neprija-

teljski raspoloženo, i koje obaveštava partizane o njegovom rasporedu, pokretima i namerama. Sve to nudi povoljne mogućnosti partizanskom starešini da neprijatelja iznenadno napadne.

Partizanski starešina može da iznenadi neprijatelja na mnogo načina. Pri napadu na naseljeno mesto iznenađenje se postiže kad se, na primer, jedinica određena za napad brzo, neopaženo prebaci iz drugog rejona, kad se napada na odsek gde to neprijatelj ne očekuje, kad se deo jedinice neopaženo uvuče u centar naseljenog mesta i odatle počne energično da deluje, kad se napad vrši danju ukoliko ga neprijatelj očekuje noću, i sl. U borbama van gradova i komunikacija iznenađenje se postiže prikrivenim rasporedom; udarom u bok i u pozadinu; infiltracijom, i sl. U borbama na komunikacijama iznenađenje se ostvaruje kad se partizanska jedinica iznenada pojavi na komunikaciji; kad se zasede postavljaju na mestima gde neprijatelj to ne očekuje; kad se cela jedinica (kolona) jednovremeno napadne snažnom vatrom, i sl. U odbrambenim dejstvima neprijatelja je moguće iznenaditi kad se sopstveni položaji dobro maskiraju; kada se snage ne drže stalno na prednjoj ivici; kad se iz odbrane neočekivano prelazi u napad; kada se iznenadno napadne u leđa i bokove; kada se izvede brz manevar i sl. U diverzantskim dejstvima iznenađenja se postižu najširom primenom maskiranih eksplozivnih sredstava po naseljenim mestima (naliv-pera, satovi, česme, tepisi — pa sve do nagaznih mina); rušenjem objekata u neposrednoj blizini neprijateljskih garnizona; kidanjem železničkih pruga i sl. U svim ovim vrstama dejstva neprijatelja je moguće više iznenaditi noću nego danju.

Ceo ovaj (neiscrni) repertoar iznenađenja na dohvat je partizanskom starišini. No, ipak, to ne znači da je neprijatelja jednostavno iznenaditi. I njemu su poznati osnovni principi partizanske taktike i značaj iznenađenja. Zato i on poduzima sve moguće mere da bi otkrio prisustvo, raspored i namere partizanske jedinice. Koristi za to avion, helikopter, izviđačke grupe, agenturu i radio-prisluškivanje. Iskustva našeg rata, naročito u njegovom prvom periodu, pokazuju da mu je to povremeno i uspevalo. Najčešće tada kad su starešine bile nebudne, kad su zane-

marivale mere tajnosti boravka i pokreta jedinice, ili kad je za namere i planove znalo više lica nego što je bilo potrebno. Pored toga, neprijatelj veoma pomno izučava svaki partizanski poduhvat i akciju, sa težnjom da pronikne u taktiku i namere partizanskih jedinica. Uvek je slabo prolazio starešina koji je pokušavao da dva puta uzastopno iznenadi neprijatelja na isti način. Da bi se postiglo iznenađenje potrebno je da partizanski starešina stalno proučava neprijatelja i njegovu taktiku, da »čita« sposobnosti, navike i sklonosti neprijateljskih starešina, da stvaralački radi na primeni i izvođenju svakog novog iznenađenja.

Okupator u partizanskom ratu poduzima opsežne mere da otkrije prisustvo partizanskih jedinica i njihove namere. Ukoliko neprijatelj na osnovu podataka i sopstvenog predviđanja prozre namere i planove partizanskih jedinica tada su i njegove (inače jače) snage u povoljnijoj situaciji. Kad neka od jedinica okupatora očekuje napad partizana, ona je u mogućnosti da se za njega solidno pripremi i da na vreme dobije pojačanje. Time se dovodi u pitanje i uspeh pripremanog napada partizanske jedinice. Otuda je potrebno da su partizanske starešine vešte da što češće poduzimaju dejstva koja neprijatelj po »normalnoj vojničkoj logici« ne predviđa i ne očekuje. To su ona borbena dejstva koja neprijateljsko komandovanje smatra »nemogućim« u datoj operativno-taktičkoj situaciji. I upravo zbog toga što ih neprijatelj ne očekuje, i što tada ne poduzima potrebne mere da ih onemogući, ovakva dejstva daju veoma krupne rezultate.

Partizanski starešina može da računa na krupnije uspehe kad dejstvuje smelo i drsko, pa čak sa manjim snagama. U našem NOR-u se pokazalo da su neiscrpane mogućnosti da se organizuju i izvedu smeli i drski napadi na neprijatelja. Može se naći mnogo primera u kojima su partizanske jedinice to činile na jedan od sledećih načina: vešto ubacivanje kroz spoljna obezbeđenja i iznenađan napad na logor (bivak) neprijatelja; snažan prepad na bok ili začelje neprijateljske kolone; neočekivan napad na neprijateljev aerodrom u neposrednoj blizini jačeg garnizona; napadi na njegova veća skladišta koja su u

»sigurnoj« neprijateljskoj zoni; napadi manjim borbenim grupama na štabove, centre veze, na grupe oficira ili vojnika u neprijateljevim garnizonima i sl.

Slično ovome, i partizanska dejstva na moru daju krupnije rezultate kada se zasnivaju na smelosti i drskosti. Zapravo, naš NOR je pokazao da ne bi ni bilo moguće razviti partizanska dejstva na moru bez smelih starešina i riskantnih poduhvata. Naši partizani — pomorci — nošeni dubokom mržnjom prema okupatoru i snažnom ljubavlju prema domovini i svom moru, imali su snage i odvažnosti da se sa primitivnim borbenim sredstvima uhvate u koštac sa tehnički jakim protivnikom. Običnim ribarskim čamcima približavali su se lukavo neprijateljskim brodovima, iznenada otvarali vatru iz streljačkog naoružanja, smelo upadali na brodove i savlađivali brojniju posadu. Isto tako, trebalo je mnogo smelosti da se pri apsolutnoj neprijateljskoj prevlasti na moru stalno održava veza između otoka, kao i sa partizanskim jedinicama na obali.

Svaka od ovih i sličnih akcija na kopnu i moru nosi u sebi veliki rizik. Postići krupniji uspeh u borbi protiv jačeg neprijatelja nije moguće a da se ne izloži opasnosti cela jedinica koja napada. Postići »nemoguće« u borbi sa jakim protivnikom moguće je jedino kada se akcija zamisli, planira i izvede po ivici mogućeg i nemogućeg. Ta je ivica oštra, puna opasnosti i rizika. Sa nje se može dosta lako okliznuti u ponor, naročito (i obavezno) kad se po njoj kreće nepromišljeno. Zato partizanski starešina, pored moralne spremnosti da primi veliko breme rizika na svoja pleća, mora da je umešan i da planski ide na proračunati rizik. Iskustvo je pokazalo da nije smela ona akcija u koju starešina uleće »na slepo« i »na sreću«. Naprotiv, ukoliko je akcija smelija i rizičnija utoliko je veća obaveza starešine da je organizuje, planira i pripremi sa najvećom ozbiljnošću i pedantno, ne prepuštajući ništa slučaju. Kad dođe do borbe smeo plan se ostvaruje drskim i silovitim naletom i udarom cele jedinice. Svaki pojedinac treba da je psihički i stručno pripremljen da se munjevito obračuna sa neprijateljem. Da mu se ne dozvoli da se »otrezni« ili pribere.

Sposobnost partizanskog starešine da neprijatelja napada iznenada, smelo i drsko jedna je od glavnih karakteristika njegovih vojnostručnih kvaliteta. To je nužan i nerazdvojen deo partizanskog ratovanja. Ukoliko starešine raspolazu i vladaju takvom veštinom utoliko su rezultati partizanske borbe veći i značajniji.

Partizansko ratovanje iziskuje i nalaže da se borba sa neprijateljem vodi što aktivnije i ofanzivnije. Zato partizanskog starešinu iznad svega treba da karakteriše svojstvo ofanzivnosti, uporedo sa ranije navedenim osobinama.

Snaga i udarna moć partizanske jedinice povećavaju se i rastu u razmeri sa njenom aktivnošću i inicijativom. Jedinica koja je pokretljivija, aktivnija i ofanzivnija u mogućnosti je da zadaje češće i jače udarce neprijatelju. Ona napada neprijatelja čas na jednom čas na drugom mestu. Takav napad se karakteriše iznenadnim prepadima i zasedama, kombinacijom napadnih i diverzantskih dejstava i dr. Nalazeći se u neprekidnom pokretu i dejstvu, birajući mesto i vreme udara i koncentrišući glavne snage na slabije i osetljivije delove protivnika — partizanska jedinica je u stanju da za kraće vreme potuče veći broj okupatorskih jedinica na širem području. Nasuprot ovome, partizanska jedinica koja je neaktivna ne samo da ne nanosi značajnije gubitke i teškoće neprijatelju, već mu svojom pasivnošću predaje u ruke inicijativu, i prinuđena je tada samo da se brani. A odbrambenim dejstvima partizanske jedinice ne mogu da izvrše svoju ulogu i osnovne zadatke. Orijeñtišući se samo (pretežno) na odbijanje protivničkih napada, i na pariranje njegovih namera, partizani bez potrebe rasipaju, troše i tope vlastite snage, i dovode u pitanje svoj opstanak.

Aktivnost i ofanzivnost partizanske jedinice velikim delom je uslovljena ofanzivnim duhom njenog starešine. On prati i proučava stanje, namere i mogućnosti neprijatelja. Stvara zamisli i planove dejstva. Od njega zavisi da li će na vreme pronaći i uočiti slabe tačke protivnika, i da li će se one vešto iskoristiti. Zato partizanski starešina, mada njegova jedinica nema stalan i čvrst kontakt sa neprijateljem, mora biti stalno spreman da traži ne-

prijatelja, i da pronalazi najpogodnija sredstva i načine da ga tuče i pobedi. U tome se mora biti neumoran i ne sme se propustiti ni jedna povoljna prilika da se neprijatelj uništi ili uznemiri. To svakako ne znači da se od partizanskog starešine zahteva da napada uvek i po svaku cenu. Takva aktivnost i ofanzivnost bila bi nepromišljena i nekorisna. Ona ne bi pogađala neprijatelja na najosetljivije mesto, i uludo bi rasipala sopstvene snage. Umesto toga potrebna je promišljenost i ekonomičnost, takva ofanzivnost gde se nastoji da se napada što češće, ali da svaki napad urodi plodom. Da se napada u povoljnim uslovima i da se stvaraju takvi uslovi.

Pasivne starešine, sa defanzivnim duhom, ne mogu uspešno da izvode i razvijaju partizanska dejstva. Krupniji rezultati u partizanskom ratovanju mogu postići samo izrazito ofanzivne starešine, one koje neprijatelju ne dozvoljavaju da miruje ni jednog časa. Neprijatelja treba neprekidno uznemiravati, napadati i uništavati, jer se jedino tako može čvrsto držati inicijativa u rukama. Ofanzivni duh starešine brzo se, kroz dejstva, prenosi na jedinicu. Kada taj duh obuhvati i prožme celu jedinicu ona tada postaje još spremnija, pokretljivija i ofanzivnija — stiče veću silovitost i udarnost.

Partizanske jedinice veoma često vode borbu sa neprijateljem iz zasede. To je najčešći oblik partizanskih dejstava. On je za partizanske jedinice veoma pogodan jer im omogućava da se uspešno nose sa daleko nadmoćnijim neprijateljem. Zato se od partizanskih starešina zahteva velika umešnost u postavljanju zaseda.

Okupatorske snage su neizbežno prinuđene da često i živo komuniciraju od pozadine ka frontu i obratno, kao i između garnizona. Na tim manje-više izduženim komunikacijskim pravcima nisu u mogućnosti da na celoj dužini potpuno obezbede svoje transporte i kolone. Partizanske jedinice često mogu — koristeći pogodan teren — da postavе zasede gde i kad to neprijatelj ne očekuje, i da ga snažnom bliskom vatrom unište. Zasede su veoma korisne i značajne. Pre svega tim načinom dejstva može da se uništi neprijateljska jedinica, koja se u otvorenoj borbi sa tim snagama ne bi mogla savladati. Tako se ma-

njim snagama mogu uništiti znatna neprijateljska materijalna i transportna sredstva. Pored toga, češćim zasedama na komunikacijama stvara se kod neprijatelja nesigurnost, i primorava se da odvaja velike snage za obezbeđenje komunikacija. I na kraju, češće uništavanje neprijateljskih jedinica i materijalnih sredstava direktno slabi njegov moral, a jača sopstveni. Koliki se mogu postići rezultati dejstvom iz zasede, kada se dobro organizuje i izvede, vidi se iz primera jedinica Zetskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda od 18. oktobra 1941. godine na Jelinom Dubu.

Pošto je italijanski okupator sa šest divizija, i drugim jedinicama, u julu 1941. godine uspeo da privremeno potisne ustaničke snage u Crnoj Gori, partizanske jedinice su preživljavale krizu, pristupile su organizacionom sređivanju i izvodile su samo po neku sitniju akciju. Da bi kod naroda i jedinica povratio samopouzdanje Štab odreda je odlučio da se izvede jedna krupnija akcija. Okupator je svakodnevno, skoro neometano, prebacivao kamionima snage i materijal iz Podgorice za Berane i za Sandžak. Odlučeno je da se neprijatelj napadne na toj komunikaciji, upravo na terenu gde nije bilo partizanskih jedinica. Za zasedu i za bočna obezbeđenja određeni su delovi tri terenska bataljona, svaki sa po 130 boraca. U toku pripreme rukovodilac i njegov zamenik detaljno su u toku dva dana izvideli teren i odabrali najpogodnije mesto za zasedu. Da bi se postiglo što veće iznenađenje, mesto je izabrano na svega 4 km od jakog neprijateljskog garnizona u Bioču. Taj teren su, pored okupatora, kontrolisale i patrole kvislinških snaga. Položaji su bili pogodni i omogućavali su da se borci u zasedi rasporede neposredno pored puta, a ispresecano i krševito zemljište nudilo je vrlo dobre prirodne zaklone. Plan je bio jednostavan: uz jača obezbeđenja od Bioča i Lijeve Rijeke pustiti kolonu u zasedu dugu 2 km, i onda je, na određeni znak, snažno napasti i uništiti. Da bi napad potpuno uspeo, tajnosti je poklonjena izvanredna pažnja. Jedinice su prevalile dug put dok su došle do mesta zasede. Maršovalo se samo noću, Ljudstvu je saopšten zadatak i plan neposredno uoči akcije. Sva lica (meštani) koja su naišla

na zasedu, jedinica je zadržala i prekinute su telefonske linije koje je koristio neprijatelj. Posedanje položaja izvršeno je pred zoru. Položaji su dobro maskirani. 18. oktobra 1941. godine u 06.45 časova naišla je kolona od Podgorice, u sastavu od 43 kamiona koji su bili puni raznog ratnog materijala. Obezbeđenje se nalazilo na samim kamionima. Kada je cela kolona ušla u zasedu, na znak komandanta, prolomio se silovit, jednovremen napad sa svih strana (jedinice su raspolagale sa 27 puškomitraljeza). Iznađeni neprijatelj nije bio u stanju da pruži ozbiljniji otpor, i odmah je savladan. Njegovi gubici su bili: 150 mrtvih i ranjenih, 64 zarobljena, uništeno je 43 kamiona sa municijom, benzinom i opremom. Naše snage su imale samo 1 mrtvog i nekoliko ranjenih.³⁰ Zahvaljujući tajnosti, pravilnom izboru položaja, odličnom maskiranju, i disciplini uspeh je bio potpun.

Za razliku od regularnih ratova partizanski način ratovanja pruža starešinama daleko veće mogućnosti za primenu lukavstva u borbi.

Lukavstvo je oduvek bilo sapatnik borbe, a najčešće ga je koristila slabija strana. Slabiji se u borbi ne može pouzdati samo u snagu oružja, već teži da se osloni na sve ono što mu pomaže da se uspešno obračuna sa nadmoćnijim protivnikom. Među njima se po značaju posebno ističe lukavstvo. Pomoću njega neprijatelj se može obmanuti i navesti na pogrešnu odluku i mere. Lukavstvo je široko primenjivano u partizanskim ratovima. Način dejstva ga je u velikoj meri omogućavao. Nepostojanje neprekidnih položaja i čvrstog kontakta sa protivnikom i duboka povezanost partizana sa narodom, omogućavaju partizanskim jedinicama da pronalaze i primenjuju veoma raznolike obmane u borbi. To je pokazao i naš NOR. U njemu su starešine često i brojno primenjivale i koristile razna lukavstva: pokret u toku dana u suprotnom pravcu od mesta gde se nameravalo napadati — kad neprijatelj na bilo koji način može da prati taj pokret. Čim padne mrak pravac kretanja se menja za 180° i izvodi

³⁰ Vojo M. Todorović: *Podgorički srez u trinaestojulskom ustanku*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1954.

napad; plansko povlačenje isturenih snaga da bi se protivnik uvukao u zasedu; razoružavanje neprijateljskog obezbeđenja primenom njegovih znakova raspoznavanja, a potom uništenje njegove glavnine; ubacivanje manjih borbenih grupa u gradove kao, civila — meštana i sl. Najveći efekat se obično postizao kad se partizanska jedinica obuče u neprijateljske uniforme i kad uspe da se kod neprijatelja predstavi kao njegova jedinica. To je uspelo 1. četi 1. bataljona Banijskog partizanskog odreda maja 1942. godine. Na komunikaciji Petrinje — Glina nalazilo se jako ustaško uporište Grabovac, vrlo dobro utvrđeno. Partizanske jedinice ga nisu mogle zauzeti, jer nisu imale teškog naoružanja. Pošto su u ranijim akcijama zaplenile veći broj domobranskih uniformi, to je komanda čete donela veoma smeo plan: prebući četu u domobranske uniforme i rano ujutru se uputiti cestom od Petrinje (odatle se partizani nisu uopšte ranije pojavljivali) i predstaviti se kao domobranska satnija (četa); ući u uporište, zaposesti ključne objekte i na znak napasti i likvidirati posadu. Pošto se nije raspolagalo sa neprijateljevim znacima za raspoznavanje, uspeh cele akcije zavisio je od snalažljivosti komandira čete, koji je trebalo da izdejskuje kod ustaša da puste »satniju« u njihov logor. Kako nikome od starešinskog kadra čete nije bio poznat način ophođenja među domobranima, odlučeno je da dužnost »satnika« preuzme jedan borac, koji je ranije kraće vreme bio u domobranima. On je hladnokrvno i veoma uspešno odigrao ulogu i ubedio ustaškog zapovednika da je »satnija« iz Petrinje. Dok su njih dvojica razgovarali borci su se nalazili na ulazu kod stražare i da bi, za svaki slučaj, bili što manja meta — prilegli su »mrtvi umorni« sa obe strane ceste i »zadremali«. Mada je zbog neopreznosti jednog partizana borba otpočela pre znaka, četa je brzo savladala neprijatelja i nanela mu gubitke od 20 mrtvih, 10 ranjenih i zarobila 30 njegovih vojnika (20 je pobjeglo). Zaplenjeno je 80 pušaka i 4 puškomitraljeza.³¹

U NOR-u je često primenjivano lukavstvo i u dejstvima na moru: mali borbeni čamci su maskirani kao

³¹ Ivan Šibl, *Ratni dnevnik*, »Naprijed«, Zagreb, 1960, str. 70—81.

ribarski i neometano se približavali na vatreno odstojanje do brodova koje su napadali, zatim bi uputili neprijateljevom brodu znak za hitnu pomoć kako bi ga namamili. Isto tako, pri održavanju veze između ostrva i kopna pomoću čamaca na vesla, kad god bi se u takvoj situaciji pojavio blizu neprijatelj je brod, partizani su čamac punili vodom kako bi bio manje uočljiv, a oni bi oko njega plivali. Prilikom pristajanja neprijateljskog transportnog broda u luku partizani bi se, sa pištoljima i bombama u džepovima, umešali među građane, upali na brod i savladali posadu. Zahvaljujući dovitljivosti starešina i partizana na moru, i oslanjajući se na razgranatu mrežu obaveštavanja, mnoge posade okupatorskih brodova su savladane, brodovi zaplenjeni ili uništeni.

Starešina mora da ima u vidu da nije jednostavno i lako obmanuti neprijatelja. Protivnik je budan i oprezan, jer zna da je lukavstvo značajan deo partizanske taktike. Zbog toga je često i propadao poduhvat lukavstva u kome je mašta njenog organizatora bila siromašna ili gde su njegovi akteri neubedljivo igrali svoju ulogu. Uspeva samo lukavstvo koje je originalno, inventivno i smelo, i koje je vešto izvedeno. A ono je tako ako kod protivnika izazove predstavu kakvu želi onaj koji ga izvodi, i kad neposredni izvršioci što prirodnije obavljaju svoje dužnosti. Svaki slučaj lukavstva nosi u sebi rizik. To nameće partizanskom starešini obavezu da ga što bolje pripremi i izvede, da lično učestvuje u stvaranju zamisli, više puta proveri svaki detalj stavljajući se u ulogu neprijatelja. Pri izboru načina dejstva i za vreme priprema, moraju se uzeti u obzir neprijatelj je moral, njegova psihička svojstva i borbene navike. Pre polaska na izvršenje proverava se kako su se izvršioci pripremili za zadatak. Za uspeh je presudno da se obezbedi najveća tajnost poduhvata, jer najbolje zamišljeni planovi padaju u vodu, i postižu suprotan efekat, ako ih neprijatelj prozre.

Uslovi i karakteristike partizanskog ratovanja na kopnu i moru veoma često zahtevaju da partizanski starešina primenjuje čitav niz improvizacija.

Partizanske jedinice, naročito u početnom periodu rata, uvek ne raspolažu sa dovoljno naoružanja, niti imaju

izgleda da će se njime uskoro snabdeti — oteti ga od neprijatelja. Tada se naročito oskudeva u ručnim bombama, koje su efikasno oružje partizana. Taj nedostatak naši su partizani rešavali tako što su vodovodne cevi punjene eksplozivom, koji je često dobijan delaboracijom neeksplodiranih avionskih bombi. Isto tako, od vodovodnih cevi većeg prečnika pravljene su mine za bacače granata. Njihov domet je iznosio samo nekoliko stotina metara. Slično tome, punjene su flaše benzinom i upotrebljavane za borbu protiv tenkova; prepravljana je municija za određene kalibre, i sl. Još veći nedostatak partizanske jedinice su osećale u teškom naoružanju. To se veoma negativno odražavalo u borbi, naročito kada se neprijatelj branio iz solidno (čvrsto) izgrađenih kamenih kuća, škola ili crkava. Starešine i partizani su se pri napadu dovijali na razne načine da bi ta preimućstva neprijatelja eliminisali. U početku su punili kante eksplozivom i otiskivali ih ako je teren bio podesan niz padine na utvrđeni objekat. Tom prilikom se rušio deo zgrade, ili se pravio otvor na njoj, ali još važnije je bilo to što je eksplozija izazivala veliki moralni efekt. Koliko su partizani bili u tome inventivni vidi se iz ovog primera. Pri napadu na Vojnić, januara 1942. godine, 1. bataljon partizanskog odreda za Kordun i Baniju nije imao teškog naoružanja, i nije mogao da savlada dobro utvrđenog i jako naoružanog protivnika u Vojniću. Da bi se kod neprijatelja izazvao utisak da i partizani imaju artiljeriju oni su punili manju burad eksplozivom (ili su na saonice pričvršćivali pakete dinamita), u koja su stavljali kapsulu sa štapinom potrebne dužine. Takve naprave, pošto bi upalili štapin, otiskivali su u toku noći sa svojih položaja niz padine među posadu u neprijateljevo uporište, gde su eksplodirale. Istovremeno (prema proračunu), kad se ta naprava otisne niz padinu, na položaju je paljen eksploziv da bi se dobio utisak da je to opaljenje i odblesak topa (!). Ovo je znatno doprinelo da neprijatelj moral još više oslabi i da se olakša partizanima zauzimanje grada.³²

Partizanske starešine i vojnici izvodili su u toku borbe i mnoge druge improvizacije. Na primer, zapljenjeni brd-

³² *Vojnoistorijski glasnik*, 3/1950, str. 57—68.

ski top 76 mm korišćen je za borbu u naseljenom mestu tako što je postavljan na sprat kuće ili u potkrovlje, odakle se neposrednim gađanjem uništavao neprijatelj u susednim zgradama. Ili, na primer, zimi kada se protivnik napadao danju, partizani bi nabavili čaršave i pomoću njih se maskirali. Pri napadu na utvrđene objekte paljena je oko njih slama kako bi im se prišlo pod zaštitom dima. Isto tako, pomoću dugačkih roglji (vile) ubacivani su zapaljeni svežnjevi slame kroz prozore ili puškarnice i sl.

Sposobnost starešina da improvizuju bila je jedan od preduslova da se razviju partizanska dejstva na moru. U početnom periodu dejstva, obični ribarski čamci pretvarani su u borbene objekte. Čamci su ojačavani daskama i peškom; improvizovana je brodska oprema, sredstava veze i navigacioni pribor; na čamce je montirano streljačko naoružanje itd. Iz mora su vađene mine i eksploziv iz njih korišćen je za druge svrhe, ili su one postavljane na neprijateljske rute. I burad su punjena eksplozivom i polagana u blizini obale, a opaljenje je vršeno električnim putem sa kopna u momentu nailaska neprijateljskog broda, i sl.

Naš rat je pokazao da su improvizacije potrebne i za lake borbene avione koji baziraju na partizanskoj teritoriji (»partizanska avijacija«). Repni gumeni točak je zamenjivan drvenim. Iz rezervoara srušenih (oštećenih) savezničkih aviona vađen je visokooktanski benzin i mešan sa običnim. Od goveđih creva pravljeni su filteri za benzinske pumpe. Oštećeno platno na krilima aviona popravljano je platnom od teretnih padobrana. Od lima su izgrađivane kante za benzin koje su bacane kao zapaljiva smeša iz aviona. Od vodovodnih cevi pravljene su male avionske bombe. Od priručnih sredstava pravljene su drvene elise i sl.

Umešnost partizanskog starešine da improvizuje bila je od neocenjive važnosti. Pomoću improvizacije savladavane su mnogobrojne teškoće, nadoknađivan nedostatak naoružanja, opreme i sanitetskog materijala, savladavane teškoće u izvršavanju borbenih zadataka, i drugo. Aktivnost i borbeni duh partizanskog starešine ne sme da opadne zbog raznih teškoća i nedostataka. Upravo oni i karakterišu partizansko ratovanje. Međutim, oni se mogu

brzo i uspešno savladati samo velikom aktivnošću, pronicljivošću i upornošću da se pronađu i koriste sva raspoloživa priručna sredstva kojima se mogu ublažiti i nadomestiti sopstveni nedostaci, i naneti efikasni udarci neprijatelju. Izlaz se uvek mora i može naći. Zato se sposobnost partizanskog starešina meri i veštinom da brzo i umešno improvizuje.

Mada partizanske jedinice najčešće imaju inicijativu u svojim rukama, događa se, ne tako retko, da nekoj od njih neprijatelj za izvesno vreme oduzme inicijativu. To se obično događa za vreme manjih ili većih neprijateljskih ofanziva. Tada za partizanske starešine i jedinice nastupaju veoma teški dani. Borbe se vode danonoćno, često i u taktičkom okruženju. Okupator koncentriše daleko brojnije snage i znatna vatrena sredstva. Uz to, organizuje intenzivno izviđanje sa zemlje i iz vazduha, ne dozvoljava partizanima da se od njega odlepe, energično ih goni itd. Borbe traju danima. Gubici su znatni, ishrana slaba i neredovna, a sna i odmora nema. Fizička i psihička iscrpenost dolazi do krajnjih granica. Uslovi su tako teški da bi za »normalno« vojničko rezonovanje nemoguće bilo dalje voditi borbu. Tako su na primer, u petoj neprijateljskoj ofanzivi članovi engleske vojne misije predlagali (sasvim dobronamerno) da je najbolje da se jedinice predaju neprijatelju. Međutim, partizanske starešine i za ovo imaju svoja merila. Oni su, blagodareći visokom moralu i izvanrednoj snalažljivosti bili uvek u stanju da nađu izlaz i iz najtežih situacija. Mnoge naše jedinice su to u ratu više puta pokazale. Interesantan je u tom pogledu slučaj koji se dogodio grupi rukovodilaca i boraca 1. makedonsko-kosovske brigade. Brigada se prvom polovinom februara 1944. godine probijala preko visokih planina i snežnih nameta iz Grčke ka Poreču u Makedoniji. Prešavši 300 km, gladna i iscrpna, upala je u snažnu neprijateljsku ofanzivu. Otpočele su iznuravajuće borbe. Svaki dan su vođene borbe u okruženju. Iscrpenost je bila maksimalna, počeli su se pojavljivati slučajevi halucinacije. Donesena je odluka da se brigada probije u severnu Grčku. Kad je noću prelazila komunikaciju Prilep — Kavadar napadnuta je sa svih strana. Jedna grupa od oko 50 boraca

i rukovodilaca odsečena je od brigade i nije uspela da pređe komunikaciju. Ujutro se grupa prikupila. Starešine su konstatovale da im je nemoguće probiti se za brigadom. Odmah su formirale novu jedinicu (pošto su borci bili iz raznih jedinica brigade) i partijsku organizaciju i odlučile da se probiju u zapadnu Makedoniju. Kad je jedinica stigla na tu teritoriju tamo nije bilo partizanskih jedinica, jer je neposredno pre toga preko tog terena prohujala neprijateljska ofanziva. Ustanak je na tom području preživljavao krizu. Komanda grupe se odmah povezala sa političkim radnicima na terenu i odlučila da tu ostane. Otpočet je intenzivan politički rad na terenu i jedinica je štitila narod od okupatora. To je povratilo elan za borbu tamošnjem stanovništvu. Pošto su borci videli da se njihova brigada nije vratila u Makedoniju, odlučili su da se probiju po svaku cenu do nje. Probijajući se preko teritorije Jugoslavije, Albanije i Grčke, uz manje akcije, došli su 20. aprila u sastav brigade. U brigadi je zbog toga zavladao oduševljenje jer se verovalo da je cela grupa uništena.³³

Ratna praksa je pokazala da je jedno od najbitnijih svojstava partizanskog starešine njegova sposobnost da na bazi bezgranične vere u sopstvene snage pronalazi izlaze i u najsloženijim situacijama. Za njega nema »nemogućih« situacija. On nikada ne priznaje da ga neprijatelj može baciti na kolena i prisiliti da odustane od borbe. Neprijatelj može naneti njegovoj jedinici znatne gubitke, može ga u ovoj ili onoj borbi pobediti, može čak i razbiti jedinicu kojom komanduje — ali on mora uvek biti u stanju da gvozdenom istrajnošću i veštim komandovanjem i snalaženjem izvlači jedinicu i iz najtežih situacija, da je oporavi ili ponovo prikupi, i da nastavi borbu sa neprijateljem. Kada se prebrodi kriza, prouzrokovana okupatorskom ofanzivom, tada se uslovi borbe ponovo menjaju. Partizanskom starešini pružaju se nove mogućnosti da preuzme inicijativu i nastavi sa ofanzivnim dejstvima.

Priroda i karakteristike partizanskih dejstava utiču i na mesto gde će se nalaziti starešina u borbi. Uspeh naj-

³³ Prema kazivanju tadašnjeg komandanta 1. makedonsko-kosovske brigade Petra Brajovića.

većeg broja partizanskih akcija zavisi od brzine i odlučnosti dejstava. Brzim dejstvom neprijatelj se iznenađuje i zbunjuje, dezorganizuje se njegova odbrana, i onemogućava mu se da mu priteknu u pomoć druge snage. Odlučnost, pak, u dejstvu omogućava da se napad izvede silovito i energično. Takvim napadom se zadobija preimućstvo nad neprijateljem i postiže najveći borbeni efekat za kratko vreme. Zbog toga se nužno javlja potreba da se partizanski starešina u borbi nalazi na rešavajućem mestu. Više nego u regularnoj armiji, on treba da se nalazi sa isturenijim delovima. Na taj način on ličnim uvidom stiće pravu sliku o neprijatelju, i može brzo da dopuni ili izmeni raniji plan borbe i da bez gubitka u vremenu izda potrebna naređenja i uputstva jedinicama. Pored toga, neposredno pred napad prednji delovi mogu da naiđu na izvesne teškoće i prepreke, koje ih mogu zadržati ili zburniti (gubitak orijentacije; nailazak na nepredviđenu prepreku ili borbeno obezbeđenje; iznenadna pojava neprijatelja odakle se nije očekivao i sl.), što može da spreči napad cele jedinice. Kad se starešina nalazi sa prednjim delovima, može odmah da preduzme mere kako bi jedinica brzo savladala nastale teškoće. To može biti presudno za celu akciju. Za uspeh borbenog poduhvata često može da bude presudno da se brzo likvidira neko uporište; da se deo jedinice neopažen provuče u centar neprijateljskog rasporeda; da se vešto postavi zaseda na komunikaciji; da se likvidira obezbeđenje na mostu preko koga se mora preći, itd. U svim tim i sličnim slučajevima poželjno je da starešina bude sa delovima jedinice koji izvršavaju odlučujuće zadatke. Njegovo prisustvo garantuje da će se sve to obaviti uspešno i brzo. Isto tako, prisustvo starešine u prvim redovima utiče na elan cele jedinice i povećava njenu snagu napada. Iz svih tih potreba i razloga neophodno je da partizanske starešine, zaključno sa komandantom brigade, komanduju u borbi jedinicom na taj način da što neposrednije ostvare lični uvid i uticaj na tok događaja. Da se nalaze u žiži borbenih zbivanja, da u njima lično učestvuju, i da odatle rukovode borbom.

Novi tehnički i taktički problemi

Burni razvoj savremene ratne tehnike utiče i na partizansko ratovanje. Istina, posmatrano u celini, uticaj tehnike na partizansko ratovanje nije i ne može biti tako snažan i izrazit kao u tzv. regularnom (frontalnom) ratu, zbog toga što se u njemu može koristiti samo deo raspoložive tehnike, i to pretežno lakše. No, ipak, taj uticaj postoji u stepenu koji je direktno srazmeran brzini i kvalitetu izmene naoružanja i opreme koji se u njemu primenjuju.

Od mnogobrojnih usavršenih ili novih borbenih sredstava koja bi se danas mogla upotrebiti u borbi protiv partizanskih jedinica, po svojim mogućnostima i značaju, posebno se vidno ističu ABH-oružje, helikopteri i infracrvena tehnika. Po svemu sudeći, oni bi danas uneli najviše novina u partizansko ratovanje, i postavili pred partizanske starešine mnoge nove probleme.

Imajući u vidu ulogu i značaj partizanskih dejstava, na jednoj strani, i sve veći broj atomskih projektila manjeg kalibra, na drugoj, logično je pretpostaviti da bi u uslovima razvijenijeg partizanskog rata okupator upotrebio atomsko oružje u borbi sa partizanskim jedinicama. (Svakako ne bi ga upotrebljavao masovno kao na »frontu«, prvo, jer mu to ne bi bilo toliko potrebno, i drugo, što se partizanske jedinice nalaze na području gde su raspoređene njegove jedinice i ustanove.) Isto tako, dosta je verovatno da bi u tim uslovima upotrebio hemijsko i biološko oružje.

Upotreba atomskog oružja bi neizostavno uticala na krupnije izmene u taktici partizanskih jedinica, i na način njihovog materijalnog i sanitetskog obezbeđenja i zbrinjavanja.

Realno je pretpostaviti da partizanske jedinice neće biti dovoljno opremljene sredstvima zaštite. Zato će zaštitu od atomskog oružja starešina najčešće tražiti u promišljenim i pravilno primenjenim taktičkim postupcima. Među njima se po učinku i značaju naročito ističe pokretljivost i brzina manevra. To je i u prošlosti imalo veliki značaj za zaštitu od protivničkog teškog naoružanja. Danas je pokretljivost partizanskih jedinica daleko značajnija. Ona

otežava i onemogućava neprijatelju da pronađe atomski cilj i da ga napadne. Dosta je realno pretpostaviti da će povećana pokretljivost partizanskih snaga biti osnovna i najefikasnija mera za njihovu zaštitu od atomskog oružja.

Atomsko oružje će uticati i na kretanje partizanskih jedinica. Ako se ima u vidu njegova moć tada je jasno da obavezno treba izbegavati pokrete u većim kolonama, ne samo danju već i noću, jer su znatno usavršena sredstva noćnog izviđanja. Po svemu sudeći, četna kolona uz primenu svestranih mera maskiranja bi bila najprikkladnija za izvođenje pokreta i manevara.

Iskustvo je pokazalo da partizanske jedinice nisu uvek bile u stanju da izbegnu taktičko okruženje. Ono je za njih uvek predstavljalo veliku opasnost. Ali, neprijatelj sa tadašnjim (klasičnim) naoružanjem najčešće nije bio u stanju da uništi jedinicu u okruženju. Međutim, pri upotrebi atomskog oružja stvar bi se bitno izmenila. Okružena jedinica može biti lako uništena. Pri tome treba imati u vidu da su danas usavršena sredstva površinskog i vazdušnog transporta, i da su se u vezi s tim povećale mogućnosti okupatorskih snaga da češće i brže ostvaruju taktičko okruženje. Otuda potreba da partizanski starešina kod svih poduhvata, i u svim situacijama, budno prati i proučava mogućnosti neprijatelja da ga okruži i da teži da to izbegne. A kad dođe do okruženja odmah mora preduzeti proboj (ne čekajući noć), pa i po cenu teških gubitaka.

Ranije su partizanske starešine nalazile najsigurnije utočište za svoju jedinicu u velikim šumama. Pri upotrebi atomskog oružja situacija se i tu bitno menja. Šuma pojačava dejstvo udarnog talasa, i u njoj brzo izbijaju veliki požari. I jedno i drugo, a naročito požari, predstavljaju veliku opasnost. Očigledno je, više se ne smeju koncentrisati krupnije partizanske snage u šumi na užem prostoru. A i manje jedinice, koje će se razmeštati u šumi, moraće primenjivati specijalne postupke i mere: raspoređivanje bliže ivicama šuma; obavezno ukopavanje; češće menjanje mesta bivakovanja itd. Pored toga, partizanske jedinice će

više nego ranije, u cilju veće zaštite tražiti druge (sigurnije) zaklone van šuma: uvale, pećine, kamenjare. A njih na brdsko-planinskom zemljištu ima mnogo.

Pri dekontaminaciji ljudstva i opreme partizanski starešina će se najvećim delom oslanjati na mesna sredstva i na improvizaciju: »partizanska burad«, prskalice, filtri za prečišćavanje vode, adaptiranje prirodnih zaklona, i sl. Moraće da osposobi svoje ljudstvo da upotrebom i najprimativnijih sredstava uspešno vrši dekontaminaciju. Za razliku od regularnih jedinica na frontu partizanske jedinice, najverovatnije, neće imati potrebe da vrše dekontaminaciju zemljišta. Kad utvrde (dozimetrom) postojanje opasne doze, one će se izvlačiti iz kontaminiranog rejonu ili će ih zaobilaziti.

U borbi protiv partizanskih jedinica neprijatelj može da upotrebi biološka i hemijska sredstva. Pošto se njegove trupe ne nalaze u neposrednom kontaktu sa partizanima ne preti mu opasnost, kao u frontalnom ratu, da će upotrebom tog oružja naneti gubitke sopstvenim trupama. Može se očekivati isto tako da će neprijatelj ubuduće široko upotrebljavati biološka i hemijska sredstva protiv civilnog stanovništva i stoke na slobodnoj teritoriji, protiv poljoprivrednih kultura, za zagađivanje vode — kao i bojne otrove protiv partizanskih jedinica. Zbog toga partizanski starešina obavezno treba da poznaje postupke i mere protivhemijske zaštite, kako bi otklonio opasnost od svoje jedinice, i u tom pogledu pružio pomoć stanovništvu.

Atomsko oružje je za partizanske jedinice postalo veoma značajan objekat za dejstvo. Uništenjem tog oružja maksimalno bi se doprinelo snagama na frontu, a i vlastitoj bezbednosti. Naročito će biti moguće dejstvovati na one projektele čiji se vatreni položaji nalaze u većoj taktičkoj ili operativnoj dubini. Uništenje atomskog oružja biće čest zadatak partizanskih jedinica. Izvršavaće ga po zahtevu komandi operativne vojske ili po sopstvenoj inicijativi. Mada se još uvek ne raspolaže potpunim konstruktivno-tehničkim podacima o atomskom oružju, ipak se prilično sigurno može pretpostaviti kakav bi bio način uništenja tog oružja, za vreme marša, u fazi izgradnje vatre-nih položaja, ili kad su već na njima. Partizanske snage

najčešće će uništavati atomske jedinice tako što će likvidirati njihove posade i uništavati lansirna sredstva. Uništavanje lansirnih sredstva može da se vrši eksplozivom na klasičan način. Što se tiče atomske bombe stvar je, razume se, mnogo složenija. Teorijski posmatrano ona bi se mogla rastaviti, samo su za to potrebna stručna lica. Mogućno je zaplenjeni atomski projektil (granatu), naročito manji, i evakuisati.

Iskustva iz rata u Alžiru i Vijetnamu su pokazala da je helikopter veoma pogodno sredstvo u borbi protiv partizana. Kada bi se masovno upotreбили, helikopteri bi znatno povećali manevarsku i borbenu mogućnost agresorskih snaga u borbi protiv partizana. Zbog njihovih osobina sasvim je sigurno — mada još nema praktičnih iskustava — da u uslovima razvijenijeg partizanskog rata, sa osloncem na regularnu armiju, helikopteri mogu efikasno da podrže i dejstva sopstvenih partizanskih jedinica.

Armije koje očekuju da će im se protivnik suprotstaviti i partizanskim dejstvima, predviđaju stvaranje specijalnih pokretnih jedinica za borbu sa partizanima. U njihov sastav bi ulazile specijalne grupe helikoptera.

Uloga helikoptera u borbi sa partizanskim jedinicama naročito će dolaziti do izražaja u fazi pretvaranja operativnog okruženja u taktičko. U vreme kad nije bilo helikoptera okupatorske jedinice najčešće nisu uspevale da to realizuju. Dejstvom po unutrašnjim operacijskim pravcima, partizanske jedinice su najčešće uspevale da iskoriste sprost i propuste protivnika, i da se probiju pre nego što bi taktički обруč bio zatvoren. Pojavom helikoptera napadaču se pružaju daleko veće mogućnosti da brže zauzme položaje i zatvori pravce, koji su značajni za taktičko okruženje. Slično tome, on će, verovatno, često koristiti helikopterske desante i u fazi gonjenja. Protivnik ima sada veće šanse za uspešnu organizaciju i izvođenje gonjenja partizanskih jedinica, zato što helikopteri mogu uspešno da »pretiču« snage koje gone. Pored ovoga, oni omogućavaju da se brže i efikasnije interveniše rezervama na najugroženijim pravcima ili objektima.

Očigledno je da su helikopteri ozbiljan i opasan protivnik partizanskim jedinicama. Zato su partizanske sta-

rešine dužne da pronalaze i primenjuju raznovrsne mere i postupke koje će otkloniti ili umanjiti prednosti koje pružaju helikopteri.

Manje partizanske jedinice ne mogu više, kao ranije, da po više dana prilično bezbedno borave na jednom mestu. Njima sada preti opasnost od helikopterskih desanata, jer se oni mogu iznenada pojaviti i direktno se spustiti (napasti) na sam »logor«. Da bi se tome pariralo najbolje je da manje partizanske jedinice svakodnevno menjaju svoje boravište, makar i na kraćim odstojanjima.

Mogućnost češće upotrebe helikopterskih desanata ističe pred starešine u prvi plan pitanje protivdesantne rezerve partizanskih jedinica. Određivanje ove rezerve nužno je ne samo u odredbenim već i u napadnim borbenim dejstvima, kao i na maršovanju. U odbrani ona će najčešće posedati položaje čiji bi gubitak doveo u opasnost celu jedinicu. Pri napadnim dejstvima rezerva mora biti postavljena i raspoređena tako da može brzo intervenisati na svim važnijim pravcima (mestima), odakle se očekuje helikopterski desant.

Intervencija neprijateljskih rezervi pomoću helikoptera ističe u prvi plan pitanje brzine dejstva partizanskih jedinica. Masovnijom primenom helikoptera neprijatelj ima mogućnost da na ugrožene pravce i rejone brzo prebacuje pojačanja. Zato pri planiranju i izvođenju dejstva, partizanske starešine moraju u prvom redu voditi računa da se borbena dejstva izvode najvećom brzinom, naročito danju.

Novi uslovi vođenja borbe zahtevaju da partizanske starešine poklone naročitu pažnju organizaciji borbe sa helikopterima u vazduhu. Ratna praksa je potvrdila da je helikopter, zbog relativne nezaštićenosti i zbog male brzine u letu (naročito vertikalne), veoma osetljiv na vatru streljačkog naoružanja. Partizani moraju da koriste ovu njegovu slabost. Zato svaka partizanska jedinica mora da organizuje neprekidno »osmatranje neba« i da u jedinici formira posebne vatrene grupe (puškomitraljezi; mitraljezi; pav-mitraljezi) sa specijalnim zadatkom da na određeni znak prihvate borbu sa helikopterima.

S obzirom na ulogu i značaj protivničkih helikoptera, partizanske jedinice će biti upućene da ih napadaju i u njihovim bazama. To neće biti moguće vršiti često zato što će se helikopterske baze nalaziti u sklopu odbrane većih garnizona, i zbog toga što se te jedinice često premeštaju. No, bez obzira na to, treba nastojati da se izvrši takav napad kad god je to moguće, jer se time neprijatelju zadaje osetan udarac.

U situacijama kada bi se partizanska dejstva oslanjala na regularnu armiju, helikopteri bi mogli da pruže partizanima dragocenu pomoć. Pomoću njih se može doturati oružje, oprema, diverzantski i sanitetski materijal, i evakuisati ranjenici. U tim slučajevima pred partizanske starešine, u čiji rejon sleću helikopteri, postavlja se čitav niz zadataka: da pripreme, označe i obezbede teren za sletanje; da organizuju brz istovar; da po potrebi maskiraju helikoptere, i sl.

Nagli razvoj infracrvene tehnike takođe će pred partizanske starešine postavljati mnoge nove taktičke probleme. Sama činjenica što su porasli njen broj i značaj u noćnim dejstvima utiče, i sve će više uticati, na izmenu dosadašnjih borbenih postupaka partizanskih jedinica.

Brzi razvitak optike i elektronike omogućio je izradu čitavog niza sredstava za vođenje noćne borbe na kopnu. Već su izrađeni, i uvedeni u naoružanje, sledeći važniji infracrveni uređaji: infracrveni nišani za streljačko naoružanje dometa 200—400 m; infracrveni reflektori za voženje tenkova i transportnih vozila dometa 50—100 m; infracrveni artiljerijski nišani dometa oko 500 m; infracrveni uređaji za blisko osmatranje; infracrveni uređaji za obezbeđenje pojedinih važnijih objekata dometa do 500 m itd. Nema sumnje da svi ovi uređaji omogućavaju veći zamah noćnih dejstava. Za partizanska dejstva od naročitog su značaja uređaji za blisko osmatranje, infracrveni nišani za streljačko naoružanje i alarmni infracrveni uređaji za obezbeđenje pojedinih objekata.

Karakteristika je svih tih uređaja za osmatranje, i svih nišana za gađanje, da se pomoću njih, do granica dometa, mogu osmatrati i nišani samo oni ciljevi koji se nalaze u ravni polja vida. Drukčije rečeno, svaki cilj koji

je zaklonjen od izvora zračenja — bilo prirodnim ili veštačkim zaklonom — ne može se otkriti.

Uređaji za obezbeđenje objekata postavljaju se oko objekata na nekoliko stotina metara i u kombinaciji sa ogledalima obrazuju neprekidnu liniju infracrvenih zrakova. Kad se preseče linija infracrvenog zračenja nastaje alarm za uzbunu.

Svi infracrveni uređaji su dosta osetljivi na meteorološke pojave. Magla, kiša i gust dim u znatnoj meri ograničavaju ili čak isključuju (u gustoj magli) njihovu upotrebu. Isto tako, postoje maskirna sredstva (boje) koje u znatnoj meri apsorbuju infracrvene zrake, i time ometaju efikasnost uređaja.

Sigurno je da će i partizanske jedinice raspolagati ovim sredstvima, mada u manjem obimu nego operativna armija. Za partizanske jedinice naročito su pogodni laki pasivni uređaji (veličine džepne baterijske lampe) pomoću kojih se mogu efikasno otkrivati protivnički infracrveni uređaji, kao i uređaji za snajpersku pušku.

Očigledno je da će partizanski starešina morati da prilagođava i usavršava svoju taktiku u borbi sa protivnikom koji će (sigurno) raspolagati infracrvenom tehnikom. On će biti prinuđen da pri izvođenju napada pronalazi infracrvene uređaje protivnika i da preduzima mere da ih blagovremeno uništi. Pored toga, jedinice će pri napadu morati da znatno više koriste ispresecano i pokriveno zemljište. Takođe, jedinice će morati da se razvijaju za borbu dalje od protivnika, a odstojanje koje će prelaziti pužanjem biće veće. U slučaju kad se raspolože snajperima za noćna dejstva potrebno je detaljno razraditi njihove zadatke i način dejstva, itd.

Pri napadu na značajnije objekte koji će biti osiguravani infracrvenim alarmnim uređajima, napade je najbolje izvoditi za vreme nepovoljnih meteoroloških uslova. Kad to nije moguće tada jedinice moraju da povećaju brzinu dejstva kako bi onemogućile posadi da se sredi.

Mesto za zasede na komunikacijama treba da je takvo da se teško može otkriti infracrvenim reflektorima sa vozila. Nailazak kolone moći će se utvrditi samo po zvuku (ne vide se farovi) i sl.

ABH-oružje; helikopteri; infracrvena tehnika; vozila koja se kreću van komunikacija; usavršeno streljačko naoružanje; masovnost i raznovrsnost sredstava za diverzije; minijaturizacija radio-sredstava, i dr. sve će više uticati na partizanska dejstva. Borbeni uspjesi partizanskih jedinica sve više će zavisiti od sposobnosti njihovih starešina da znaju upotrebiti nova borbena sredstva, i da su sposobni da se snalaze u borbi sa tehnički dobro opremljenim protivnikom. Uloga i značaj tehnike toliko su porasli i u partizanskom ratovanju da ona sve više zahteva sve šira tehnička znanja i veću sposobnost partizanskog starešine.

U zemlji koja se planski i na širem planu priprema za vođenje partizanskog rata partizanske jedinice neće biti skup polunaoružanih ljudi, već borbeni sastavi sa raznovrsnim, savremenim oružjem i najnužnijom opremom. Razlika u naoružanju između njih i jedinica operativne vojske neće biti velika kao u prošlosti. Zato se partizanske jedinice moraju osposobiti da od prvog dana što efikasnije koriste raspoloživu tehniku.

U borbi sa tehnički dobro opremljenim protivnikom partizanske starešine moraće da pronalaze i primenjuju odgovarajuću (novu) taktiku. Starešina koji bude bolje poznao karakteristike i mogućnosti neprijateljske i sopstvene borbene tehnike biće u stanju da primeni taktičke postupke koji će u određenoj situaciji otkloniti ili umanjiti to tehničko preimućstvo protivnika. Pored toga, i on i njegovo ljudstvo moći će uspešnije da koriste zaplenjena borbena sredstva.

Od velikog je značaja za uspešno vođenje borbe sa neprijateljem da su partizanske starešine što šire tehnički obrazovane. Ekonomična i efikasna upotreba sve raznovrsnije sopstvene ratne tehnike, i sposobnost da se parira i upotrebljava mnogo savršenije neprijateljsko oružje i oprema, nerazdvojni su deo savremene veštine partizanskog ratovanja. Zato i u kvalitetu partizanskog starešine komponenta vladanja borbenom tehnikom dolazi sve više do izražaja. Partizanski starešina koji, pored velike moralne snage, bude raspolagao i tehničkim znanjem mnogo će uspešnije ratovati.

IZGRADNJA VOJNOG KOLEKTIVA

Vojna organizacija više nego i jedna druga zahteva najtešnje povezivanje i ujedinjavanje snaga ljudi. Pobjeda se u ratu i u borbi ne postiže samo hrabrošću i veštinom starešina ili pojedinih boraca, već naporima i borbenom snagom cele jedinice. Borbeni zadaci u savremenom ratu toliko su složeni da ih može uspešno izvršavati samo jedinica visokog borbenog duha, velike istrajnosti i čvrste međusobne povezanosti celokupnog njenog ljudstva. Svaka niža taktička jedinica predstavlja u ratu borbeni kolektiv u kome se objedinjavaju i povećavaju snage pojedinaca.

Snaga kolektiva nije istovetna mehaničkom zbiru snaga njegovih pripadnika. Ona je veća i jača od toga, jer armija nije mehanička već organska celina. U kolektivu se individualne snage udružuju i slivaju u jedinstvenu celinu koja nadahnjuje i jača snage pojedinaca.

Borbena snaga vojnog kolektiva ne nastaje formiranjem jedinice. Kolektiv se ne izgrađuje po naredbi, niti za kratko vreme. To je dugotrajniji proces. U njemu se putem neprekidnog podizanja svesti i borbenog duha, kroz danonoćni rad i borbu, ličnim primerom, rečju i međusobnim uticajem, izgrađuje kod ljudi politička i moralna svest, gde svaki pojedinac usvaja sve one vrline i moralne norme koje su neophodne za uspešno vođenje borbe. Izgradnja kolektiva je veoma dinamičan proces, jer je, pored ostalog, i sam kolektiv dinamična celina, koja nikada nije na istom stepenu jedinstva i na istom nivou borbenosti.

Vojni kolektiv

Vojni kolektiv u ratu i borbi ima mnogo izrazitih specifičnosti koje ga čine drukčijim od ostalih kolektiva društva (preduzeće, porodica, škola i sl.).

Vođenje borbe je glavni smisao postojanja vojnog kolektiva i njegov osnovni zadatak. Merilo vrednosti kolektiva ogleda se u njegovom borbenom duhu i udarnoj snazi, što se svakodnevno reljefno meri rezultatima borbe. Jedinica može da bude sastavljena od »idealnih ljudi« (svesnih, čestitih, humanih), ali ako ona nije sposobna i rešena da izdrži sve ratne teškoće i da se bori do pobeđe nad neprijateljem — tada se za nju ne može reći da je dobar borbeni kolektiv. Jer, armija u ratu ne može da odigra svoju ulogu ako njene jedinice ne prožima duh borbenosti, nepokolebljivosti i odlučnosti da u borbi izdrži po svaku cenu. Potrebne oružane borbe opredeljuju i nameću da kolektiv i pojedinci izgrade vrline i usvoje moralne norme koje su nužne za postizanje pobeđe. Među njima se po značaju naročito ističu: rešenost za borbu, izdržljivost, hrabrost, odgovornost, vojnička čast i ponos, i borbeno drugarstvo. Ova svojstva su istovremeno i putokaz svim subjektivnim snagama (starešinama i organizacijama komunista) koji neposredne zadatke treba da ostvare da bi izgradili snažan kolektiv jedinica.

Životni uslovi ljudi u borbi daleko su teži i okrutniji od mirnodopskih. Borba zahteva neuobičajena fizička, moralna i psihička naprezanja svakog pojedinca. Pored toga, držanje, postupci i međusobni odnosi ljudi odvijaju se u situaciji kada neprijatelj svakom pojedincu neposredno i neprekidno pretil fizičkim uništenjem. U takvim uslovima dolazi do snažnog emocionalnog preživljavanja i do ispoljavanja u većem stepenu svega što je u čoveku nagonsko i podsvesno. Pored toga, borba je takva delatnost gde opšti ciljevi svakodnevno zahtevaju celog čoveka.

Specifičnost vojnog kolektiva je i u tome da se život u njemu zasniva na zakonu i logici vojne organizacije, koja se odlikuje čvrstinom i subordinacijom. Vojnička disciplina osnovni je preduslov života i opstanka u borbi bilo koje jedinice. U vojnom kolektivu lični prohtevi i interesi stalno se i strogo podređuju interesima borbe. To se postiže bezuslovnim izvršavanjem naređenja starešina što, pored ostalog, unutrašnji život vojnog kolektiva čini drukčijim od ostalih.

Još jedna izrazita karakteristika vojnog kolektiva u ratu je u tome što ljudi — za razliku od mirnodopskih uslova — u njemu žive neprekidno. Kolektiv je njihov dom. Mnogobrojne društvene aktivnosti, obaveze i brige mirnodopskog života nestaju. Prestaje i ona izvesna objektivna mirnodopska učaurenost čoveka »među svoja četiri zida«. Umesto svega toga on je u ratu celim bićem u kolektivu. Bez obzira na razlike u obrazovanju, profesijama i ranijim životnim navikama ratni uslovi veoma brzo povezuju ljude, zbližuju ih i upućuju jedne na druge.

Razumljivo, svi ovi uslovi i karakteristike borbe udaraju svoj pečat na puteve i način izgradnje borbenog kolektiva. Zato je i potrebno da starešine u ostvarenju ovog zadatka polaze, upravo, od napred pomenutih specifičnosti. Kopiranje sadržaja, metoda i formi pedagoškog rada drugih vrsta kolektiva ne bi im mnogo pomoglo da pronađu najefikasnije metode izgradnje jedinice.

O ulozi kolektiva, i načinu sjedinjavanja ljudi u njemu, u savremenoj vojnoj teoriji ima različitih gledišta. I u ovim pitanjima bitno se razlikuju idealistička od materijalističkih.

Savremena buržoaska (idealistička) sociologija i psihologija veoma se intenzivno bave pitanjima ljudskog faktora u ratu, a posebno položajem i odnosima ljudi u vojnom kolektivu. Ranije je bilo reči o društveno-ekonomskoj uslovljenosti i glavnim polaznim osnovama tih pogleda.

Budući da psihološku sociologiju ne interesuju suštinska društveno-ekonomska pitanja razvoja društva, ona se dublje i ne bavi izučavanjem karaktera ratova i ciljeva za koje se vode. Pošto u celini nju ne interesuje društveno-ekonomska sadržina — već prvenstveno oblici društvenih odnosa — to se moralo odraziti na način proučavanja odnosa među ljudima u ratu.

Starešine su, prema toj teoriji, »idealni tipovi« oko kojih se okreće čitav život kolektiva. Oni su ti koji zrače svim vrlinama koje su potrebne ljudima u borbi. Ljubav i odanost vojnika prema starešini najjači je temelj morala armije. Vojni kolektiv je objekat koji starešina izgrađuje i modeliš e prema svojim zamislima. Starešina po svom mestu, funkciji i sposobnosti stoji iznad kolektiva.

Vrednost vojnog kolektiva skoro isključivo zavisi od kvaliteta starešine i njegove umešnosti da poveže ponašanje i akcije pojedinaca u jedinstvenu celinu.

Nasuprot ovim gledištima, koja se u proučavanju moralne snage ljudskog faktora pretežno kreću u opisivanju i razjašnjavanju formalnih veza među ljudima u borbi, marksistička teorija svojim pogledima i analizama proniče u bit pitanja morala ljudi u borbi, tj. u probleme borbene snage vojnog kolektiva.

Marksistička teorija pridaje značaj psihičkom životu ljudi i njihovim međusobnim odnosima, ali odbacuje gledište da se samo time, i prvenstveno time, mogu da objasne motivi koji pokreću čoveka u borbi. Naučna analiza rata, kao društveno-istorijske pojave, pokazuje da moralna snaga ljudi u borbi nije prvenstveno psihološke prirode, već da ona izvire iz strukture društvenih odnosa u kojima ljudi žive. Moral je poseban oblik društvene svesti. On je odraz društveno-ekonomskih uslova i vezanosti ljudi za svoju društvenu zajednicu, i za njene osnovne interese i ciljeve u ratu. Otuda se i moral ljudi u ratu i borbi prvenstveno formira na bazi ideološko-političke svesti o karakteru i ciljevima rata. Borbeni moral je čvršći i jači ukoliko je svaki pojedinac, i ceo kolektiv, uveren u pravednost stvari za koju ratuje, i ako se kod njega na bazi takve svesti oformi čvrsto ubeđenje i rešenost da se u borbi mora izdržati i pobediti, po ceni bilo kakvih napora i žrtava. Zato i moralna snaga vojnog kolektiva nije, i ne može biti, prvenstveno u psihičkim svojstvima ljudi. Povezano s tim, i odnosi među ljudima u borbi ne određuju se prvenstveno psihičkim svojstvima i manifestacijama pojedinaca. Jer se ti odnosi, i moralne norme koje ih regulišu, zasnivaju na interesima ljudi koji u borbi učestvuju. Ukoliko su shvatanja i ubeđenja starešina i vojnika jedinstvena u pogledu ciljeva rata koji vode utoliko su, prirodno, i temelji na kojima se formira moralna snaga kolektiva dublji i čvršći. Tada je volja za borbu veća i odlučnija. Zbog toga marksistička teorija zastupa gledište da je osnovna veza koja spaja ljude u vojnom kolektivu jedinstvo njihovih političkih interesa i pogleda, tj. jedinstveno gledanje na ciljeve rata i na izvršenje borbenih zadataka.

Marksistička vojna teorija, isto tako, drukčije tretira i ulogu kolektiva, odnosno samih vojnika, u formiranju borbene snage jedinice. Polazeći od postavke o ulozi i značaju svesti u društvenom kretanju na jednoj, a proučavajući praksu odnosa u socijalističkom društvu na drugoj strani, ona je utvrdila da u oružanim snagama socijalističkih armija postoje daleko veće mogućnosti da se svestrano razvije aktivnost svakog pojedinca u izgradnji borbene snage kolektiva. Jer, socijalizam kao sistem omogućava svestrano razvijanje čoveka i njegove svesti o zajedničkim interesima, i o maksimalnoj aktivnosti svakog pojedinca na izvršavanju društvenih zadataka. Njega ne razdiru klasični antagonistički interesi i suprotnosti. Zato je socijalističkim kolektivima moguće ostvariti puno jedinstvo ličnih i društvenih interesa. U vezi s tim i vojna teorija socijalističkih zemalja pridaje izvanredan značaj svesnoj aktivnosti svih pripadnika jedinice u izvršenju borbenih (i mirnodopskih) zadataka. Vojni kolektiv nije samo objekat vaspitanja, već se od njega zahteva takva uzdignutost, svest i snaga da sam preuzme ulogu vaspitača — da postane subjekat vaspitanja. Govoreći o tome kako se taj problem postavlja u našoj armiji, drug Tito kaže: »Čovjek je bio i ostaje osnovni faktor naše odbrane, pa zato i odnos prema njemu mora da bude pravilan i da ga podstiče na izvršenje zadatka. Starješine treba sve više da stavljaju vojnika u položaj u kome će dolaziti do izražaja njihove stvaralačke snage, samostalnost i inicijativa — osobine koje su od naročite vrijednosti za svakog pripadnika naše socijalističke armije. Ovako izmijenjen položaj vojnika povećava i ulogu vojnih kolektiva; oni sve više postaju oslonac vaspitne aktivnosti u našim jedinicama.«³⁴

Vrednost svakog vojnog kolektiva ogleda se u tome koliko je on izrastao u kompaktnu borbenu snagu, i kako utiče na svakog pojedinca u razvijanju i jačanju svesti, borbenog duha i drugarstva. To će biti još aktuelnije u uslovima atomskog rata. Rastresitost i veća samostalnost jedinica otežavaće starešinama da ispolje uticaj na svakog

³⁴ *Narodna armija*, br. 1168 od 22. decembra 1961, Intervju druga Tita povodom dvadesetogodišnjice JNA.

pojedince, naročito u četi i bataljonu i višim taktičkim jedinicama. U takvoj situaciji starešinama znatno mogu da pomognu vojni kolektivi svojom povećanom vaspitnom ulogom. Otuda potreba još veće brige starešina ne samo da izgrade takve vojne kolektive već i da znaju da se na njih oslone u podizanju borbene snage jedinice. Da bi starešina što uspešnije izgradio svoj kolektiv on se ne sme postavljati iznad njega. Umesto toga on treba da rukovodi tako da je celokupna njegova ličnost i aktivnost integrirana u kolektiv. Da vaspitava kolektiv živeći sa njim i dejstvujući iz njegove sredine. Tim putem starešina može najuspešnije da oseti i utvrdi raspoloženje ljudi, njihove težnje i misli, da razvija borbeni duh svoje jedinice i da doprinese da ona izraste u kolektiv sposoban da vaspitava svakog pojedinca prema potrebama i zahtevima borbe. Jedino uzajamnim vaspitnim delovanjem starešine i kolektiva moguće je od ljudi sa različitim osobinama, shvaćanjima i navikama izgraditi zdravu i čvrstu borbenu zajednicu.

Mada marksistička teorija odbacuje, kao nenaučne, poglede da je starešina odlučujući faktor morala vojske, ona ističe njegovu veoma značajnu ulogu na tom polju. Starešina je najodgovorniji da od jedinice izgradi takvu borbenu snagu koja će biti sposobna da uspešno izvršava ratne zadatke. Njegova prava i mogućnosti su takvi da on to može da postigne. Međutim, sadržaj i obim tog posla je u socijalističkim armijama mnogo dublji i širi od onog kako ga tretiraju u mnogim buržoaskim armijama. Osnovni zadatak starešina socijalističkih armija nije samo u tome da zadobije poverenje potčinjenih — mada se ni to ne sme potceniti. Njihov zadatak je mnogo širi. Oni su organizatori ideološkog i političkog vaspitanja jedinice, oni u procesu komandovanja razvijaju aktivnost i inicijativu potčinjenih i vode svestranu brigu za životne uslove ljudi u borbi. Na tako široko zasnovanoj vaspitnoj i organizatorskoj delatnosti, starešine su u mogućnosti da razvijaju sopstvenu veštinu rukovođenja ljudima — i da time učvršćuju svoj kolektiv.

Starešina u izgradnji kolektiva

Snaga kolektiva uslovljena je mnogobrojnim faktorima koji deluju na vođenje oružane borbe. U osnovi, sadržaj i merilo njegove snage su borbeni duh (borbenost), disciplina i borbeno drugarstvo.

Borbeni duh jedinice prvenstveno zavisi od političke svesti ljudi. Na prvi pogled izgleda da starešine armija koje vode pravedan rat u tom pogledu ne treba da imaju nikakvih naročitih teškoća, jer im svi objektivni uslovi i faktori idu naruku. Međutim, ratna praksa, naša i drugih armija, pokazala je da je izgradnja borbenosti jedinica i u ovim armijama veoma složena. To nije neko »akademsko« pitanje o kome bi se ljudi samo izjašnjavali. Umesto toga, u ratu se radi o svesti koja treba da preraste u ličnu ubeđenost, koja se ispoljava u odlučnosti i izdržljivosti u borbi i spremnosti da se za te ciljeve žrtvuje i život. A svi ljudi u jedinici nisu na istom stupnju ideološke i političke svesti, niti su u istoj meri razvijena njihova društvena osećanja (ljubav prema domovini, mržnja prema neprijatelju, klasna solidarnost, itd.). Isto tako, psihička konstitucija ljudi je različita, i ona, sa svoje strane, utiče na snagu ispoljavanja borbenog morala. Pored toga, moral jedinice nije i ne može biti nepromenljiv. Naprotiv, na njega svakodnevno utiču razni faktori, kao: uspesi i neuspesi armije u celini, i dotične jedinice; vlastiti gubici; fizički i psihički zamor; novo oružje neprijatelja; nepovoljne vesti o porodici i stanju u pozadini, i sl. Ovo, pored ostalog, ukazuje na velike teškoće koje iz te oblasti stoje pred starešinama u ratu. Svi koji su u njemu učestvovali to su dobro upamtili. Treba dosta napora, usmerene akcije i veštine da se u jedinici izgradi i održi visoka politička i moralna svest (visoki borbeni duh) — pa makar se raspolagalo i sa veoma svesnim ljudima.

Snaga borbenog duha jedinice počiva na svesti svakog pojedinca o svojoj obavezi prema domovini. Ta se svest formira kod ljudi još u doba mira, ali u ratu poprima svojevrsne oblike i manifestacije.

Kada rat izbije najneposrednije su ugrožena sva materijalna i duhovna blaga društvene zajednice. U tim

sudbonosnim danima zajednica koja vodi pravedan rat sa punim pravom očekuje od svojih građana da će je odlučno braniti svim raspoloživim snagama i sredstvima. Takvu spremnost i rešenost starešine i vojnici treba da dokažu delom, na bojištu. I to danonoćno: u jurišu; u odbrani; u marševima i besanima noćima.

Da bi se borbe uspešno vodile starešina je dužan da svakom pripadniku svoje jedinice ulije svest o ratnim obavezama prema domovini, i da je maksimalno razvija. Potrebno je da svakom pojedincu što više približi i konkretizuje uzvišene obaveze zaštite i odbrane otadžbine. Borcima treba razjasniti da domovina nije nešto apstraktno, nešto što živi van njih i njihovih interesa; da nju čine oni, njihove porodice, prijatelji, poznanici i ostali građani, i sva njihova materijalna dobra. Popusti li se pred neprijateljem sve će to biti uništeno, izgubljeno i obeščašćeno. Da bi mu se to onemogućilo postoji samo jedan jedini put: odlučno mu se borbom suprotstaviti; nemilosrdno ga i odlučno tući. A da bi se u borbi pobedilo nije dovoljno, niti glavno, žrtvovati se za pobedu opštih interesa. Jer, pobjeda se u ratu ne postiže žrtvovanjem već uspešnim vođenjem borbe. Da bi se pobedilo treba živeti; treba imati moralne snage da se neprijatelj dočeka, i veštine da mi njega uništavamo — umesto on nas.

Učiniti da su ove istine kristalno jasne svakom vojniku jedinice, da ih svaki pojedinac usvoji, svrha je celokupnog vaspitnog rada starešine u ratu. Ali, to se ne postiže akademskim tiradama. U ratu ponajmanje ima vremena za duge priče i »konferencijašenja«. Ratni uslovi traže poseban, ratni stil rada starešine u ostvarenju vaspitnih ciljeva. To je takav način rada koji je u potpunosti prilagođen ratnim uslovima. Ratni stil rada treba da je gibak, strogo usmeren cilju i ekonomičan. Potrebno je sa malo reči i za kratko vreme — na maršu, u borbi, na položaju, posle borbe — usmeriti pažnju svakog borca na ono što je najvažnije. Starešina treba da ume da obaveze pojedinaca prema domovini neprekidno povezuje sa njihovim borbenim zadacima i radnjama. Obaveza prema domovini ispunjava se u svakoj pojedinačnoj borbi. Ona se ogleda i u tome koliko je borac odvažan i hrabar; kako se

utvrđuje; koliko je precizan kao strelac; da li je budan i sl. Starešina je dužan da kritikuje nedostatke svakog pojedinog borca i da ih povezuje sa njegovim obavezama prema jedinici i narodu. On tako najefikasnije utiče na razvijanje svesti ljudi i na jačanje borbene snage svoje jedinice. Inače, dogodiće se da se vojnici zaborave i olabave, da efikasno ne izvršavaju borbene zadatke.

U armijama koje vode pravedne ratove retki su pojedinci koji ne odobravaju ratne ciljeve svoje domovine. Ali i pored toga to nije dovoljno da bi se ljudi odlučno borili protiv neprijatelja i da bi u borbi izdržali. Za uspješno vođenje borbe potrebno je istovremeno otkriti, shvatiti i razobličiti mračne ciljeve agresora. Iz toga se rađa mržnja prema neprijatelju. Ali, u ratu to nije ona vrsta mržnje koju čovek nosi u sebi, na primer, u doba mira, prema nekom ko ga je uvredio, ili prema nekom ko mu je naneo materijalnu štetu. Takva mržnja je bleđa i manje trajna. U ratu se neprijatelj mora mrzeti celim bićem, razumom i srcem. I to trajno.

Razvijanje duboke mržnje prema neprijatelju ne postiže se time što će se održati nekoliko predavanja, ili pomoću gromkih parola. To je mnogo složeniji zadatak. Praksa je pokazala da starešine ostvaruju ovaj zadatak raznim metodama i sredstvima: kratkim izlaganjem zadatka; govorom pred borbu, čitanjem proglašenja, naredbi i vesti; razgovorom sa pojedincima i manjim grupama; iznošenjem primera ispoljavanja mržnje i sl. Svaka reč i gest starešine u ratu mora da budu upereni prema neprijatelju: kad se puca u njega, kad se razgovara sa ranjenim borcem, kada se analizira prethodna borba, kad se vrše pripreme za predstojeću, kao i kad se žale poginuli drugovi i kad se proslavljaju uspjesi jedinica. Puna i neprekidna mobilnost jedinice u mržnji prema neprijatelju važan je preduslov uspeha u borbi. A prava borbena vrednost jedinice, tj. vrednost svakog pojedinca i celog kolektiva, meri se brojem uništene žive sile i ratne tehnike neprijatelja. Glavna akciona parola oko koje starešina okuplja i vaspitava svoj kolektiv mora uvek biti: uništiti neprijatelja! Ubiti (zarobiti) što više neprijateljskih vojnika!

Jačanje mržnje velikim delom zavisi i od rezultata koje jedinica postiže u borbi. Kad ljudstvo vidi da nije u stanju da se uspešno bori sa protivnikom, kod njega automatski splašnja i raspoloženje za borbu. Tada se mržnja prema neprijatelju začaurava, pasivnija je i nemoćnija. Naprotiv, kad se borci uvere da i neprijateljski vojnik pada od hica dobrog nišandžije, da je tenk nemoćan pred topovskom granatom ili ručnim bacačem, da i neprijatelj beži kad mu se dobro »potpraši« — tada kod jedinice raste samopouzdanje, a mržnja se razvija i jača u pravcu još veće mobilizacije sopstvenih snaga u borbi protiv neprijatelja.

Kad starešina uspe da kod svog ljudstva razvije visoku političku svest, on je time stvorio pogodno tle za razvijanje njihove moralne svesti. Kod čoveka koji zna zašto se bori i šta brani, koji je ubeđen u pobeđu, i kad je na osnovu svega toga, spreman da založi sve svoje snage za uspeh borbe i ciljeva rata, nije teško razviti moralna svojstva koja prevazilaze interese i egoizam pojedinaca. Tada je moguće izgraditi kod ljudi borbenu drugarstvo, hrabrost, požrtvovanje i vojnički ponos. Oslanjajući se na takvu svest starešina je u stanju i da u svojoj jedinici izgradi svesnu vojničku disciplinu, koja je jedna od bitnih komponenta borbene snage vojnog kolektiva.

Uloga discipline nikada i ni u jednoj armiji nije bila sporna, mada su bili sporni njeni izvori, metodi i sredstva pomoću kojih je izgrađivana. Armija se ne može zamisliti bez discipline. Njome se učvršćuju njeni redovi i povećava efikasnost. Disciplinom se u jedinicama čvrsto povezuju snage pojedinaca u jednu celinu, maksimalno mobilize njihova energija i obezbeđuje brza i efikasna realizacija odluka i naređenja. To je uočio i reljefno istakao i Engels na primeru borbe mameluka i Francuza navodeći mišljenje Napoleona o njoj. Mameluci su bili odlični konjanici i nenadmašni individualni borci, ali nisu raspolagali čvrstom organizacijom i disciplinom koja bi im omogućavala uspešno vođenje borbe u većoj masi. Zbog toga se odnos u borbi mameluka i Francuza menjao ovako: 2 mameluka

su bila jača od 3 Francuza; 100 Francuza se moglo uspešno boriti sa 100 mameluka, ali 1.000 Francuza je pobeđivalo 1.500 mameluka.³⁵

Nije teško zamisliti šta bi se dogodilo u savremenoj borbi sa jedinicom bez čvrste discipline. U vreme naglog porasta snage vatre, brzine dejstva i siline udara svako dvoumljenje boraca da li da izvrše dobijeno naređenje, njihovo labavo i sporo dejstvo na bojištu, neodlučnost i neaktivnost u međusobnoj podršci u borbi — omogućilo bi protivniku da ih uništi. Neprijatelju se u današnjim uslovima borbe može uspešno suprotstaviti samo homogen borbeni kolektiv, koji je u stanju da svoju snagu brzo iskoristi. Zato se u današnjim uslovima snaga borbenog kolektiva, pored ostalog, meri stepenom svesne discipline. Snažan je i dorastao za borbu onaj kolektiv u kome se naređenja izvršavaju bezuslovno, samopregorno, potpuno i do kraja; u kome je kod svakog pojedinca razvijena odgovornost; gde borci odlučno potpomažu jedan drugog. Jednom rečju, disciplina cementira borbenu snagu kolektiva.

Armija u kojoj disciplina izvire iz moralno-političkog jedinstva njenih redova, i koja se u celini oslanja na svest ljudi, ima veliko preimućstvo nad armijama koje to nemaju. Međutim, povoljne objektivne okolnosti i mogućnosti same sobom ne izgrađuju disciplinu. Nju stvaraju i učvršćuju u prvom redu starešine.

U mirnodopskim uslovima događa se da mlad i neiskusn starešina više obraća pažnju na formalnu nego na suštinsku stranu discipline. Nasuprot tome, u ratu nikome ne pretila opasnost od takve jednostranosti. Rat ne trpi formalizam. On traži suštinu stvari. Tako se starešina još prvog dana rata susreće sa suštinskim pitanjima discipline — koliko su on sam i ljudstvo kojim komanduje spremni da izvršavaju borbene zadatke i naređenja.

Priviće ljude na čvrstu vojničku disciplinu teže je u ratu nego u miru, jer su zadaci u ratu daleko teži i neuporedivo opasniji. Ovo se naročito odnosi na prve dane rata, kada u jedinicu dolazi tek mobilisano ljudstvo, kad

³⁵ Engels, *Anti-Dühring*, Naprijed, Zagreb, 1946, str. 132.

prelazak sa mirnodopskog u ratno stanje predstavlja za celu jedinicu isuviše velik preokret i kad se još nema dovoljno borbenog iskustva. Nije mali broj ljudi u jedinicama koji prvih dana rata ne shvataju da je, na primer, za vođenje borbe nužno ceo dan kopati rov; da se položaj ne sme napustiti bez naređenja; da se na borbenom obezbeđenju mora uvek biti maksimalno budan; da se pod neprijateljskim kuršumima može i mora seći žica i razminirati minsko polje; da se moraju izvršavati »nemogući« zadaci. To je stvarnost sa kojom će se prvih dana rata susresti u manjem ili većem obimu svaki starešina.

Kad bi starešina čekao da sve to detaljno objasni svojim borcima, da ih dugo ubeđuje, prošlo bi mnogo dragocenog vremena za koje vreme jedinica ne bi mogla da izvršava borbene zadatke. Još bi se više izgubilo vremena kad bi se borcima prepustilo da oni sami dođu do tog saznanja. Iz tog razloga starešina treba da primeni efikasnije metode i mere. Ratna praksa je pokazala da su među njima najefikasniji oni kad starešina od prvog časa rata zauzme odlučan i beskompromisan stav po pitanju izvršenja borbenih zadataka, kad strogo zahteva da potčinjeni u potpunosti izvršavaju dobijene zadatke i naređenja, i da se u svakoj situaciji maksimalno založe u borbi. Posle izdate zapovesti i naređenja nema nikakvog ubeđivanja niti praštanja onima koji se pravdaju time da nisu bili ubeđeni u pravilnost zadatka koji su dobili.

Usled mnogobrojnih ratnih teškoća, izvestan broj ljudi je sklon da i u borbi ide linijom manjeg otpora, i da zadatke ne izvršava kako bi to morao. Trošenje snage u kopanju rova takvima izgleda bespredmetno; skloni su da na maršu zbog umora izostanu iza jedinice; zbog opasnosti po život odustaju od izvršenja zadatka i sl. Starešina ni u kom slučaju ne sme sentimentalno da ispolji »razumevanje« za teškoće ove vrste i da borcima gleda »kroz prste«. Teškoće u ratu zaista postoje. One su ogromne i pogađaju svakog pojedinca. Ali starešina pri tome mora stalno da ima na umu da mu jedinica nije poverena zato da bi žalio ljude, već da im u borbi sačuva živote i pobjedi protivnika. Suština logike i etike u ratu je u tome da se ne štede napore ljudi koji doprinose efikasnijoj borbi

sa neprijateljem, pa ma koliko oni bili teški i »nemogući«. Zbog toga starešina i nema moralno pravo da radi obratno: da čuva znoj ljudi a da ne čuva njihovu krv; da žali pojedinca a da ne štiti i čuva interes cele jedinice.

U prvim danima rata naročito je za branioca značajno naučiti i privići jedinice da ne smeju napuštati položaje bez naređenja starešine. Agresorske snage otpočinju rat energičnim udarima i smelim manevrima, sa težnjom da razbiju snage branioca, da ih zaplaše i onemoguće u pružanju organizovanog otpora. Jedinice tada ne raspolazu borbenim iskustvom i deo ljudstva (vojnika i starešina) sklon je da olako napusti svoje položaje. Ukoliko se to ne suzbije, već zahvati celu jedinicu, tada će ona izgubiti veru u sopstvene snage, bežaće pred svakim napadom i neće zadugo biti sposobna da se bori protivu neprijatelja. Takva jedinica za neprijatelja ne bi predstavljala bilo kakvu ozbiljniju opasnost. Da se to ne bi dogodilo starešina mora od prvog momenta da se sa svom ozbiljnošću, brižljivošću i strogošću odnosi prema ovom pitanju. Svakoј jedinici, borbenoj grupi i pojedincu mora biti jasno i odlučno postavljen zadatak i obaveza u borbi. Od prvog dana rata potčinjene treba učiti da istraju u izvršavanju borbenih zadataka, bilo kad su im precizirani ili kad ih sami postavljaju svom ljudstvu. Ovo je naročito značajno za atomske uslove gde bi pojedine starešine mogle da pravdaju neizvršenje zadataka time što je neprijatelj upotrebio ABH-oružje. Oštra kritika i prekor moraju tada biti upućeni svakom prekršiocu. Pri tome kod drastičnijih slučajeva nužno je primenjivati i strože mere (disciplinska kazna, smenjivanje, stavljanje pod sud). Takav čvrst i odlučan stav starešine uz neumorno i stalno podučavanje boraca u veštini ratovanja, i lični primer postojanosti u borbi — doprinose iz dana u dan da jedinica što pre očvrstne i da se što bolje osposobi za uspešno vođenje borbe. Tada će se i svaki pojedinac na praksi ubediti kolika je snaga discipline i koliko je neophodna za jačanje borbene sposobnosti jedinice.

Čvrstina i strogost starešina u traženju da se borbeni zadaci i naređenja izvršavaju bez pogovora i u potpunosti ne protivureče postojanju svesne discipline u armiji. Jer

vojnička strogost ne znači grubost i vređanje ljudi. Strogost je sasvim nešto drugo. To je obaveza i pravo starešina da u interesu borbe energično zahteva i obezbedi da svaki pojedinac efikasno izvršava svoj deo zadatka. Starešina ne ispoljava strogost iz ličnih pobuda ili čefa. On to radi po nalogu domovine, u interesu postizanja pobede, u cilju maksimalne mobilizacije svih snaga jedinice. Vojnička čvrstina i strogost starešina je u interesu svakog borca, jer to doprinosi da se neprijatelj tuče što efikasnije i sa manje žrtava. Zbog svega toga svesni borci pravilno razumeju neophodnost i značaj čvrstine, discipline i strogosti svojih starešina. Oni shvataju da takvi kvaliteti starešina doprinose da jedinica brže preodoli momentalna iskušenja i slabosti; i da se mobilise i usmeri energija svakog pojedinca u potrebnom pravcu. To je sila koja doprinosi da se snage svesnih boraca još čvršće povežu, da se izgradi snažniji borbeni kolektiv.

Pored borbenog duha i discipline vojni kolektiv karakteriše i drugarstvo. Ne može se ni za jednu jedinicu reći da je izrasla u zdrav i snažan borbeni kolektiv ako njeno ljudstvo nije čvrsto povezano osećanjem i duhom drugarstva. Ono je najvidniji izraz snage kolektiva.

Prijateljstvo i drugarstvo imaju veoma krupan značaj u životu ljudi uopšte. Oni pomažu čoveku kao društvenom biću da se čvršće poveže sa sredinom u kojoj živi i da lakše savladuje životne teškoće. I ono je, razume se, društveno uslovljeno i nosi obeležje društveno-ekonomskih i političkih odnosa. Nasuprot kapitalističkim odnosima u socijalističkom društvu niču i stvaraju se novi, moralniji i humaniji odnosi među ljudima. To je društvo koje sve više postaje slobodna zajednica ravnopravnih proizvođača. U njemu odnosi među ljudima sve više postaju odnosi »... iskrenosti, poverenja, čovekoljublja, trpeljivosti, uzajamne saradnje i pomoći, jednom reči, ljudskih simpatija i drugarstva među ljudima«. ³⁶ Takvi društveni odnosi daju snažan pečat i odnosima u armiji. I jedinice armije su socijalističke zajednice. Postoje velike objektivne mogućnosti da se u njima na bazi zajedničkih interesa stare-

³⁶ Program SKJ; Komunist, Beograd, 1962, str. 127.

šina i vojnika razvije snažno drugarstvo, koje predstavlja jedan od osnovnih stubova moralno-političke snage armije. Govoreći o značaju i perspektivi tog pitanja za našu armiju, drug Tito je oficirima skopskog garnizona rekao: »Vi ste većinom ratnici i vidjeli ste u toku naše oslobodilačke borbe da su osnovnu snagu koja je omogućavala našim borcima da pobjeđuju predstavljali duh drugarstva koji je vladao među nama i disciplina koja je počivala na svijesti boraca... Danas, kad stvaramo i dalje razvijamo našu čvrstu i monolitnu Armiju, mi nastojimo da joj damo i moderno oružje, ali vi, koji ste odgovorni za moralno-političko stanje u našoj Armiji, nemojte nikad zaboraviti na ono što je stvaralo to monolitno jedinstvo u najtežim časovima — nemojte zaboraviti na duh drugarstva između pretpostavljenih i potčinjenih.«³⁷

Nema čoveka koji nije osetio snagu i radost drugarstva, ili bol kad ga izgubi. Međutim, drugarstvo u mirnodopskim uslovima nije isto što je drugarstvo u vojnim kolektivima u ratu. Borba mu daje mnoga specifična obeležja, koja ga razlikuju od drugarstva u ostalim društvenim sredinama.

Ratno drugarstvo je po svom intenzitetu daleko jače od ostalih. Svakodnevna borba za očuvanje društvenih i ličnih interesa koje je neprijatelj ugrozio budi i pokreće latentnu moralnu energiju ljudi, i međusobno ih povezuje. Zajednička borba na život i smrt i svakodnevno savladavanje zajedničkih teškoća, čini veze među ljudima dubljim, čistijim i čvršćim. Teško je i zamisliti nešto lepše, ljudskije i plemenitije od drugarstva ljudi koji zajednički podnose ratne tegobe.

Mirnodopsko drugarstvo više je sentimentalno, familijarno i sa više ličnih simpatija. Nasuprot tome, drugarstvo ratnika poprima druga obeležja. Ono se, pre svega, odvija u interesu vođenja borbe sa neprijateljem. Neprijatelja ne može pobediti pojedinac. To se postiže samo udruženim naporima svih pripadnika vojnih kolektiva. Uslovi i interesi borbe zahtevaju da drug druga podržava bez rezerve. Ali ne samo onog koji nam je intimniji pozna-

³⁷ J. B. Tito, *Govori i članci*, Naprijed, Zagreb, 1959, str. 374. ćirilicom.

nik i bolji prijatelj, već svakog iz svoje jedinice — i svaku drugu jedinicu kad je to potrebno. Takvo drugarstvo svakim danom dokazuje svoju vrednost, na teškom ispitu gde postoji samo jedna prolazna ocena: spremnost da se za pomoć svom drugu u borbi založe sve snage, i život ako je potrebno. Iz svih tih razloga drugarstvo ratnika se zasniva na interesima borbe i razvija se i jača u cilju uništenja neprijatelja. Sva obeležja i komponente borbenog drugarstva treba da su podvrgnuti i usmereni ovome cilju.

Borbeno drugarstvo se prvenstveno meri spremnošću ljudi da se zajednički založe i da u ratu jedan drugome nesebično pomognu. Za jedinicu se može reći da je izgradila borbeno drugarstvo tek kad je svaki njen pojedinac spreman da učini sve što je u njegovoj moći da doprinese interesima kolektiva u borbi, i kad je kolektiv spreman da maksimalno podrži i čuva pojedince. Takav kolektiv je oživotvorio princip: »Jedan za sve — svi za jednoga«. Takvi odnosi uzajamne zavisnosti i odgovornosti između pojedinca i kolektiva čine jedinicu monolitnom.

Strah za život nikad nije mogao da bude baza borbenog drugarstva niti pokretačka snaga ljudi u borbi. Strah nije, niti može biti, izvor plemenitih ljudskih vrlina. Njihova osnova je moralna snaga i rešenost da se ljudi u borbi nesebično založe. Ovo se najbolje može videti iz primera armija koje iz bilo kojeg razloga nisu imale dobar borbeni moral. Uporedo sa slabim moralom kod njih nailazimo i na pomanjkanje borbenog drugarstva. Istina, i u takvim armijama moglo se razviti drugarstvo među pojedincima ili manjim grupama, što je sasvim prirodno, jer je čovek društveno biće, ali ono nije moglo da preraste u pravo borbeno drugarstvo. To je sasvim razumljivo i prirodno. Nije logično očekivati da će se za drugove u borbi žrtvovati onaj koji nije spreman da se žrtvuje za domovinu. Potpuno je drukčija slika jedinica snažnog borbenog morala. Kod njih svest o potrebi vođenja borbe i zajednički interesi aktiviraju celokupnu ličnost i oplemenjuju je višim ljudskim idealima. To sve zbližava ljude i razvija među njima borbeno drugarstvo.

Istinsko borbena drugarstvo između starešina i vojnika počiva na zajedničkim interesima borbe. Kad ne bi tako bilo, već kad bi se zasnivalo na ličnim simpatijama, tada bi u jedinici nastala familijarnost i grupašenje. Pojavile bi se grupe i pojedinci koji bi manje ili više simpatisali svog starešinu, što bi remetilo odnose i razjedalo disciplinu. Sve bi to direktno slabilo borbenu snagu kolektiva. Pravo borbena drugarstvo starešina i njihovih potčinjenih je samo ono koje se temelji na interesima borbe i koje ih ujedinjuje da neprijatelja po svaku cenu pobeđe, i da jedni drugima u borbi maksimalno pomažu. Starešina ispoljava i gaji drugarstvo prema vojnicima na taj način što ih umešno priprema i vodi u borbi; što brine o njihovom životu; što sa njima deli sve terete rata, radost i tugu, uspeh i gubitak. Vojnici u takvom kolektivu izražavaju ljubav prema svom starešini neograničenim poverenjem u njegovo vođstvo, i spremnošću da mu zaštite život u svakoj situaciji. Takva uzajamna povezanost starešina i vojnika najsigurniji je pokazatelj borbene snage kolektiva. Starešina ne može od svojih potčinjenih iznuditi drugarstvo već ga može samo zadobiti, i to moralnim autoritetom svoje ličnosti i veštinom komandovanja.

Da bi starešina od svoje jedinice izgradio snažan borbena kolektiv veoma značajno je da zadobije njeno poverenje. Iskustvo je odavno pokazalo da ljude kroz borbu mnogo uspešnije vode starešine koje su stekle puno poverenje i odanost potčinjenih.

Poverenje ljudi kojima se komanduje ne stiče se samo time što je društvo poverilo tu dužnost starešini, niti oficirskim činom, već konkretnim rezultatima koji se u radu i borbi postižu. Zato borci stiču poverenje u svoje starešine prema tome koliko su ubeđeni da njihove starešine znaju da ratuju. Ma koliko ova istina izgledala jednostavna bilo je u svim ratovima slučajeva da pojedine starešine idu drugim (nepravilnim) putevima da bi zadobile poverenje svojih ljudi. Takvi su najčešće pokušavali da steknu poverenje isključivo brigom o ishrani, zdravlju i raspoloženju boraca, popustljivošću prema njihovim slabostima i greškama ili nastojanjem da po svaku cenu sačuvaju živote ljudi u borbi. Ovakvi stavovi su često

demogoški. Oni nanose štetu interesima borbe, jer labave odgovornost boraca i dovode do izbegavanja borbe ili do nedovoljnog angažovanja u njoj. U suštini to je oportunistički koji se u ratu ne sme dozvoliti, jer slabi borbene napore armije. Zato su kod nas u NOR-u takve starešine vrlo oštro kritikovane a, u težim slučajevima, i smenjivane sa komandnih položaja.

Za postizanje uspeha u borbi, pored stručnih znanja, starešini je potrebna i sposobnost da kod svojih potčinjenih razvije optimizam i raspali žar u grudima. Za izvojevanje pobeđe nije dovoljno da su borci ubeđeni u pravednost rata koji vode, i da u sebi nose veru u krajnju pobeđu. Pored toga, potrebno je potpuno mobilisati svest i volju svakog pojedinca za izvršenje konkretnog borbenog zadatka. Takav duh i raspoloženje sposoban je da izgradi samo starešina koji je lično ubeđen u mogućnost izvršenja postavljenog mu zadatka, i koji se sav založi za njegovu izvršenje. Iz saznanja da može izvršiti zadatak, i iz vere u snagu svoje jedinice, niče i raste njihov borbeni optimizam. Tada je i on u stanju da pred svaku borbu plamenom rečju zapali srca boraca, da ih podseti na njihove borbene obaveze, da prenese na njih svoj optimizam, da ih bodri i osnaži. (Ratna iskustva su pokazala da ovo ima veliki značaj za uspeh u borbi.)

Veće uspehe postižu u borbi jedinice kojima starešina jasno istakne i osvetli cilj i put kojim će do njega doći. Tako on pomaže svome ljudstvu da ide najsigurnijim putem u izvršavanju borbenih zadataka. Time se postiže i veće jedinstvo svih učesnika u borbi, jer jedinstvo cilja obezbeđuje jedinstvo volje i akcije.

Kada objašnjava zadatke i situaciju uopšte, starešina ne sme da krije istinu od svojih potčinjenih, pa ma koliko ona bila teška, jer to može da nanese velike štete. U tim slučajevima na moral boraca još bi negativnije uticale teškoće koje su od njih prikrivene. Nasuprot tome, starešina koji uvek razjašnjava položaj jedinice i otvoreno ukazuje na teškoće i opasnosti, mobilise borce i priprema ih i za najteže situacije i zadatke. U NOR-u drug Tito je i savetom i ličnim primerom učio starešinski kadar kako borce uvek treba držati u kursu borbene situacije. Prili-

kom formiranja brigada, i izdavanja bobenih zadataka, on je uvek realno prikazivao svu težinu situacije, ukazujući istovremeno na mogućnost i način izvršenja zadatka. On je tako otvarao perspektivu onima kojima se obraćao. Takav stil rada preneo je na ceo starešinski kadar. Svaki starešina u ratu mogao se uveriti da je snaga njegove jedinice mnogostruko rasla kad joj je jasno i istinito iznosio zadatak i situaciju. Borci uvek vole da im se kaže istina, pa ma koliko bila gorka. Snažan borbeni kolektiv neće pokolebati istina koliko god ona bila za njega nepovoljna. Klasičan primer za to je postupak komandanta 2. bataljona 10. kadrovskog puka srpske vojske u prvom svetskom ratu. Srpska vojska je tada imala izvanredan borbeni moral, a starešine su bile prisno povezane sa borcima. Učestvujući u odbrani Beograda od mnogostruko nadmoćnije Makenzijske austro-nemačke armije u septembru 1915. godine, komandant navedenog bataljona je neposredno pred neprijateljski napad izdao čuvenu zapovest: »Vojnici! Junaci! Vrhovna komanda izbrisala je naš puk iz svog brojnog stanja. Naš puk je žrtvovan za čast Beograda i otadžbine... Vi nemate više da se brinete za živote vaše koji više ne postoje... Zato napred u slavu!... Živeo Beograd!«³⁸ Ukazivanje na težinu zadatka i situacije, ma koliko bili »nemogući«, kod homogene jedinice budi nove snage i podstiče je na još veća pregnuća i samopregor.

Iz napred izloženog vidi se da starešina koji uspešno rukovodi jedinicom i koji postiže uspehe u borbi — a pri tome ne gubi nepotrebno svoje ljude i ne rasipa njihove snage — stiče trajno poverenje svoje jedinice. Jer, ništa uspešnije ne deluje na ljude kao uspeh.

Druga komponenta poverenja boraca u svoje starešine jeste briga starešina o materijalnim uslovima života svojih boraca i o savladavanju raznovrsnih teškoća sa kojima se oni susreću u borbi.

Čovek teško može u životu da opstane bez pažnje, pomoći i brige porodice, sredine, i cele društvene zajednice. Njemu je svojstveno da u teškoći traži pomoć, brigu

³⁸ Đorđe Seb. Roš, *Na Dunavskom keju septembra 1915. godine*, Beograd, 1931, str. 23.

i toplinu ljudi sa kojima saraduje. U ratu i borbi starešina preuzima na sebe celokupnu brigu o ljudima kojima komanduje. Postaje, kako se to u ratu često kaže, i otac i majka svojih boraca.

Svaka jedinica i pojedinac susreću se u ratu sa ogromnim teškoćama i nedaćama. Fizički i psihički napori, glad, žeđ, vremenske nepogode, iscrpenost, oskudica u obući i odeći, i sl., redovno prate ratne dane. Sve to utiče na moral, na fizičku i psihičku snagu ljudi, tj. na njihovu borbenu snagu i volju za borbom. U interesu je borbe da se te teškoće što više ublaže. To je moguće postići jedino tako što će se sve starešine neprekidno angažovati na ovom zadatku.

Nedovoljna briga za rešavanje ovih pitanja neizbežno dovodi do teških posledica. Borci tada jasno vide i zapažaju da se o njima ne misli; da se ne uvažavaju; da njihove snage opadaju i da se ne brine o tome da se oni što bolje pripreme za borbu. Sve to prouzrokuje nezadovoljstvo, podriva disciplinu, razjeda jedinstvo i direktno slabi borbenu snagu jedinice.

Čovek u ratu može da izdrži neverovatne teškoće, više nego što bi i pomislio u mirnodopskim uslovima. Međutim, ratna praksa je pokazala da svi ljudi i sve jedinice nisu podjednako izdržljive i otporne. Izdržljiviji su pojedinci i kolektivi sa jačom svešću i većom moralnom snagom. A starešine najneposrednije doprinose njihovom jačanju upravo time što svestrano brinu o svojim ljudima. Kad borci vide i uvere se da njihove starešine preduzimaju sve što je u njihovoj moći da im obezbede što bolje uslove života, ne samo da će lakše podneti lišavanja — već takva briga starešina još više podstiče njihovu spremnost da savladaju postojeće i naredne teškoće.

U danima teškoća i oskudica — a takvi su skoro svi ratni dani — od naročitog je značaja u kojoj meri starešina sve to deli sa svojim borcima. Poznato je da svaki kolektiv u teškoćama i borbama ne samo što zbija svoje redove, već se kod njega javlja istančano osećanje i zahtev da svaki pojedinac podjednako deli i nosi teret takvog položaja. Tada su oči boraca uprte u starešinu. Promatraju da li on poštuje taj nepisani zakon kolektiva.

U takvim situacijama dobar starešina se brine o sebi tek kad se postarao o svojim borcima. On neće da traži ono što je uskraćeno njegovoj jedinici, i odbacuje i pomisao da zbog starešinskog položaja traži za sebe privilegije. On će podeliti i poslednji zalogaj sa svojim borcima, leći će tek kada je njih smestio, pokriće ih svojim ogrtačem, pa će ih odmeniti kad to zatreba i u nošenju mitraljeza. To su potrebe, obaveze i dužnosti prema onima koji žrtvuju sve za interese domovine. Radeći tako starešina uspostavlja najintimniju i najčvršću ljudsku vezu sa svojim borcima. Ostvaruje sa njima punu emocionalnu vezanost bez koje nema uspešnog komandovanja.

Poseban i izvanredno osetljiv elemenat brige o ljudima je odnos prema ranjenicima. On je od ogromnog značaja za čvrsto povezivanje ljudi u kolektivu i za jačanje borbene snage jedinice.

Mada je u ratu uvek mnogo teškoća i opasnosti ipak od svega toga je najteže kad je čovek ranjen. Njegova fizička snaga je tada umanjena ili je, pak, sasvim nemoćan. Ranjenik zapada u iskušenja i krize. On tada s pravom očekuje od svojih drugova i starešina brigu, pažnju i ljudsku toplinu. To mu pomaže u ozdravljenju isto koliko i medikamenti.

Odnos prema ranjenicima je veoma važan i za ostale borce u jedinici. Svaki od njih je svestan da i sam može svakog momenta biti ranjen. Borci su naročito zainteresovani da li će ih starešina za vreme borbe izvući ispred neprijatelja, i da li će ih zbrinuti kad oni sami to nisu u stanju da učine. Oni očekuju da njihovi drugovi učine što je u njihovoj moći da ih zaštite. Kad su borci u to ubeđeni tada im je borbeni moral mnogo snažniji.

U našem NOR-u odnos prema ranjenicima bio je na primernoj visini. Mnoge teške borbe i bitke vođene su samo zato da bi se spasli ranjenici. Prva brigada starešina i kolektiva bila je upućena ranjenicima. Jedan od osnovnih zakona rata, koji je brižljivo čuvan i negovan, bio je: nikada ne ostaviti na cedilu svog ranjenog druga! Takav odnos prema ranjenicima silno je uzdizao moralnu snagu naše armije, jer su ranjenici živeli i umirali sa uverenjem da je za njih učinjeno sve što je bilo moguće. Sa takvim

uverenjem nastavljali su borbu njihovi drugovi u jedinici.

Očigledno je da bi se u budućem ratu problem ranjenika javljao u novom svetlu. Ma koliko sanitetska služba bila razvijena i dobro organizovana ona u atomskom ratu neće biti u stanju da pruži stručnu medicinsku pomoć ranjenicima u onom obimu kako je to činila u drugom svetskom ratu. Ranjenika će biti daleko više i sanitetske ustanove neće moći sve da ih prime. Lakši ranjenici dobiće prvu pomoć i lećiće se u svojim jedinicama. A za njih je sitna ljudska briga i pažnja još značajnija od medicinske pomoći. Pošteda u borbi, šolja toplog čaja, suvi kutak za odmor, poboljšana hrana, topla drugarska reč — to je ono što im starešina može da obezbedi u jedinici. To je za ranjenike moralna hrana koja im pomaže da što pre ozdrave.

Starešina zadobija poverenje svojih ljudi time što im u svakoj prilici i na svakom koraku uzvraća i ukazuje svoje poverenje i uvažavanje. Ratnici koji se bore za pravednu stvar su slobodni ljudi koji svesno izvršavaju obaveze prema društvenoj zajednici. Njihova poslušnost nije ropska već dužnost slobodnih i svesnih boraca. Oni su spremni da poklone svoje poverenje starešini, ali istovremeno očekuju da im on uzvрати istom merom. Poverenje starešine daje im krila u borbi. Starešina koji to pravilno shvata duboko poštuje ličnost boraca. Time on poštuje njihovu veliku i plemenitu rešenost da se bore protiv neprijatelja i odlučnost da ne uzmiču pred teškoćama kad su u pitanju interesi domovine. Takav starešina pristupa iskreno i sa poverenjem svakom pojedincu, i svakom organskom delu svoje jedinice, i razvija kod njih ratnički ponos i dostojanstvo.

Mada u svakoj jedinici ima boraca, odeljenja, vodova i baterja koji se ističu više od ostalih, starešina ne bi smeo da prema njima gaji poverenje i pažnju na račun drugih. To borci i starešine odmah zapaze i to kod njih izaziva neraspoloženje i nepoverenje prema starešini. Jer, oni rezonuju (sasvim opravdano) ovako: »I mi smo njegovi borci. Zar mi nismo vredni uvažavanja?« Starešina mora sa podjednakom brigom da se odnosi prema svim svojim jedinicama, objektivno i principijelno. Treba težiti da se

niko u jedinici ne oseti zapostavljenim. Sa istim poverenjem i poštovanjem treba se odnositi prema bombašu, puškomitraljescu, artiljercu, inženjercu, vezisti, šoferu ili kuvaru. Svi oni doprinose uspehu u borbi. Kad su oni toga svesni, i kad to starešina potvrđuje delom i rečju, tada kod cele jedinice raste osećaj lične vrednosti i podjednake odgovornosti za uspeh u borbi. To je neophodan elemenat za stvaranje čvrstog borbenog kolektiva.

Svesni borci se u ratu i borbi prvenstveno rukovode odbranom opštih i zajedničkih interesa. No, ipak to ne znači da oni nisu zainteresovani da se njihovi lični napori, žrtve i podvizi priznaju i istaknu.

Jedno od bitnih svojstava čoveka je njegova težnja da u životu postigne što veći uspeh. Ta pokretačka snaga ima ne mali značaj u ljudskoj delatnosti uopšte. U ratu i borbi takva želja svesnih boraca realizuje se u težnji da se što više afirmišu, da postignu što bolje rezultate u borbi sa neprijateljem. Ali svakom borcu ne polazi za rukom, najviše zbog subjektivnih razloga, da kod sebe razvije one ratničke vrline koje krasi najbolje borce. U jedinici nisu svi podjednako hrabri, smeli i odvažni. Nije kod svih u podjednakoj meri razvijen ni duh drugarstva i privrženosti kolektivu. U svakoj jedinici i borbenoj grupi, najčešće, ima tri vrste ljudi. Jedni su veoma energični i primerni. Oni su srž borbene snage jedinice, i na svojim plećima nose glavni teret borbe. Drugi su deo onih koji su spremni da izvršavaju borbene zadatke, ali se naročito ne ističu. Treći su oni koji su ispod proseka, a među njima ima i takvih koji poseduju osobine koje nisu u interesu borbenog kolektiva. Svaki starešina bi želeo da u svojoj jedinici ovih prvih ima najviše, a trećih da uopšte nema. Da bi se svakodnevno povećavao broj boraca sa izrazitijim ratničkim vrlinama, a time jačala i snaga jedinice, starešina treba da što više stimuliše svoje ljude.

Nema ni jedne borbe u kojoj se pojedinci vidno ne ističu. U najodsudnijim momentima borbe snalažljivost i odvažnost puškomitraljesca, bombaša, tenkiste, ili odlučnost nekog od komandira odeljenja i vodova, može da odigra odlučujuću ulogu za njen ishod. Posmatrači tih

podviga dive se tim pojedincima i oni im sve više postaju moralni uzor. Ali, u jedinici svi ne vide podvig, a ima i takvih koji nisu svesni njegovog značaja. Pored toga, u prirodi je svakog čoveka, pa i onih najboljih, da žele da se njihovi uspesi istaknu i priznaju. Zbog toga starešina ne sme da propusti priliku da iskoristi takve i slične podvige svojih ljudi za jačanje borbenog morala jedinice. On je po svojoj dužnosti obavezan da se u ime domovine zahvali onima koji se najviše ističu u odbrani i zaštiti njenih interesa, i da im u ime nje oda dužno priznanje. To starešina čini time što zaslužne borce pohvaljuje na licu mesta i pred strojem, i što ih predlaže za odlikovanja. Pred celom jedinicom treba istaći učinjene podvige i njihov značaj i doprinos u borbi protiv neprijatelja. Tako primeri najboljih u kolektivu postaju nadahnuće i putokaz ostalima i cela jedinica teži da pođe njihovim primerom.

U izgradnji borbene snage jedinice starešina se u ratu služi i kažnjavanjem. I pored toga što su ratni dani sudbonosni, što oni kod najvećeg broja ljudi razvijaju i mobilišu sve ono što je u njima pozitivno, ljudsko i plemenito — ipak i tada ima pojedinaca koji pravilno ne shvataju svoje ratne obaveze i koji neodgovorno izvršavaju borbene zadatke. Armijski organizam ni u miru ne trpi aljkavost i neodgovornost. U ratu su one, po svojim posledicama, daleko teže i mogu direktno da ugroze opstanak i uspeh cele jedinice. Starešine se, i ceo kolektiv, trude da prvenstveno ubeđivanjem i savetom »otrezne« takve pojedince, da ih izjednače sa ostalim borcima. Međutim, ponekad će interesi borbe zahtevati da se u tom cilju primene i oštre sankcije.

Praksa je pokazala da je pitanje kažnjavanja u ratu veoma osetljivo. Ratnih teškoća i ljudskih slabosti ima i previše da bi se mogle izlečiti silom. To i nije put za vaspitavanje svesnih ljudi. U ratu i borbi slabosti i propusti najbolje se leče svešću i ličnim uverenjem ljudi. Zapao bi u zabludu i grešio bi starešina koji bi se u borbi preterano služio kažnjavanjem. Na drugoj strani, posledice učinjenih grešaka u borbi najčešće su teške. To obavezuje starešinu da se pomno i savesno udubi u svaki prekršaj, da utvrdi

gde se radi o neodgovornosti a gde o sitnijim propustima. Neodgovornost treba obavezno kazniti. Praksa je pokazala da su loše radile starešine koje su kolektivno kažnjavale jedinicu, jer se na taj način pravi krivac ne otkriva, i umesto da on iskusi kaznu, iskuse je i oni koji je nisu zaslužili. To kod ljudi stvara opravdano nezadovoljstvo i udaljuje starešinu od kolektiva.

Osetljivost pitanja kažnjavanja u ratu je i u tome što se primenjuje prema ljudima koji zalažu svoj život za interese zajednice, i kod kojih starešina svim silama nastoji da razvije vojničku čast i ponos. Zato starešina pri primeni kazne mora strogo da pazi i da čuva ljudsko dostojanstvo onih kojima se kazna izriče. Starešina ne može da razvija čast i ponos ljudi ako ih on sam vređa i ponižava. On mora uvek da ima na umu da je pravo kažnjavanja njegova dužnost, a ne privilegija. Starešina ne sme primeniti kaznu da bi dao oduška svome gnevu, ili da bi zapretio ljudima. Kazna je poslednje vaspitno sredstvo. I tada, ako želi da kazna bude efikasna, koristi je i izriče stalozeno i dostojanstveno. Pomoću nje brani interese ugroženog kolektiva. Kad postupa tako starešina nailazi na odobravanje celog kolektiva. Kolektiv tada prihvata kaznu pojedinca kao najefikasniju zaštitu svojih interesa.

U celini posmatrano, stimulatívne mere imaju mnogo veći značaj za učvršćenje kolektiva od kažnjavanja. U čoveku — ratniku pozitivna svojstva i osobine daleko nadmašuju ljudske slabosti i propuste. Upravo njih treba mobilisati, razvijati i svakodnevno isticati. Na borca ništa pozitivnije ne utiče kao kad vidi da su on i njegovi drugovi sposobni za borbene podvige, i da im se za to odaje dužno priznanje. Ratnik ima veoma prefinjeno osećanje pravičnosti. On se u duši ne miri s tim da priznanja dobija onaj koji ga ne zaslužuje, niti ga zadovoljavaju formalna priznanja. Ako je pohvalu ili odlikovanje dobio neko ko to nije (dovoljno) zaslužio, to po pravilu postiže negativan efekat u jedinici. Pohvale i priznanja koji nisu vezani za konkretan uspeh i poduhvat, već se daju borcu koji »dugo uspešno ratuje«, takođe ne postižu željeni efekat. Otuda potreba da starešina brižljivo koristi mere za podsticanje

ljudi. One će biti efikasne samo u slučaju kad se priznanje daje blagovremeno onima koji to zaslužuju. To će sa odobravanjem prihvatiti ceo kolektiv.

U izgradnji borbene snage jedinice starešina nalazi moćan oslonac u javnom mnenju kolektiva. Sastavni deo učvršćenja bilo kog vojnog kolektiva je i formiranje tzv. pozitivnog javnog mnenja. Kroz pripreme i vođenje borbe u jedinici se, sporije ili brže, izgrađuju shvatanja, gledišta, i stavovi o tome koji postupci i vrline ljudi odgovaraju interesima i zadacima kolektiva, a koji mu štete. Izgrađuju se merila ponašanja i držanja ljudi u borbi. Upoređujući svakodnevno potrebe i zadatke borbe sa načinom na koji pojedinci i jedinice izvršavaju borbene zadatke, kolektiv izgrađuje, usvaja i proklamuje merila vrednosti boraca i jedinica. Ti stavovi i merila postaju subjektivna snaga koja, sa svoje strane, aktivno utiče da svaki pojedinac što više razvije svojstva i vrline koje su neophodne za uspešno vođenje borbe.

Ogromnoj većini ljudi je stalo do toga šta o njemu i njegovom radu misli sredina u kojoj živi. To je naročito svojstveno ljudima u ratu i borbi. Borci jedne jedinice su u istim (sličnim) uslovima, i svaki je od njih u stanju da oceni kako njegov drug izvršava svoju dužnost. Borba uslovljava da se među borcima razvijaju snažne veze uzajamnog poverenja i prisnog borbenog drugarstva. Svaki pojedinac je krvno zainteresovan da u svom kolektivu nađe moralno uporište i podršku za savladavanje ratnih teškoća, i da sam doprinese jačanju njegove borbene snage. Borcu je veoma stalo šta kolektiv misli o njegovom radu i držanju u borbi. On, svakako, mnogo ceni šta o tome misli njegov starešina, ali još više šta će o njemu da kažu njegovi drugovi.

Ratna praksa je pokazala da nema efikasnijeg sredstva za izgradnju borbenih kvaliteta pojedinaca od vaspitnog uticaja kolektiva. Javno mnenje zdravog vojnog kolektiva je oštar ali pravičan sudija za sve njegove pripadnike. Ono se po pravilu neće prevariti u merilima i ocenama postupaka ljudi. Javno mnenje kolektiva je izraz svesti, raspoloženja i htenja svih. Zato ga borci prihvataju i priznaju za vrhovnog sudiju. Iz tih razloga nema, na primer,

ništa jače u borbi protivu straha od osećaja stida pojedinca pred kolektivom koji hrabrost smatra svojom vrlinom. Isto tako, stid borca pred kolektivom za nedrugarstvo je moralni korelativ koji će u idućim prilikama biti garancija njegovog pozitivnijeg držanja u borbi. Tako norme, zakoni i shvatanja kolektiva postaju pokretačka sila koja kod pojedinca aktivira moralne vrednosti, potiskuje i suzbija sve što bi moglo da slabi borbenu snagu jedinice.

Kao što izgradnja borbenog kolektiva nije spontan proces, tako nije ni formiranje njegovog javnog mnjenja. Ono je posledica svesne i organizovane delatnosti starešina i organizacija komunista.

Paralelno i povezano sa komandovanjem jedinicom dobar starešina nastoji da usmerava kolektiv na što bržu izgradnju zajedničkih stavova, merila i normi. On to prvenstveno postiže time što omogućava kolektivu da organizovano analizira rad i borbu i tretira ona pitanja koja su u tom periodu najaktuelnija za jedinicu. Ceo naš rat je pokazao da je zajedničko razmatranje ovih pitanja neobično efikasno delovalo na bržu izgradnju svesti i snage kolektiva. Na taj način se omogućava svakom pojedincu da se aktivira u životnim pitanjima kolektiva; da kritički sagleda svoje napore, držanje i postupke u odnosu na potrebe kolektiva; da kritički ceni ponašanje svojih drugova — i da sve to javno i principijelno iznosi u interesu jačanja jedinice.

Bilo je u ratu starešina koje nisu pravilno razumele odnos između komandovanja i angažovanja kolektiva u izgradnji borbene snage jedinice. Jedne su, smatrajući da su one jedino odgovorne za jedinicu, prenebregavale snagu kolektiva i pokušavale da sve probleme reše pomoću naredivanja i lično raspravljale greške pojedinaca. Druge su, svesne potrebe angažovanja kolektiva, prenebregavale svoje komandne obaveze, i pokušavale da jedinicom kolektivno rukovode. Ratna praksa je pokazala da je i jedno i drugo shvatanje dovodilo do negativnih rezultata. Komandovanje i angažovanje kolektiva ne isključuju jedno drugo, već se nadopunjavaju i potpomažu. Starešina može biti maksimalno sposoban, ali on sam nije u stanju da u izgradnji jedinice postigne ono što može ako se oslanja

na podršku i pomoć ljudstva kojim komanduje. Još manje će to učiniti starešina koji bi pokušao da jedinicom kolektivno rukovodi i komanduje. I u jednom i u drugom slučaju ne može se ostvariti mobilizacija snaga i efikasnost jedinice u borbi.

Formiranje pozitivnog javnog mnjenja i oslanjanje na njega, iziskuje dosta umešnosti od starešine. Pre svega, tu se radi o umešnosti da se pred kolektiv odaberu i postave ona pitanja koja su za njega od interesa i na kojima treba ispoljiti aktivnost. Preterano često sazivanje kolektiva i postavljanje pred njim i najsitnijih pitanja nije celishodno. Prvo, zato što bi starešina time oduzeo ljudima i onako kratko vreme koje u ratu imaju za predah i odmor. Drugo, zbog toga što raspravljanje i diskusije o svemu i svačemu tupe oštricu kritike, aktivnost i odgovornost pojedinaca. Slično ovome, i zakašnjavanje sa postavljanjem važnih pitanja pred kolektiv demobilizuje njegove snage. Tada se propusti i slabosti ljudi toliko nagomilaju da ih je teško, i skoro nemoguće, efikasno raspraviti. Time se kolektivu onemogućava pravovremeno zauzimanje gledišta i merila, i na taj način se usporava proces izgradnje njegovog javnog mnjenja.

Pored toga, pitanje kritike pred kolektivom je veoma osetljivo, naročito u početku dok se ljudi dovoljno ne poznaju, i kad među njima još nije ostvaren potreban stepen međusobnog poverenja. Preterano oštra kritika u tim uslovima može da postigne obratan efekat: da uvredi i ponizi borca, da poljulja njegovu veru u sopstvene snage, i da ga udalji od kolektiva. To bi naročito usledilo kad bi starešina dozvolio da neprincipijelnu ili zlonamernu kritiku kolektiv prećutno odobri. Borci od prvog dana moraju da vide, i da se uvere, da je njihov starešina za otvorenu ali dobronamernu i drugarsku kritiku. Za kritiku koja ne vređa i ne unižava, već koja leči, podiže i bodri. Isto tako za izgradnju javnog mnjenja od značaja je da starešina čuje mišljenje više boraca.

Sastanci kolektiva na kojima istupa uvek ista grupa ljudi neubedljivi su i dosadni. Mnogima tada može da izgleda da su to miljenici komandira, koji govore po njegovom nalogu i umesto njega. Kad je veći deo boraca na

sastancima neaktivan za starešinu je to siguran znak da oni nisu dovoljno zainteresovani, ili da ih ne ume da zainteresuje za pitanje koje je na dnevnom redu. Nasuprot tome, aktivno učešće većine ljudi na sastanku kolektiva obezbeđuje da se postavljeno pitanje temeljito raspravi i da se cela jedinica mobilise za uspešnije izvršavanje zadatka. Starešina to postiže, pored ostalog, i time što sastankom kolektiva rukovodi tako da o svakom pitanju, koje je na dnevnom redu, daje kratak uvod kojim će jasno istaći njegovu suštinu i cilj; traži mišljenje kolektiva o svakom pitanju, i daje u svojoj završnoj reči jasno i koncizno šta kolektiv a šta svaki pojedinac treba da uradi. Tako se kolektivu omogućava da jasno sagleda značaj, uzroke i posledice postavljenih problema, da javno izrazi svoje mišljenje o njima, da prikupi i razvije sve svoje snage za izvršavanje narednih zadataka.

Veština starešine u izgradnji kolektiva ogleda se u njegovoj umešnosti da svest i volju svakog pojedinca razvija i usmerava u pravcu jačanja borbene snage jedinice. Nema ni jednog pitanja u životu i radu kolektiva od kojeg u manjoj ili većoj meri ne zavisi njegova borbena snaga. Nju čine, i na nju utiču: hrabrost, drugarstvo, veština ratovanja, raspoloženje, kondicija, odnos prema narodu, i dr. Starešina je toga svesniji od ostalih. Zato je njegova prvorazredna obaveza da obezbedi da toga bude svestan i poslednji borac. Kada se analizira prethodna borba, raspravlja o drugarstvu, vrše pripreme za predstojeću borbu, diskutuje o ishrani i sl. — misli i delovanje svih treba da su usmereni na jačanje borbene moći jedinice. Zato starešina nije tu samo da bi omogućio ljudstvu da izražava svoje raspoloženje i misli, niti da mu povlađuje, već je njegova dužnost prvenstveno u tome da svojom aktivnošću, rečju i delom, potčinjenima pokazuje na vrline koje moraju da poseduju borci, i kako jedinica treba da se drži da bi u ratu postizala uspeh. Od svojih ljudi treba da zahteva da budu takvi, razvijajući njihovu svest, podstičući ih primerom najboljih, kritikujući kod njih i kod sebe sve ono što ometa ili usporava proces borbene izgradnje jedinice. Na taj način i tim putem misli, shvatanja i merila starešine postaju svojina njegovih boraca. Kolektiv

se tada čvrsto ujedinjuje u borbenu zajednicu. U takvoj jedinici starešina je u mogućnosti da snagom kolektiva ispravlja i prevaspitava one koji zaostaju i štrče.

Težnja i ideal je svakog starešine da u svojoj jedinici razvije kolektivan duh i solidarnost i da njegove misli, stavove i naredjenja borci prime kao sopstveno htenje. Ali, to ne znači da u ratu i borbi neće biti i takvih situacija kad će starešina morati i da se otvoreno suprotstavi raspoloženju svog ljudstva, pogotovu kad ono nije u skladu sa potrebama borbe. I kod najsvesnijeg ljudstva pod pritiskom ratnih teškoća događaju se takvi slučajevi, istina ređe, da jedinica nije momentalno spremna da izvrši naredjenje starešine. To se dogodilo i komandantu 1. bataljona 7. krajiške brigade u petoj neprijateljskoj ofanzivi. Posle petnaestodnevnih danonoćnih oštrih borbi brigada je 30. maja 1943. godine dobila zadatak da usiljenim maršem krene sa Pivske planine na katun Javorak (pivski), kako bi sprečila prodor nemačke borbene grupe »Anakër« pravcem s. Brljevo — s. Mratinje (izbijanjem neprijatelja u Mratinje bila bi odsečena odstupnica glavnini naših snaga pravcem izvlačenja koji je naredio Vrhovni štab). Da bi se ovaj zadatak izvršio trebalo je savladati kanjon reke Pive. Spustiti se sa površi na desnoj obali reke, i popeti se uz suprotnu stranu kanjona na Javorak. I najodmornijem čoveku klecaju kolena i nestaje dah kad se kreće tim vrletima. A šta da se kaže za iscrpene borce 1. bataljona, koji su kao brigadna prethodnica prvi krenuli na izvršenje zadatka? Maršujući celu noć bataljon je oko 10 časova stigao u s. Mratinje (na r. Pivi). Pošto je znao da je ljudstvo iscrpeno i gladno, komandant je dao odmor i naredio da se kuva ručak. Istovremeno, kao iskusan ratnik, poslao je jednu patrolu na pravac kuda je dalje trebalo da se kreće bataljon. Patrola se uskoro vratila sa zarobljenim četnikom, koji je na saslušanju izjavio da je jedna kolona Nemaca krenula iz pravca s. Brljevo ka Javorku. Komandantu je situacija postala odmah jasna. Ko zauzme Javorak taj će kontrolisati Mratinje. Ali, od Mratinja do Javorka treba se popeti uz neobično strmi kanjon reke Pive. Iako su borci bili iscrpeni i gladni komandant se nije kolebao. Pozvao je komande četa i izdao im naredjenje

za pokret. Niže starešine su negodovala predlažući da se sačeka bar dok ljudstvo ruča. Kad su čuli za naređenje borci su još više negodovali, i nisu bili voljni za pokret. Videvši sve to, komandant je postupio odlučno. Prevrnuo je kazane u kojima se kuvao ručak, izdao glasno naređenje za pokret, i sa štabom bataljona krenuo na čelu kolone. Premorena kolona izdužila se uz padine kanjona. Na vrh je stigao svega 41 čovek. Tu je predlagano komandantu da sačeka i prikupi bataljon, pa tek da krene prema neprijatelju. On se nije složio s tim, već je na čelu ove grupe krenuo napred. I upravo na katunu Javorak sukobio se sa nemačkom prethodnicom. U nekoliko žestokih napada i protivnapada komandant je uspeo da zadrži položaje do pristizanja ostalih snaga bataljon i brigade.³⁹ Zahvaljujući upornosti komandanta, njegovoj volji i rešenosti da se suprotstavi neraspoloženju boraca — koje je voleo i cenio kao samoga sebe — dobijena je jedna od najznačajnijih borbi u petoj ofanzivi. Ovaj primer rečito govori o tome da starešina, pored izgradnje jedinstvenih pogleda i merila sa borcima, mora da ima snage, volju i odlučnost da se u interesu borbe suprotstavi trenutnim slabostima svoje jedinice.

Starešina koji u ratu uspešno rukovodi jedinicom emocionalno veže borce za sebe. To je veoma važan elemenat u svakom vojnom kolektivu. Povezivanje i uspostavljanje prisne veze između starešine i boraca stiče se u procesu borbi i savladavanju svakojakih ratnih teškoća. Starešina ne može reflektirati na ljubav i poverenje svojih boraca time što je postavljen za njihovog komandira. Privrženost ljudi kojima komanduje on može da zadobije samo kroz uporan rad i borbu. U borbama i teškoćama borci upoznaju svog starešinu i postaju mu bezgranično verni kad vide i osećaju da je on vešt, energičan i siguran predvodnik; da uspešno tuče neprijatelja, a da pri tome maksimalno čuva živote i snage svojih boraca; da je njihov prvi i najveći drug, koji u svakoj prilici ispoljava prema njima brigu. Za takvim starešinom borci će ići »i

³⁹ *Sutjeska IV*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1960, str. 364 i 365 i prema usmenom kazivanju Jova Medića tadašnjeg komandanta 1. bataljona 7. krajiške brigade.

u vatru i u vodu«. Nasuprot, ako borci zapaze i oseće da njihov starešina ne ume da ratuje, i da se u borbi primerno ne drži, oni se za njega ne mogu i neće jače emotivno vezati, nezavisno od toga koliko je on ranije bio prislan i dobroćudan prema borcima. A bez emotivne veze boraca i starešina nema kohezije u jedinici.

Subjektivni faktori socijalističkih armija drukčije gledaju na karakter emotivne vezanosti starešine i boraca nego što to čine u buržoaskim armijama. Iz ranijih razmatranja moglo se videti da je najčešće osnovna poenta vaspitanja u armijama kapitalističkih zemalja u tome da se svest i emocije boraca što više vežu za ličnost i kvalitet starešine. Nasuprot ovome, celokupno vaspitanje i praktična delatnost u socijalističkim armijama polazi od toga da je osnovna pokretačka snaga ljudi u borbi njihova društvena svest. Povezano s tim i njihova motivacija u borbi je dublja i sveobuhvatnija. Ona, pre svega, počiva na moralno-političkoj svesti pojedinaca i njihovoj obavezi za odbranu interesa društvene zajednice. Kad se na tako čvrstim temeljima izgrađuje u jedinici kolektivni duh tek tada se dobija prava moralna snaga kolektiva. Upravo zbog toga, prvostepeni napori starešina socijalističke armije u izgradnji borbenog kolektiva treba da su usmereni u pravcu razvijanja visoke svesti i dubokih osećanja svakog pojedinog borca za odbranu interesa domovine. Sa takvom svešću, osećanjem i odgovornošću jedinica postaje daleko čvršća. Tek tada emotivna vezanost starešine i boraca dobija punu moralnu vrednost, i ispoljava se u najjačem stepenu. Ceo naš NOR je ovo potvrdio. I u najtežim borbama, gde su ginule cele jedinice — na Kadinjači; bataljon na Pohorju; bataljoni 2. proleterske i 1. šumadijske u Prijepolju; 3. bataljon 17. brigade 28. divizije u Ludbregu; četa na Ljubinom grobu — borci do poslednjeg daha nisu napuštali starešine, a starešine su bezgranično verovala u svoje borce.

Osnovni preduslov da starešina uspešno izgrađuje borbeni kolektiv je u tome da je on neprekidno i prisno povezan sa svojim borcima, i da iz kolektiva aktivno deluje na njegovo vaspitanje. Bilo je starešina koje to nisu shvatale, i koje su smatrale da obavljanje starešinske funkcije

zahteva izvesno odstojanje (distanciranje) od svog ljudstva. Plašile su se da će njihovo približavanje ljudima poljuljati disciplinu i umanjiti im lični autoritet. Takve starešine su smatrale da će disciplina biti jača ako su udaljenije od potčinjenih. Ratna praksa opovrgla je ovakva gledišta. Ona je pokazala da za borbenu snagu jedinice nema ništa opasnije no kad se starešina začauri i odvoji od svojih boraca. Od tada nije u stanju da upozna snagu i slabosti svoje jedinice, da čuje i oseti njeno bilo pred, u toku i posle borbe. Starešina koji se odvoji od svojih boraca pretvara se u hladnog i beskrvnog birokratu, koga borci neće zavoleti.

Borbeni kolektiv se izgrađuje i time što se kod svakog pojedinca formira i razvija individualna svest o njegovim ratnim obavezama i dužnostima. Nasuprot kolektivno-psiološkoj sociološkoj teoriji koja je široko rasprostranjena u kapitalističkim armijama — prema kojoj svest ljudi u borbi postoji kao kolektivna svest — marksistička teorija utvrđuje i objašnjava da čovekova moralna svest ne živi odvojeno od njega u nekom društvenom telu (kolektivu). U vezi s tim ne postoji kolektivna već individualna svest o domovini i njenim interesima, o potrebi zalaganja, požrtvovanja i odricanja. Istina je da interesi vojnog kolektiva, i njegova merila, utiču veoma efikasno na razvijanje svesti i vrlina pojedinaca. Ali, borbeni kolektiv nije potreban zato da bi ugušio individualnosti, i pretopio ih u kolektivnu snagu i svest, već je njegov zadatak u tome da maksimalno razvije svest, moć i individualnosti pojedinaca, i da ih udruži i ujedini u snagu jedinice. Upravo otuda potreba da starešina individualno priđe svakom borcu. Svaki od njih je po svojim intelektualnim, psihičkim, moralnim i fizičkim osobinama različit. Jedan je tih, povučen, skroman i ne želi da se ističe, a drugi je eksplozivan, manje podložan disciplini, agresivan, nedovoljno samokritičan i slavloljubiv. Treći je veseljak i olako savladava ratne teškoće. Četvrti je slabašan, nesamouveren i sl. Starešina koji dobro ne poznaje svoje ljude, njihove vrline i mane, nije uopšte u mogućnosti da na njih efikasno vaspitno utiče. A da bi ih što bolje upoznao mora za to da koristi svaki raspoloživi trenutak i u pripremi borbe, na položaju,

i na odmoru. Kad temeljito upozna svoje borce u stanju je da pronade najefikasniji put do njihovih misli i srca. Tada će videti da je za postizanje istog vaspitnog efekta jednom borcu potreban blagi prekor, a drugome oštra kritika; da je kod jednog korisniji razgovor »u četiri oka«, a kod drugog da se njegov slučaj iznese pred kolektiv, i sl. Tek kad dobro upozna ljude sa kojim komanduje, starešina može da im otvoreno priđe, da im pruži potrebnu pomoć i da razume ratničke tegobe. Jednom rečju, poznavanje svojih boraca omogućava starešini da u jedinici neprekidno poduzima one vaspitne mere i postupke koji su najceļishodniji i najefikasniji za borbeno jaćanje jedinice.

Neposredna i prisna povezanost sa borcima, dobrom starešini uopšte ne smeta da istovremeno bude strog i neumoljiv u zahtevima da se zadaci izvršavaju taćno i do kraja. Pravi ratnićki drugarski odnosi starešine sa potćinjenima ne samo da nisu u suprotnosti sa postojanjem ćvrste vojnićke discipline, već oni predstavljaju jedan od njenih najmoćnijih oslonaca. Na drugoj strani, ćvrstina jedinice u najvećoj meri pogoduje razvijanju borbenog drugarstva. Upravo zato nema već »premije« za jedinicu od one kad je u ratu predvodi starešina u ćijoj lićnosti su harmonićeo sazdane ćvrstina i strogost sa neumornom brigom, toplinom i ljubavlju za svoje borce.

U izgradnji borbenog kolektiva starešini pruža nezamenljivu pomoć partijska organizacija. I najsposobniji starešina nema fizićkih mogućnosti da sam vidi, ćuje, oseti i uradi sve što je potrebno za uspešno vođenje borbe. On je to u stanju ako se ćvrsto oslanja na partijsku organizaciju.

Partijska organizacija bavi se u ratu svim pitanjima koja obezbeđuju udarnu snagu jedinice. U svakodnevnom radu na rešavanju tih zadataka ona, pre svega, polazi od razvijanja svesti svakog pojedinca. Ali, to je samo poćetak i osnova. Njen je zadatak i obaveza da postigne da njeni ćlanovi, a potom i svi ostali u jedinici, usvoje merila i norme ponašanja snažnog borbenog kolektiva. Da bi to postigla partijska organizacija na svojim sastancima raspravlja o drugarstvu, međusobnim odnosima, disciplini i sl. Kritikuju se i prevaspitavaju oni koji ispolje sebić-

nost, neiskrenost ili nedrugarstvo, koji su se labavo ili neodgovorno poneli prema borbenom zadatku. Tako se prvo kod komunista prečišćavaju stavovi, otklanjaju nedostaci i usvajaju oni moralni principi i kvaliteti kojih se komunisti moraju u borbi bezuslovno pridržavati. Tada su oni u stanju da rečju i delom, na sastancima kolektiva, na maršu, u borbi i na odmoru, prenose svoja gledišta, stavove i norme na sve borce. Na taj način oni prevaspitavaju ljude, otklanjaju kod njih nedostatke i slabosti, i postaju aktivno jezgro u izgradnji moralne snage i kolektivnog duha jedinice.

Mobilizatorsku i vaspitnu ulogu u jedinici partijska organizacija usmerava u prvom redu na zadatke koje pred jedinicu postavlja starešina. To su, u stvari, oni zadaci koji obezbeđuju njenu punu mobilnost i udarnost u borbi. Komunisti razjašnjavaju i svojim primerom pokazuju borcima prednost i snagu disciplinovanog ratnika; korist od majstorstva u veštini ratovanja; kako da se odnose prema ranjenom drugu, i sl. Na taj način komunisti postaju nosioci i najbolji izvršioci naređenja i zahteva svog starešine, i njegov oslonac u nastojanju da takvi budu i svi ostali borci. Samim tim, partijska organizacija učvršćuje autoritet starešine i pomaže da se zapovesti i naređenja u potpunosti izvršavaju. Ona time doprinosi da jača poverenje boraca u svog komandira, bez kojeg nema ni snažnog kolektiva ni uspeha u borbi.

Izrazita je uloga partijske organizacije i u brizi za ljude. Starešina, i pored najbolje volje, objektivno nije u stanju da posveti onoliko brige svojim borcima koliko je potrebno, i koliko oni to zaslužuju. Angažovanost na pripremi i izvođenju borbenih dejstava toliko ga preokupira da fizički nije u mogućnosti da brine o svim problemima pojedinaca. Pored toga, ima i takvih (dobrih) starešina koji po svom mentalitetu nisu skloni komuniciranju sa ljudima. A čoveku je u ratu i borbi često i te kako potrebna toplina, briga i »psihička terapija«. Tamo gde postoji i pravilno radi partijska organizacija takvog problema nema. Nema ga zbog toga što je njen osnovni smisao postojanja i rada upravo briga za čoveka. Ne apstraktno i deklarativno, već stvarno i konkretno. Partijska

organizacija je mesto gde komunisti otvoreno i slobodno iznose probleme i teškoće. Komunisti se interesuju i za probleme svojih drugova boraca, za njihove teškoće i pružaju im drugarsku pomoć. Pored toga, partijska organizacija svojim radom doprinosi da se u jedinici do kraja sprovede princip pravičnosti. Mogućno je u ratu i borbi da starešina katkad pravilno ne oceni postupke borca koga je prekorio ili kaznio. Ili da drug nanese uvredu drugu, kao i da se prema pojedincima postupi nepravilno iz bilo kojih razloga. U takvim slučajevima budno oko partijske organizacije sve to može da zapazi i da pomogne da se ta pitanja isprave i reše.

Značajna je uloga partijske organizacije i u čuvanju i razvijanju tradicije kolektiva, koja je oduvek bila značajan elemenat borbene snage jedinice. Bobbene tradicije sopstvene jedinice moćan su izvor vaspitanja svih njenih pripadnika, a naročito mlađih boraca. Savremeni uslovi vođenja borbe još više naglašavaju ovo pitanje. Usled sve većih gubitaka jedinice bi se češće popunjavale ljudstvom, i masovnije nego u prošlom ratu. To će, nema sumnje, pred partijsku organizaciju i pred starešine postavljati mnoge složene probleme. U takvim uslovima biće nužno da se novopridošlo ljudstvo što pre srodi sa kolektivom i da stekne potrebne borbene navike. Taj će proces brže teći ukoliko vaspitni rad bude usmeren na prenošenje tradicija jedinice na nove borce. Zbog toga je neodložan zadatak partijske organizacije da ih svestranim vaspitnim radom upozna sa borbenim putem jedinice i sa podvizima onih koji su najzaslužniji za njene pobede. I ne samo to, već da kod novih boraca razvije osećanje i težnju da se borbena sláva njihove jedinice održi i nadmaši.

U kojoj će meri partijska organizacija pomoći starešini u izgradnji borbenog kolektiva, zavisiće, dobrim delom, i od toga kako se on prema njoj odnosi. Bilo je (retkih) starešina i u našem ratu koje nisu umele, ili htele, da se čvrsto oslone na nju. Najčešće je to dolazilo otuda što takvi pojedinci nisu shvatali pravu ulogu partijske organizacije. Smatrali su da je to neki poseban sektor rada za koji one ne odgovaraju, i nisu voleli da se ona

meša u »njihov posao«. U jedinicama gde je postojao takav odnos starešine prema partijskoj organizaciji nije se mogao izgraditi monolitan kolektiv. U takvim slučajevima tada su se u praksi pojavljivale dve »linije«, odnosi su bili hladni, a međusobnog poverenja nije bilo. Slika je bila sasvim drukčija tamo gde je starešina — skoro uvek član Partije — tražio pomoć partijske organizacije, aktivno se i primerno u njoj zalagao za principijelno rešavanje problema i zadataka. U takvoj jedinici komandir i sekretar partijske organizacije bili su pravi drugovi. Oni su iskreno i tesno saradivali. Konsultovali su se o svim važnijim pitanjima iz života jedinice, i dogovarali o merama koje je trebalo poduzimati. To je doprinosilo da se ujedine i sliju naponi i snage starešina i svih komunista u izgradnji snažnog borbenog kolektiva.

PRIPREMA STAREŠINE ZA RAT

Osnovni i najvažniji zadatak mirnodopske izgradnje armije je njena priprema za rat. U mirnodopskom periodu se na osnovu usvojene ratne doktrine usmeravaju svi naponi zemlje da oružane snage postanu efikasan instrument, tj. da budu siguran zaštitnik narodnih (državnih) interesa u slučaju izbijanja ratnog sukoba. U sklopu obimnih političkih, ekonomskih, organizacionih i vojnotehničkih mera, koje se u tom pravcu preduzimaju, posebno i veoma značajno mesto pripada pripremi aktivnog i rezervnog starešinskog kadra za rat. Jer, od sposobnosti starešina zavisiće i kvalitet celokupnih priprema armije za rat. Od njihove moralne snage, sposobnosti i borbenog majstorstva zavisiće umnogome njena borbena spremnost i ubojitost.

Kvaliteti starešina su, pre svega, plod sistematskog i dugotrajnog rada na teorijskom i praktičnom polju: u školama, u trupi i višim štabovima — za sve vreme obavljanja starešinske dužnosti.

U odnosu na ostale profesije u društvu, priprema i osposobljavanje starešina je složenija i dugotrajnija. To je uslovljeno složenošću njihove uloge i funkcije. Integriranje u jednoj ličnosti poslova i zadataka ideološkog, političkog i moralnog vaspitanja, uporedo sa obimnim vojnostručnim znanjima i veštinama, uticalo je da se od savremenog starešine zahtevaju obimna znanja iz društvenih nauka, kao i visoka stručnost u vojnim specijalnostima. Pored toga, za razliku od svih ostalih profesija, starešine se pripremaju za rat u uslovima gde se u potpunosti ne mogu sagledati sve pojedinosti predstojećeg rata, niti se praktična obuka može izvoditi u ratnim uslovima. Uporedo s tim neobično se brzo menjaju i sredstva za vođenje rata. Sve to uslovljava da je priprema starešina složena i dugotrajna. To se najbolje vidi iz činjenice da se danas kod najvećeg broja armija oficiri školuju 6—10

godina, a da pretežan deo svoje celokupne delatnosti u miru provode na zadacima obuke i vaspitanja.

Jedinstveni sistem školovanja omogućava starešinama da na kvalifikovan način stiču potrebna znanja. Uporedo s tim starešine u vojnim školama izgrađuju, usavršavaju i stiču određene radne navike. No, i pored toga, škole nisu u stanju i ne mogu starešinama dati sva potrebna znanja, naročito ne veštinu komandovanja. I vojnostručna i ideološko-politička znanja koja se stiču u školama produbljuju se i učvršćuju radom u trupi. U trupi je pravi vojnički život. U njoj se uobličavaju i usavršavaju vojničke navike, kvaliteti i stvaralaštvo starešina. Iz tih razloga osposobljavanje i usavršavanje starešina u mirnodopskom periodu je neprekidan proces. Osnovna znanja koja se dobiju u školi produbljuju se i dopunjavaju radom u trupi, a potom se proširuju u školama višeg stepena i ponovo se učvršćuju i osvežavaju u trupi i u višim štabovima. I tako neprekidno, za sve vreme vojničkog poziva, traje i odvija se osposobljavanje za starešinske dužnosti. Taj zadatak ne trpi zaostajanje i kampanjski rad već zahteva neprekidan i intenzivan individualni napor i sistematsko lično osposobljavanje.

Vojnička dužnost je životni poziv starešine. To je veoma težak poziv, odgovoran i naporan, koji traži odanost, znanje, požrtvovanje, odricanje i angažovanje cele ličnosti. To je prvo i najvažnije saznanje za mladog starešinu.

Od prvog dana službe pred svakim starešinom u mirnodopskom periodu se otvaraju velike perspektive. Od njega se zahteva da aktivno učestvuje u rešavanju problema i zadataka odbrane zemlje; da neprekidno učvršćuje i usavršava svoja znanja i sposobnosti; da umešno vaspitava povereno mu ljudstvo i da temeljito pripremi jedinicu za rat.

Na današnjem stupnju razvitka društva naroda odbrana ima izvanredan značaj. Velika većina naroda danas teži da neometano i slobodno razvija materijalna bogatstva svoje zemlje i da izgrađuje bolji i srećniji život. To u prvom redu žele i hoće socijalističke zemlje, što je i osnova njihovih ideoloških i političkih ciljeva. Ali, u da-

našnjem svetu koji razdiru mnoge suprotnosti te težnje se mogu ostvariti jedino uz postojanje snažne narodne odbrane, koja će biti siguran čuvar takvih htenja i takve politike. Bez takve snage — koju u savremenim uslovima čini ceo (organizovan) narod, a njenu okosnicu oružane snage — danas bi te težnje i interes naroda mogle da pogaze i unište one sile koje se bore protivu društvenog progressa. U tome je i ogroman značaj narodne odbrane. Zato su površna i netačna ona gledišta i shvatanja koja tvrde da su u današnjem veku nauke i tehnike vojnički zadaci izgubili svoj raniji društveni značaj, i da vojnički poziv gubi svoj društveni ugled.

U današnjem društvu se rađaju i razvijaju sve uže specijalnosti i nove profesije koje doprinose bržem društvenom progressu. To je prirodan i logičan razvoj današnjeg civilizovanog društva. Te nove profesije su stekle i odgovarajući društveni ugled. Tako, na primer, u mnogim zemljama, za razliku od pre nekoliko decenija — kada su jedina inteligencija bili oficir, sveštenik i poneki učitelj ili lekar — danas imamo brojnu inteligenciju i raznovrsne profesije. Očigledno je da je sve to u izvesnom smislu uticalo na razbijanje privilegovanog društvenog položaja oficirske kaste, naročito u zemljama koje su vodile osvajачke ratove. Danas smo svedoci da se i u kapitalističkim zemljama, paralelno sa izvesnim stepenom demokratizacije njihovog života, sve više smanjuje razlika u materijalnom i društvenom položaju između oficira i ostale inteligencije. U socijalističkim zemljama takvih razlika i društvene začaurenosti oficirskog kadra nema. Struktura njihovog društvenopolitičkog sistema zahteva takva praktična rešenja da se njihov materijalni položaj mnogo ne razlikuje od ostalih profesija. Mada se i u socijalističkim zemljama pridaje veliki značaj društvenoj ulozi radne inteligencije, to ne znači da se time smanjuje ugled vojničkog poziva. Nasuprot, na današnjem stupnju razvoja narodi socijalističkih zemalja su krvno zainteresovani za sudbinu svojih zemalja i njene odbrane. Otuda je danas u socijalističkim zemljama, i u svim zemljama koje se bore za mir i društveni progres, narodna odbrana i vojnički poziv ne samo zadatak od prvorazrednog društvenog

značaja već istovremeno posao koji u sebi sadrži i novi duboko moralan smisao i cilj. Istina je da radna inteligencija daje veliki doprinos razvoju i jačanju materijalne baze društva i duhovnih blaga. Ali, ne manji doprinos i značaj za interese naroda ima rad starešinskog kadra na jačanju oružanih snaga i obezbeđenju nacionalnog suvereniteta i društvenog sistema. To saznanje o moralnoj vrednosti i uzvišenosti njihovog poziva daje volju i pečat starešinskom kadru da se maksimalno angažuje u pripremi armije za rat.

Pripremati se za atomski rat

Atomsko oružje po svojoj snazi toliko je dominantno nad ostalim oružjima, i u strategijskim i u taktičkim razmerama, da ono daje pečat ratu i borbi. Ono predstavlja nov kvalitet i čini da će se budući ratovi i borbena dejstva voditi drukčije nego prethodni. Ukoliko se to ne bi shvatilo, i kad se iz toga ne bi izvukli odgovarajući zaključci u praktičnom radu, tada bi se i pripreme vršile u senci prošloga rata. U tom slučaju zapalo bi se u istu grešku kao što se to dogodilo mnogim armijama u nedavnoj prošlosti koje su se, dobrim delom, pripremale za prošli a ne za predstojeći rat. Takve greške danas bi imale daleko teže posledice. Otuda neminovna potreba da svaki starešina u celokupnom radu na pripremanju za rat ima neprekidno pred očima jasan cilj: pripremati se za vođenje atomskog rata! To je u pripremi za budući rat danas osnovno i najvažnije.

Atomsko oružje prvenstveno će ispoljiti svoj uticaj na moral ljudi. Postoji verovatnoća da će se od prvog dana rata atomsko oružje masovno upotrebljavati, pa se može očekivati da će to izvršiti snažno negativno moralno i psihološko dejstvo na ljude na frontu i u pozadini. Postavlja se pitanje, kakva je snaga potrebna ljudima i odakle će je crpiti da bi izdržali u atomskoj borbi?

Za vođenje borbe oduvek je bila potrebna moralna snaga. Istina je da se u borbi može »samo jednom poginuti«, i to podjednako od batine, noža, vatrenog oružja i

od atomske bombe. Međutim, ukoliko su se oružja razvijala i postajala ubitačnija, utoliko su sve više opterećivala psihi ljudi, nagrizala i uništavala njihov borbeni moral. U nedavnoj prošlosti ratna praksa je, na primer, pokazala da su borci za oslobođenje od kolonijalizma između dva svetska rata ispoljavali izvanrednu hrabrost u borbi sa strelom, lukom i puškom, ali su panično bežali pred tenkom ili od udara avijacije. Slično tome, i jedinice armija koje nisu bile obučene za borbu sa tenkovima, doživljavale su u prošlom ratu moralne krize pri masovnoj pojavi tenkova, kao i u slučaju masovnih udara avijacije i artiljerije. Na osnovu toga, može se dosta sigurno pretpostaviti da će dejstvo atomskog oružja još snažnije i sa mnogo težim posledicama uticati na psihi ljudi.

Od snage svesti, ubeđenosti i rešenosti za borbu ljudi koji su u njoj učestvovali, prvenstveno je zavisio njihov borbeni moral, uporedo i zajedno sa odgovarajućom ratnom veštinom. Ništa se u tom pogledu nije promenilo ni pojavom novog oružja. O promenama se može govoriti samo u tom smislu da je za vođenje borbe u atomskim uslovima nužan još jači moral.

Kao i ranije, tako i danas, odanost starešine ciljevima za koje se rat vodi osnovni je preduslov za izvršenje zadataka koji se pred njim postavljaju. To je snaga koja ga inspiriše i koja mu otvara perspektive i omogućava mu da savlada mnogobrojne prepreke i teškoće. U povezanosti starešina sa životom, radom i htenjima naroda nalazi se osnov njihove moralne snage. Od čvrstine te veze uveliko zavise njihovi napori i elan u pripremi jedinica za rat, i rezultati u vođenju borbe.

U tom pogledu socijalističke i narodne armije imaju veliko preimućstvo nad kapitalističkim. Njihov starešinski kadar ne regrutuje se samo iz određenih klasa i grupacija, već iz svih redova naroda. To je veoma krupna prednost koja objektivno omogućava da se očuvaju, prodube i učvrste veze sa celim narodom. Ali, to se ne postiže samo povoljnim socijalnim poreklom, jer ono može i da se deformiše u slučaju pomanjkanja svesne akcije. Isto tako, odanost narodu nije moguće razviti i učvrstiti time što bi se starešinski kadar vaspitavao samo, ili pretežno, na

revolucionarnoj prošlosti i na tradicijama mada su one značajan izvor moralne snage ljudi. Za formiranje moralne snage i čvrstine nužna je, pre svega, spremnost starešina i vojnika da založe sve svoje snage za odbranu svoga naroda i konkretne društveno-ekonomske stvarnosti. To zahteva od današnjeg starešine da se aktivno uključi u proces društvenih zbivanja u zemlji, da teži da što bolje upozna i shvati konkretnu stvarnost i da lično, prema svojim mogućnostima, doprinosi socijalističkoj izgradnji. Nebriga prema tom pitanju, ili zaostajanje za društvenim zbivanjima, odvajalo bi ga od naroda.

Životna stvarnost društvene zajednice ne može se osetiti i razumeti samo čitanjem knjiga i dnevne štampe. Još manje bi se to postiglo ućaurivanjem u kasarnske i vojne krugove. Osetiti stremljenja i snagu naroda može se samo tamo gde život ključa: u organizacijama Socijalističkog saveza, kućnim savetima, omladinskim i sportskim organizacijama, organizacijama narodne tehnike, kao i pri posetama fabrikama, školama, zadrugama i učešćem u raznim političkim manifestacijama. Učestvujući aktivno u nekim od tih organizacija, starešina, na jednoj strani, upoznaje životnu stvarnost svoga naroda, a na drugoj, kao socijalistički građanin, sa razvijenom idejno-političkom svesću, doprinosi da se socijalistička politika i principi sprovode što uspešnije u delo. Mada su mogućnosti starešina na polju društveno-političke aktivnosti, zbog prirode njihove službe, objektivno ograničenije od ostalih građana, to ni u kom slučaju ne bi moglo opravdati njihovu neaktivnost. Jer savremeni starešina, prvenstveno i naročito u socijalističkoj armiji, ne može da izvrši svoju ulogu ukoliko dobro ne poznaje život svoga naroda i ne oseća njegova stremljenja.

Za mladog starešinu je od izvanrednog značaja da se što čvršće poveže sa omladinom. Omladina je nosilac najprogresivnijih društvenih kretanja i shvatanja, poletna je i predstavlja stub narodne odbrane. Ona popunjava redove armije i priprema se za rat u raznim organizacijama. Po svom uzrastu i vaspitanju ona je veoma bliska mladom starešini. Sve mu to omogućava i obavezuje ga, da se što čvršće povezuje sa omladinom. Uspostavljajući takve od-

nose mlade starešine žive sa svojom generacijom, osećaju njena stremljenja i povezuju je sa armijom.

Mlađi starešina može lakše da se uklopi i efikasnije da radi u omladinskim organizacijama, nego u drugim političkim i društvenim organizacijama. U njima on može da se brže i bolje afirmiše kao društvenopolitički radnik na terenu. Sa stanovišta narodne odbrane naročito je značajno da se starešine uključe u rad organizacija koje se bave tehničkim obrazovanjem i osposobljavanjem omladine. Oni time, na jednoj strani, stižu i upotpunjavaju vlastito tehničko znanje, i, na drugoj, doprinose tehničkom i idejno-političkom vaspitanju omladine sa kojom rade.

Idejno-politička svest i neraskidiva veza sa narodom omogućava starešinama socijalističkih armija da izgrade snažan moral koji je neophodan za vođenje borbe u atomskim uslovima. Ona im olakšava da sagledaju vrednost i pravednost ciljeva za koje će se boriti, a vezanost sa narodom im uliva nesalomivu energiju društvene zajednice. Tako raste spremnost i odlučnost da se istraje u odbrani slobode i nezavisnosti domovine, i po cenu najvećih napora, lišavanja i žrtava. To im istovremeno uliva čvrstinu i rešenost da se odlučno bore sa neprijateljem. Takvu ubeđenost, čvrstinu i odlučnost ne može da zaplaši i slomi nikakva snaga, pa ni atomsko oružje. Tim pre kad narod i vojska znaju da atomsko oružje nije svemoguće, da se i od njega može zaštititi i da je moguće voditi uspešnu borbu sa agresorom koji njime raspolaže.

Unutrašnju snagu i čvrstinu ljudi učvršćuje i ubeđenost starešina i vojnika da su osposobljeni da se bore u atomskim uslovima, kao i vera u borbenu snagu svoje jedinice. Pouzdanje u sopstvene snage stiče se kroz celokupnu mirnodopsku obuku.

U mirnodopskom životu u jedinicama se izvode razne vrste i forme obuke. Veština starešina ne sastoji se samo u tome da organizuje i koristi svaku od njih. Može da se dogodi, i događa se, da u nekoj jedinici postoje sve vrste i forme obuke, a da ona ipak ne odgovara svojoj nameni. To se danas u prvom redu susreće kod onih starešina koji zadacima i problemima obuke prilaze formalno. Za njih je prva briga da se planovi obuke ispune, ne udubljujući

se u njen sadržaj i rezultate. U tim jedinicama atomski uslovi se zanemaruju ili ne uzimaju u obzir, već se obuci prilazi formalistički. Formalan odnos prema obuci uvek je bio štetan. On je doprinio da su jedinice obučavane za preživjele načine borbe. Danas takav odnos može da ima teške posledice. Jedinica koja se kroz sve vrste i forme obuke ne obučava za vođenje borbe u atomskim uslovima ne može biti osposobljena za atomsko ratovanje. Ona u tom slučaju neće biti pripremljena ni u moralno-psihološkom ni u vojnostručnom pogledu. Zato se smisao i vrednost ma koje obuke u savremenim uslovima meri rezultatima u osposobljavanju jedinica za vođenje atomskog rata.

Da bi se odgovorilo tim potrebama i zahtevima neophodne su dve stvari: prvo, da starešina solidno poznaje borbene mogućnosti ABH-oružja; i drugo, da se kroz rešavanje svih taktičkih zadataka i vežbi uvek daju što realnije pretpostavke o dejstvu novog oružja.

Armije koje ne poseduju atomsko oružje imaju određene teškoće u izučavanju njegovih osobina i mogućnosti. No, ipak, danas se dosta sigurno može govoriti o njegovim mogućnostima, jer su o njemu već objavljeni mnogobrojni podaci. Oni su u svim armijama sređeni u podsetnicima ili uneseni u zvanična taktička pravila. Prva je obaveza starešina da »u prste« poznaju sve raspoložive podatke o atomskom oružju. Starešina koji dobro poznaje efekte svetlosnog, toplotnog, udarnog i radioaktivnog dejstva atomskog oružja u stanju je da sve to razjasni ljudstvu svoje jedinice i da ga obučni uspešnoj zaštiti. Onaj koji to ne zna najčešće beži od ovih problema, ili površno pliva po njima. On tada nema samopouzdanja da »zagriže« u goruće probleme obuke jedinice, a svoje neznanje pokušava opravdati tvrdnjom da se ljudstvu ne sme govoriti prava istina »jer će se demoralisati«. Ovakve tvrdnje nisu u skladu sa ratnim iskustvom niti sa logičnim rasuđivanjem. Ratno iskustvo upravo govori obratno: kad god ljudi pre izbijanja rata nisu imali jasnu predstavu o novom oružju, i zbog toga i nisu mogli biti pripremljeni za borbu protiv njega, to se negativno odražavalo na borbenost i na veštinu ratovanja. Nepoznavanje novog oružja često je imalo veće negativne posledice od njegove stvarne uni-

stavajuće snage. Drukčije ne može biti ni sa atomskim oružjem. Ljudi koji ne budu poznavali efekte atomskog oružja, koji ne budu psihički pripremljeni — preživljavajuće paniku. To se neće dogoditi onima koji budu upoznati sa njegovim dejstvom i pripremljeni i osposobljeni da vešto koriste sva raspoloživa sredstva, sredstva zaštite, i da primenjuju one taktičke postupke i radnje koji neprijatelju otežavaju efikasnu upotrebu atomskog oružja. Zato je sasvim sigurno da je poznavanje atomskog oružja, i način zaštite od njega, osnovni preduslov za uspešno ratovanje u atomskim uslovima. Sa takvim znanjem moraju raspolagati svi: i aktivni i rezervni sastav; i armija i ceo narod. Glavni faktor i izvršilac tog neobično krupnog zadatka je starešinski kadar. Ako on bude posedovao takva znanja sigurno je da će ih imati i vojnici i narod.

Znanja o atomskom, i drugom novom oružju, omogućavaju starešini da celokupnu obuku u jedinici organizuje i usmeri u pravcu rešavanja borbenih zadataka u atomskim uslovima. To je moguće postići kad starešina, na jednoj strani, koncentriše napore da što realnije postavi i konkretizuje protivnička atomska dejstva, i, na drugoj strani, kad što praktičnije i očiglednije prikaže borbena dejstva sopstvene jedinice u takvim uslovima.

Smisao postojanja i vrednost bilo koje taktike meri se time koliko ona zadovoljava osnovne zahteve borbe. Prvih dana rata odgovoriće nameni samo ona taktika koja se u miru zasniva i izgrađuje na uslovima i faktorima za koje se dosta sigurno može pretpostaviti da će karakterisati predstojeća ratna dejstva. Zbog toga je u obuci najvažnije, i najteže, da se neprijatelj i njegove mogućnosti realno prikažu. Kad se to učini sopstvena jedinica se nađe u složenim uslovima. Tada više ne pomaže formalizam i površnost. Da bi se te prepreke savladale potreban je stvaralački rad, adekvatni taktički postupci i poseban psihofizički napor jedinice.

Mada u mirnodopskim uslovima postoje mnoga ograničenja, naročito materijalna, da se što vernije prikaže dejstvo neprijateljskog atomskog i drugog oružja, to se ipak dobrim delom može postići ukoliko se starešina dovoljno angažuje i aktivira. Na svakom maršu moguće je

dati pretpostavku da je određeno zemljište zaprečeno ili kontaminirano, ili da je određenog momenta avijacija napala kolonu. Pri izvođenju vežbi u napadu ili odbrani moguće je prikazati dejstvo atomskog oružja. U psihološkom pogledu neobično je važno da to bude praćeno snažnom detonacijom i »pećurkom«. Borba protivu neprijateljskih tenkova takođe se može dosta realno prikazati. Za psihološku pripremu ljudstva, i za njihovo uvežbavanje, takođe je značajno da se »fingira« napad neprijateljskih aviona i helikoptera i sl. Pri tome je značajno da starešina obezbedi da njegovo ljudstvo dejstvuje po »neprijatelju« onako kako ga je obučavao, i da obavezno daje efekte obostranog dejstva. Jer, jedno je kad starešina daje samo pretpostavke o neprijateljskom napadu, a jedinica i dalje dejstvuje kao da tog napada nije ni bilo, a sasvim drugo kad se, na primer, pod pretpostavkom atomskog napada mora savlađivati kontaminirano zemljište i dejstvovati uz primenu svih sredstava lične ABH-zaštite. U ovom slučaju ljudstvo se uspešno obučava i navikava da brzo primeni postupke predviđene za ratovanje pod atomskim uslovima.

Očiglednost i praktičnost obuke doprinose da se jedinice približe ratnim uslovima. Neprekidne pretpostavke za dejstvo pod atomskim uslovima čine da se ljudstvo psihološki privikava na njih, i istovremeno se osposobljava za borbu pod tim uslovima. Samo na taj način moguće je umanjiti objektivne nedostatke mirnodopske obuke i postići da se ona što više približi ratnim potrebama. Starešina koji to ne uviđa i koji tako ne radi, već se iz bilo kojih obzira rukovodi u obuci prvenstveno tzv. »mirnodopskim razlozima«, gubi dragoceno vreme i rasipa snage i sredstva koja su mu poverena.

Pripreme rezervnog starešinskog kadra

Pripremanje rezervnog kadra za rat, u stručnom i taktičkom pogledu, veoma je složeno. To dolazi u prvom redu otuda što oni van armije nisu u stanju da redovno prate i izučavaju tehničke i taktičke probleme i novine.

Osposobljavanju starešinskog rezervnog kadra pridaje se danas izvanredan značaj u svim zemljama. To je i razumljivo kad se ima u vidu da će oni sačinjavati veliku većinu rukovodilačkog sastava ratne armije. Za njihovo osposobljavanje i pripreme poduzimaju se danas opsežne mere, a društvena zajednica ulaže znatna finansijska sredstva. Teži se da razlike u vojničkim znanjima između aktivnih i rezervnih starešina budu što manje. Međutim, ma koliko te mere bile raznovrsne i svrsishodne punih rezultata na tom polju nema i neće ni biti bez individualnog napora i zalaganja svakog pojedinca i njegove težnje da se što bolje usavrši i osposobi za rukovođenje borbenim dejstvima u atomskim uslovima.

Znanja i sposobnosti koje rezervni oficir i podoficir stiče za vreme školovanja u armiji predstavljaju samo osnovu i minimum. Povremeno dolaženje u armiju na vežbe ne može da im da sve što je u vojnostručnom pogledu potrebno.

Savremeni razvoj zahteva da rezervni starešinski kadar suviše ne zaostane za potrebama vojnotehničkog razvitka. To se može postići samo koordinacijom školovanja i vežbi sa permanentnim individualnim radom pojedinaca. Za organizovanje sistematskog rada na ličnom usavršavanju svaki pojedinac treba da ima i volje i umešnosti. Volja za takvim radom proističe iz svesti o značaju i ulozi rezervnog starešinskog kadra u ratu.

Da bi uspešno obavio ulogu i zadatke koje će dobiti prvih dana rata, rezervni starešinski kadar mora da raspolaze potrebnim vojnostručnim znanjima. Pod tim se, pre svega, podrazumeva poznavanje osnovnih karakteristika i fizionomije savremenog rata. Od njih će se zahtevati da solidno poznaju sopstvenu ratnu doktrinu i način vođenja opštenarodnog odbrambenog rata i da ovladaju veštinom taktičke upotrebe jedinica — i na frontu i u neprijateljskoj pozadini. Pored toga treba da što bolje poznaju i armiju budućeg neprijatelja. Sa takvim znanjima rezervne starešine moći će i da se uspešno uključe u razne stručne i društvene organizacije koje se bave pitanjima narodne odbrane a čiji je zadatak da pripremaju celi narod za rat.

Ispunjenje tako krupnih obaveza i zadataka zahteva od rezervnih starešina da kroz čitav mirnodopski period budu i idejno i organizaciono povezani sa narodnom odbranom. To traži od njih poseban napor i rešenost da se ne zaostane za brzim razvojem vojne nauke i tehnike. Da bi to postigli, svaki pojedinac mora sam da proceni šta mu je sve potrebno na liniji vojnog usavršavanja i osposobljavanja. Tek tada može prići organizovanom radu: formiranju priručne vojnostručne biblioteke; prisustvovanju predavanjima, seminarima i filmovima iz vojne oblasti; učešću na tehničkim zborovima; i sl. Danas se traži od svakog pojedinca što veća aktivnost i inicijativa da što više vidi i sazna, da se lično povezuje sa aktivnim oficirima u garnizonu kao i sa onim rezervnim oficirima koji poseduju bogato ratno iskustvo. Praćenjem obuke vojnih jedinica i aktivnim učestvovanjem u radu svog udruženja rezervni starešina će na očigledan i »opipljiv« način usvajati sve novo u vojnoj veštini. Pasivan stav i očekivanje da ga neko drugi na to pokrene neće doneti željene rezultate.

Veliki deo rezervnog starešinskog kadra učestvuje u predvojničkoj obuci i u radu raznih društvenih i sportskih organizacija, pa je u mogućnosti da do izvesne mere u praksi proveri stečena vojnostručna znanja i da ih do izvesnog stepena približi ratnim uslovima. Na časovima i za vreme logorovanja predvojničke obuke moguće je primenjivati i uvežbavati maskiranje; korišćenje prirodnih zaklona od atomskog oružja; način ukopavanja; ukazivanje prve pomoći; način dekontaminacije lične opreme, i sl. U organizacijama izviđača, planinara i smučara takođe je moguće obavljati slične poslove i radnje. I sportovi na vodi (moru) pružaju izvanredne mogućnosti za uvežbavanje postupaka u diverzantskim dejstvima pod vodom. Prilikom redovne trenaže rezervnih pilota korisno je obučavati buduće vazduhoplovne starešine kako će koristiti improvizovana letelišta i kako će najbolje maskirati avione na njima, itd. Radeći na takav i sličan način rezervni oficiri i podoficiri održavaju kontinuitet sa vojničkim pozivom i usavršavaju se u njemu. Nema manji značaj ni činjenica da oni time deluju na omladinu i ukazuju joj

na njene zadatke iz oblasti narodne odbrane i osposobljavaju je za obavljanje njenih obaveza i zadataka u ratu.

Ideološko i političko obrazovanje

Društveno-ekonomska i idejno-politička kretanja savremenog sveta sve više nameću neodložan zahtev da starešine u svom obrazovanju izađu iz uskih vojnostručnih okvira, i da steknu šire ideološko i političko obrazovanje. Bez toga one danas nisu u stanju da uspešno izvršavaju svoje zadatke.

U rešavanju ovog zadatka starešine socijalističkih armija imaju značajna objektivna preimućstva. One se u izučavanju društveno-ekonomskih pojava rukovode marksizmom, istinski naučnim pogledom na svet. Istorijski i dijalektički materijalizam, otkrivši zakone razvitka prirode, ljudskog društva i mišljenja, omogućio je i naučno saznavanje razvitka vojnog dela. U delima klasika marksizma mogu se naći fundamentalna znanja i odgovori na suštinska pitanja rata kao društvene pojave, i na osnovne zakonitosti oružane borbe. Ali, pri tome stalno treba imati u vidu da marksistička naučna misao klasika nije dala, niti je mogla dati, konkretne odgovore na pitanja društvenog razvitka koja se u njihovo vreme nisu postavljala na dnevni red. Te nove pojave i procesi treba da objasni i teorijski uopšti savremena marksistička misao. Ovo se naročito odnosi na razvitak vojnog dela, jer je na tom polju, poslednjih decenija, došlo do veoma krupnih promena. Sve te nove promene su veoma složene jer je u njima izukrštan čitav niz materijalnih i društvenih tokova i rezultata. Pored toga, svi ti problemi su specifični za svaku pojedinačnu zemlju. Iz tih razloga je potrebno da starešine stiču nova znanja iz oblasti savremenog razvitka društva, a posebno da izučavaju one komponente društveno-ekonomskih i političkih uslova koje u najvećoj meri operedeljuju ulogu oružanih snaga, i karakter morala naroda i armije.

Ideološki uzdignut starešina u stanju je da sa puno razumevanja prati tokove i smer društvenog razvitka i

politiku svoje zemlje na međunarodnom planu; da pravilno analizira i ceni međunarodni aspekt konkretnih političkih akcija, i da stekne politički senzibilitet za sva zbivanja. Pored toga, šira ideološka znanja nužna su starešini socijalističke armije i zbog toga da razume zbivanja, perspektive i smernice svetskog socijalističkog pokreta. On je njegov idejni pripadnik i borac. I on na određen način učestvuje u formiranju strategije i taktike te moćne snage svetskog progressa, i bori se za pobjedu najnaprednijih društvenih ideja. Sa takvim ideološkim znanjem starešina stiže, što je neobično značajno, idejnu ubeđenost i čvrstinu. Postaje duboko svestan da je pripadnik pokreta koji je istorijski određen da sruši stari i izgradi novi i napredniji društveni sistem. Ta svest postaje moćan unutrašnji oslonac koji budi i pothranjuje političku svest i moralnu snagu starešine.

Ideološka znanja su nužna starešini u prvom redu za razumevanje društveno-ekonomskog razvitka u sopstvenoj zemlji. Marksističko-lenjinistička teorija jasno je potcrtala cilj i sadržaj izgradnje socijalizma. Međutim, ona nije dala, niti je mogla dati, recepte za konkretne puteve i forme izgradnje socijalizma u svakoj pojedinačnoj zemlji. Osnovni materijalni, društveni i kulturni faktori svake pojedine zemlje su različiti, jer je drukčiji bio njihov istorijski razvoj, drukčije su im materijalne i privredne mogućnosti, a različit je i sastav subjektivnih snaga koje stoje na čelu izgradnje socijalizma. Zbog toga se opšte postavke naučnog socijalizma razrađuju i primenjuju na specifičan način, sa težnjom da se marksizam stvaralački primeni na konkretne uslove.

Dinamičnost materijalnih snaga i društvenog života zemlje koja gradi socijalizam učinili su da njen razvoj postaje bogatiji i složeniji na svim linijama i putevima. Sam život nameće mnogobrojna pitanja iz oblasti razvoja društveno-ekonomskog sistema. U vezi s tim iskrsavaju i mnogobrojni idejni problemi prelaznog perioda: odumiranje države; odnosi među ljudima; način rukovođenja privredom; sadržaj i norme socijalističke etike; uloga umetnosti, i dr. Traže se putevi i rešenja koje društvena praksa ne poznaje. Na tom putu isprečavaju se i zaostaci

starog u svesti ljudi, kao posledica materijalne i ekonomske zaostalosti i ranije stečenih i ukorenjenih navika i tradicija. Sve to čini da je idejna borba veoma složena. Od rukovodeće društveno-političke snage zahteva se da ostvari čvrsto idejno jedinstvo kako bi se mobilisale sve snage za idejno-političko raščišćavanje puteva društvene prakse. Deo tih zadataka postavlja se i pred starešinski kadar.

Starešina, kao društveno-politički radnik u armiji i na terenu, takođe se bori idejno i politički za podizanje socijalističke svesti ljudi. Da bi ostvario tu svoju društveno-političku ulogu on mora da stvaralački usvaja marksizam. Još dok je bio na osnovnom vojnom školovanju izučavao je marksizam, ali tada je pretežno usvajao samo njegove osnove. Njegov uzrast i nedostatak političkog iskustva uslovlili su da izučavanje marksizma poprimi donekle »knjiški« karakter. Zato ta znanja i nisu dovoljna za kasniji rad u trupi, tim pre jer u društvu i armiji iz godine u godinu nastaju krupne promene. Život nameće da se ideološka znanja najuže povezuju sa problemima izgradnje zemlje i armije. Drukčije rečeno, osnovna teorijska znanja stečena u školi moraju se stalno proširivati i produbljivati na osnovu najnovijeg hoda društvene prakse, ali sada sa težištem na izučavanju aktuelnih društvenih i armijskih kretanja. Samo na taj način, koristeći se raznim formama učenja, starešina može uspešno da se idejno-politički izgrađuje i održava korak sa društvenim zbivanjima. To je od izvanrednog značaja kako za njegovu idejno-političku orijentaciju i čvrstinu tako i za njegovu vaspitačku ulogu. Tada će starešina moći idejno da vaspitava i naoružava i svoje vojnike, da kod njih izgrađuje i podiže idejno-političku svest, i da ih aktivira u rešavanju svih zadataka borbene pripreme jedinice.

Starešina sa razvijenom idejno-političkom svešću dublje će i svestranije sagledati i shvatiti i društveni karakter armije, kao i uticaj društva na život i odnose u njoj.

Ma koliko da je armija specifična i »zatvorena« organizacija, ona je neizbežno podložna širokom uticaju i stremljenjima društva. Naročito je to izraženo u socijalističkim armijama, gde se uzajamni kontakti i veze naroda

i armije svestrano razvijaju i brižljivo neguju. Ako se sagleda i analizira ceo razvojni put naše armije tada se uočava da su takva veza i uticaj bili stalno prisutni. U oslobodilačkoj borbi i revoluciji, i za vreme izgradnje socijalizma, snaga armije je izvirala iz potreba, težnji i htenja naroda. Revolucionarni i demokratski duh narodnih masa neprekidno je prenošen u redove armije i brižljivo negovan. Tako je armija od samog početka bila istinski narodna. Ona je narodna ne samo zbog toga što se za sve vreme beskompromisno borila i zalagala za narodne interese, već i za to što su odnosi u njoj bili socijalistički. Pri izgradnji armije u centru pažnje stalno je bio čovek: podizanje njegove svesti; briga za njegovo stručno usavršavanje; obezbeđenje što povoljnijih uslova za život; prosvetavanje i kulturno uzdizanje vojnika i starešina, itd. U redovima armije razvijena su i negovana najlepša moralna svojstva socijalističkog čoveka i učvršćivani odnosi međusobnog poverenja i poštovanja. Takva politika u izgradnji armije urodila je bogatim plodom. Stvorila je takvo moralno-političko jedinstvo koje je izdržalo najteži ispit u teškim ratnim danima kao i za vreme mnogobrojnih pritisaka i pretnji u posleratnom periodu.

U poslednjoj deceniji bitno su se izmenili društveni odnosi u našoj zajednici. Društveno samoupravljanje radnih ljudi postalo je okosnica celog društvenog sistema. Neposredno učestvovanje ljudi u upravljanju celokupnim privrednim i društvenim životom produbilo je i obezbedilo istinski demokratske odnose u našem društvu. Posle hiljadugodišnjeg otuđenja čoveka, socijalistička zajednica stvorila mu je sve uslove za svestran razvitak njegovih sposobnosti. U takvim uslovima izgrađuju se i učvršćuju nova merila i norme o vrednosti čoveka, i o njegovim obavezama prema društvu — naročito kod omladine, koja nije opterećena balastom starih shvatanja i navika. U armiju sada dolaze omladinci čiji je ekonomski i društveni položaj bitno izmenjen. To su većinom neposredni proizvođači koji su učili u svojim ekonomskim jedinicama, radničkim savetima i organima društvenog upravljanja da direktno rukovode poslovima društvene zajednice. To su mladići koji oformljuju svoje poglede u skladu ličnih i društvenih

interesa. Oni svoju ličnu vrednost i privrženost narodu dokazuju većom aktivnošću i preduzimljivošću, disciplinom, organizatorskim sposobnostima i punom odgovornošću za poslove koje im društvo poverava. To je generacija sa izraženom samouverenošću, jednostavna i praktična. Ona ima razvijen smisao za solidarnost i humane odnose među ljudima. Generacija koja želi i traži priznanje za svoj rad, razumevanje svojih mladalačkih potreba i htenja, i poštovanje svoje ličnosti. Savremenoj armiji potrebni su upravo takvi ljudi: svesni, odgovorni, disciplinovani, poverljivi, preduzimljivi i dostojanstveni. Zato će snaga armije u mirnodopskom periodu rasti u stepenu u kom će starešinski kadar uspeti da ovakve osobine vojnika uklopi u armijski organizam, i da ih razvija u skladu s ratnim potrebama. Nema mesta strahovanju da će izražena individualnost mladih ljudi »razlabaviti armiju«. Jer, ta je osobina naše omladine izrasla na bazi svesti o prvo-razrednom značaju društvenih interesa. Zato nju i nije teško uklopiti i potčiniti potrebama vojničkog života.

Starešina ima glavnu ulogu u prilagođavanju mladih vojnika na vojnički život, i u formiranju njihove ličnosti prema potrebama i zadacima armije. On je dužan da ih što pre i bolje osposobi i pripremi za najveća moralna i psihička naprezanja koje zahtevaju uslovi savremenog rata. Pri tome je od odlučujućeg značaja kakvi su odnosi među ljudima u jedinici, a u prvom redu kakvi su odnosi starešine prema vojnicima. Suština pravilnih i dobrih odnosa sastoji se u tome da se u jedinici izgradi takva atmosfera međusobnog poštovanja, poverenja i ispomaganja u kojoj bi se svaki pojedinac osećao »kao kod svoje kuće«, i gde će pojedinci i čitav kolektiv raditi sa voljom i poletom u izvršavanju svakodnevnih zadataka i naređenja. Starešina koji se sa svom brižljivošću odnosi prema svakom pojedinom vojniku, u želji da mu pomogne da se privikne na vojnički život, stiče njegovo poverenje. Slično kao i u borbi, starešina zadobija poverenje svog ljudstva kroz brigu za materijalne uslove njihovog života i kroz napore za njihovo vaspitanje i vojnostručno osposobljavanje. Poverenje postaje istinski duboko kad se zasniva na

uvažavanju i poštovanju čovekove ličnosti i kad se na svakom koraku ispoljava human odnos prema njemu.

Izgradnja socijalističkih odnosa u armiji nije potrebna radi toga da bi se vojnik »mazio« ili da bi se samo iz formalnopравnih razloga štitila njegova ličnost. Naprotiv, takvi odnosi su nužni, jer oni u prvom redu podstiču i razvijaju svest i moralnu snagu ljudi za ispunjenje obaveza i zadataka vojničkog života. Za vreme služenja svog roka vojnik mora mnogo da nauči: da stekne raznovrsna znanja, određene veštine, i veliki broj novih navika. U savremenim uslovima to nije moguće postići time što bi se vojnici samo »šrafili«, odnosno kad bi bili samo objekat vaspitno-obrazovnog procesa. Umesto toga, objektivne potrebe današnje armije i kvalitet ljudstva zahtevaju što veću svest i aktivnost svih ljudi u jedinici. Bobrena snaga armije umanjivala bi se kad naši vojnici, do juče svesni i aktivni graditelji socijalizma, ne bi i u armiji sa istim elanom i odgovornošću obavljali zadatke koji stoje pred njima. Nema nikakvog razloga i opravdanja da mladi ljudi koji su u društvu naučeni i priviknuti da svesno i aktivno rade ne nastave to i u armiji, bez obzira na sve njene specifičnosti. Jer, praksa je pokazala da su rezultati u pripremi za rat daleko veći i značajniji kod onih jedinica gde je razvijena i mobilisana svest i volja svih njenih pripadnika. Drukčije ne može ni biti. Za savlađivanje velikih napora i teškoća vojničkog života, i za sticanje vojničkih kvaliteta, neophodna je svest, volja i rešenost da se zadaci izvršavaju svesno, uporno i do kraja. Takva snaga i volja ne formiraju se samo pod uticajem opšte političke svesti, već zavise i od odnosa u jedinici. Zdravi vojnički odnosi bude i jačaju moralnu snagu pojedinaca, i omogućavaju im da maksimalno razviju svoju aktivnost u podizanju borbene gotovosti jedinice.

Motivisanost ljudi u izvršenju vojničkih zadataka od izvanrednog je značaja za rezultate u nastavi i obrazovanju. Kad starešina objasni vojnicima potrebu, smisao i nužnost vojničkog poretka u armiji tada će se oni više truditi da lično doprinesu njegovom jačanju. Kad u toku obuke povezuje sve radnje i vežbe sa ratnim potrebama i zakonitostima i objašnjava zašto je to tako, tada kod njih

budi i podstiče interesovanje za celokupnu nastavu. Vojniku tada neće biti ništa teško da podnese, jer je svestan da su njegovi naponi, požrtvovanje i odricanje u interesu jačanja armije i u njegovom sopstvenom interesu. Tako u miru, slično kao i u ratu, nema pune aktivnosti i punog angažovanja ljudi na rešavanju zadataka bez neprekidnog i sistematskog rada starešine na objašnjavanju ciljeva i zadataka vojnicima. Starešina podstiče aktivnost svojih potčinjenih, kad vojnike u nastavi i obuci stavlja u položaj da su prinuđeni da samostalno razmišljaju i da pronalaze rešenja u savlađivanju prepreka na putu izvršenja zadatka.

Očigledno je da karakter armije, i odnosi u njoj, bitno utiču na njenu celokupnu delatnost. Zato starešina mora temeljito da poznaje idejno-političku suštinu tih problema. Tek tada će biti u stanju da svoju praktičnu delatnost u jedinici usmeri prema mogućnostima koje mu nudi objektivna stvarnost društvene zajednice i same armije. Tada će sa više sigurnosti i umešnosti izgrađivati odnose u svojoj jedinici što će, na jednoj strani, jačati moralno-političko jedinstvo armije i, na drugoj, razvijati maksimalnu aktivnost celokupnog ljudstva na izvršenju svih zadataka.

Vojnostručno obrazovanje

Ideološko-politička izgradnja starešinskog kadra nezdvajno je povezana sa svim pitanjima izgradnje armije. Naročito je povezana sa izgradnjom i usvajanjem ratne doktrine, i sa vojnostručnim usavršavanjem starešina.

Atomsko oružje daje pečat svim savremenim ratnim doktrinama, nezavisno od toga da li ga jedna zemlja poseduje ili ne. Druga bitna karakteristika najvećeg broja savremenih doktrina je u tome da one sve više gube nacionalno obeležje. Postojanje blokova i saveza uslovalo je i doprinelo da se danas sve više može govoriti o doktrini koalicije, koje su istovetne, ili veoma slične, doktrini vodeće sile. Treća njihova karakteristika jeste da su podložne brzim promenama. Burni razvitak ratne tehnike neizbežno dovodi do preispitivanja ranijih gledišta i sta-

vova, i do donošenja novih rešenja i u strategijskim i u taktičkim okvirima.

Zemlje koje vode samostalnu i nezavisnu spoljnu politiku, izvan postojećih vojnih grupacija, imaju najčešće ratnu doktrinu sa izrazitim nacionalnim obeležjem. Takav je slučaj sa našom zemljom i sa našom doktrinom.

Ratna doktrina je jedinstvena i obavezna za sve. Ona obezbeđuje jedinstvo volje i akcije. Ukoliko je potpunije i temeljitije shvaćena i usvojena od starešinskog kadra utoliko je veća i njena snaga, kako u moralnom tako i u vojnostručnom pogledu. Starešina koji ne poznaje i nije usvojio sopstvenu ratnu doktrinu uopšte nije u mogućnosti da postigne rezultate koji se od njega očekuju. Bilo bi nedovoljno i suviše malo da se poznaju i usvoje samo osnovne idejne koncepcije. Od starešinskog kadra se zahteva da doktrinu poznaje u potpunosti. Za niže starešine to, pre svega, znači da njom besprekorno vladaju u taktičkim okvirima.

Taktička znanja i veština nižih starešina uvek su bili osnova njihovih rukovodilačkih sposobnosti. Zato se u svim armijama taktičkom osposobljavanju pridaje naročit značaj. Pod tim se, pre svega, podrazumeva poznavanje karaktera i suštine borbe, njenih sastavnih elemenata (vatra, pokret, udar), i svih ostalih faktora u borbi. Pored toga, za pripremu i organizaciju borbenih dejstava potrebno je poznavanje principa, pravila i normi upotrebe jedinica. Taktičko obrazovanje omogućava starešini da temeljito ovlada vojničkim »zanatom«. Razvija kod njega sposobnost da taktički misli: da taktiku ne shvati i ne primenjuje kruto i šablonski, da zadatke izvršava stvaralački i saobrazno situaciji, itd.

Savremena borba je združena borba. U njoj učestvuju vidovi i rodovi oružja u najrazličitijim zemljišnim i vremenskim uslovima. U borbi učestvuju mnogobrojna i raznovrsna sredstva ratne tehnike. S obzirom na njihov povećani udeo i značaj u borbi danas je njihova pravilna upotreba osnovni sadržaj taktičkih znanja i veštine starešine.

Nije bilo tako davno kad je vojna istorija bila osnova vojničkog obrazovanja starešina. Međutim, razvoj ratne

tehnike postavio je ovo pitanje u sasvim novom svetlu. Usled brzog razvitka tehnike više nije bilo celishodno da se vreme i snage troše na izučavanje onih ratnih iskustava koja su već prevaziđena. Ovim se ne želi reći da je izučavanje istorije ratne veštine danas nekorisno. Ono je neophodno za obrazovanje starešina, jer ih osposobljava da rat i vođenje borbe sagledavaju genetički. Međutim, treba istaći da bi danas bilo još neopravdanije da se oficiri isuviše opterećuju izučavanjem starije istorije ratova jer ih očekuje drugi, važniji posao: da izuče nove društvene uslove, novo naoružanje i opremu i savremenu ratnu veštinu.

Prvenstveni je zadatak starešine danas da se što bolje osposobe za najcelishodniju upotrebu ratne tehnike.

Ovladati tehnikom moraju i starešine i vojnici. To se postiže kad se ovo pitanje drži u centru pažnje celokupne mirnodopske obuke. Jer, zadatak i cilj obuke jeste da se pronađu i uvežbaju najcelishodniji postupci za borbu. A njih upravo uslovljava i diktira mogućnost i način upotrebe sopstvene i neprijateljske tehnike. U kojoj će se meri sve to postići najviše zavisi od starešine. Starešina koji poznaje motor i koji je osposobljen da upravlja njime može efikasno da obučava svoje ljudstvo da što racionalnije koristi motorna vozila, da pokretljivost svoje jedinice maksimalno razvije u skladu sa stvarnim materijalnim mogućnostima. Komandir koji zna da rukuje radio-stanicom i telefonom može uspešnije da rukovodi jedinicom. Starešina koji dobro poznaje taktičko-tehnička svojstva i borbene mogućnosti artiljerije, tenka, aviona i drugog oružja, može bolje da se uvežba i ostvari sadejstvo, itd. Jednom rečju, tehničko obrazovanje starešina i njegove tehničke navike odlučujuće su u formiranju tehničke kulture i navika cele jedinice.

Mada smo svedoci burnog razvitka ratne tehnike ipak ostaje činjenica da je današnje oružje dobrim delom upotrebljavano u prošlom ratu (mada manje usavršeno): u naoružanju su se nalazili tenkovi raznih vrsta; u manjem broju upotrebljavana je i reaktivna avijacija; radar je imao široku primenu; i na kraju, korišćene su rakete i atomsko oružje. Sve to govori i ukazuje na potrebu izučavanja i

korišćenja iskustva minulog rata, kao i posleratnih lokalnih ratnih sukoba koja su jedna od komponenata za formiranje današnjih strategijskih i taktičkih koncepcija.

Zemlje koje su u prošlom ratu vodile borbu sa tehnički daleko nadmoćnijim protivnikom imaju još više potrebe da izučavaju vlastita iskustva. Ona će im pomoći da pronađu puteve, sredstva i metode za uspešnu borbu sa tehnički bolje opremljenim protivnikom. Po bogatstvu tih iskustava naša se zemlja danas nalazi među prvima.

Iskustva našeg rata su od ogromnog značaja za vođenje budućeg rata. To se najbolje vidi kad se sagledaju samo ona najvažnija, i kad se uporede sa današnjim uslovima i potrebama. Najvažnije iskustvo celog našeg oslobodilačkog rata je u tome da je on ubedljivo pokazao da narod može uspešno voditi i dobiti rat i u uslovima izrazite tehničke i brojne nadmoćnosti agresora, samo ako je čvrsto rešen da se odupre neprijatelju i kad je jedinstven u borbi za ostvarenje svojih ciljeva. Međutim, rešenost i jedinstvo nisu bili dovoljni. Trebalo je imati (izgraditi) efikasnu ratnu veštinu. Naše oružane snage izgradile su, saobrazno uslovima i potrebama, originalnu strategiju i taktiku, koja im je omogućila da neprijatelju nametnu svoj način ratovanja. Primenjivana je sopstvena (specifična) ratna veština koja je umanjivala i otklanjala prednosti neprijatelja, a sopstvenim snagama stvarala povoljne uslove za borbu. Isto tako, naše preimućstvo u borbenom moralu nadoknađivalo je nedostatak teškog naoružanja i savremene opreme. U borbi su primenjivani oni načini dejstva u kojima je najviše mogao da dođe do izražaja sopstveni borbeni moral. Ne manje su značajna iskustva iz samostalnog dejstva taktičkih jedinica i njihova sposobnost snalaženja u svakoj situaciji i sl.

Kad se sagledaju osnovni uslovi u kojima bi se mogla naći naša zemlja u jednom budućem ratu, kao i sam način ratovanja, tada se logično nameće zaključak da bi iskustva našeg rata našla široku primenu i odigrala veoma značajnu ulogu. To, svakako, ne znači da ih treba fetišizirati i šablonski prenositi, jer bi to bio čist dogmatizam koji bi dao

negativne rezultate. Celishodno je samo ono korišćenje iskustava koje ih kritički upoređuje i kombinuje sa novim uslovima i novim borbenim sredstvima.

Izučavanje našeg rata naročito je značajno za mlađe starešine koje nemaju borbenog iskustva. One time mogu da steknu predstavu o suštini borbe i karakteru borbenih dejstava u nepovoljnim uslovima i da od njih imaju velike koristi ukoliko ih izučavaju kritički. A najsigurniji put da ona postanu njihova svojina je da ih primenjuju i proveravaju u svakodnevnoj obuci.

Za izučavanje vojnog dela, za sticanje taktičkog obrazovanja i veštine, od posebnog je značaja da starešina ovlada opštom teorijom i metodom spoznaje stvarnosti. To mu omogućava da uspešno izučava rat kao društvenu pojavu i osnovne zakonitosti borbe.

Vođenje rata, a posebno borbe, kreće se u jedinstvu i borbi suprotnosti, u neprekidnom razvoju i menjanju. Borba se vodi u uslovima isprepletenosti objektivnih i subjektivnih faktora, gde dolaze do sudara dve volje i dva borbena postupka. Pored toga, uslovi borbe neprekidno se menjaju, naročito pod uticajem izmena u naoružanju i opremi. Sve to nužno dovodi do tesne veze i uzajamne zavisnosti mnogobrojnih i raznovrsnih uslova i faktora. Promeni li se jedan od njih menjaju se uslovi borbe, a samim tim se traže nova rešenja i drukčiji postupci. Borbena iskustva i ranije stečena gledišta i navike vuku nazad, a stalno se rađa i pojavljuje novo koje se bori protiv staroga, i sl. Pred starešinom stoji zadatak da stalno razmršava to klupko: da pronalazi suštinu stvari; i da zna odvajati uzroke od posledica; da ume raščlanjavati pojave na sastavne delove; da traži i uočava vezu među njima; i da prihvata ono što je novo i korisno. Za takve zadatke i poslove traži se zaista obrazovan i elastičan duh. Nimalo nije preterano tvrditi da je starešinski poziv jedan od onih koji u najvećoj meri zahteva dijalektički način mišljenja. Starešine koje ga ne poseduju sklone su krutosti i šablonizmu, a takvi »hramlju« na celom putu svog vojničkog života.

Pedagoška i psihološka znanja

Pripreme jedinica za rat toliko su složene i raznovrsne da sve više zahtevaju naučnu organizaciju i naučne metode vaspitanja i obuke. U savremenim armijama sve je aktuelnije i značajnije pitanje kako u uslovima obilja ratne tehnike izvesti svestranu i kvalitetnu borbenu pripremu jedinica, odnosno kako što brže i efikasnije izgraditi borbene kvalitete koje zahteva budući rat.

Izgraditi čvrst moral i stručno osposobiti ljudstvo nije moguće samo empiričkim putem. Armija se neprekidno razvija i usavršava. Menjaju se i ljudi, i tehnika, i taktika. Jedna je stvar, kao u nedavnoj prošlosti, obučavati vojnika-pešaka za borbu samo puškom, a sasvim druga obučavati borca da dejstvuje iz tenka, mlaznog aviona i raketom i da rukuje elektronskom tehnikom. Obučiti ga da dejstvuje u svako doba i po svakom vremenu i zemljištu u uslovima koji se neprekidno i brzo menjaju nije nimalo jednostavno. Za postizanje toga cilja potrebni su novi programi, novi metodi i nastavna sredstva — uz najširu primenu naučne organizacije rada i vaspitanja. Da bi starešina odgovorio svojoj dužnosti vaspitača i nastavnika nije mu dovoljno, kao ranije, samo da poznaje osnovne pedagoške postavke i principe. Danas mu je sve više potrebno da vlada teorijom i praksom organizacije i izvođenja nastave, tj. didaktikom.

Dinamičan razvoj tehnike, njena sve veća primena u armiji, i sve složeniji uslovi vođenja borbe, čine da ovladavanje vojničkim znanjima i navikama postaje sve teže. Atomski uslovi, i rukovanje složenom tehnikom u borbi, iziskuju od ljudi veću aktivnost i posebna psihološka svojstva. Borba u takvim uslovima traži od svakog pojedinca da je snalažljiv i da brzo reaguje. A rukovanje tehnikom zahteva maksimalnu koncentraciju, razvijen refleks i precizno reagovanje. Svemu tome treba dodati da borbena dejstva, kao i rukovanje tehnikom u mirno doba, izazivaju snažne emocije. Iz svih tih razloga starešina mora poznavati psihu čoveka, njene zakonitosti, i kako se manifestuju psihičke osobine. S tim znanjima on je u mogućnosti da izučava individualno-psihološke specifičnosti pojedinaca,

i da sa psihološkog stanovišta prilazi problemima vaspitanja i obuke.

Kada starešina ovlada psihologijom tada može bolje da upozna i samog sebe i da bolje vlada sopstvenim temperamentom. Tada će mu biti razumljivija mišljenja, osećanja i preživljavanja svojih ljudi. A vladanje sopstvenim temperamentom doprineće formiranju uravnotežene ličnosti, što se pozitivno održava na njegovu veštinu rukovođenja.

Očigledno je da je pedagoško-psihološka sprema starešina sve značajnija. Ona pomaže i omogućava da zadatke vaspitanja i obuke svestranije i dublje sagledaju i shvate. Ukoliko su uslovi borbe složeniji, a ličnosti koje u njoj učestvuju razvijenije, pedagogija i psihologija sve više dolaze do izražaja u rukovođenju i komandovanju. Radi unapređenja obuke i vaspitanja u svojoj jedinici starešina može da nađe čvrst oslonac u pedagoškoj i psihološkoj literaturi, naročito onoj koja proučava i obrađuje armijske probleme. Zato nju treba što više i češće čitati i proučavati.

Naglašavajući kroz celu knjigu ulogu i značaj ideološko-političkih, vojnostručnih, pedagoško-psiholoških, i drugih znanja, ne misli se da od starešina treba stvarati teoretičare. To bi bilo necelishodno kad se ima u vidu da je praktična delatnost njihova glavna funkcija u miru i ratu. Sposobnosti starešina se iznad svega mere njihovom odlučnošću i čvrstinom da istraju u rešavanju praktičnih zadataka i da u praksi postignu što bolje rezultate. U miru da što solidnije pripreme jedinicu za rat, a u ratu da postižu što bolje rezultate u borbi. Nema dobrog starešine ako svoja teorijska znanja ne ume uspešno da primeni u praksi. Ali, s druge strane, ni starešina koji ne bi imao potrebna teorijska znanja ne bi mogao uspešno da rukovodi u savremenoj borbi. Starešine koje poseduju šira i temeljitija opšta i stručna znanja imaju velika preimućstva u praktičnoj delatnosti. Poznavanje teorije pomaže im da jasno sagledaju osnovne zadatke i smernice razvoja narodne odbrane i armije u celini i da veštije ratuju. Zato danas i preovladava gledište da je »idealna tip« onaj starešina koji u sebi sjedinjuje poznavanje teorije sa veštinom praktičara.

Jačati volju

Analiza uloge, zadataka i veštine starešine u borbi, koja je data u prethodnim poglavljima, nedvosmisleno pokazuje da je snažna volja nužan kvalitet starešine. Ona je toliko značajna da bez nje ostali njegovi kvaliteti ne bi mogli u borbi doći do punog izražaja.

Karakter čoveka i njegova volja nisu prirodna svojstva ljudi već se formiraju pod uticajem životnih uslova i zadataka koje rešavaju. Zato je i snaga volje kod ljudi različita.

Volja je usmerena aktivnost za postizanje određenog cilja. Ona se izgrađuje svesnom aktivnošću i upornošću u postizanju maksimalne borbene gotovosti armije u miru, a u ratu savladavanjem neprijatelja. I jedno i drugo nije moguće postići bez velikih napora, odricanja i žrtava, a za to je neophodna velika moralna i duhovna snaga ljudi koji učestvuju u ostvarenju tih ciljeva.

Rezultati rada i borbe na podizanju borbene gotovosti armije, i na savlađivanju protivnika, uslovljeni su stepenom angažovanja, zalaganja i aktivnosti starešina i vojnika. Ogromna je razlika da li pri tome starešine dejstvuju sa ubeđenjem ili formalno. Svesna ubeđenost maksimalno mobilise volju na izvršenju zadataka. Nasuprot tome, formalno angažovanje ima za posledicu bezvoljnost i beskrvnost. Zbog toga je za jačanje volje starešine presudna motivacija njegove aktivnosti u armiji. Kad njegov rad u izvršenju svakodnevnih zadataka i u savlađivanju prepreka počiva na svesti o značaju cilja, tada se kod njega budi i razvija želja da se taj cilj što brže i uspešnije postigne. Međutim, da bi se u mirnodopskom periodu došlo do pune borbene gotovosti potrebno je postići veliki broj međuciljeva. Zapravo, svaki poseban deo nastavnog programa i svaki razdeo obuke čine posebne ciljeve. I ne samo to već svaki čas iz oblasti vaspitanja i obuke, svaka pojedinačna vežba, svaki poduhvat da se ratna tehnika dovede u ispravnost i gotovost i sl. — predstavljaju pojedinačan cilj na putu ostvarenja opšteg cilja pripreme armije za rat. Kad starešina i njegovi potčinjeni svega toga nisu dovoljno svesni tada i nema dovoljnog zalaganja i upor-

nosti. I obratno, jasnoća cilja i svest o njegovom značaju mobiliju i jačaju volju starešine.

Starešina prekaljuje svoju volju kroz svakodnevno rešavanje zadataka. Nema tako reći ni jednog zadatka koji starešina izvršava a da ne nailazi na teškoće i prepreke. Toga ima naročito u obuci. Kroz nastojanje da se obuka što više približi ratnim uslovima i da se jedinica osposobljava za dejstvo u složenim situacijama, niču raznovrsni problemi i prepreke: organizacione, materijalno-tehničke, nastavne, moralno-psihološke i dr. Mada više komande svojim nastavnim programima, uputstvima i planovima obezbeđuju osnovne uslove da bi se obuka pravilno usmerila i izvodila, ipak za niže starešine ostaje dosta posla da se obuka izvede zaista efikasno. U tome je od naročitog značaja da starešine ne pokleknju pred preprekama koje ih na tom putu čekaju. Veoma je lako »savladati« protivnika u vežbi kad se njegovo dejstvo prikazuje nerealno. Lako je pretpostaviti da je sadejstvo formacijskog naoružanja i sredstava podrške lako ostvarljivo, ali ga je mnogo teže u praksi realizovati. Jedna je stvar maršovati na kraćem odstojanju, po lepom vremenu, sit i odmoran, a sasvim druga izvoditi usiljeni marš, po teškim vremenskim uslovima, sa neredovnom ishranom, i sl. Starešina koji uporno ne savladava prepreke, već ih izbegava i zaobilazi, ne jača, niti prekaljuje sopstvenu volju ni volju potčinjenih. Volja se može stvarno jačati i meriti uporedo sa savladavanjem prepreka i to onih i onakvih kakve očekujemo u ratu i borbi. Ako se, na primer, predviđaju masovna noćna dejstva, tada snagu, veštinu i upornost, svoju i svoje jedinice, treba isprobavati noću. Izdržljivost treba meriti i ceniti kroz napore marševe bez hrane i vode za određeno vreme. Pri izvođenju vežbi ne treba jedinici davati samo pretpostavku da se treba ukopavati, već stvarno postaviti zadatak da se ukopavaju i borci i starešine. Postupajući tako starešina izvršava postavljene zadatke bez obzira na teškoće, a time privikava i sebe da savlađuje prepreke kojih će u borbi biti isuviše. Pored toga, na taj način može da procenjuje i meri sopstvenu snagu i snagu svoje jedinice, pomoću dosta sigurnih pokazatelja.

Starešina i u miru i u ratu ima dosta složenih zadataka. Za njihovo brzo i efikasno rešavanje potrebna je snažna i disciplinovana volja. Vojnički zadaci se ne mogu uspešno izvršavati kad samodisciplina ne prožima celu ličnost starešine.

Kada starešina poseduje visoko razvijenu idejno-političku svest, tada on ima sigurnu osnovu za sticanje i razvijanje vlastitih disciplinskih navika. A one se izgrađuju na svakodnevnim sitnim zadacima: na uspostavljanju unutrašnjeg reda u jedinici; na časovima obuke i nastave; u održavanju i korišćenju oružja i opreme, itd. U vojničkom životu nema »sitnijih« i »krupnijih« poslova, niti se ma kome pojedincu sme prepuštiti da bira šta će od propisa i naređenja izvršiti. Privikavanjem sebe da se svako naređenje i propis izvršavaju sa voljom, u potpunosti i tačno, mladi starešina se navikava na svesnu poslušnost. Disciplina mu tada »prelazi u krv« i postaje njegova »druga priroda«. Posедуjući takvo svojstvo, starešini tada nije teško da zahteva, zavede i obezbedi čvrstu vojničku disciplinu u jedinici.

Organizovanost i preciznost

U današnjem burnom razvoju nauke, tehnike i društva, od ljudi se i na radnom mestu i u slobodnom vremenu zahteva detaljna i precizna organizacija i planiranje celokupnog rada i života. To se naročito postavlja pred starešine savremenih armija. Masovna i raznovrsna ratna tehnika, povećana brzina dejstva, borbena gotovost armije u doba mira, učešće u društveno-političkom životu zemlje, kulturno uzdizanje i druge slobodne aktivnosti — nameću potrebu da starešine dobro organizuju svoj rad i rasporede vreme kako bi uspešno izvršile svoje obaveze.

Starešina ima veliki broj zadataka i često je preopterećen. To se u prvom redu događa zbog naglih promena u ratnoj tehnici, zbog reorganizacija, promena u taktici, i sl. Tome se pridružuje i rad na ličnom teoretskom, stručnom i kulturnom uzdizanju, kao i društveno-politički i kulturni zadaci i obaveze van armije. Pored toga, mladim

starešinama nedostaje znanje i starešinsko iskustvo. Ukoliko u takvim uslovima starešinama nedostaje smišljena i dobra organizacija vlastitog rada tada im se zadaci i problemi još više nagomilavaju i komplikuju. U jedinici dolazi do nepotrebne žurbe i nervoze. Psihička i fizička snaga starešine se rasipa, zadaci se ne izvršavaju u skladu sa potrebama armije, itd.

Da bi se sve to izbeglo, i da bi se štedelo vreme i energija, neophodno je da starešine izgrade i primene racionalnu organizaciju vlastitog rada.

Za organizaciju rada uopšte, a naročito u armiji, danas se sve više koriste naučni metodi i proverena iskustva rukovođenja. Postoji određeni broj opštih načela za pravilno rukovođenje. Međutim, starešinama u praktičnom radu nije dovoljno da poznaju teoriju i načela rukovođenja. Potrebno je da sami pronađu, izgrade i provere vlastiti metod rada.

Sušтина dobre organizacije je u tome da se radi planski. Starešina ne može uspešno da obavi svoje funkcionalne dužnosti ako zadatke ne rasporedi po važnosti i vremenu. Pojedinci koji »plan imaju u glavi«, i koji smatraju da im je za rad dovoljan plan i raspored zanimanja jedinice, u praksi se uveravaju da ne mogu da izvrše sve ono što im starešinska dužnost nalaže i što bi sami želeli da urade.

Starešina koji poznaje svoju funkcionalnu dužnost i stanje u svojoj jedinici, koji zna svoje obaveze prema svom ljudstvu, koji ima tačan pregled novodobijenih zadataka, i redovnih i vanrednih obaveza prema svom pretpostavljenom — u stanju je da planira svoju delatnost. Lični plan rada pomaže starešini da obuhvati sve poslove u jedinici, da lično učestvuje u svim važnijim zadacima vaspitanja i obuke, i da blagovremeno vrši kontrolu izdatih naređenja i uputstava.

Organizovan i planski rad starešine u velikoj meri je zavisn i od toga kako je uredio svoje radno mesto, kako u pogledu sređenosti tako i u smislu praktičnosti.

Mada niže starešine ne vode neku obimnu administraciju njima su ipak za rukovođenje neophodni nastavni planovi i programi, evidencija ljudstva i materijala, pravila i propisi, rokovnik, i sl. Starešina koji sve to ima sređeno

na radnom stolu (u kasi) ne gubi dragoceno vreme da bi pronašao ono što mu je potrebno. Iz nastavnog plana i rasporeda zanimanja se vidi šta jedinica radi i šta joj neposredno predstoji. Taktička pravila i stručni časopisi koji su na dohvat ruke češće se pregledaju i čitaju. Osnovni podaci o socijalnom poreklu i obrazovanju ljudstva kojim komanduje olakšaće starešini rad na vaspitanju. Sređeni pregledi naoružanja i opreme doprinose pažljivijem odnosu prema ratnoj tehnici. Uredno vođena sveska, u kojoj se beleže dobijena i izdata naređenja, pomaže da se ne propusti izvršenje nijednog zadatka. Rokovnik će pomoći da se u obavezama prema starijim bude besprekorno tačan, i da se to isto obezbedi kod svojih potčinjenih. U celini, bez sređenosti na radnom mestu, starešina nije u stanju da rukovodi sveobuhvatno, planski i ekspeditivno.

Lično planiranje rada neophodno je starešinama ne samo »na službi« već i u radu na ličnoj izgradnji i u društvenoj aktivnosti. Ako želi da je u toku društvenih zbivanja i razvoja vojnog dela, starešina mora neprekidno da prati savremenu idejno-političku misao, glavna naučna i tehnička dostignuća, kao i kretanje vojnoteoretske misli u svetu. Starešina je obavezan da stalno uči i usvaja ratnu veštinu i da prati i proučava vojnu publicistiku svoje zemlje. Mora da se priprema za ispite i za škole. Za sve to je potrebno dosta vremena. A ono se može dobiti samo pravilnim planiranjem i sistematskim i neprekidnim radom na duži period. Starešina treba da zna šta želi i hoće da postigne u svom ličnom usavršavanju bar u toku jedne godine, da na osnovu toga sredi svoju ličnu biblioteku i odredi vreme u toku dana koje će koristiti za lično uzdizanje.

Stvoriti lični plan rada nije teško. Ali, mnogo je teže privići sebe da se po njemu postupa. To je naročito teško u sprovođenju plana lične izgradnje. Čovek je često sklon da krene linijom manjeg otpora i da stvari ostavlja »za sutra«. Ima mladih oficira koji smatraju da će čitati i učiti »u stare dane«. Držeći se te »filozofije« oni troše i rasipaju svoje dragoceno vreme, a društveni i vojni razvitak za to vreme odmiče. Oni se tada, razume se, zaparlože i zaostaju.

Ako se starešine od prvog dana ne priviknu na planski i sistematičan rad, oni će to veoma teško postići kasnije, i teško da će to uopšte postići za sve vreme vojničkog života. Takav krupan propust i nedostatak podjednako su štetni i za armiju i za starešine. Upravo zbog toga svaki starešina mora da se privikava na organizovan i planski rad. Da sebe u tom pogledu strogo kontroliše, preispituje, ispravlja i disciplinuje. A kad se jedanput privikne na planski i sistematski rad, tada se tek vidi njegova prednost i korisnost. Starešina stiče navike discipline, organizovanosti, urednosti i preciznosti, i u tom duhu može da vaspitava i mlađe.

Danas, kada se zbivanja u borbi sve više mere minutima i časovima — sporost, javašluk i nepreciznost ljudi velika su smetnja i slabost savremenih armija. Za vođenje borbe modernim oružjem, za brzinu i efikasnost dejstva u savremenim uslovima, armijama je neophodno ljudstvo koje ima smisla i navike za organizovan, planski i precizan rad. Takvi kvaliteti se najviše zahtevaju od starešinskog kadra. Na starešinama je da putem strogog odnosa prema sebi i navikavanjem na sistematičnost, urednost i tačnost, razviju kod sebe i ljudstva kojim komanduju takve kvalitete.

Efikasnost u rešavanju problema

U svakodnevnom radu starešina se susreće sa mnogobrojnim teškoćama. Izvršavajući zadatke koje je dobio od pretpostavljene komande, ili one koje je sam postavio, on nailazi na mnogobrojne prepreke. Mada su u armiji mnoge stvari propisane i tačno definisane ipak nije moguće propisati način savlađivanja prepreka i teškoća. Starešina mora sam da pronalazi kako da ih savlada. Upravo taj način rada, gde nove elemente, situacije i prepreke rešavamo na nov i svojevrsan način, nazivamo rešavanje problema.

Problema u jedinici uvek ima, bilo da su posledica nezadovoljavajućeg stanja ili se javljaju pri izvršavanju

zadataka. Oni se pojavljuju i u oblasti vaspitanja, kao i u obuci i materijalno-tehničkom obezbeđivanju jedinice. Interesi i potrebe armije zahtevaju da starešine znaju da efikasno rešavanju probleme.

Na bazi društvene prakse, a posebno na osnovu iskustava rada u armiji, teorijski je uopšten i razrađen način rešavanja problema. To je, u stvari, primena naučnog metoda i postupaka u svakodnevnom rešavanju praktičnih zadataka. On omogućava i obezbeđuje da se problemi pravilno utvrde i definišu, da se ispituju uslovi i varijante rešenja — sve u cilju da se donese pravilna odluka i odaberu odgovarajuća sredstva, metodi i forme.

Koristeći se naučnim metodom u rukovođenju, starešina je u stanju da utvrdi u čemu je suština problema i gde su njegove granice, da ga razloži na elemente i odredi učesnike za pojedine radnje — težeći da se problem rešava postupno, angažujući i pravilno raspoređujući one koji su po svojoj funkciji dužni da u tom radu učestvuju. Postupajući tako starešina je u stanju da uoči i ispita sve važnije varijante mogućeg rešenja. Pri rešavanju vojničkih (i drugih) problema uvek su mogućna alternativna rešenja. Zato i nije preporučljivo da se »odoka« odabira najpogodnije, niti da se na brzinu odbacuju ona rešenja koja dolaze u obzir. Umesto toga, objektivna analiza zahteva da se svako od mogućih rešenja ispita pomoću tri poznata kriterijuma: da li je celishodno, efikasno, i ekonomično. Na osnovu ispitivanja pojedinih varijanti, mereći ih prema konkretnim uslovima jedinice i mogućeg razvoja problema, nije teško utvrditi koja je od njih prihvatljiva, a koja nije. A od više prihvatljivih realizovaće se samo jedna, ona najbolja. To rešenje starešina konačno odabira i u vidu odluke saopštava svojim potčinjenima. Posle toga potčinjeni pristupaju planiranju, organizovanju i kontroli — čiji obim i forma zavise od stepena starešinstva. Tako izgleda teorijska šema rešavanja problema. Razume se, u praksi ona neće uvek u potpunosti biti takva. Svojevrsnost zadatka, uslovi koje nameće situacija i sposobnost starešine davaće ovome svoj pečat.

Ako se izloženi način rešavanja problema uporedi sa načinom rešavanja borbenih zadataka u ratu tada zapažamo potpunu identičnost. Pri rešavanju svakog borbenog zadatka postoji ustaljen i proveren put logičnog razmišljanja i postupka (tzv. organizacioni proces): proučavanje zadataka; procena mogućih varijanti rešenja; odluka; planiranje; naređivanje i kontrola. Takav način organizacije rada proveren je u borbenim uslovima. Ako se sprovodi realno, stvaralački i precizno on povećava efikasnost jedinice i njenu udarnost.

Identičnost izloženog načina rešavanja problema sa ratnim stilom rukovođenja potvrđuje neophodnost da starešine primenjuju takav metod i u rešavanju mirnodopskih zadataka. Tako će starešina, na jednoj strani, znatno povećati efikasnost svoga rada i rukovođenja, a na drugoj će usvajati stil koji je nužan u ratu. I jedan i drugi razlog je toliko krupan da obavezuju starešine da teorijski izučavaju suštinu naučnog rešavanja problema, i da ga u praksi primenjuju.

Na prvi pogled može izgledati pomalo čudno da se pledira da i starešine koriste i primenjuju naučni metod rada. Zar i u vojsci gde je sve »jasno, prosto i propisano« ima potrebe za tim? Objektivno udubljanje u suštinu i karakter zadataka armije i narodne odbrane, i praktična iskustva iz rada oružanih snaga, daju na to pitanje izričito potvrđan odgovor. Oružane snage zahtevaju visoki stepen efikasnosti. U njima se veoma brzo menja i usavršava materijalno-tehnička baza. Uslovi predstojećih ratnih dejstava mogu se u osnovi sagledati i predvideti samo putem pognog izučavanja svih elemenata. Vrednost sopstvene ratne veštine treba u mirnodopskom periodu neprekidno proveravati i utvrđivati kroz obuku, opitne vežbe i teorijska razmatranja. Zbog tih i sličnih razloga danas je u armiji potrebno i nužno primeniti naučni metod rukovođenja i to ne samo od strane viših armijskih rukovodilaca već i od nižih starešina. Oni su oslonac i neposredni izvršilac zadataka u pripremi armije za rat. Bez njihove sposobnosti da probleme rešavaju na efikasan način nema ni snažnog armijskog organizma.

Odnos prema pozivu

Opređeljujući se za oficira ili podoficira, mlad čovek prihvata vojnički poziv kao svoj životni cilj. On se time obavezuje pred narodom da mu je odbrana domovine njegova najviša dužnost i čast.

Starešinski kadar ima zadatak da izgradi snažnu armiju, koja će biti siguran čuvar i zaštitnik slobode i nezavisnosti svoga naroda, da stvori i obezbedi njenu visoku borbenu gotovost. Putevi koji vode ka tom cilju su naporni, a često i trnoviti. Za ostvarenje tog cilja od starešina se traži visoka idejna svest, puna spremnost, požrtvovanje i odricanje, da lične interese podrede interesima zajednice i da neumorno i poletno rade na jačanju oružanih snaga.

Ni na jednom sektoru društvene delatnosti ljudi ne mogu postići značajnije rezultate bez ljubavi prema svom pozivu, i bez predanog zalaganja u radu. To se najpre i najviše odnosi na armiju. Zbog čega i zašto?

Izgradnja armije je veoma složena. U kratkom vremenskom periodu treba stvoriti i obezbediti materijalno-tehničku bazu, treba politički, moralno i psihološki pripremiti celokupno ljudstvo i obučiti ga da može uspešno da dejstvuje u složenim borbenim uslovima. Potrebno je stvoriti od armije najorganizovaniji, najmobilniji i najprecizniji društveni instrument i držati je u visokom stepenu borbene gotovosti.

Potreba za visokom borbenom gotovošću traži da je jedinica svakog momenta spremna, i danju i noću, da brzo i bez potresa pređe na izvršenje ratnog zadatka i da je u njoj sve na svom mestu: da svaki pojedinac poznaje svoje obaveze i zadatke; da je ljudstvo obučeno da uspešno ratuje i sl. Jednom rečju, jedinica u miru je isto što i zapeta puška. Treba da je spremna da na komandu svog starešine trenutno pređe u akciju. A to nije ni jednostavno ni lako postići.

Navedeni (i drugi) razlozi ukazuju da su armiji potrebne starešine koje su odlučno rešene da celu svoju ličnost angažuju u interesu izgradnje armije i njene pripreme za rat. Zdrav armijski organizam ne trpi »činovnički« odnos prema zadacima i radu. Takav način rada je

anemičan i besplodan. On ne može da ulije snagu jedinici, niti da je pokreće na stalnu aktivnost i samopregoran rad. Formalan odnos prema obavezama i zadacima vodi u površnost, besciljnost i bezvoljnost. Takav rad umrtvljuje jedinicu, vuče je nazad, nagriza je i demoralize. Zbog toga »činovnički« rad nigde nije toliko štetan i opasan kao u armiji. Savremenoj armiji su nužni drukčiji ljudi: koji vole svoj poziv; koji svoju ličnost i snage nedeljivo stavljaju u službu armije; i koji rade sa oduševljenjem i stvaralački.

Ni najmanje nije preterano tvrditi da je oduševljenje i stvaralački rad starešine jedan od osnovnih preduslova njegovog uspeha. Vaspitavati ljude i obučiti ih da su spremni da se odlučno i samouvereno suprotstave neprijatelju može samo starešina koji tom poslu pristupa sa ljubavlju i strasno. Takav starešina može svojoj jedinici uliti energiju i bodrost. Isto tako, bez ljubavi i volje za svoj poziv nema stvaralaštva starešine, koje je iz dana u dan u armiji sve neophodnije. Stvaralaštvo je potrebno i u izvođenju obuke. Celokupna obuka se danas smatra kao niz manjih i većih eksperimentalnih vežbi (zanimanja) u kojima je moguće proveravati postojeća i nova oružja i gledišta. U obuci se teorijska znanja proveravaju na praksi, a stečena iskustva se ponovo podvrgavaju kritičnoj analizi — kroz nove uslove i kroz izmenjene operativno-taktičke situacije. To je neprekidan proces u kome se suprotstavljaju i sukobljavaju ranije stečena znanja i iskustva sa novima. Da bi se u tako složenim okolnostima došlo do najboljih rezultata potrebni su stvaralački napori i poduhvati starešinskog kadra.

Najbitnija karakteristika vojnog dela je njegovo neprekidno i brzo menjanje. Njegov progres je prisutan i evidentan naročito danas. Pod neodoljivim hodom vremena ono što je juče bilo pravilno i jedino moguće danas je neprikladno ili prevaziđeno. Sigurno je da će dalji društveno-ekonomski i vojnotehnički razvitak još više ubrzati taj proces. Zato samozadovoljstvo, stagnacija i učmalost duha starešina mogu imati veoma krupne negativne posledice. Da se to ne bi dogodilo, današnje starešine moraju više

nego ikad u prošlosti sami sebe neprestano preispitivati i postavljati stroge zahteve u pogledu usavršavanja svojih znanja i sposobnosti.

Starešine svih činova ne mogu biti fizički sasvim mladi, ali duhovno mogu i moraju. Za postizanje tog cilja postojao je i postoji samo jedan jedini način i put: neprekidan i poletan rad na svom ličnom usavršavanju i osposobljavanju koji bi proizilazio iz svesti o dugu prema narodu, iz ljubavi prema pozivu, i iz saznanja da se nikad ne sme biti zadovoljan onim što se u radu već postiglo.

907 62

L I T E R A T U R A

- ✓ 1. A. Vučković: *Psihologija savremene borbe po Šarlu Kostu* — Zagreb, 1934.
- ✓ 2. A. Brouseau: *Essei sur la peur aux armees 1914/1918*, Paris, Ed. Alcau, F, 1920.
- ✓ 3. A. Gave: *Veština komandovanja*, Beograd, 1921.
- ✓ 4. A. Pik: *Studija o borbi I i II*, Beograd, 1911.
- ✓ 5. B. Borojević: *Druga strana rata*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1959.
- ✓ 6. B. Kidrič: *Sabrana dela* (Članci i rasprave 1944—46), Kultura, Beograd, 1959.
- ✓ 7. Vegecije: *Rasprava o vojnoj veštini*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1954.
- ✓ 8. *O vojnoj veštini I i II*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1960.
- ✓ 9. *O moralno-političkom faktoru i partijsko-političkom radu*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1961.
- ✓ 10. *Sutjeska I—V*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1959.
- ✓ 11. *Atomsko oružje i zaštita*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1958.
- ✓ 12. *Prva proleterska*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1963.
- ✓ 13. *Rukovođenje* (tema), Viša vazduhoplovna vojna akademija.
- ✓ 14. Le Bon G: *Psychologie de foules*, Paris, 27 ed. Paris, Ed F. Alcan, 1921.
- ✓ 15. E. Kardelj: *Socijalizam i rat*, Kultura, Beograd, 1960.
- ✓ 16. E. Mideldorf: *Taktika rodova i službi*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1963.
- ✓ 17. Ilija Kosanović: *Istorijski materijalizam*, »Veselin Masleša«, Sarajevo, 1957.
- ✓ 18. I. E. Budovski: *O vaspitanju volje oficira*, Moskva, 1953.
- ✓ 19. *Infracrvena tehnika u vojnom delu*, Moskva, 1963.
- ✓ 20. I. Šibl: *Ratni dnevnik*, Naprijed, Zagreb, 1961.
- ✓ 21. J. B. Tito: *Govori i članci*, Naprijed, Zagreb, 1959.
- ✓ 22. Jerjomenko: *Na zapadnom pravcu*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1961.
- ✓ 23. Meerloo, Joost A. M.: *Patterns of Panic*, New York, International Universities Press, 1950.
- ✓ 24. Klauzevic: *O ratu*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1951.

- ✓ 25. Makarenko: *Izabrana pedagoška dela*, Beograd, Savez prosvetnih radnika Jugoslavije, 1948.
- ✓ 26. Mao Ce Tung: *Izabrana dela*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1957.
- ✓ 27. M. V. Frunze: *Izabrana dela*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1946.
- ✓ 28. *Razmatranje o savremenom ratu* (izbor objavljenih radova), »Narodna armija«, Beograd, 1959.
- ✓ 29. N. Kopeland: *Psihologija vojnika*, Herisburg, 1951.
- ✓ 30. P. V. Sokolov: *Rat i ljudski resursi*, Moskva, 1961.
- ✓ 31. *Opća pedagogija*, napisali: S. Pataki, L. Pregrad V. Janković, Pedagoško-književni zbor, 1953.
- ✓ 32. Paton: *Rat kakvog sam ja video*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1953.
- ✓ 33. Peko Dapčević: *Taktika partizanskih odreda i brigada u toku NOR*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1961.
- ✓ 34. P. Bojović: *Vaspitanje vojnika*, Beograd, 1907.
- ✓ 35. Radomir Lukić: *Osnovi sociologije*, 2. ispr. izdanje, Beograd, Savez udružnja pravnika Jugoslavije, 1960.
- ✓ 36. Rajko Tanasković: *Pitanja partizanskog ratovanja*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1961.
- ✓ 37. *The Amerian Soldier Adjustment During Army Life*, vol. I By A Atouffer Edword A Suchman, Princeton, Princeton universiti 1949.
- ✓ 38. S. L. A. Maršal: *Ljudi protiv vatre*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1951.
- ✓ 39. Sun Cu Vu: *Veština ratovanja*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1952.
- ✓ 40. Slim: *14. britanska armija u Burmi*, Revi Militer d'enformation, 1958.
- ✓ 41. Čujkov: *Obrana Staljingrada*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1961.
- ✓ 42. Jovan Vasiljević: *Obračun na Jadranu*, Zagreb, 1962.
- ✓ 43. Vojo M. Todorović: *Podgorički srez u trinaestojulskom ustan-ku*, VIZ JNA, »Vojno delo«, Beograd, 1954.
- ✓ 44. Đorđe Seb. Roš: *Na Dunavskom Keju septembra 1915*, Beograd, 1931.
- ✓ 45. *Program SKJ*, »Komunist«, Beograd, 1962.
- ✓ 46. *Zbirka članaka iz strategije I*, VIZ JNA »Vojno delo«, Beograd, 1961. str. 439—646.

S A D R Ž A J

PREDGOVOR — — — — —	5
ULOGA STAREŠINE — — — — —	7
Starešina — rukovodilac — — — — —	7
Dva pogleda na ulogu starešine — — — — —	18
Specifičnosti uloge naših starešina — — — — —	25
BORBA I KVALITETI STAREŠINE — — — — —	32
✓ Idejno-politička svest — — — — —	32
Starešina — vaspitač — — — — —	36
✓ Tehničko obrazovanje — — — — —	41
Novi taktički i organizacijski problemi — — — — —	47
HRABROST STAREŠINE — — — — —	52
✓ Dva shvatanja hrabrosti — — — — —	52
Lična hrabrost — — — — —	56
Komandantska hrabrost — — — — —	61
✓ Izvori hrabrosti — — — — —	69
VEŠTINA RUKOVOĐENJA BORBENIM DEJSTVIMA — — — — —	76
✓ Znanje i veština — — — — —	76
Procena situacije — — — — —	81
Odluka — — — — —	88
Rukovođenje u toku borbe — — — — —	95
Protivatomska zaštita — — — — —	106
Učiti ratujući — — — — —	110
INICIJATIVA STAREŠINE — — — — —	115
Uticaj karaktera rata, načina izvođenja borbenih dejstava i borbenog morala na inicijativu — — — — —	115
Inicijativa i jedinstvo pogleda starešinskog kadra — — — — —	125
Izgradnja inicijative — — — — —	127
PARTIZANSKI STAREŠINA — — — — —	138
Politička delatnost partizanskog starešine — — — — —	139
Veština ratovanja — — — — —	145
Novi tehnički i taktički problemi — — — — —	163

MILIJA STANIŠIĆ

STAREŠINA U BORBI

Redaktor MILIVOJE KRIVOKAPIĆ

Lektor STANA STANIĆ

Teh. urednik ANDRO STRUGAR

Korektor VELJKO ALEKSIC

Štampanje završeno juna 1964.

Tiraž 4.000.

Stampa Vojno štamparsko preduzeće — Beograd

